

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**21. YÜZYIL JEOPOLİTİK GÜÇ MERKEZLERİ
EKSENİNDE RUSYA UKRAYNA İLİŞKİLERİ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan: **Fevzi YILDIRIM**

İSTANBUL, 2010

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**21. YÜZYIL JEOPOLİTİK GÜÇ MERKEZLERİ
EKSENİNDE RUSYA UKRAYNA İLİŞKİLERİ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:

Fevzi YILDIRIM

Öğrenci No:

070771022

Danışman:

Doç. Dr. Gonca BAYRAKTAR DURGUN

İSTANBUL, 2010

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “ 21. Yüzyıl Jeopolitik Güç Merkezleri Ekseninde Rusya-Ukrayna İlişkileri” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.//...//...

Fevzi YILDIRIM

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

17.06.2010

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim dalı *Uluslararası İlişkiler* Bilim dalı yüksek lisans öğrencilerinden 070771022 numaralı *Fevzi YILDIRIM*'ın "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*21.YÜZYIL JEOPOLİTİK GÜÇ MERKEZLERİ EKSENİNDE RUSYA UKRAYNA İLİŞKİLERİ*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 14.06.2010 tarih ve 2010/16 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (45) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu/oybirliği~~ ile ~~Kabul/Red veya Düzeltme~~ kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
DOÇ. DR.GONCA BAYRAKTAR DURGUN

ÜYE
PROF.DR. MİTHAT BAYDUR

ÜYE
YRD. DOÇ.DR. MUZAFFER ÜREKLİ

21. YÜZYIL JEOPOLİTİK GÜÇ MERKEZLERİ EKSENİNDE RUSYA UKRAYNA İLİŞKİLERİ

Tezi Hazırlayan: **Fevzi YILDIRIM**

ÖZET

Bu tez çalışmasında küresel sistemde geliştirdikleri güç projeksiyonları ile yer alan küresel ve bölgesel güç merkezlerinin Soğuk Savaş sonrası Ukrayna jeopolitiğinde meydana gelen güç boşluğunu doldurmaya yönelik güç mücadelesinin Rusya-Ukrayna ilişkilerine etkisi incelenmektedir. Buna bağlı olarak doksanlı yılların başlarında SSCB'nin dağılışı ile bağımsızlığını ilan eden Ukrayna'nın günümüze kadar geçirdiği süreç ve Turuncu Devrim gibi Ukrayna jeopolitiğini önemli ölçüde etkileyen olaylar çalışma kapsamındadır. Özellikle bölgede başat bir güç olan Rusya Federasyonu ile küresel bir güç olan ABD'nin bölgeye yönelik stratejik hedeflerinin belirlediği hegemonya mücadelesi, jeopolitik konumu nedeniyle Ukrayna için önemli bir risk haritası meydana getirmektedir. Bu sav, önemli bir ölçüde Turuncu Devrimin ardından Ukrayna jeopolitiğinde yaşanan değişimin kapsamı içinde test edilmektedir. Bunun için de Ukrayna jeopolitiğinde yaşanan gelişmeler, küresel ve bölgesel güç merkezlerinin dış politika stratejilerini esas alarak karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Jeopolitik, Jeopolitik Güç Merkezi, Turuncu Devrim,
Ukrayna, Rusya Federasyonu, ABD, AB

RUSSIAN-UKRAINIAN RELATIONS IN THE CONTEXT OF GEOPOLITICAL POWER CENTERS IN THE 21TH CENTURY

Presented by: Fevzi YILDIRIM

ABSTRACT

This thesis is designed to analyze the outcomes on the Russian-Ukrainian relations of the power struggle of global and regional power centers, which have acquired a place in the global system with power projections they have developed, in order to fill the power gap that emerged in Ukrainian geopolitics in the post-Cold War era. Correspondingly, events which remarkably influence the Ukrainian geopolitics, such as the process that Ukraine have gone through so far after having proclaimed its independence with the disintegration of the Soviet Union in the early 90's, and the Orange Revolution, can be regarded as its indicators. In particular, the struggle for hegemony, defined by the strategic targets for the region between the Russian Federation as a dominant regional power, and the USA as a global power, creates a significant risk map for Ukraine due to its geopolitical position. This argument is tested within the scope of the change considerably experienced in the Ukrainian geopolitics following the Orange Revolution. For that reason, grounded on the foreign policy strategies of global and regional power centers, it is attempted to explain comparatively the emerging developments in the Ukrainian geopolitics.

Keywords: Geopolitics, Geopolitical Power Center, the Orange Revolution,

Ukraine, Russian Federation, the USA, EU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZET	
ABSTRACT	
TABLolar LİSTESİ	IV
ŞEKİLLER LİSTESİ	V
KISALTMALAR	VI
1. GİRİŞ	1
2. GÜÇ ve GÜÇ MERKEZLERİNİN TANIMLANMASI ve 21. YÜZYIL GÜÇ MERKEZLERİ	4
2.1. Güç ve Güç Merkezlerinin Tanımlanması	4
2.1.1. Jeopolitik Güç Merkezinin Tanımı	7
2.1.2. Güç Merkezi Olma Şartları	12
2.1.3. Jeopolitik Teoriler	14
2.1.4. Teorilerin Değerlendirilmesi	19
2.2. 21. Yüzyıl Jeopolitik Güç Merkezleri ve Küresel Güç Dengesi	28
2.2.1. Küresel Bir Jeopolitik Güç Merkezi Olarak ABD	31
2.2.2. Kıtasal Jeopolitik Güç Merkezi Olarak RF	34
2.2.3. Birleşik Jeopolitik Güç Merkezleri	39
2.2.3.1. Avrupa Birliği (AB)	39
2.2.3.2. NATO	41
3. UKRAYNA'NIN JEOPOLİTİK ÖNEMİ İLE COĞRAFİ, DEMOGRAFİK, DİL, DİN, EKONOMİK, ASKERİ VE SİYASİ YAPISI	44
3.1. Ukrayna'nın Jeopolitik Önemi	44

3.2. Ukrayna'nın Coğrafi, Demografik, Dil, Din, Ekonomik, Askeri ve Siyasi Yapısı	48
3.2.1. Coğrafi Özellikleri	48
3.2.2. Demografik Yapısı	49
3.2.3. Dil ve Din Yapısı	50
3.2.3.1. Dil Yapısı	50
3.2.3.2. Din Yapısı	52
3.2.4. Ekonomik Yapısı	53
3.2.5. Askeri Yapısı	56
3.2.6. Siyasi Yapısı	58
3.2.6.1. Çağdaş Ukrayna'nın Şekillenmesi ve Ulus-Devlet Yapılanması	61
3.2.6.2. Politik Hayat	69
3.2.6.3. 2004, 2006 ve 2010 Seçimleri	72
3.2.6.3.1. 2004 Seçimleri ve Turuncu Devrim	72
3.2.6.3.2. 2006 Seçimleri ve İstikrara Kavuşamayan Ukrayna	81
3.2.6.3.3. 2010 Seçimleri ve Moskova'nın Rövanşı	85
4. RUSYA ile BATI ARASINDAKİ MÜCADELE ALANI: "UKRAYNA"	89
4.1. Ukrayna'nın Rus Dış Politikası Açısından Önemi	89
4.1.1. SSCB'nin Yükseliş ve Çöküşü	89
4.1.2. Yeltsin Dönemi Rus Dış Politikası ve Ukrayna	104
4.1.3. Putin Dönemi Rus Dış Politikası ve Değişim	111
4.1.3.1. Rusya ile Batı Arasındaki "Romantik İlişkiler"	112
4.1.3.2. Rusya'nın "Süper Güç Hayali"	115
4.1.3.3. Putin'in Öncelikli Dış Politika Seçenekleri ve Ukrayna Stratejisi	117
4.1.4. Medvedev Doktrini: Yeni Rus Dış Politikası ve Ukrayna	127

4.2. Küresel Güç Mücadelesinin Ukrayna Jeopolitiğine Etkisi	133
4.2.1. Ukrayna'nın Bölünmüşlüğü ve Kırım'ın Statüsü	133
4.2.1.1. Ukrayna'nın Bölünmüşlüğü	133
4.2.1.2. Kırım'ın ve Sivastopol'da Bulunan Rus Deniz Üssü'nün Statüsü	137
4.2.2. Ukrayna'nın Batı ile İlişkilerinin Doğal Bir Sonucu Olarak NATO ve AB'ne Girme İsteği ve Rusya'nın Çatışan Çıkarları	155
4.2.3. Güç Mücadelesinin Temel Bileşeni Olarak Enerji Faktörü	166
4.2.3.1. Rusya'nın Enerji Politikası ve AB ile Bölge Ülkelerinin RF'ye Bağımlılığı	166
4.2.3.2. Rusya ve Ukrayna Arasındaki Enerji Krizi ve Gazprom	172
SONUÇ	181
KAYNAKLAR	186
ÖZGEÇMİŞ	199

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo.1. Güvenlik Bölgesi Çeşitleri	10
Tablo.2. Güvenlik Bölgeleri: Güçler ve Trendler	11
Tablo.3. Güç Merkezi Olma Şartları	13
Tablo.4. 19. Yüzyıldan Günümüze Hegemonya ve Güç Dengesi	29
Tablo.5. Ukrayna'nın Siyasi Yapısı	59
Tablo.6. Ukrayna 2004 Başkanlık Seçim Sonuçları	78
Tablo.7. 2006 Parlamento Seçim Sonuçları	81

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil.1. Ukrayna ve Komşuları	48
Şekil.2. Ukrayna'nın Nüfusu	50
Şekil.3. Ukrayna'da Konuşulan Diller Haritası	51
Şekil.4. Bölgelere göre Ukrayna Cumhurbaşkanlığı Seçimleri 3. Tur Sonuçları	79

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eeser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AVİM	: Avrasya İncelemeleri Merkezi
BM	: Birleşmiş Milletler
b.t.	: Bilinmeyen Tarih
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
ÇEKA	: Sovyet Güvenlik Teşkilatı
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GUUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan, Moldova
GUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova
IMF	: Uluslar arası Para Fonu
KGB	: Sovyet Gizli Haber Alma Teşkilatı
MC	: Milletler Cemiyeti
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
NED	: The National Endowment for Democracy
NEP	: New Economic Policy
NRBO	: Ukrayna Milli Güvenlik ve Savunma Konseyi
RF	: Rusya Federasyonu
RUKH	: Ukrayna Halk Hareketi
RSFSC	: Rusya Sovyetler Federasyonu Sosyalist Cumhuriyetleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Şanghay İşbirliği Örgütü
UHU	: Ukrayna Helsinki Birliği
YZU	: Yüksek Zenginleştirilmiş Uranyum

1.GİRİŞ

Doksanlı yılların başlarında SSCB'nin çöküşü ile birlikte iki kutuplu dünya sistemi sona ermiş ve ABD tek süper güç olarak dünya sahnesinde yer almıştır. Bu süreçten itibaren ABD, bu gücünü muhafaza etmek ve değişen ulusal menfaatleri çerçevesinde küresel ve bölgesel düzeyde politikalar belirleme ve uygulama arayışına girmiştir. Bu süreçte sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik gücün önemli bir kısmını kaybeden Rusya Federasyonu (RF) ise politik, ekonomik, askeri, sosyal vb. tüm alanlarda yeniden yapılanma sürecini başlatmıştır. Vladimir Putin'in Rusya'da devlet başkanı seçilmesinin ardından RF önemli ölçüde toparlanarak küresel ve bölgesel güç mücadelesi içerisinde kendisini hissettiren önemli stratejiler geliştirmiştir. Rusya bu süreçte, Batı ile ilişkilerini yeni bir düzeye oturtmaya, yakın çevresini oluşturan eski Sovyetler ve Ukrayna gibi bağımsız, yeni ülkelerle ilişkilere "yakın çevre doktrini" kapsamında öncelikli olarak önem vermeye, Asya devletleri ile ilişkilerini güçlendirerek dünyada güç dengelerini korumaya dönük bir strateji izlemiştir.

1991 yılında SSCB'nin çöküşüyle bağımsızlığını ilan eden Ukrayna, yeni ve tecrübesiz bir aktör olarak küresel sistemde yerini almıştır. Bağımsızlık olgusuyla "de jure" anlamda ilk kez karşılaşılan Ukrayna, bölgesel ve küresel karar alma sürecinde eski Sovyet kalıntısı kurumları ve davranış örüntüsüyle Sovyet etkisini üzerinde hissederken aynı zamanda Kuçma döneminden itibaren batılılaşma ve demokratikleşme istek ve arzusu göz ardı etmek istemeyen bir politika geliştirmeye çalışmıştır. Bu nedenle Ukrayna, Rusya ile Avrupa arasındaki tampon bir ülke konumuna sahip olması, geçiş bölgesi özelliği taşıması, transit enerji koridoru olması ve Karadeniz'e kıyısı olması nedeniyle jeopolitik açıdan Avrupa-Rusya ekseninde önemsenmesi gereken bir ülkedir.

Ukrayna'nın jeopolitik konumu, kendisine stratejik açıdan önemli avantajlar sağlarken aynı zamanda bu avantajlar küresel güç ABD'nin ve bölgede özellikle Putin dönemiyle yeniden bölgesel bir güç vizyonuna kavuşan RF'nin ve Ukrayna gibi bölgesel bir güç olmaya çalışan güçlerin çıkar ve güç mücadeleleri zemininde dezavantaja dönüşebilmektedir. Bu bakımdan bu çalışma esas itibariyle, küresel güç mücadelesinin temel aktörleri arasında nitelendirilebilecek Rusya-ABD-AB gibi sahip oldukları güç potansiyelleri bakımından küresel sistem dengesi içinde önemli rol oynayan güçlerin Soğuk Savaş sonrası Ukrayna jeopolitiğinde meydana gelen

jeopolitik güç boşluğunu doldurma mücadelesinin bölgesel olarak Rusya-Ukrayna ilişkilerine etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Aynı zamanda bu güç mücadelesinin bağımsız Ukrayna'nın iç politika ve dış politika yapım süreçlerinde ne ölçüde etkide bulunduğu ve başat olarak küresel sistem içinde yer alan güç merkezlerinin bu süreçlere nasıl müdahil oldukları tezin kapsamı içinde tartışılmıştır.

Bu çalışma, esas olarak yukarıda maddi dayanaklarıyla özet şeklinde açıklanmaya çalışılan küresel sistem içinde yer alan aktörlerin, belirledikleri stratejik hedefler doğrultusunda Ukrayna jeopolitiğine yönelik gerek küresel, gerekse de bölgesel olarak vuku bulan ve Turuncu Devrim ile su yüzüne çıkan güç mücadelesinin Rusya ve Ukrayna ilişkilerini olumsuz etkilediği ve kendi içerisinde bu sürecin Rusya-Ukrayna ilişkileri bakımından çatışma riskleri barındırdığı temel varsayımına dayanmaktadır. Çalışma toplamda üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde teorik çerçevede güç, güç merkezi, jeopolitik gibi kavramlar açıklanmış; jeopolitik güç merkezi olma şartları ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu durum, jeopolitik teoriler ile ilişkilendirilerek küresel, kıtasal ve birleşik güç merkezleri tasnif edilmiştir. Ancak, güç merkezleri sınıflandırmasında tezin kapsamı dikkate alınarak sınırlandırılmaya gidilmiştir. Bölge jeopolitiğine doğrudan etkisi bulunmayan RF dışındaki kıtasal güç merkezlerine ve Avrupa Birliği (AB) ile NATO dışındaki birleşik güç merkezlerine bu nedenle yer verilmemiştir.

İkinci bölümde, birinci bölümde yapılan güç merkezleri sınıflandırmasına bağlı olarak bu güç merkezleri arasındaki ulusal menfaatlere dayalı çıkar ve güç çatışmasının Ukrayna jeopolitiğinin temel unsurları olan coğrafi, demografik, siyasi, askeri ve ekonomik yapısında meydana getirdiği değişim ve Ukrayna açısından bu değişimin özellikle Turuncu Devrim ile birlikte yarattığı riskler irdelenmiştir. Ancak bu bölüm içinde Rusya ve Batılı güçlerin Ukrayna'nın rejim yapısı ile ilgili neden bu kadar ilgilendikleri sorusuna üçüncü bölüm içinde ayrıntılı olarak yer verildiği için değinilmemiştir. Bu bölüm içinde bağımsız Ukrayna'nın, bağımsızlığını ilanından günümüze iç ve dış politikasını oluşturma süreçleri, bu süreçler içerisinde dönemseller olarak izlediği Doğu veya Batı yanlısı politikaların Ukrayna'da yarattığı etki tartışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Ukrayna'nın, Rusya'nın öncelikli dış politika stratejisi veya stratejileri içerisindeki önceliği, Rusya ve Ukrayna arasındaki temel sorun alanları dikkate alınarak açıklanmıştır. Bu sorun alanları temelde, Ukrayna jeopolitiğinde RF ile Batılı güç merkezleri arasındaki güç mücadelesinin de

sınırlarını ortaya koymaktadır. Bu nedenle sorun alanları açıklanırken sadece Rusya-Ukrayna arasındaki ilişkilerin seyrine değinilmemiş aynı zamanda bu jeopolitik öneme sahip coğrafyada etkin olmaya çalışan ABD, AB, NATO gibi güç merkezlerinin hamleleri ve çıkarları ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Sorun alanlarından biri elbette enerji faktörüdür. Ancak tezin kapsamı gereği sadece enerji faktörünün, Ukrayna, RF, AB ve ABD arasındaki ilişkilere nasıl etkide bulunduğu ortaya konulmuştur. Bu nedenle oldukça önemli olmasına karşın, Karadeniz jeopolitiğinin bütünü ve Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkelerin Karadeniz stratejileri bu tez kapsamı içinde değerlendirilmediği için enerji boru hatları kapsam dışında bırakılmıştır.

2. GÜÇ ve GÜÇ MERKEZLERİNİN TANIMLANMASI ve 21. YÜZYIL GÜÇ MERKEZLERİ

2.1. Güç ve Güç Merkezlerinin Tanımlanması

Thucydides'ten İbn Haldun'a, Clausewitz'den Morgenthau'ya kadar siyasi tarihin seyri ve siyasi aktörlerin bu seyir içindeki konumları konusunda çalışmalar yapan düşünürlerin odaklandıkları temel soru gücün tanımı, tezahürleri ve eksen değişimi ile ilgili olmuştur. Antik dönemden bugüne kadar siyaset felsefesi güç-değer ilişkisini anlamlandırmaya ve yorumlamaya yönelirken, siyasi gerçeklik ile ilgili tahliller gücün eksen değişimini anlamayı ve bu değişimin dinamiklerini tanımlamayı amaçlamışlardır.¹

Fiziksel olarak güç, mevcut kuvvetlerin kullanılması ile elde edilen verimliliktir. Davranışsal bir tanımla ile güç istenilen sonuçları elde etmek için başkalarının davranışlarını değiştirme yeteneğidir. Uluslararası ilişkilerde güç, bir devletin başka bir devlete karşı uyguladığı ve normal şartlar altında o devletin yapmak istemeyeceği bir şeyi yapmasını sağlamaya yönelik etkidir.²

Güç kavramını en sık kullanan ve uluslar arası politika analizinin merkezine yerleştiren Morgenthau, politikayı güç mücadelesi olarak tanımlamakla beraber güç kavramını ayrıca ele alıp açık bir tanımını yapmamıştır. Morgenthau'ya göre, güç politikanın temel amacını ve herhangi bir siyasal davranışın temel güdüsünü oluştururken bir başka yerde güç kavramının bir ilişki biçimi veya amacı gerçekleştirmek için bir araç olduğunu ifade edebilmektedir. Kenneth Waltz ise gücü bir amaç olmaktan ziyade bir araç olarak, devletin varlığını sürdürmesinin ve güvenliğini sağlamanın aracı olarak görmektedir.³

K.J.Holsti ve Frankel gibi birçok yazar tarafından kapasite olarak tanımlanan, Morgenthau'ya göre ise bir ulusu diğer uluslar karşısında kuvvete sahip kılan faktörler ve doğrudan ulusal güç olarak kabul edilen nicel ve nitel unsurlardan oluşmaktadır. Bunlardan coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık derecesi ve nüfus nicel unsurlar, ulusal moral, ulusal karakter, diplomasinin

1 Davutoğlu, A., Stratejik Derinlik, İstanbul: Küre Yayınları, 2008, s.15

2 Tezkan, Y., Jeopolitikten Milli Güvenliğe, İstanbul: Ülke Kitapları, 2005, s.137

3 Arı, T., Uluslar arası İlişkiler Teorileri, İstanbul: Alfa Yayınları, 2006, s.s.169-170

niteliği ve hükümetin niteliği ise niteliksel unsurları oluşturmaktadır. Bu çerçevede, birçok yazar Morgenthau gibi gücün nicel ve nitel unsurları ayrımını benimseyerek, özellikle askeri ve ekonomik kaynaklar olarak iki ana grupta toplanan fiziksel güç unsurlarının dışında devletlerin sahip olduğu fiziksel olmayan güç unsurlarını da dikkate almaktadırlar... Bir devletin gücüne etki eden ölçülemez ya da fiziksel olmayan niteliksel unsurlar olarak adlandırılan liderlik özellikleri, diğer ülkelerle etnik ve kültürel yakınlık, tarihsel nedenler, imaj, dostluklar, ittifak ilişkileri, gelenek ve görenekler gibi unsurlar bir devletin uluslar arası politikadaki veya diğer devletler karşısındaki gücünü belirlemede oldukça açıklayıcı olabilmektedir.⁴

Geleneksel realistler güç kavramını daha formel bir şekilde tanımlayarak, gücü bir devletin sahip olduğu fiziksel unsurlar olarak ifade etmekte ve buradan yola çıkarak daha çok ulusal güç ve bunu meydana getiren öğeler üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla genelde realistlerin gücün tanımı konusunda birleşemedikleri gözlense de Morgenthau ve Niebuhr gibi klasik realistler gücü bir devletin sahip olduğu başta askeri ve ekonomik güçten oluşan kapasite toplamı olarak görmektedir... Ekonomik ve askeri gücün diğer unsurlardan ayıramayacağını kabul eden Waltz gibi neorealistler, gücün sürekli değişen ve dinamik bir anlama sahip bir kavram olduğuna da dikkat çekmektedir. Ancak bir devletin fiziksel olan ve olmayan güç unsurlarına sahip olması realistlerin birçoğu için yeterli görünse bile (özellikle Morgenthau ve Niebuhr mantığından hareket edildiğinde) Holtsi ve diğerleri için bunların güç olarak tanımlanabilmesi diğer ülke ve ülkelerin davranışları üzerinde etki yapabilecek biçimde, başka bir deyişle devletin bunları siyasi amaçları doğrultusunda kullanabilmesi halinde söz konusu olabilmektedir. Çünkü geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir devleti büyük devlet olarak nitelerken, sahip olduğu gerçek kapasiteler kadar, bunları dış politika amaçları için kullanabilmesi de dikkate alınmaktadır.⁵

Keohane ve Nye'in karşılıklı bağımlılık teorisi çerçevesinde gücün salt kapasite olmadığı ortaya konmaktadır. Şayet güç, bir devletin diğeri üzerine etki uygulayabilme kapasitesi ise bu her zaman nicel anlamda sahip olunan güçle orantılı olmayabilmektedir. Daha fazla kaynağa sahip olan devletin diğeri üzerine baskı uy-

4 Arı, T., a.g.e., s.170

5 Arı, T., a.g.e., s.171

gulaması karşılıklı bağımlılık nedeniyle her zaman gerçekleşmeyebilmektedir. Diğer bir ifade ile karşılıklı bağımlılıktan dolayı daha fazla bağımlı olan, daha fazla etkiye açık hale gelmektedir. Dolayısı ile Keohane ve Nye, asimetrik karşılıklı bağımlılığı bir güç kaynağı olarak değerlendirmektedir.⁶

Askeri tehdide açık olmadaki asimetriler dünya politikasında önemini korumaktadır. Askeri güç kullanmanın maliyeti artmakla birlikte, askeri güç kullanımının amaca ulaşmada ekonomik güç kullanımından daha etkili olacağına bir garantisi de yoktur. İkili bir ilişkide bir tarafın diğerine asimetrik olarak daha az bağımlı olması yeterli bir koşul yaratma ya da etki oluşturma açısından bir dezavantaj oluşturmaz. Daha zayıf bir aktör bir meseledeki kuvvetli tercihleriyle diğer meselelerde amacına yönelik büyük sonuçlar elde edebilir. Asimetrik bağımsızlık ikili ilişkilerde gücün bir kaynağını oluşturmaktadır. Daha az bağımlı bir aktör bağımlı olana göre müzakerelerdeki tavizlerini daha düşük maliyette tutabilecektir. Bunun ötesinde, zayıf ve güçlü iki aktör arasındaki ilişki müzakere olmaksızın çok taraflılık (multilateral) ilkesi ve esasları dahilinde düzenlenecektir. Bu şartlar altında muhtemelen kuralları bozma ya da değiştirmeye istekli olan güçlü devletler, istismar edilmeyen müzakere gücüne sahip olacaktır. En yüksek düzeydeki meselelerin bağlantılarının pek çoğu ekonomi ve güvenlik konularında olmaktadır... Karşılıklı bağımlılık siyasetinin analizi karmaşık bir müzakere tarzını gerekli kılmaktadır ve ekonomik karşılıklı bağımlılık kendi içinde gücü de barındırmaktadır.⁷

20.Yüzyılın üçüncü çeyreğinde başlayan ve son çeyreğinde ivme kazanan ekonomi-politik faktörlerle birlikte artan karşılıklı bağımlılık, ülkelerin güç tanımlamalarını çok daha karmaşık bir niteliğe büründürmüştür. Ulus devletlere meşruiyet zemini sağlayan modern ideolojilerin etkilerini kaybetmesi ve geleneksel kültür değerlerinin yeni unsurlarla birlikte uluslar arası alana taşınmaları da ülkelerin uluslar arası konumlarını etkileyen bir yeniden tanımlama süreci başlatmıştır. Böylece küresel ekonomi-politik gelişmeler ülkeler arasındaki karşılıklı egemenlik ilişkisinde ortaya çıkan gri etkileşim alanlarını genişletirken, reel politik alana yansıyan tarih ve kültür parametreleri ülkelerin iç ve dış güç yapılanmalarını doğrudan etkilemektedir. Bu durum daha önce yalın kavramlarla ifade edilen güç pa-

6 Arı, T., a.g.e., s.175

7 Kandemir,E.,Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği,İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008, s.s.50-51

rametrelerini yetersiz kılmakta ve birçok parametrenin etkileşimini yansıtan kavramların öne çıkmasına yol açmaktadır. Ekonomi-politik, jeopolitik, jeokültür, jeoekonomi, jeostrateji gibi kavramların ülkelerin güç tanımlamalarında daha sık bir şekilde kullanılmaya başlanması Soğuk Savaş sonrası dönemin dinamik şartlarının getirdiği özel konjoktür ile birlikte daha da belirgin bir nitelik kazanmıştır. Bu nedenle, ülkelerin güç parametreleri artık birbirinden bağımsız yalın unsurlar değil, her biri yeni fonksiyonlarla birbirini etkileyen dinamik unsurlar olarak görülmelidir.⁸

21'inci yüzyılda güç merkezi veya egemenlik bölgesinde hegemonya olma şartları değişerek gelişmiş; parayı kontrol etmek, gündemi belirlemek, düğüm noktalarında askeri güç bulundurmak, cazibe merkezi olmak gibi stratejik ve politik etmenler gücün olmazsa olmazları içine girmişlerdir. Bu bağlamda güç merkezi olma şartlarını, her alanda diğerlerine göre fazlasıyla sağlayan, hatta diğerlerine kendine mecbur eden, muhtaç eden, bağımlı hale getiren aktör bölgesel hegemonyası ilan edecek, bu şartları dünya çapında sağlayabilirse küresel bir güç merkezi haline gelecektir.⁹

2.1.1. Jeopolitik Güç Merkezinin Tanımı

Küresel güç dengesinin mevcut ve gelecekteki durumu jeopolitik güç merkezlerinin tutum ve davranışlarıyla yakından ilgilidir. Bu nedenle 21. yüzyıl jeopolitik güç merkezlerini belirtmeden önce “jeopolitik güç merkezi” kavramını tanımlamak yararlı olacaktır.

Jeopolitik güç merkezleri; “Kendi coğrafyası içerisinde ve dışında sahip olduğu ve kontrolü altında bulundurduğu güç kaynaklarını, diğer ülkelere oranla geliştirerek bu kaynakları kendi lehine etkileyebilen devletler veya devletler topluluğu” olarak tanımlanmaktadır.¹⁰

Bir millet veya milletler grubu, belirli bir zaman dilimi içerisinde, coğrafyası, sosyo-kültürel, ekonomik, politik, askeri, bilimsel ve teknolojik değerlerinin yarattığı

8 Davutoğlu, A., a.g.e., s.s.16-17

9 Yılmaz, S., Güç ve Politika, İstanbul: Alfa Yayınları, 2008, s.64

10 Levent, U., 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye, İstanbul: H.A.K. Yayınları, 1997, s.2

toplam güç ile, çevresinden başlayarak diğer milletleri maddi ve manevi yönden etkilemeye başladığında “GÜÇ MERKEZİ” oluşturmuş demektir.¹¹

Etki alanlarına göre jeopolitik güç merkezlerini şu şekilde belirtmek mümkündür:¹²

1-Global Jeopolitik Güç Merkezleri: Etki alanları münferiden dünya çapındadır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başlıca örneğidir.

2-Kıtasal Jeopolitik Güç Merkezleri: Etki alanları, yer aldıkları kıtada ve onun yakın çevresi ve varsa deniz aşırı topraklar üzerindedir. Çin, Rusya Federasyonu (RF) başlıca örnekleridir.

3-Bölgesel Jeopolitik Güç Merkezleri: Etki alanları buldukları bölge veya bölgelerdir. Örneğin Ukrayna, Doğu Avrupa’da Batı ile Rusya tampon bölgesinde kalmış, Karadeniz’e kıyısı olan bir bölgesel jeopolitik güçtür.

4-Birleşik Jeopolitik Güç Merkezleri: Birden fazla devletin jeopolitik güç kaynaklarının tümünü veya bir kısmını birleştirmesiyle oluşan güç merkezleridir. Örneğin NATO, Arap Birliği, Şangay İşbirliği Örgütü

5-Sınırlı Jeopolitik Güç Merkezleri: Bazı uluslar arası topluluklar belirli kaynaklara sahip olması veya tüm kaynaklarını işletebilen devletlerin, sınırlı amaçlarla bir araya gelmeleriyle uluslar arası siyasi ve ekonomik dengelerde etkinlik göstermektedirler. Ekonomik güç merkezleri arasında ise AB, NAFTA, OPEC VE APEC’e yer verilmektedir.

Yukarıda ifade edilenlerin dışında nükleer silahlara sahip ülkeler için “Nükleer Güç” tabiri kullanılmakta olup, doğrudan Güç Merkezleriyle bir ilişkisi yoktur. Nükleer güce sahip olmalarına rağmen Güç Merkezi oluşturamamış birçok ülke vardır. Bunlara örnek olarak İngiltere, Hindistan, Kuzey Kore, Pakistan verilebilir. Ancak çağımızda nükleer dengenin sağlanabilmesi ve nükleer silahların kontrol altında tutulabilmesi için Süper Güç ve Bölgesel Güçlerin muhakkak nükleer güce sahip olmaları gerekli görülmektedir.¹³

11 Tarakçı, N., Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, İstanbul:Çantay Kitabevi, 2003, s.130

12 Denk, N., 21’inci Yüzyıla Girerken Türkiye’nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi, İstanbul: H.A.K. Yayınları, 2000, s.s.23-24

13 Tarakçı, N., a.g.e, s.130

Davutoğlu (2008) ise günümüz uluslararası sistem içindeki devletleri konumları itibariyle stratejik ve taktik manevra kabiliyetlerine göre dört farklı kategori içinde ele almaktadır:(s.74)

- Süper Devletler
- Büyük Devletler
- Bölgesel Güçler
- Küçük Devletler

Uluslar arası sistem içinde gerek çok yönlü gerekse ikili ilişkilerdeki karşılıklı belirleyicilik bu şema içindeki konumla doğrudan ilgilidir. Süper güçlerin stratejik planlamaları ve bunun taktik yansımaları ancak başka bir süper gücün parametreleri ile sınırlanabilir. Buna mukabil büyük devletler stratejik planlamalarında dahi süper güçlerin taktik adımlarını gözetmek zorundadırlar. Bölgesel güçler ise stratejik ve taktik hesaplarında bir yandan süper güçlerin, diğer yandan büyük devletlerin parametrelerini göz önünde tutmaksızın politika oluşturamazlar. Dolayısıyla bu şemada alt kademelere doğru gittikçe stratejik planlamalardaki belirleyicilik gücü ve taktik adımlardaki esneklik kabiliyeti azalmaktadır. Küçük devletlerin veya bölgesel güçlerin taktik esneklikleri süper güçlerin ve büyük devletlerin stratejik planlamalarının çatıştığı dar alanlarda söz konusu olabilmektedir. Bu atışma alanlarını dinamik bir diplomasi ile değerlendirebilen bölgesel güçler hem taktik esneklik alanlarını genişletme şansı elde edebilmekte, hem de uzun dönemde büyük devletler diplomasisinin bir unsuru olma yollarını açabilmektedirler. Bu tür bir hedefe yönelen bölgesel güçlerin dinamik ve esnek bir diplomasi yanında sağlam ve zengin bir hinterlanda sahip olması kaçınılmaz bir zorunluluktur.¹⁴

Son dönemde oluşan dünya ekonomik gücü merkezleri  kutuplu bir görünüm yansıtılmaktadır. Birinci kutup, bütünleşme sürecine girmiş olan Avrupa Birliği'dir. 27 ülkeden oluşan bu ekonomik blok, kendi içinde entegrasyon ile birlikte, genişlemeyi amaçlamaktadır.¹⁵ İkinci kutup, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi'dir (NAFTA). ABD, Kanada ve Meksika'dan oluşan NAFTA, bu üç ülke arasında giderek gümrük duvarlarını indirmeyi ve zamanla diğer Latin Amerika ülkelerini kapsayacak gerçek bir serbest ticaret sistemi oluşturmayı hedeflemektedir.

14 Davutoğlu, A., a.g.e., s.74

15 Dedeoğlu, B., Dünden Bugüne Avrupa Birliği, İstanbul: Boyut Kitapları, 2003, s.418

Üçüncü kutup ise, henüz ilk tohumları ekilen APEC, yani Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği'dir. ABD ve Japonya dahil 17 ülkeyi bir araya getiren bu forum, ileride Pasifik Havzası'nın bir nevi Serbest Ticaret Bölgesi'ni veya ekonomik topluluğunu oluşturma gayesi gütmektedir. Şu anda söylenebilecek tek gerçek, dünya ekonomisinin üçgene oturduğudur. Bu üç ekonomik kutup, küreselleşmenin de bir sonucu olup, 21'inci yüzyılın dünya güç merkezlerini teşkil etmeye başlamalarıdır.¹⁶

Güvenlik bölgeleri de kendi güç merkezlerine ve güç dengelerine, yani kutupluluk çeşidine sahip olabilirler. Güney Afrika; tek kutuplu, Güney Asya; iki kutuplu, Ortadoğu, Güney Amerika ve Güneydoğu Asya ise çok kutupludur. Güvenlik bölgeleri standart (birden çok bölgesel gücün bulunduğu) veya tek merkezli bölgeler olarak ikiye ayrılmaktadır. Buzan'ın güç dengelerine göre güvenlik bölgesi yapısı analizi tablo 1'de verilmiştir.¹⁷

Tablo.1. Güvenlik Bölgesi Çeşitleri

Güvenlik Bölgesi	Temel Özellik	Örnek(ler)
Standart	Kutupluluk iki veya daha çok bölgesel güçler tarafından belirlenmektedir.	Ortadoğu,Güney Amerika,Güneydoğu Asya, Güney Afrika
Tek Merkezli	• Süper güç merkezli • Büyük güç merkezli • Bir bölgesel güç merkezli • Kurumsal aktör merkezli	• Kuzey Amerika • BDT, Güney Asya • Yok • AB
Büyük Güç	Büyük güçlerin iki veya çok kutupluluk oluşturduğu bölge	1945 öncesi Avrupa, Doğu Asya
Süper Karışıklı	Büyük güçlerin komşu bölgelere de müdahil olduğu kuvvetli bölgelerarası seviye	Doğu ve Güney Asya

Kaynak: Buzan,B.,WAEVER,O.:Regions and Powers,The Structure of International Security,Cambridge Studies in International Relations:91,Cambridge University Pres(Cambridge,2003),62;aktaran Sait Yılmaz,age,s.64

16 Denk, N., a.g.e., s.s.22-23

17 Yılmaz, S., a.g.e., s.66

Bazen yapısız güvenlik bölgeleri de meydana gelebilir. Bunun nedeni bölgedeki güçlerin yetersiz kabiliyetleri ve diğer bölge dışı güçlerin isteksizliği olabileceği gibi güçlü bir uluslar arası düzenlemenin bölgedeki güçlerin işlevlerini engellemesi de olabilir. Aşağıdaki tabloda güvenlik bölgelerindeki güç aktörlerine ve trendlere yer verilmiştir.¹⁸

Tablo.2. Güvenlik Bölgeleri: Güçler ve Trendler

Güvenlik Bölgesi	Alt Güvenlik Bölgeleri	Süper Güç/ Büyük Güç	Bölgesel Güçler	Muhtemel Trendler
Avrupa	1. AB Merkez 2. Baltık 3. Doğu Avrupa 4. Balkanlar	* AB * ABD * RF	Ukrayna	*AB, ABD ile birlikte Avrupa ve komşu bölgeleri şekillendirmektedir. *AB, Rusya'yı yanına alarak ABD'ye rakip olabilir.
BDT	1. Rusya 2. Orta Asya 3. Kafkasya-Kasradeniz	* RF * ABD-AB * ÇİN	İran	*Çin-Rus-İran ittifakı Japonya ile tüm Asya'yı kontrol altına alabilir. *Kafkasya ve Ukrayna'yı ABD ve AB'ye kaptırabilir.
Doğu Asya	1. Kuzeydoğu Asya 2. Güneydoğu Asya	* ÇİN * ABD * Japonya	Avustralya	*Çin'e karşı ABD-Japonya güç dengesi statükoyu korur. *Devam eden dönüşüm dengeleri değiştirebilir.
Güney Asya	-	* ÇİN * ABD	Hindistan	*Çin önderliğinde süper karışımı bir bölge olabilir. *ABD-Hindistan dengeleyebilir.
Ortadoğu	1. Magrip 2. Merkez 3. Körfez ve Doğu	* ABD * AB * Çin-Rusya	İran	*Batı tarafından dönüştürülmekte. *Mısır, S.Arabistan, Irak, İran ve Türkiye'nin geleceği belirleyici olacaktır.
Afrika	1. Güney Afrika 2. Batı Afrika 3. Afrika Boynuzu	* AB * ABD * Çin	-	*Zayıf devlet yapıları bölgesel güç çıkması engeldir. *Batı tarafından dönüştürülmekte ve sömürülmektedir.
Kuzey Amerika	-	* ABD	-	Nafta ve Pan-American FTAA'ya göre şekillenmesi beklenmektedir.
Güney Amerika	1. Güney Koni 2. Andean Ülkeleri	* ABD	Brezilya Arjantin	*Brezilya ve Arjantin Mercosour'la güçlerini artırabilir. *Andean ülkeleri uyuşturucu ve iç karışıklıklarla meşgul edilmektedir.

Kaynak: Yılmaz, S., age, s.67

Çağımızdaki teknolojik ilerleme ve iletişim olanakları nedeniyle Güç Merkezlerinin bölgesel olarak coğrafi sınırlar ile kısıtlanması mümkün değildir. Uydu teknolojisi dünyanın her tarafına kültürel ve psikolojik unsurları dağıtmaktadır. Ne kadar kapalı bir rejim olursa olsun buna engel olunamamaktadır. Teknolojik olanakların kısıtlı olduğu 20. yüzyılın ilk yarısına kadar, bir kısım jeopolitikçiler Güç Merkezlerini hem coğrafi sınırlar hem de ideolojik olarak sınırlamışlardı. Böylece **Bölgecilik** kavramı ortaya çıkmış, her bölge bağımsız bir güç merkezi olarak değerlendirilmiştir.¹⁹

Bölgecilik kavramı, bugünkü süratli ulaştırma ve iletişim usullerinin hemen hemen bütün küçük devletlerin ve bazı büyük devletlerin hareketlerinde bağımsız olma insiyatifinin yok olduğu inancından doğmuştur. Bu nedenle ülkelerin siyasi ve ekonomik bakımdan birleşerek süper kıtaların oluşturulması fikri ortaya atılmıştır. Buna göre her bölgede, bir siyasi birliğin liderliğinde mevcut büyük devletlerden biri bulunacaktır. Yani süper güçler etrafında bir güç birliği yaratılmak istenmiştir. Bu çerçevede Birinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin Amerika Kıtası ve etrafındaki ilgi alanı içinde Pax-Americana veya Pan-Amerika; Asya Kıtasında ise Pan-Asya olarak adlandırılan bölgesel güç merkezleri oluşturulmuştur. Avrupa'da ise Pan-Germanizm ideolojisi ortaya atılmıştır.²⁰

2.1.2. Güç Merkezi Olma Şartları

Jeopolitik biliminin esas görevinin sürekli “**Güç Değerlendirilmesi**” yapmak olduğu ana fikrinden hareketle, ülkelerin güçlerinde meydana gelen her değişiklik, zaman içinde güç merkezlerinin sınıflarının değişmesine hatta yok olmalarına bile sebep olabilir. Nitekim bir zamanların üzerinde güneş batmayan imparatorluğu olan İngiltere, bugün ancak NATO ve AB ile birlikte bir güç merkezi oluşturabilmektedir. ABD ise son 50 yıldır fonksiyonel bir güç merkezi işlevi görmektedir. Güç değerlendirmeleri ve sınıflandırmaları; ittifaklara girme/çıkma, dış politikada radikal değişiklikler, büyük afetler ve ekonomik krizler ve savaşlar nedeniyle ülkelerin milli güçlerinde meydana gelen artış ve azalmalara bağlı olarak değişebilmektedir.²¹

19 Tarakçı, N., a.g.e., s.131

20 Tarakçı, N., a.g.e., s.131

21 Tarakçı, N., a.g.e., s.134

Bazı kaynaklara göre güç merkezi olabilmek için, bir ülkenin aşağıdaki yedi genel kuralı sağlamış olması gerekmektedir.²²

Tablo.3. Güç Merkezi Olma Şartları

1	Teknolojik Alan	Enerji ve iletişim alanındaki gelişmelere hakim olmak.
2	Parasal Alan	Uluslar arası alanda itibarı olan ve tasarruf edilebilir olarak değerlendirilen bir paraya sahip olmak.
3	Ekonomik Alan	Yeteri kadar zengin olmak.
4	Askeri Alan	Nükleer silahlara ve deniz aşırı kullanılacak düzeyde 10 civarında Deniz Piyade Tümenine sahip olmak.
5	Coğrafi Alan	Hayati bir müttefikine, esas deniz ulaştırma yollarına, içilebilir su rezervlerine ve enerji kaynaklarını ülke sınırları dışında koruyabilecek pozisyona sahip olmak.
6	Kültürel Alan	Milli ya da dinsel boyutta diğerlerinin menfaatleri ile işbirliği yapmaya müsait ve eserleri ile diğerlerini kendisine çeken evrensel bir kültüre sahip olmak.
7	Diplomatik Alan	Emperyalist bir dış politikayı tasarlayan ve uygulamaya koyan, uyumlu ve yeteri kadar kuvvetli bir devlete sahip olmak.

Kaynak: Denk,N., a.g.e.,s.20

Güç merkezleri yer ve el değiştirebilmektedir. Tarihin çeşitli devirlerinde, önemli güç merkezleri Asya'da, Avrupa'da veya Orta Doğu'da oluşmuştur. Güç merkezleri yer ve el değiştirdiği zaman teorilerin geçerlilikleri zayıflıyorsa hakim etken teoriler değil güç merkezleri ve bunların oluştuğu coğrafyadır. Olaylar jeopolitik teorilerden fazla güç merkezlerinin oluşturduğu coğrafyanın yönlendirmesine bağlı kalıyor. Örnek olarak, kara hâkimiyet teorisi ABD'yi dikkate almayan bir arz politikası teorisinin bugünün şartları ile bağdaşmadığını kabul etmek gerekir. Görülüyor ki güç merkezleri yer ve el değiştirdiği zaman teorilerin geçerliliği zayıflamaktadır.²³

²² Denk, N., a.g.e., s.20

²³ İlhan, S., Jeopolitik Duyarlılık, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2003, s.s.54-55

Jeopolitik teoriler fiziki coğrafyaya dayalı bir değerlendirmedir. Sadece fiziki coğrafyaya dayalı bir değerlendirme ile yetinilmemesi, bununla birlikte her dönemde, her devirde değişik coğrafyalarda oluşan evrensel düzeydeki güç merkezlerinin de ayrıca dikkate alınması gerekmektedir. Teşekkül eden büyük ve etkili güç merkezlerinin de bir coğrafyası vardır. Güç merkezinin olduğu bu coğrafyanın önemi teşekkül eden güç sebebiyle artmaktadır. Başka bir coğrafya üzerinde oluşan bir gücün ve bu gücün oluşturduğu coğrafyanın dünya ve bölge politikası üzerindeki etkisi, teorilerle çizilen, teorilere kaynaklık eden coğrafyanın etkisinden farklıdır ve daha önemlidir. Örnek olarak Rusya, Mackinder'in teorisine göre Doğu Avrupa'ya, hatta merkez bölgesine hakimdir. Ancak dünyaya, hatta Avrasya'ya hakim olamamaktadır. Buna bir başka coğrafyada oluşan güçler engel olabilmektedir.²⁴

2.1.3. Jeopolitik Teoriler

Bugün sayısız kullanıma sahip olan jeopolitik terimi aslen topraklar ve o topraklarda yaşayan insanlar üzerinde etkide bulunabilme ve iktidar kurabilme rekabetiyle ilgili her şeyi tarif eder: Her tür siyasi güç arasındaki –sadece devletler arasında değil, aynı zamanda siyasi hareketler ve az çok yasadışı silahlı gruplar arasındaki- mücadeleler, büyük veya küçük her türlü toprak üzerinde kontrol sağlamak ve tahakküm kurmak için girilen mücadeleler.²⁵

Jeopolitiğin ad babası olan R.Kjellen, bu disiplin için “Coğrafi teşekkül veya mekan içinde, ilmi olarak devletin tetkikidir. Devlet varlığının tabiat kanunları ve insanların davranışları açısından tetkik ve kıymetlendirilmesidir.” diyor. C. Haushofer'e göre jeopolitik, “coğrafi bölgenin ve tarihi gelişmelerin etkisi altında değişen siyasi hayat şeklinin(yani devletin) üzerinde yaşadığı yer ile münasebetidir.” Aynı düşünür jeopolitiği “yeryüzü münasebetlerinin siyasi gelişmelerle olan bağlantısının ilmi” olarak da açıklamaktadır.²⁶

Suat İlhan ise jeopolitiği şöyle açıklamaktadır: “Jeopolitik, dünya coğrafyasını, coğrafi yapı ve evrensel değerleri ile inceleyerek, dünya, bölge ve ülke çapında güç ve politik düzeyde hareket tarzı araştırması yapar. Jeopolitik, politika belirlenmesi

24 İlhan, S., a.g.e, s.55

25 Lacoste, Y., Büyük Oyunu Anlamak; Jeopolitik:Bugünün Uzun Tarihi, İstanbul: NTV Yayınları, 2007, s.8

26 İlhan, S., a.g.e., s.35

amacıyla, bir ulusun, uluslar topluluğunun veya bölgenin jeopolitiğin değişmeyen ve değişen unsurlarını dikkate alarak güç değerlendirmesini yapan, etkisi altında kaldığı o günkü dünya güç merkezlerini, bölgedeki güçleri inceleyen, değerlendiren bir bilimdir.²⁷

Jeopolitik, bir milletin, milletler topluluğunun (ittifaklar gibi) veya bir bölgenin, mevcut coğrafi platform üzerinde, değişmeyen ve değişen unsurları dikkate alarak, güç değerlendirmesi yapan, etkisi altında kaldığı o günkü dünya güç merkezlerini, bölgedeki güçleri inceleyen, değerlendiren, hedefleri ve hedeflere ulaşma şart ve aşamalarını araştıran, belirleyen bir bilimdir.²⁸

Jeopolitiğin üzerinde en çok birlik sağlayan unsurları şunlardır:²⁹

- Değişmeyen Unsurları
 1. Ülke veya bölgenin hudutları, arz üzerindeki yeri, işgal ettiği alan, coğrafi bütünlük vb.
 2. Coğrafi Karakteri (Ada, kıta, kenar ve kıta içi devleti olma durumu)
- Değişen Unsurları
 1. Sosyo-kültürel değerler
 2. Ekonomik değerler
 3. Politik değerler
 4. Askeri değerler
 5. Bilimsel ve teknolojik değerler
- Zaman

Jeopolitik alanında birçok olayı açıklama amacına yönelik kurallar ve yasalar, sistemli bir şekilde düzenlenerek teoriler ortaya konmuştur. Jeopolitiğin ilgi alanının, uygulanan politikalar üzerindeki etkisinin anlaşılması ve düşünürlerin tanınması için teori niteliğindeki görüşlerin bilinmesi gereklidir.³⁰

27 İlhan, S., a.g.e., s.36

28 Tarakçı, N., a.g.e, s.33

29 Tarakçı, N., a.g.e., s.33

30 İlhan, S., a.g.e.,s.46

Üzerinde çalışmalar yapılan ve jeopolitikçilerin çoğunun dikkate aldığı dört jeopolitik teori vardır:

1. Kara Hakimiyet Teorisi
2. Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisi
3. Deniz Hakimiyet Teorisi
4. Hava Hakimiyet Teorisi

1. Kara Hakimiyet Teorisi

İngiliz Jeopolitik Ekolünün temsilcisi Sir Halford Mackinder(1861-1947) bir coğrafyacıdır. Mackinder, dünya coğrafyasına politik ve özellikle dünya hakimiyeti açısından değerlendirme çalışmasına girmiş ve bu çalışmaları ile “Kara Hakimiyeti Teorisi”ni geliştirmiştir.³¹ Mackinder, jeopolitiğe yeni kavramlar kazandırmıştır. “*Heartland*” bunun kuşkusuz en önemlisidir. *Heartland*ı sınırlamak gerekirse, batıda Volga nehri, doğuda Sibiryaya, güneyde Himalayalar ve kuzeyde Buz Denizi arasında kalan bölgedir.³²

Mackinder analizinde Doğu Avrupa ve Sibiryaya (Çarlık Rusya’sının egemenliğinde olan bölge) merkezi stratejik bölge olarak adlandırarak, buraya uluslar arası politikanın merkez üssü (“pivot area” = “mihver bölge”) demektedir. Mackinder, “Pivot Area” olarak tanımladığı bu bölgeyi daha sonra “heartland” olarak ifade etmektedir. Bu bölge “iç hilal” (“inner crescent”) adını verdiği ve Almanya, Türkiye, Hindistan ve Çin ile ve o da “dış hilal” (“outer crescent”) dediği ve İngiltere, Güney Afrika ve Japonya’nın yer aldığı ikinci bir bölgeyle çevrilidir. Mackinder buradan yola çıkarak, görüşlerini şu şekilde formüle ediyor:³³

- Doğu Avrupa’yı ele geçiren Heartland’a (Anakaraya) hakim olur.
- Heartland’ı ele geçiren Dünya Adasına (Avrasya’ya) hakim olur.
- Dünya Adasını ele geçiren Dünyaya hakim olur.

31 Cömert, S., Jeopolitik ve Türkiye’nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam, İstanbul: H.A.K. Yayınları, 2001,s.8

32 Demir, A.,F., “Jeopolitiğe Günümüzden Bir Bakış”, F. Sönmezoğlu, (derl.) Uluslar arası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar, İstanbul: Der Yayınları, 1998, s. 289

33 Arı, T., a.g.e, ss.222-223

2. Kenar Kuşak Hakimiyeti Teorisi

Amerikalı jeopolitikçi Nicolas Spykman, yazdığı “ Dünya Politikasında Amerikan Stratejisi” adlı eserinde, İngiliz Mackinder’in kuşaklarını kabul etmekle beraber, Heartland’ı kuşatan “İç Kuşak” teorisini genişleterek, ABD’nin dış siyaset ve stratejisinde derin bir etki yapmıştır.³⁴ Spykman, *rimland* terimini jeopolitiğe kazandırmıştır. *Rimland’ı heartland* ile denizlere kıyısı olan devletler arasındaki kara güçlerinin çatışma alanlarını oluşturan ara bölge şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu doğrultuda ortaya attığı bu teoriye göre, *rimlanda* hükmeden Avrasya’ya hükmeder. Avrasya’yı elinde bulunduran dünyanın geleceğini belirleyecek duruma gelir.³⁵

Spykman bir anlamda iç hilal bölgesini “kenar kuşak” olarak tanımlamıştır ve bu teori kara hakimiyet teorisinin farklı bir yorumudur. Spykman bu görüşlerinden hareketle, ABD’in kenar ülkeleri üzerinde rakip bir devletin hakimiyetine engel olması, başka bir deyişle kendi etkisini arttırması, güç kullanımından önce bölgesel işbirliği girişimlerine öncelik vermesi yönünde öneride bulunmuştur. Kendisi bu önerileri daha çok Almanya’ya karşı düşünmüş olmasına rağmen İkinci Dünya Savaşı sonrasında ilk defa George Kennan tarafından ortaya atılan ve bu teorinin de etkilerini taşıyan “çevreleme politikası”, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’yi hedeflemiştir.³⁶

3. Deniz Hakimiyeti Teorisi

Jeopolitik kuramcılardan Anglo Amerikan okuluna mensup bilim adamlarından olan Mahan analizini, İngiltere’nin global politika izleyen büyük bir deniz gücü olduğu dönemden hareket ederek, denizler üzerinde yoğunlaştırmaktadır. Mahan, denizlerin ve özellikle stratejik su yollarının denetimini elinde bulundurmaya büyük devlet olmanın ön koşulu olarak görmektedir.³⁷ Mahan, deniz gücünün taraflara askeri anlamda sağladığı hareket serbestisi nedeniyle, büyük devletler arasındaki bir

34 Denk, N., a.g.e., s.16

35 Demir, A., F., a.g.e., 289

36 Sönmezoğlu, F., Uluslar arası Politika ve Dış Politika Analizi, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000, s.512

37 Arı, T., a.g.e., s.221

savaşın kaderinin denizlerde tayin edilebileceğini savunmuş, bu nedenle ülkesi ABD'nin açık deniz donanması oluşturmaya önem vermesi gerektiğini vurgulamıştır.³⁸

“Deniz Kuvvetlerinin Tarihe Etkisi” adlı kitabı ABD, İngiltere, Almanya, Rusya ve Japonya'nın politikalarında etkili olmuştur. Teoriye göre kısaca “Denizlere hakim olan dünyaya hakim olur.”³⁹

4. Hava Hakimiyet Teorisi

Teorinin temel felsefesi “Havaya hükmeden bir millet, tüm dünyaya hakim olur. Bu sebeple havacılıkta daima üstün olmak gerekir.” şeklindedir. Hava Hakimiyeti Teorisi ile ilgili dikkatleri üzerinde toplayan ilk çalışma, İtalyan Generali Guilio Douhet'in 1921 yılında yazdığı *The Command of The Air* (Hava Hakimiyeti) adlı eserdir. Douhet, yaptığı çalışmasında özetle şöyle bir görüşü ileri sürmektedir. Gelecekte savaş tüm uluslar arasında bir çarpışma olacak ve bütün insanların yaşam ve refahına tehdit oluşturacak. Bu, havaya egemen olanın belirleyici üstünlüğü ele geçireceği bir mücadele olacak. Bu, düşmanın moralini yıkmaya yönelik meydan savaşı olacak ve çok hızlı sonuca ulaştıran mücadele olacaktır. Savaşa hazırlıksız olanlara, örgütlenmelerine fırsat bırakmayan, savaş patladığı anda var olan ve hazır araçlarla sonuca vardırılan bir savaş olacaktır.⁴⁰

Hava jeopolitiğinin öncüsü sayılan Alexander P.de Seversky kara ve deniz kuvvetlerinin hava kuvvetlerinin olağanüstü hakimiyet potansiyeli karşısında görece olarak önemlerini yitirdiklerini söyleyerek ABD yönetimine yeni unsurları göz önünde tutan bir strateji değişikliği tavsiye etmiştir. Seversky, Mackinder ve Spykman'ın konvansiyonel dünya haritasına alternatif olarak *azimutal* projeksiyona dayalı dünya haritasında hava jeopolitiğini esas alan stratejik ve taktik öncelikli bölgeleri yeniden belirlemiştir. Çift kutuplu uluslar arası sistem varsayımından hareketle dünya ABD ve SSCB'nin etki sahalarını gösteren iki hakimiyet bölgesine ayrılmıştır. Seversky, nihai hakimiyeti bu iki saha dışında kalan *karar* bölgesinde

38 Sönmezoğlu, F., a.g.e., s.510

39 İlhan, S., a.g.e., s.47

40 Tarakçı, N., a.g.e., s.s.101-102

sağlanacak jeopolitik hava üstünlüğünün belirleyeceğini söylemiştir.⁴¹

2.1.4. Teorilerin Değerlendirilmesi

Mevcut jeopolitik teorileri iki başlık altında toplayabiliriz.⁴²

- Fiziki coğrafyaya dayalı teoriler: Kara Hakimiyeti Teorisi, kenar kuşak teorisi
- Deniz Hakimiyeti teorisi, hava hakimiyeti teorisi.

Jeopolitik, coğrafi temele dayalı bir bilim dalı olduğuna göre, her zaman değer değişikliği gösteren kuvvetler, Jeopolitik Teorilere esas teşkil etmemelidir. Kuvvetler, sınıflar, silahlar güçlerin oluşunda bir unsurdur ve değerleri diğer güçlere bağlıdır. Deniz gücü, kara gücü olmayan bir hava gücünü, ekonomik gücü olmadan hiçbirisini düşünmek mümkün değildir. Karası, denizi ve havasıyla coğrafya bir bütündür. Jeopolitiği kendi unsurları yerine, sadece güce dayandırarak düşünmek, teknikteki her değişiklikte kuramların değişmesi anlamına gelir ki, bilimsel bir dayanaktan yoksun kalır. Bu sebeple, değerlendirmelerde esasen coğrafyaya dayalı kuramlar esas alınmalı. İlerdeki yıllarda uzay çalışmalarındaki gelişmelere bağlı olarak uzay politikası ve jeopolitiğin ele alınması beklenmelidir.⁴³

Teoriler, İkinci Dünya Harbi içinde ve İkinci Dünya Harbi'nden sonra uygulanmış ve politikaları etkilemiştir... Birinci ve İkinci Dünya Harpleri, Paris-Berlin-Varşova-Moskova ana mihverinde cereyan etmiştir. Bu mihver kara hakimiyet teorisinin genel hareket mihveridir. Sömürgeler edinmek amacı ile 1'inci Dünya Harbini başlatan Almanya, İkinci Dünya Harbi'nde bin yıllık geleceği garanti edecek dünya hakimiyetini amaç edinmiştir. Dünya hakimiyeti söz konusu olunca jeopolitik teoriler daha fazla önem kazanırlar. Nitekim Alman jeopolitikçileri Haushofer ve Rosenberg, kara hakimiyet teorisinin büyük ölçüde etkisinde kalmışlardır.⁴⁴ Dolayısıyla dünya fatihliğine ilk Almanya soyunmuştur. Ancak her

41 Davutoğlu, A., a.g.e., s.107

42 İlhan, S., a.g.e., s.48

43 İlhan, S., a.g.e., s.s.48-49

44 İlhan, S., a.g.e., s.51

iki dünya savaşlarında yenilerek, hayalleri suya düşmüştür. Daha sonra, kara hakimiyetine Sovyet Rusya sahip çıkmıştır. Ne var ki, yetmiş yıl geçmeden dağılmaya yüz tutmuştur. Diğer üç teoriye, ABD sahip çıkmaktadır.⁴⁵

“Denize hakim olan, dünyaya hakim olur” teorisiyle Deniz Hakimiyeti Kuramının temellerini atan Mahan’ın düşünceleri doğrultusunda ABD donanmasını geliştirmiştir. Deniz bölünmez, paylaşılmaz ve sınır tanımazdır, o nedenle tüm olarak sahip olmayı gerektirmektedir. SSCB’nin sıcak denizlere inme arzusu ve ABD’nin Sovyetler Birliği’ni bundan mahrum bırakma mücadelesi bu teorinin uygulanmasıdır. Karşılıklı atışmalardan sonra SSCB ve ABD arasında kurulan Deniz Gücü Dengesi, Sovyetler’in çökmesiyle girilen yeniden yapılanma sürecinde bozulmuştur. Hali hazırda ABD Deniz Gücünün konvansiyonel deniz harbi açısından, dünyada tehdit olarak kabul edilebilecek bir rakibi bulunmamaktadır.⁴⁶

Hava Hakimiyeti Teorisinin uygulanması İkinci Dünya Savaşı’nda başlasa da, ağırlığını Soğuk Savaş döneminde göstermiştir. İtalya ve Fransa gecikerek, ABD ve Japonya ise İkinci Dünya Harbi’nin sonuna kadar ayrı bir hava gücünü kurmadılar. Douhet’in fikirleri en çok İngiltere’de benimsenmiş ve güçlü Kraliyet Hava Kuvvetleri oluşturulmuş. İkinci Dünya Savaşı esnasında Almanya en dengeli hava kuvvetine sahiptir. ABD askeri havacılıkta geri kalmışsa da, gelişmiş sivil havacılığın sahiptir. Rusya ise geliştirdiği doktrin ve iyi hava gücüne ermiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında baktığımızda, hava saldırıları Douhet’in tarifinden çok geri boyutta kalmış. Almanya’ya karşı yürütülen Müttefik bombardıman akınları “sivillerin moralini yıkma” aracı olarak etkisiz kaldığı gibi askeri üretimi dikkate değer bir derecede azaltmayı da başaramamıştır. Ama yine de, Amerikan Komutanlığında, Almanya ve Japonya’ya karşı stratejik bombardımanın belirleyici olduğu görüşünü sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı’nda hava kuvvetleri kullanımı her ne kadar Douhet Teorisine çok uygun düşmese de, atom bombasının ortaya çıkması açısından önemli bir yeniliktir. 20. yüzyılda Vietnam Savaşı, Körfez Savaşı, Kosova Savaşı, Afganistan Savaşı, Sudan’ın Bombalanmasında, ABD politikacılarını bu silahın kullanılmasına yöneltmiştir.⁴⁷

45 Özey, R., (b.t.), “Türk Dünyasının Jeopolitik Önemi ve Başlıca Problemleri”, 04.01.2010
<http://www.ramazanozey.net/>

46 Tarakçı, N., a.g.e., s.120

47 Tarakçı, N., a.g.e., s. 129

Küresel ölçekli nükleer güç dengesine rağmen taktik jeopolitik alan mücadelelerini yansıtan Düşük Yoğunluklu Çatışmaların sayısı, yaygınlığı, zamanlaması ve alanları, klasik jeopolitik dengelerin rolünün Soğuk Savaş süresince azalmadığını, hatta nükleer tehdit dengesinin gölgesinde daha az riskli mücadele türü olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. II. Dünya Savaşından Soğuk Savaşın sonuna kadar olan dönemde ABD'nin dolaylı ya da doğrudan müdahil olduğu 50 düşük yoğunluklu çatışmanın 30'u Rimland kuşağı üzerinde (14'ü Doğu Asya'da, 12'si Ortadoğu'da, 6'sı Doğu Avrupa ve Akdeniz'de), 16'sı Amerika kıtasında (6'sı Orta Amerika'da, 6'sı Karaibler'de, 4'ü Güney Amerika'da) ve 4'ü de Afrika'da ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş dönemindeki rakip kutupların çatışma alanlarını yansıtan bu liste aynı zamanda deniz-eksenli bir süper güç olan ABD'nin stratejik önceliklerinin jeopolitik arka planını ortaya koymaktadır. Bu jeopolitik arka planın etkisi Soğuk Savaş sonrası dönemdeki gelişmeleri de belirleyen ana parametrelerden birisi olmuştur.⁴⁸

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin en önemli jeopolitik sonuçlarından birisi kendi iç mekanizmasıyla başlı başına bir denetim aracı olarak fonksiyon gören bu stratejik dengenin ortadan kalkmasıdır. Avrasya kıta gücünün çözülerek geri hatlara doğru çekilmesi, boşaltılan alanlara komşu bölge güçleri ve bölge-içi küçük güç merkezleri için ciddi bir manevra alanı doğurmuştur. ABD'nin bu boşluk alanlarını doldurmaya yönelmesi stratejik bir monopolün ortaya çıkmasına ve ABD'nin eskiden olduğu gibi bir kutbun merkezi olmaktan çıkarak, küresel bunalım alanlarına müdahil olma kapasitesine sahip yegane denetleyici güç olarak tebarüz etmesine yol açmıştır. Körfez Savaşı esnasında meşrulaştırıcı bir söylemin ana kavramı olarak kullanılan "Yeni Dünya Düzeni" bu çerçevede özel bir kullanım alanı bulmuştur. Ancak Körfez'de iddialı bir şekilde gündeme gelen bu söylemin ana unsurlarının Bosna bunalımı esnasında tezatlar ve çifte standartlar ile ciddi bir sarsıntıya uğraması, idealist uluslar arası ilişkiler söyleminin yerini tekrar reel-politik güç mücadelelerine ve denge arayışlarına terk etmesi sonucunu doğurmuştur.⁴⁹

48 Davutoğlu, A., a.g.e., s.s.108-109

49 Davutoğlu, A., a.g.e., s.110

Yukarıda ifade edilen temel jeopolitik teorilerin yanı sıra özellikle 1990'lar ile başlayan yeni dönemin dünya düzeni ile ilgili politik arenada pek çok görüş ortaya atılmıştır:

Samuel P. Huntington'ın 1993 yılında *Foreign Affairs* dergisinde yayınlanan "Medeniyetler Çatışması" (Clash of Civilizations) makalesi bu teorilerden en çok ses getireni olarak ön plana çıkmıştır. Huntington'a göre; Soğuk Savaş sonrası uluslararası politika tarihte ilk kez jeopolitik yönelimlerden ziyade medeniyetler çerçevesinde çok kutuplu hale gelmiştir. 1990 sonrası dünya coğrafyasında medeniyetlerin görünümü dokuz sınıfta toplanmaktadır. Bunlar ABD, Kanada, Yeni Zelanda, Avustralya ve Kuzey-Batı Avrupa'dan oluşan BATI, Meksika ve tüm Güney Amerika kıtasından oluşan AMERİKA, Arnavutluk ve Bosna'dan başlayıp Türkiye'den geçen bütün Kuzey ve Orta Afrika'yı içine alan, Ortadoğu üzerinden Hindistan ve Çin sınırına kadar uzanıp Pasifik'te Malezya ve Endonezya'yı da sınırlarına dahil eden İslam, Doğu Avrupa, Rusya ve Balkanlar'ı içeren ORTODOKS, ÇİN, Moğolistan, Çin'in Güney Batı kısmını ve Güney Doğu Asya'yı kapsayan BUDİZM ve JAPON medeniyetleridir. Medeniyetler arasında hali hazırda en güçlü medeniyet Batı'dır. Ancak, Medeniyetler arası güç dengesi değişmekte, nispi olarak Asya medeniyetleri ekonomik, askeri, siyasal güçlerini geliştirmektedirler. İslam bir tehdit oluşturan demografik bir patlama yaşamaktadır. Böyle bir konjonktürde medeniyetlere dayalı bir dünya düzeni ortaya çıkmaktadır. Batı'nın kendini tek "evrensel" medeniyet olarak addetmesi diğer medeniyetlerle – özellikle Çin ve İslam ile- ciddi problemlerin oluşmasına neden olmaktadır. Batı'nın var olabilmesi için Amerikalıların Batılı kimliklerine vurgu yapmaları, Batılıların medeniyetlerini; evrensel değil kendine has ve yegane kabul etmeleri, diğer medeniyetlerden gelen tehditlere karşı korumaları ve yenileyebilmeleri gerekmektedir.⁵⁰

Samuel P.Huntington'ın ortaya attığı "Medeniyetler Çatışması" tezi belki, adlandırılmasında vurgulandığı gibi, çok uzun tarihsel dönemlerde belirli uygarlıklar arasında yüzyıllar süren, ama ancak çok genel düzeyde bir anlam ifade eden rekabetleri açıklamakta bir önem taşıyabilir. Fakat devletlerin ve devlet gruplarının

50 Kandemir, E., a.g.e., s.57

birbirleriyle sürdürdükleri ilişkileri açıklamakta önemli ölçüde yetersizdir. Kanımca, dış politikada bu türden faktörler, çıkar maksimizasyonu açısından bir yarar sağlayacakları, en azından negatif bir etkide bulunmayacakları durumlarda öne çıkartılabilmekte, fakat ülke çıkarlarına uymadığında da kolayca bir kenara bırakılabilmektedir.⁵¹

Yeni dünya düzeninin politik arenasında en çok tartışılan ve karşı çıkılan Samuel Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezi olsa da daha rasyonel ve objektif bir bakış açısı geliştiren ve ABD'nin küresel üstünlüğünü koruması ve gücünü en doğru bir şekilde kullanması gerektiğini çarpıcı bir şekilde ortaya koyan ise bu konudaki görüşlerini "Büyük Satranç Tahtası-Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Stratejik Gereklilikleri" kitabında belirten Zbigniew Brzezinski'dir.

Brzezinski, ABD'nin küresel üstünlüğünü dört alanda ele alıyor:⁵²

- Askeri olarak eşi olmayan bir küresel erişime sahiptir;
- Ekonomik olarak, küresel büyümenin lokomotif olmaya devam etmektedir;
- Teknolojik olarak, yeniliğin tüm ultramodern alanlarında önderliği elinde tutmaktadır;
- Kültürel olarak, bazı aşırılıklara karşın, özellikle dünya gençleri arasında rakipsiz bir cazibeye sahiptir.

Brzezinski'ye göre yukarıda ifade edilenler ABD'ye başka hiçbir devletin yakınlarına yaklaşmadığı siyasi bir nüfuz sağlamaktadır. ABD'yi tek kapsamlı küresel süper güç yapan bu dördünün birleşimidir.

Avrasya'nın ABD için en önemli jeopolitik ödül olduğunu ifade eden Brzezinski, Avrasya'yı yerkürenin en büyük kıtası ve jeopolitik bir eksen olarak tanımlamaktadır. Buradan hareketle Brzezinski, Avrasya'ya hükmeden bir güç, dünyanın en ileri ve ekonomik olarak en verimli üç bölgesinden ikisini kontrol edecektir sonucuna ulaşmaktadır. Brzezinski Avrasya'nın ABD'nin küresel üstünlüğü için neden önemli olduğunu ise şu şekilde aktarmaktadır: " Dünya nüfusunun yaklaşık olarak % 75'i Avrasya'da yaşamaktadır ve dünya fiziksel zenginliklerin çoğu, hem yatırımlar hem de yer altı zenginlikleri bakımından burada bulunmaktadır. Avrasya, dünya Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'sinin % 60'ına ve

51 Sönmezoğlu, F., II. Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası, İstanbul : Der Yayınları, 2006,s.469

52 Brzezinski, Z., Büyük Satranç Tahtası, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2005, s.43

dünyanın bilinen enerji kaynaklarının dörtte üçüne sahiptir ”.⁵³

“Avrasya aynı zamanda siyasal olarak en iddialı ve dinamik devletlerin bulunduğu yerdir. Amerika Birleşik Devletleri’nden sonra en büyük altı ekonomi ve en büyük silah alıcısı Avrasya’da bulunmaktadır. Dünyanın biri hariç resmi olarak bilinen tüm nükleer güçleri ve de gizli nükleer güçlerin tümü Avrasya’da bulunmaktadır. Bölgesel hegemonya ve küresel etki heveslisi olan dünyanın en kalabalık nüfuslu iki devleti Avrasya’dadır. ABD’nin önceliğinin bütün potansiyel ve/veya ekonomik meydan okuyucuları Avrasya’dadır. Özetle Avrasya’nın gücü büyük ölçüde ABD’ninkini gölgede bırakmaktadır. Avrasya’nın siyasal olarak bütünleşmek için fazla büyük olması ABD için bir şanstır.”⁵⁴

Avrasya’yı üstünde her biri farklı güçlere sahip pek çok oyuncunun küresel üstünlük mücadelesini sürdürülebileceği bir satranç tahtasına benzeten Brzezinski⁵⁵; ABD’nin Avrasya’daki jeopolitik çıkarlarının uzun vadeli yönetimi için ABD jeostratejisinin oluşturulmasında çıkış noktasını, ana oyuncular üzerinde odaklanma ve arazinin doğru değerlendirilmesi şeklinde açıklıyor. Bunun için ise iki temel adımın gerekliliğine vurgu yapıyor:⁵⁶

- *Uluslar arası güç dağılımında potansiyel olarak önemli bir kaymaya neden olabilecek güce sahip, jeostratejik olarak dinamik Avrasya devletlerini tespit etmek ve bunların siyasal seçkinlerinin merkezi dış amaçlarıyla, bunlara ulaşma arayışlarının olası sonuçlarını deşifre etmek; konumları veya varlıkları, daha aktif jeostratejik oyuncular ya da bölgesel koşullar üzerinde hızlandırıcı etkilere sahip olan, jeopolitik olarak önemli Avrasya devletlerini saptamak;*
- *Yaşamsal ABD çıkarlarını korumak ve geliştirmek üzere, yukarıdakileri devre dışı bırakmak, birlikte karar vermek veya kontrol etmek amacıyla belirli ABD politikaları geliştirmek, daha özel ABD politikaları arasında küresel ölçekte bağlantı kuracak daha kapsamlı bir jeostratejiyi kavramsallaştırmak.*

53 Brzezinski, a.g.e., s.s.51-52

54 Brzezinski, a.g.e., s.53

55 Brzezinski, a.g.e., s.53

56 Brzezinski, a.g.e., s.s.62-63

Avrasya'ya hakim olmayı bir anlamda geleceğin dünyasında egemen güç olabilmek için temel şart olarak gören Brzezinski, ifade ettiği satranç tahtası üzerindeki oyuncu ülkeleri iki grupta belirlemektedir.⁵⁷

1. Jeostratejik Oyuncular:

Etkin jeostratejik oyuncular, mevcut jeopolitik ilişkilerin durumunu, ABD'nin çıkarlarını etkileyecek derecede değiştirmek amacıyla sınırları ötesinde güç uygulama ya da etkide bulunma yeteneğine ve ulusal iradeye sahip olan devletlerdir. Avrasya'nın jeopolitik haritasında kilit önemdeki jeostratejik oyuncular Fransa, Almanya, Rusya, Çin ve Hindistan'dır.

2. Jeopolitik Eksenler:

Jeopolitik eksenler önemlerini güç ve motivasyonlarından değil hassas coğrafyalarından alırlar. Bu coğrafya bazen ya önemli bölgelere girişte ya da önemli bir oyuncuya kaynak sağlamayı reddetmekte bu devletlere özel bir önem verir. Bazı durumlarda jeopolitik eksen, önemli bir devlet, hatta bir bölge için koruyucu bir kalkan gibi davranabilir. Bazen bir jeopolitik eksenin varlığının, daha etkin olan komşu jeostratejik oyuncu için çok önemli siyasal ve kültürel sonuçları olduğu söylenebilir. Bu nedenle Soğuk Savaş sonrasında kilit bir öneme sahip olan Avrasya jeopolitik eksenlerinin belirlenmesi ve bunların korunması ABD'nin küresel stratejisinin belirleyici bir yönüdür. Ukrayna, Azerbaycan, Güney Kore, Türkiye ve İran Brzezinski tarafından jeopolitik eksen rolünü oynayan devletlerdir.

ABD'nin küresel üstünlüğü için önemli stratejiler geliştiren ve Soğuk Savaş döneminde Beyaz Saray'da önemli görevlerde bulunan Brzezinski 2008 başkanlık seçimleri öncesinde David Ignatius'un moderatörlüğünde Brent Scowcroft ile Amerikan dış politikasının geleceğine dair yaptıkları konuşmalarda ABD'nin bugün geldiği durum ile ilgili önemli saptamalarda bulunuyor:

Yüzyılımızın ideolojik kimliğini terörle mücadele olarak belirleyen ABD'nin 43. başkanı G. W. Bush'un aksine belirleyici olanın anlaşılması çok daha zor bir yapıdır ve üç büyük değişim içerir savını ifade eden Brzezinski bu üç değişimi şöyle sıralamaktadır:⁵⁸

- “Küresel siyasi uyanış”. İlk defa tüm insanlık siyasal olarak aktif hale gelmiştir;

⁵⁷ Brzezinski, a.g.e., s.s. 64-65

⁵⁸ Moderatör David Ignatius, “Amerika ve Dünya”, çev.Manolya Aşık, Profil Yayıncılık, Şubat 2009,s12

- Küresel gücün merkezinde Atlantik dünyasından Uzak Doğu'ya doğru bir kayma söz konusudur. Bu Atlantik dünyasının yıkılması değil, ancak 500 yıldır elinde tuttuğu egemenliğin elinden alınması demektir;
- Ortak küresel sorunların ortaya çıkışıdır. Bu sorunlar iklim ve çevre konuları, ayrıca fakirlik ve adaletsizlik;
- Amerika'nın karşılaşacağı zorlukları bu etkenler belirliyor ve Amerika'nın varlığını devam ettirmesi, dünyadaki konumu bu etkenlere ne kadar etkili çözüm getireceğine bağlı gibi gözükmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona erdiği, ABD'nin tek süper güç olarak dünya sahnesinde yer almasının ardından gelen sürece ilişkin Brzezinski:

“Doksanlı yıllar bir vurdumduymazlık tavrı ve ardından da Birleşik Devletler lehine aşırı bir kibirin yükselişe geçtiği bir dönemi temsil eder. Bu yüzden de, 11 Eylül'den sonra son derece savunma ağırlıklı ve pek çok yönden de moral bozucu olan bir dizi eylemde bulunmak için Birleşik Devletlerin kollarını sıvamaya itmiştir. Aslında bu vurdumduymazlık, sanki tarihin durup bizim de bu tarihi sürecin doruğunda olduğumuz düşüncesini besliyordu. Esasen arkamıza yaslanıp 25 Aralık 1991'de bize bahşedilen bu yeni imparatorluğun tadını çıkarabiliriz düşüncesinin de sonu. Ezici gücümüze rağmen hala bir şekilde bağımsız olan uluslararası bir sistemde oynanan bir oyunun kurallarını belirleyebileceğimiz ve bu yeni kuralların bize nasıl savaş açacağını, savaşları nasıl herkesten önce ele geçirmemizi ya da savaşlara engel olmamızı sağlayacağını düşünmek kendini beğenmişlikti ve bunun uygulanması 11 Eylül'den sonra mümkün oldu.” ifadelerini Brent ile yapılan bu konuşmalarda kullanmaktadır.⁵⁹

90'lar ile başlayan *yeni dünya düzeni* ile ilgili ortaya atılan görüşlerden biri de Rus jeopolitiğine Avrasyacı bir bakış açısı getiren Aleksandr Dugin'e aittir. 1991'de dağılan Sovyet Rusya'nın egemen olduğu coğrafyada toparlanmak isteyen Rusya Federasyonu güçlü bir Rusya yaratma ve bu coğrafyadaki nüfuzunu devam ettirebilme politikaları geliştirmiştir. Çünkü geniş coğrafyayla savunma alanını oluşturmak Rus Jeopolitiğinin vazgeçilmez unsurudur.⁶⁰ RF'de jeopolitik arayışlar

59 Moderatör David İgnatius, a.g.e., s.27

60 Tezkan, Y., Taşar, M.,M., Düünden Bugüne Jeopolitik, İstanbul, 2002, s.108

çerçevesinde Aleksandr Geleviç Dugin'in geliştirdiği "Yeni Avrasyacılık" tezi hem tezin kapsamı gereği hem de Rusya'nın toparlanma politikalarına denk düşmesi açısından önemlidir. Dugin düşüncelerini şu şekilde açıklamaktadır:

"Stratejik açıdan Rusya, kendisini Avrasya ile özdeşleştiren muazzam bir kıtasal kütleden meydana gelmektedir. Sibirya'nın fethi ve entegrasyonundan sonra Rusya, jeopolitik kavram olan *Heartland*, yani kıtanın 'Merkezi Karası' ile aynı anlama gelmiştir... Coğrafya, doğa, dil, iklim, kültür ve din bakımından Rusya, Avrasyacı Doğu ve Avrasyacı Batı'nın sentetik bir birleşimidir ki jeopolitik fonksiyonu, Doğulu ve Batılı eğilimlerin toplamına veya ortalamasına indirgenemez. Rusya ne Doğu, ne de Batı'dır, bağımsız ve özel bir üçüncü yöndür... Salt bir stratejik yaklaşımla bakıldığında, Rusya, Avrasya ile özdeşir. Çünkü sadece O'nun toprakları, nüfusu ve endüstriyel teknolojik gelişimi, kıtasal bağımsızlık üssü olmayave otarşiye elverişlidir. Bu nitelikler jeopolitik yasalar gereğince her bir 'ada'da, bu anlamda 'Dünya Adası'nda yani Avrasya'da oluşması kaçınılmaz olan tam kıtasal entegrasyona temel teşkil edecektir. Rusya-*Heartland*'a kıyasla diğer tüm Avrasya devletleri ve alanları *Rimland* yani kıyısal alan sayılır."⁶¹

"Günümüzde Rusya-Avrasya küresel muhalifi olarak 'kıyısal medeniyetler' yani *Rimland*'dan ziyade karşısındaki bir 'Ada'yı, Atlantikçi Amerika'yı bulmaktadır. Bu nedenle Atlantik ötesi Batı karşısında stratejik bir zorunluluk olarak 'kıyısal alanların' müttefikler haline dönüşmesi 'sahil-kıyı' bölgelerine nüfuz edilmesi Avrasya genelinde bir paktın imzalanması veya en azından *Rimland*'ın mümkün olduğu kadar büyük bölümünün tam ve katı bir tarafsızlığının temin edilmesi gerekiyor. Rusya'nın buradaki stratejik formülü, 'hem Doğu, hem de Batı' olmalıdır... Günümüzde stratejik düzeyde tek bir karşıtlık söz konusudur; ya tek dünyacılık/mondializm (küresel çapta Amerkancılık ve Atlantikçiliğin egemen olması) ya da kıtasalcılık (kürenin, siyasi, askeri, stratejik ve jeopolitik egemenlikten yararlanan iki veya daha fazla Büyük Alana bölünmesi). Gerçek egemen bir kıtasal jeopolitik güç olması için Rusya'ya *Rimland*'lar lazımdır."⁶²

61 Dugin, A., Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım, (Çev.) Vügor İmanov, İstanbul: Küre Yayınları, 2003,s.3

62 Dugin, A., a.g.e., s.6

“ Rusya’nın jeopolitik ve stratejik egemenliği için gereken, sadece kaybedilen ‘yakın çevre’nin yeniden kazanılması ve Doğu Avrupa ülkeleri ile müttefiklik ilişkilerinin yeniden tesis edilmesi değil, aynı zamanda kıtasal Batı (öncelikle Amerika güdümlü NATO’nun Atlantikçi himayeciliğinden kurtulmaya meyleden Fransız-Alman Bloku) ve kıtasal Doğu (İran, Hindistan ve Japonya) devletlerinin Avrasya stratejik blokuna dahil edilmesidir.”⁶³

‘Tarihin coğrafi eksenini’ üzerinde kontrol sağlanmadan kıtasal kontrol hayal edilemez saptamasında bulunan Dugin, Rusya’nın imparatorluğun toparlanması yolunun dışında bir yol seçtiği takdirde Rusya enginliklerinin, kendisini Avrasya hakimi ilan eden güçlerin stratejik hedefi haline geleceği savını ‘Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım’ adlı kitabında ileri sürmektedir. Böylesi bir durumda gelişebilecek olasılıkları Dugin şöyle sıralamaktadır:⁶⁴

- Çin’in Kuzey’e doğru, Kazakistan ve Doğu Sibirya’ya doğru atılım yapması;
- Merkezi Avrupa’nın Batı Rus topraklarına-Ukrayna, Beyaz Rusya, Batı Büyük Rusya- doğru hareket etmesi;
- İslam Bloku’nun Orta Asya’ya yönelik bazı bölgeleri entegre etmesi.

Zira yerkürenin jeopolitik haritası da tek kutuplu, Atlantikçi eğilimine direnmektedir. Jeopolitikte “kutsal yerler boş kalamaz” temel yasası geçerlidir.

2.2. 21. Yüzyıl Jeopolitik Güç Merkezleri ve Küresel Güç Dengesi

Genel olarak güç dengesine; bir durum, bir politika ve bir sistem olarak üç şekilde bakılabilir. Güç dengesi ya ağır tarafı hafifleterek ya da hafif tarafa ağırlık kazandırarak uygulanır.⁶⁵ Gilpin, “Dünya Politikasında Savaş ve Değişim” adlı çalışmasında: “Her yeni uluslararası yapı aktörler arasındaki güç ilişkilerini yansıtmakta; sistemin güçlü aktörleri yeni yapının kendi çıkarlarına uygun şekilde, oluşmasını sağlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla yeni oluşan yapılar hegemonik güçlerin çıkarlarını büyük ölçüde yansıtır ya da onların çıkarlarıyla uyumludur.

63 Dugin, A., a.g.e., s.10

64 Dugin, A., a.g.e., s.10

65 Yılmaz, S., a.g.e., s.60

Ancak zamanla aktörlerin ekonomik ve teknolojik düzeylerindeki farklılıklara göre güç dengelerinde kaymalar olabilir ve dolayısıyla aktörlerin çıkarlarında da farklılıklar oluşabilir. Değişikliği etkileyebilen ve değişiklikte çıkarı olan aktörler, sistemi kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmek isteyeceklerdir. Değişiklikten sonra oluşan yeni sistem de, yeni güç dengesini ve dolayısıyla yeni hegemonyanın ya da hegemonik güçlerin çıkarlarını yansıtacaktır.”⁶⁶

Tarihin çeşitli dönemlerinde ya tek bir hegemon güç olmuş ve o dönem bu gücün etrafındaki gelişmelere biçimlenmiştir. Bazen birden fazla birbirine benzer güç merkezi olmuş ve bunlar arasındaki çekişme ve rekabet tarihsel olayların belirlenmesinde etkin olmuştur. Bazen de tek hegemon güç çeşitli olaylara rağmen üstünlüğünü korumuş ve konumunu sürdürebilmiştir. Ya da yeni ortaya çıkan güç merkezleri, hızla gelişmiş eski hegemon gücün üstünlüğüne son vererek kendilerinin merkezinde olduğu yeni bir dünya düzeni kurmuşlardır. Hegemon güç kendisinden daha etkin bir güç istemediği için, diğer hegemon güç adaylarını ortadan kaldırıncaya kadar bölme ve parçalama sürecine itmiştir.⁶⁷

Tablo.4. 19. Yüzyıldan Günümüze Hegemonya ve Güç Dengesi

Dönem	Süpergüç	Büyük Güç
19. Yüzyıl	İngiltere(H), Fransa, Rusya	Japonya, Almanya ABD
I. Dünya Savaşı Sonrası	İngiltere(H), ABD, Sovyetler Birliği	Japonya, Almanya, Fransa
Soğuk Savaş	ABD(H), Sovyetler Birliği	Japonya, Almanya, Çin
Soğuk Savaş Sonrası	ABD(H), AB (Alm.-İng.-Fr.)	Çin, Japonya, Rusya

Kaynak: Yılmaz, S., a.g.e., s.61

66 Arı, T., a.g.e., s.203

67 Yılmaz, S., a.g.e., s.61

Soğuk Savaş sonrası dönem tek süper gücü daha müdahaleci yaparken, büyük güçleri ise bölgesel güvenlik ortamlarındaki konumlarını güçlendirmeye itmiştir. 1990'da Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte iki kutuplu dünyadaki ideolojik ve stratejik temel tehditler ortadan kalkmıştır.⁶⁸ Soğuk Savaşın sona ermesinin en önemli jeopolitik sonuçlarından birisi kendi iç mekanizmasıyla başlı başına bir denetim aracı olarak fonksiyon gören stratejik dengenin ortadan kalkmasıdır. Avrasya kıta gücünün çözümlenerek geri hatlara doğru çekilmesi, boşaltılan alanlara komşu bölge güçleri ve bölge-içi küçük güç merkezleri için ciddi bir manevra alanı doğurmuştur. ABD'nin bu boşluk alanlarını doldurmaya yönelmesi stratejik bir monopolün ortaya çıkmasına ve ABD'nin eskiden olduğu gibi bir kutbun merkezi gücü olmaktan çıkarak, küresel bunalım alanlarına müdahil olma kapasitesine sahip yegane denetleyici güç olarak tebarüz etmesine yol açmıştır.⁶⁹

21. yüzyılın yani günümüzün jeopolitik güç merkezlerini ABD, AB, Çin, Rusya ve İslam dünyası olarak sınıflandıran Jacques Attali, bu güçlerden Rusya'nın 21'nci yüzyılın ilk çeyreğinde bir süper gücün bütün özelliklerine sahip olacağı ancak parasının olmayacağı, 21'nci yüzyılın ilk yarısı boyunca kendi birliğini muhafazaya çalışacağı, Avrupa ve Çin ile ilişkilerini düzenleme gayreti içinde olacağını, Çin'in gelecekte bir süper güç olacağını, ABD ve AB'nin ise birlikte olmaları kaydıyla, süper güç olmanın bütün koşullarını taşıdıklarını kabul etmektedir.⁷⁰

Özetle 21'nci yüzyıl dünya jeopolitiğini, ABD ve AB'nin arasındaki ortaklığın alacağı şekil ve Rusya ile Çin'in pozisyonlarının belirleyeceği değerlendirilmektedir.

68 Yılmaz, S., a.g.e., s.61

69 Davutoğlu, A., a.g.e., s.110

70 Attali, J., 21'inci Yüzyıl Sözlüğü, (Çev.) Kosta Sarıoğlu, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 1999 s.s.152-153

2.2.1. Küresel Jeopolitik Güç Merkezi: ABD

ABD, 1898 İspanya savaşıyla elde ettiği büyük güç konumunu, İkinci Dünya Savaşından sonra uluslar arası alana aktif bir şekilde girerek hegemon güç konumuna çevirmiş ve o zamandan beri, teknolojik gelişmelerin de etkisi ve katkısıyla kendisinden önce hiçbir devletin erişemediği bir hegemonik güce ulaşmıştır... Hegemon devletler uluslar arası ticaretin serbestleşmesi yönünde çaba harcamış ve diğer ülkeleri gümrüklerini indirmeye zorlamışlardır. Örneğin İngiltere 19. Yüzyılda Açık Kapı politikasını başlatmıştır. Günümüzde de ABD, GATT ve arkasından Dünya Ticaret Örgütü'nün öncülüğünü yapmakta, IMF ve Dünya Bankasını büyük ölçüde kendi denetimi altında tutmaktadır... ABD şu anda dünyadaki bütün önemli gelişmeleri yönlendirebilme güç, yetenek ve iradesine sahip olarak bu konumunu sürdürmektedir; fakat tarihsel süreç hegemon gücün bu konumunu sürekli olarak koruyamadığını, çünkü gücünün önemli bir kısmını bu hegemonik yapıyı korumak için harcayarak kendisini tükettiğini, sonuçta ona karşı meydan okuyan güçlerin çıktığını göstermektedir.⁷¹ Amerikan hegemonyası temel olarak iki yöntemle işlemektedir: yumuşak gücün kullanıldığı rejim restorasyonu (Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'daki renkli devrimler ve diğer içten içe kurgulamalar) ve Irak örneğinde olduğu gibi sert gücün kullanıldığı ülke inşası(nation-building) Eğer hedef olarak seçilen ülkeler siyasi, ekonomik ve kültürel olarak içine sızılmaya ve ağ örülmeye müsait ise yumuşak güç unsurları vasıtası ile ülkedeki rejimin batılı düzene uygun bir yönetime kavuşturulması için rejim restorasyonu kullanılmaktadır.⁷²

ABD'nin önemli bir uluslararası güç olarak dünya politikasına girdiği dönemden bu yana sürekliliğini muhafaza eden temel stratejik ilkeler bu süper gücün küresel ve bölgesel önceliklerini de ortaya koymaktadır:⁷³

- Savaşların Amerika kıtasının uzağında tutulması ve zorunlu olduğu hallerde mümkün olan en uzak hatta kabullenilmesi

71 Uzgel, İ., Hegemon Güç Kutusu, Baskın Oran(ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt (C.) I, 13.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s. 31

72 Yılmaz, S., "Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl 1,2008,s.53-54

73 Davutoğlu, A., a.g.e., s.341

- Avroavasya politikasında etkin olacak stratejik ve diplomatik araçların oluşturulması
- Amerika kıtası dışındaki güç dengelerine ve stratejik risk unsurlarına müdahil olabilecek bir deniz gücünün sürekli devrede tutulması.

SSCB'nin dağılışıyla birlikte ABD'nin dış politika stratejileri içerisinde jeopolitik politikalar görece olarak azalırken jeoekonomik politikaların ağırlığı artmıştır. ABD, 2020'ye kadar önünde kendisine karşı koyacak herhangi bir silahlı gücün bulunmadığını hesaplayarak hızla Rusya Federasyonu etrafındaki üslerini azaltma yoluna gitti. Yeni stratejisi serbest piyasa ekonomisiyle birbirine bağlı, demokratik ülkelerden bir ağ örmek biçiminde ortaya çıktı. Yeni dünya düzeni içerisinde ABD'nin jeoekonomi ağırlıklı stratejisi gerekli barışı sağlamayınca ABD gene jeopolitik stratejilere ağırlık vermeye başlamıştır.⁷⁴

Askeri gücün tek başına ABD'yi süper güç yapan bir faktör olduğunu söylemek zorlama bir yaklaşım olacaktır. Milli güç unsurları olarak ele alındığında muazzam askeri gücünün yanısıra ABD; siyasi, ekonomik, kültürel, ticaret, finans ve teknolojik alanlarda da rakiplerine karşı bariz bir biçimde üstün durumda bulunmaktadır. Ancak tüm söz konusu alanlarda üstünlüğünü sağlayan başat faktör, ABD'nin Çin, Rusya ve Avrupa Birliği'ne göre üstün olduğu askeri gücü ve bu gücü kullanma yeteneğidir. 11 Eylül sonrası ortamda, ABD'nin süper güç olmasında askeri güç faktörü diğer güç unsurlarından daha ön planda, zemin hazırlayan öncü faktör konumuna getirilmiştir.⁷⁵

“Amerika'nın bugünkü küresel üstünlüğünün etkinlik alanı ve yayılımı benzersizdir. Amerika Birleşik Devletleri tüm dünya denizleri ve okyanuslarına hakim olmakla kalmaz, siyasal olarak önemli mesafelerde, gücünü karada da göstermesine olanak veren, kara ve denizden kıyı hakimiyeti sağlayan iddialı bir askeri kabiliyet de geliştirmiştir.”⁷⁶ 11 Eylül sonrası ortamda, deniz ve okyanus

74 Köni, H., ABD'nin Değişen Dış Politika Stratejileri:Jeopolitik ve Jeoekonomi Kutusu, Baskın Oran(ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. II, 10.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s.245

75 Dabanlı, İ., T., “ABD Gerçek Politikasını Seçmek Zorunda:Askeri Gücünü Öncelikli Faktör Olarak Kullanması, ABD'yi Süper Güç Olma Durumundan Geriye Sürüklüyor”, Stratejik Öngörü, Sayı (S.) 4, Yıl 2, 2005, s.128

76 Brzezinski, Z., a.g.e., s.41

coğrafyası kontrolüne ilave olarak, Afganistan Savaşıyla birlikte, uluslararası terörizmle mücadele kapsamında, içlerinde Özbekistan ve Kırgızistan'ın da bulunduğu 9 ülkede, 13 üs oluşturma kararı alarak önemli oranda karasal kontrol sağlamıştır. Hava hakimiyeti açısından ise, rakiplerine göre bariz teknolojik ve hareket üstünlüğüne sahiptir. Dördüncü jeo-stratejik mekan olarak uzayda kesin hakimiyet yolunda, “düşman” füzeleri atmosfer dışında yok etmeyi amaçlayan “Ulusal Füze Savunma Sistemi”ni bitirmeye çalışmaktadır. Özetle ABD tüm coğrafik boyutlarıyla dünya çapında, en güçlü askeri konuşlanma ve kontrol pozisyonunu yakalamıştır.⁷⁷

“Dünya çapında siyasal uyanışın yaşandığı, ortak uluslar arası hassasiyetlerin bulunduğu bir çağda güvenliğin sadece askeri güce değil, hakim fikir iklimine, toplumsal tutkuların siyasal tanımlamalarına ve fanatik öfkelerin hedefi haline gelip gelmemeye bağlı olduğunu anlamak, ABD liderliği için temel önemdedir.”⁷⁸

Soğuk Savaş sonrası dönemde, dünya uluslarına kendisini, “yeni dünya düzeni”nin lideri olarak sunan ABD, 11 Eylül'den sonra dünya üzerinde hızlı kategorik ayrımlara gitmiş ve dünya uluslarını, şeytani güçlere karşı giriştiği savaşta kendisinden ya da düşmandan yana olmak tercihiyle karşı karşıya bırakmıştır. İlk Çağ Yunan filozoflarından Protagoras'ın ünlü “insan her şeyin ölçüsüdür” deyişi, bu dönemde adeta “ABD her şeyin ölçüsüdür” cümlesine dönüştürülmüştür. Ulusal ve uluslararası güvenliğini sağlama almak ve ekonomik çökarlarını da korumak isteyen ABD, kendi bayraktarlığında meydana getireceği ittifakın büyüklüğüne önem vermiş, bu ittifaka katılmayıp, anti-Amerikan bir siyaset güdenleri de “şer güçleri” ya da onlarla işbirliğine giden güçler olarak lanse ettirmiştir. Bir yandan özgürlük, eşitlik, adalet ve hukukun üstünlüğü gibi kavramlara göndermeler yapan ve kendisini bunların yılmaz savunucusu olarak sunan ABD, uluslararası sistemde gelinen son noktada büyük bir meşruiyet krizi içerisine girmiştir.⁷⁹

ABD'nin yeni dönemde müttefikleriyle sorunlar yaşaması, uluslararası ve ulusal alanda bir meşruiyet krizi içerisinde olması ve bunun her geçen gün derinleş-

77 Dabanlı, İ., T., a.g.e., s.129

78 Dabanlı, İ., T., a.g.e., s.31

79 Anık, M., “Çanlar Kimin İçin Çalıyor ya da ABD Nereye Doğru Gidiyor?”, Stratejik Öngörü,Sayı 4, Yıl 2, 2005, s.69

mesi gibi gelişmeler, kendisini Roma İmparatorluğu ile özdeşleştiren bu ülkenin geleceğine dair soru işaretlerine neden olmaktadır. ABD'nin mevcut siyaset anlayışını devam ettirmesinin, bu ülkeye duyulan öfkeleri arttırmasına ve yalnızlaşmasına neden olacağı açıktır. Bu durumda da bu global gücün siyasi anlayışını yeniden gözden geçirip, bu alanda değişikliklere gitmesi ya da “önleyici savaş” adıyla saldırgan bir politika izlemeyi ilke edinen bu ülkeye duyulan öfkenin daha da büyüüp, ABD'ye yönelik saldırıların artması beklenmektedir. Bu ülkenin kendi ulusuna ve öteki uluslara karşı daha sorumlu, daha hoşgörülü ve daha adil bir politika izlememesi durumunda, tarihteki öteki güç merkezleri gibi çökmesi sürpriz olmayacaktır. Nitekim “tarih nice güçlü imparatorluğ un çöküşüne şahitlik etmektedir.”⁸⁰

2.2.2. Kıtasal Jeopolitik Güç Merkezleri: Rusya Federasyonu (RF)

Sovyetlerin yıkılışından sonraki Rus iç ve dış politikasını etkileyen ve yönlendiren faktörlere ve düşüncelere bakıldığında, genel olarak politika yapımının zorlu bir süreçten geçtiği görülmektedir. 1990'lı yıllarda, yani Boris Yeltsin'in devlet başkanı olduğu dönemde Rusya'nın her yönüyle buhranlı bir dönemde bulunduğu, merkezi otoritenin zayıfladığı, piyasa ekonomisine geçiş için yapılan reformların ve özelleştirmelerin sonucunun istenenin dışında sonuçlar verdiği, vatandaşlar arasında sosyal yapıların son derece zayıfladığı, çevre bölgelerle federal merkez arasında bağların birçok yerde koptuğu müşahade edilebilir. Bir imparatorluk düşmüştü, haliyle onun bakiyesini elde tutmak zor bir işti.⁸¹

Soğuk Savaş sonrası global bir rol oynayamayacağının farkında olan Rusya, 21. yüzyılın fırsat bölgesi olarak nitelenen Avrasya'da 'Büyük Oyun'un 'büyük gücü' olmaya çaba harcamaktadır. Rusya, yeni 'büyük oyun'un galibi olarak pekiştireceğini düşündüğü büyük güç statüsünü global güze tekrar ulaşmada bir atlama taşı olarak görmektedir. Bu nedenle Afrika, Latin Amerika ve hatta Ortadoğu

80 Anık, M., a.g.m., s.73

81 İmanov, V., Avrasyacılık: Rusya'nın Kimlik Arayışı, İstanbul: Küre Yayınları, 2008, s.263

gibi ‘uzak çevreye’ yönelmektense, ‘yakın çevre’ olarak nitelediği eski Sovyetler Birliği ülkelerine, bir başka ifadeyle Avrasya’ya yönelimi daha rasyonel bir açılım olarak değerlendirilmektedir. Rusya aslında yakın çevre politikası ile Batı ile ilişkilerini dengelemeye çalışmaktadır. Yeltsin sonrası Putin’in başkanlığı döneminde de ‘Batı dünyası’ ile entegrasyon hedefinin açıkça ifade edilmesi de bu yönelişi ortaya koymaktadır. Avrasya’da izlediği bölgesel politikalarla ‘büyük güç’ statüsünü elde eden Rusya’nın uluslar arası politikada da ‘merkezi’ bir güç olacağı hesap edilmektedir.⁸² Günümüzde Rusya’nın dış politika stratejisinin özünü; eski Sovyet topraklarının büyük kısmı ile Doğu Avrupa’nın Rusya’nın nüfuz alanı olarak kabul edilmesini sağlamak ve bu alanların Rusya’nın güvenliğini tehdit edecek platformlar olarak kullanılmasını engellemek oluşturmaktadır. Bu nedenle Rusya Doğu Avrupa ülkelerinin ve bazı Sovyet cumhuriyetlerinin NATO’ya katılmasına karşı çıkmakta ve NATO’un genişleme çabalarının kendi güvenliklerinin tehdit edeceğini ileri sürmektedir.⁸³

Rusya ve ABD iki büyük devlettir. ABD ve Rusya’nın birbirlerini algılayışlarında bir değişiklik temelde söz konusu olmasa da stratejik ortaklıktan ziyade bir yakınlaşmadan bahsetmek mümkündür. Rusya ulusal güvenlik değerlendirmesinde ve askeri stratejik konseptinde ABD ve Batıyı bir tehdit kaynağı olarak gösterse dahi bunu ikili anlaşmalara yansıtmaz. Putin’in devlet başkanlığı yaptığı dönemde Rusya Çin ve Hindistan gibi büyük devletlerle ilişkilerini geliştirirken ABD’nin tepkisini çekmek istememektedir. Özellikle Birleşmiş Milletlerin Irak’ın silahsızlandırılması amacıyla hazırlanan metnin değiştirilmesinde Rusya’nın Fransa ile yaptığı işbirliği, Rusya’yı uluslar arası arenada yeniden bir oyuncu ve alternatif çözüm üreten bir güç haline getirmeyi büyük ölçüde başardığını göstermektedir.⁸⁴

82 Dağı, Z., Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika: Rusya’nın Dönüşümü, İstanbul: Boyut Kitapları, 2002, s.s.171-172

83 Onay, Y., Rusya ve Değişim, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2002, s.127

84 Onay, Y., Rus Stratejisinin Mimarları, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2008, s.213

Rusya'nın Putin döneminde toparlanarak özellikle enerji girdileri, başarılı Avrasya politikaları ve Çin ile yaptığı çok yönlü işbirliği sayesinde, yeniden küresel bir güç konumuna yükseldiğini söylemek mümkündür. Ancak, mevcut şartlarda ABD'ye eşit bir güçten bahsetmek ve siyasi pariteyi savunmak için henüz vakit erkendir. Ayrıca, Rusya'nın azalan nüfusu, enerji girdilerine bağlı ekonomik yapısı ve önemli etnik ihtilafları ile bazı komşuları ile tarihten kaynaklanan sorunları mevcuttur. Bu bakımdan, ABD'nin küresel gücünün zayıflaması oranında, Rusya'nın ön plana çıkmasını beklemek ve çok kutuplu bir dünya düzeninin oluşumunda bu ülkenin katalizör rolünü oynamasını beklemek daha gerçekçi olacaktır.⁸⁵

Rusya'nın XV. yüzyıldan itibaren Avrasya'da kurduğu hakimiyet, günümüz açısından uluslar arası sistemdeki aktörlerin uyguladığı politikaların da etkisiyle, iki önemli kapı olan 'Sibirya Bölgesi' ile 'Hazar Havzası'nın güç boşluğu ile karşı karşıyadır. Mc. Kinder'in Heartland (Kalpgah) teorisindeki çatlakların sonucunda bölgesel egemenliğini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalan Rusya'nın, yakın çevresine yönelik ve birliğini koruma çabalarının da etkisiyle sert politikalar izleyerek bölgesel çatışmalara neden olabilceği düşünülmektedir.⁸⁶

Rusya'nın içinde bulunduğu ekonomik, sosyal, toplumsal koşulların ve etnik-federatif yapının ülke bütünlüğü açısından bazı zaafiyetler yarattığı görüşü ve bu zaafiyetlerin ülke içinden ve dışından bazı merkezler tarafından istismar edilebileceği kaygısı, Rus askeri ve siyasi karar vericilerin çok tedirgin olmaları sonucunu yaratabilir. Bir yandan uluslar arası alanda meydana gelen ve Rusya açısından bakıldığında açıkça aleyhinde olan gelişmeleri önleyemeyen, diğer taraftan içerideki bazı etnik unsurların uluslar arası camiada destek bulan girişimlerini bastıramayan bir yönetimin, köşeye sıkıştırılmış bir ruh haliyle davranır görüntüsü verdiği düşünülebilir. Rusya'nın diplomatik ve siyasi alanda kaybettiği ağırlığını, halen bir süper güç olarak nitelenebilecek askeri imkan ve kabiliyetlerini hatırlatarak dengelemek istediği ve askeri gücünü, gerektiği takdirde, kendini koruma güdüsüyle pek de beklenmeyen ortam ve usullerle kullanabileceğini ifade etmek zorunda

85 Uslubaş, F., "Değişen Küresel Dengeler", 01.10.2009, <http://www.globalpolitika.org/anasayfa/77-abd/47-deien-kueresel-dengeler.pdf>, ss.89,

86 Caşın, M., H., Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla; Rus İmparatorluk Stratejisi, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları, 2006, s.545

olduğu anlaşılabilir.⁸⁷ Rusya'nın yakın çevre politikası kapsamında Gürcistan ile 2008'de yaşanan savaş bu durumunun en önemli örneklerinden birini sunmaktadır. “Rusya'nın Gürcistan'a karşı aşırı ve dengesiz güç kullanmasını sorunun çözümünden ziyade kendisini uluslararası bir aktör olarak ilan etmesi şeklinde yorumlamak gerekmektedir. Ayrıca ünlü diplomat H. Kissinger'in “*Güçlü devletler terk ettikleri topraklara bir gün dönerler*” felsefesinin de burada rol oynadığını belirtmekte fayda var. “*Bu bölgeler benim bölgem, buralarda ABD'nin hegemonyasına izin vermem*” felsefesi Rusya'nın gücünü toplamasından sonra Gürcistan'a karşı bu sert çıkışıyla tekrar uygulamaya konmuştur.”⁸⁸

Yukarıdaki paragrafta anlatılanları 2008'de devlet başkanlığı koltuğunu Putin'den devralan Medvedev'in 'Dış Politika Konsepti' belgesinde açıkladıkları çerçevesinde değerlendirmek Rusya'nın önümüzdeki süreç içerisinde izleyeceği politikaları anlamak açısından önemlidir. Medvedev'in imzaladığı belgenin Yeltsin ve Putin'in imzaladığı belgelerden en önemli farkı: Rusya'nın 'Büyük Devlet' (Süper Güç) olarak adlandırılmaması, bunun yerine 'modern dünyanın en etkili merkezlerinden biri' olarak nitelendirilmesi. Medvedev'in 'Dış Politika Konsepti' ile paralellik içeren 'Rusya'nın 2020'ye Kadar Sosyo Ekonomik Alanda Gelişme Konsepti' Rusya'nın 2020'ye kadar 'Süper Güç' olması gerektiğini vurguluyor. Bu husus, Rus yetkililerinin Rusya'nın günümüzde tam anlamıyla “süper güç” hâline gelmediğini, ancak bu potansiyele sahip olduğunu ve 2020 yılına kadar da bu amacına ulaşacağına inandıklarına işaret ediyor. Bu bağlamda Stratejik Değerlendirmeler Enstitüsü Başkanı Aleksandr Konovalov'un “dünyayı silahlarla yok etme konusunda Rusya gerçekten de bir süper güçtür, ancak fakirlikle mücadele konusunda Rusya için aynı şeyi söylemek mümkün değildir” şeklindeki açıklaması gerçekçi bir tespit olarak görülüyor. Rusya, Putin'in deyimiyle “söz dinleyen ülke değil, söz dinleten ülke” noktasına gelmede büyük mesafe kat etmiş olsa da, özellikle iç politikada demokrasi, basın özgürlüğü, ekonominin enerji kaynaklara bağlı olması, nüfus kaybı gibi konularda sorunlar yaşamaya devam ediyor. Bu sorunlar çözülmenden önce gerçek bir süper güç olunamayacağının farkında olan Rus yetkililer

87 Kibaroglu, M., “Rusya'nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti”, Avrasya Dosyası, Rusya Özel, Cilt 6, Sayı:4, Kış 2001, s.104

88 Bozkurt, G., S., “Gürcistan'daki Etnik Çatışmalar Karşısında Türkiye ve Rusya'nın Tutumu”, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Ankara, Güz 2008, s.s.3-4

de, 2020 yılına kadar söz konusu sorunları çözmeyi hedefleyen reformlar başlatmış durumda.⁸⁹

Medvedev liderliğindeki Rusya'nın dış politikasında büyük değişiklikler olması beklenmiyor. Medvedev'in, Putin'in başlattığı çok yönlü dış politikayı devam ettireceğini ve Rusya'nın, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte kaybettiği Balkanlar, Orta Doğu, Asya-Pasifik, Afrika ve Güney Amerika'daki etkisini tekrar artırmaya çalışacağını söylemek mümkün. Moskova, önümüzdeki yıllarda da önceliği BDT coğrafyasına tanımaya devam edecek. Tek kutuplu dünya sistemine karşı çıkan Rusya, G-8 ve BM Güvenlik Konseyi'ndeki daimî üyeliği sayesinde ABD'nin yayılcılığına ve "çifte standartlarına" karşı koymaya çalışacaktır. Tek başına ABD'yi karşısına alamayan Moskova, Şanghay İşbirliği Örgütü ve diğer bölgesel örgütleri destekleyerek ABD'nin etkisini kırma çabasında olacaktır. Kuşkusuz, Rusya'nın 2020 yılına kadar süper güç olma hedefi yolunda, iç politika ve ekonomide gerçekleştireceği reformlar birer önkoşul olarak önünde durmaktadır.⁹⁰

Batı Avrupa ülkeleri, Rusya'dan yakın gelecekte bir askeri tehdit algılamamaktadır. Onlara göre bu durumun iki nedeni vardır. Bu nedenlerden ilki, Rusya'nın yeniden bir askeri tehdit oluşturması için zamana gereksinimi olduğu yaygın kanı, Rusya'nın Avrupa'dan Polonya, Beyaz Rusya ve Ukrayna ile ayrılmış olması ve bu ülkelerin tampon görevi gördükleri anlayışıdır. Ukrayna ile Rusya Federasyonu arasında çözüm bekleyen çok sayıda sorun bulunmaktadır.⁹¹

Yukarıdaki paragrafta ifade edilen sorunlara 2. ve 3. bölümlerde ayrıntılı olarak hem Ukrayna jeopolitiği hem de Rusya'nın dış politikası açısından değinileceği için bu bölüm içerisinde değinilmemiştir. Ancak Ukrayna jeopolitiği Rusya'nın yakın çevre politikası açısından önemli ve son derece hassastır. Rusya ve Ukrayna arasındaki ilişkilerin zaman zaman gerildiği zaman zaman yumuşadığı ve temel sorunların çözümlenmediği dikkate alınırsa bölgesel bir güç olan Ukrayna ile Rusya ilişkileri bölge jeopolitiği ve diğer güç merkezlerinin Ukrayna politikaları açısından yakın gelecekte de üzerinde önemle durulması gerektiğini ortaya koymaktadır. Gürcistan bunun en dinamik örneğidir yakın tarihimiz açısından. Dola-

89 Kamalov, İ., "Medvedev ve Rusya'nın Yeni Dış Politika Konsepti", Stratejik Analiz, Cilt 9, Sayı 100, Ağustos 2008, ss.8-9

90 Kamalov, İ., a.g.m.,s.9

91 Onay, Y., Rusya ve Değişim, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2002, s.126

yısıyla Rusya egemen olduğu alanda başka bir gücün etkinlik göstermesini istemediğinden ikinci bir kırılmayı göze alamamaktadır. Bu nedenle sert gücünü muhtemel senaryolarda ve olası durumlarda uygulamaktan kaçınmamaktadır.

2.2.3. Birleşik Jeopolitik Güç Merkezleri

2.2.3.1. Avrupa Birliği (AB)

Soğuk Savaşın çift kutuplu bölünmesini kendi bünyesindeki demir perde ile yaşayan ve göreceli bir önem kaybına uğrayan Avrupa, seksenli yıllardan sonra derinleşmesini hızlandıran AB ile yeni bir kimlik ve çekim alanı oluşturmaya başlamıştır. 1992 yılında imzalanan Maastricht Anlaşması ile bütünleşme sürecinde önemli mesafeler alan AB, bu süreci doğuya doğru genişleme programı ile kıtayı kuşatıcı bir niteliğe büründürmüştür. Avrupa artık iki süper gücün mücadele ve savunma alanı olmaktan çıkarak kendi çekim alanını oluşturan klasik bir merkez haline dönüşmektedir. Kosova'ya yönelik hava hareketinden sonra bölgeye giren güçlerin ağırlıklı bir şekilde AB üyesi ülkelerden oluşması bu etki alanının yayılmakta olduğunu göstermektedir.⁹²

AB kuruluşundan beri çeşitli merkezler üzerine inşa edilmiştir ve süreç bazı ülkeler öncelikli ve bazı konular edinmiştir. 2000'li yıllara kadar AB'yi kuran ilk altı ülkenin (Fransa, İtalya, Almanya ve Benelüks ülkeleri) en iç halkayı oluşturduğu, daha sonra AB'yi 15'e tamamlayan 9 ülkenin ikinci halkayı ve nihayet bugünkü 27 ülkeye tamamlayan 12 ülkenin üçüncü halkayı meydana getirdiğinden bahsedilirdi. Ancak son yıllarda güç dengelerinin aşağıdaki gibi bir kategorileşme izlediği görülmektedir:⁹³

- Siyasi, ekonomik, kültürel ve askeri olarak geleneksel güç olan Fransa, Almanya ve İngiltere başat rolündedir;
- Edindiği bazı insiyatifler ile İspanya ve İtalya başat ülkelerin arkasından öne çıkmaya çalışmaktadır;

92 Davutoğlu, A., a.g.e., s.s.185-186.

93 Yılmaz, S., a.g.e., s.s.447-448

- Geleneksel olarak benzerlikleri ve çıkarları ile birbirine ve başat ülkelere yakın ittifak ülkeleri (Benelüks ülkeleri) başka bir grup oluşturmaktadır;
- Yeni nitelikli çoğunluğa dayanan ve ülkelerin nüfus durumunu baz alan oy sistemine göre öne çıkması muhtemel ülkeler(Polonya, üye olursa Türkiye) söz konusudur;
- Sahip olduğu üyelik konumunu bölgesel ve komşuları ile ülkeler üzerinde kullanarak güçlü rol edinmeye çalışan ülkeler(Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) diğer bir kesimdir;
- Irak Savaşı'nda olduğu gibi kendi çıkarları söz konusu olduğunda AB içinde Fransa-Almanya veya İngiltere-ABD kuyruğuna takılarak geçici gruplanmalar ile konum edinmeye çalışan ülkeler test edilmiştir;
- AB üyeliğini kendisine amaç edinmiş ve şimdiden ulusal sermayesi ve iç parametrelerini başat ülkelerin eline vermiş ülkeler. Bu ülkeler geleceğini AB içinde gelişmeye bağlamış olmakla birlikte uzun vadede ya topluluk içinde eriyecek veya tesadüfen edindiği bazı kurumsal edinimler ile ulusal niteliklerini ve çıkarlarını nispeten koruyabilecek konumda kalabilecek ülkeler çoğunluğu oluşturmaktadır.

Avrupa Birliği'nin temel politikalarından ikisi olan Avrupa Entegrasyonu ve Avrupa Birliği genişleme süreci, bugünlerde oldukça fazla tartışılmaya başlanmıştır. Aslında bu politikalar Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında ortaya çıktığından beri kutuplaşmalara neden olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Entegrasyon ve genişleme süreçlerinin destekçisi olan ülkeler, bu politikaların birliğe ekonomik ve sosyal açıdan fayda sağladığını düşünmektedirler. Bunun tam tersi olarak da bu süreçlerin destekçisi olmayan üye ülkeler, aday ülkelerle entegrasyon ve genişlemenin birliğe zarar vereceğinden ve birliğin benliğini kaybedeceğinden kaygı duymaktadırlar.⁹⁴

94 Yılmaz, I., (11.05.2009), "Avrupa Birliği Genişleme Politikası İşlevselliğini Yitirdi mi?", 27.01.2010, <http://www.avsam.org/tr/yazdir1660.html>.

2.2.3.2. NATO

Dünyayı jeopolitik kamplara bölen İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen jeopolitik boşluğu, Amerika örgütlenerek sağlarken, Sovyetlerde kendi hegemonyası altında bir Avrupa oluşturarak devam ettirmek istiyordu. Dolayısıyla bu duruma yönelik savunma amaçlı ilk oluşum NATO oldu.⁹⁵ Sovyetler Birliği'nin yayılcı emellerine karşı, Batılı demokratik ülkelerin toprak bütünlüğünü garantilemek için kurulan NATO, bugün %40'ı eski komünist ülkelerden oluşan 26 üyeye ulaşmıştır.⁹⁶ 02.04.2008 tarihinde yapılan Bükreş Zirvesi'nde Arnavutluk ve Hırvatistan üyeliğe davet edilmişler ve 1 Nisan 2009 tarihinde bu ülkeler NATO'ya üye olmuşlardır. Ayrıca bu zirvede Rusya'nın bütün tehditlerine rağmen Ukrayna ve Gürcistan'ında ileride NATO'ya tam üye olacakları karar altına alınmıştır.⁹⁷

Rusya, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliklerini bugünkü koşullarda yeni bir soğuk savaşın başlangıç nedeni olarak görmektedir. Ve bu iki ülkenin NATO'ya üyeliklerini engelleyebilmek için Avrupa'ya doğalgaz tedarikindeki tekel konumunu siyasi bir silah olarak kullanmaktadır. Nitekim Bükreş Zirvesinde de aynı yaklaşımı sergileyen Rusya'nın bu kararlı tutumu karşısında Almanya ve Fransa iki ülkenin üyeliğine şimdilik muhalif olmuşlardır. Böylece Gürcistan ve Ukrayna'ya üyeliğe hazır hale getirecek Üyelik Eylem Planı (Membership Action Plan) verilmemiş, ancak iki ülkeye üye olacakları güvencesi verilmiştir.⁹⁸

Nato, kuruluşundan bu yana üç temel rolü yerine getirmeye çalışmıştır. Bunlardan ilki, Sovyetler Birliği'nin Avrupa'nın güvenliğine tehdit oluşturmayacak bir şekilde dışarıda tutulması, ikincisi, Almanya'nın aynı bağlamda elinin kolunun bağlanması ve sonucusu da Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa

95 Peksarı, D., G., NATO'nun Değişen Konsepti, Ankara: Asil Yayın Dağıtım ,2007,s.20

96 Yılmaz, S., a.g.e., s.562

97 http://tr.wikipedia.org/wiki/NATO#NATO.27nun_Geni.C5.9Flemesi, 27.01.2010.

98 "Güvenlik Siyaseti, Kritik Nato Zirvesinin Sonuçları ve Türkiye'nin Artan Önemi",ss.3-4, http://www.turksae.com/sql_file/348.pdf, 27.01.2010

kıtası içerisindeki askeri varlığının meşrulaştırılmasıdır. Soğuk Savaş esnasında NATO'nun bu üç temel misyonundan daha çok ilkinin ön plana çıkması, Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ile birlikte birçok gözlemcinin NATO'nun da günlerinin sayılı olduğu yorumunu yapmalarına neden olmuştur. Ancak NATO ortadan kalkmak bir yana, kurumsal varlığını devam ettirmiş, bir yandan genişlerken diğer yandan da stratejik konseptlerini günün şartlarına uygun olacak biçimde yeniden tanımlamıştır. NATO'nun diğer iki temel işlevi de yürürlükte kalmaya devam etmiştir.⁹⁹

Yeni Dünya Düzeni'ne geçtikten sonra ABD, NATO'da daha da güçlendi. Yugoslavya müdahalesi ile birlikte ABD askeri gücü Avrupa'da daha da güçlü olarak yerleşti. Bugün Avrupa'da ABD'nin yaklaşık yüz bin kişilik uzay teknolojisi imkanları ile donatılmış bir ordusu var.¹⁰⁰ ABD'nin Avrupa'daki askeri varlığının NATO çerçevesinde meşrutiyet kazanmış olması, ABD'yi aynı zamanda bir Avrupa ülkesi yapmaktadır... Avrupa'da ortaya çıkmaya başlayan Kantian cennet bir anlamda varlığını ABD'nin Hobbesian bir rol oynayarak AB'nin güvenliğini sağlamasına borçludur.¹⁰¹

3-4 Nisan 2009 tarihinde NATO'nun 60. yılı kutlansa da NATO'nun varlığına ilişkin ciddi yapısal sorunlar söz konusudur. Bunları şu şekilde ifade edebiliriz:¹⁰²

- Müttefikler arasında ortak güvenlik ve düşman algılamalarının hala oluşturulamamış olması;
- Avrupalı müttefiklerin vizyonlarını ve stratejik ufuklarını Avrupa coğrafyasının ötesine taşımada yaşadıkları isteksizlik;
- Avrupalı müttefiklerin en önemli önceliklerini AB içerisindeki entegrasyon sürecinin devamına vermeleri ve kendilerini 'Kale Avrupa'sının içerisinde göreceli olarak güvende hissetmeleri;

99 Oğuzoğlu, H., T., "Nato'nun Dönüşümü ve Türkiye", Jeopolitik, Yıl 8, S.64, Mayıs 2009, s.38

100 Bilbilik, E., Kısaç Harekatı: Nato'nun Yeni Stratejik Konsepti, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2008, s.65

101 Oğuzoğlu, H., T., a.g.m, s.38

102 Oğuzoğlu, H., T., a.g.m., s.40

- İttifak içerisinde ABD'nin liderliğine ilişkin yaşanan huzursuzluklar ve bu bağlamda AB üyesi müttefiklerin NATO'nun iki eşit ortak arasında yeniden yapılandırılması yönündeki talepleri;
- NATO'nun Rusya'nın yakın coğrafyasını içerisine alacak şekilde genişlemesi sürecinde ABD ile Avrupalı müttefikler arasında yaşanan görüş ayrılıkları;
- NATO'nun giderek kolektif bir savunma örgütünden çok kolektif bir güvenlik örgütüne dönüşmesi;
- NATO'nun bütün çabalarına rağmen ABD'nin askeri imkanlarından bağımsız olarak savaş yapabilme imkanlarına ulaşamamış olması.

Soğuk Savaş sonrası değişen ve genişleyen güvenlik ihtiyaçları çerçevesinde ne NATO, ne de AB tek başına bir güvenlik şemsiyesi sağlama durumunda değildir. İttifakın sürmekte olan dönüşümü AB-NATO ilişkilerini de etkileyecektir. Öte yandan ESDP(Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası)'nin NATO'yu tamamlayıcı bir unsur olarak mı yoksa NATO'ya bir rakip olarak mı gelişeceği yönündeki en önemli soru hala cevaplanmamıştır. Atlantik'in iki yakasında güvenlik konusunda görülen kültür farkı zaman zaman Avrupa Birliği ve NATO arasında birbirini tamamlayan bir ortaklığın kurulmasını zorlaştırmaktadır.¹⁰³

103 Yılmaz, S., "NATO'nun Dönüşümü",Jeopolitik,Yıl 8, S.64, Mayıs 2009, s.20

3. UKRAYNA’NIN JEOPOLİTİK ÖNEMİ ile COĞRAFI, DEMOGRAFİK, DİL, DİN, EKONOMİK, ASKER ve SİYASİ YAPISI

3.1. Ukrayna’nın Jeopolitik Önemi

Avrasya steplerinin geçiş yolu üzerinde bulunan Ukrayna, bir yönüyle Avrupa’ya, diğer yönüyle step derinliğinde Asya’ya bakması dolayısı ile çok yönlü kıta havzası politikası takip etmek zorunda olan gerek transit bir enerji koridoru olması gerek demografik yapısı gerekse de askeri potansiyeli bakımından bölgesel bir güç olma potansiyeli taşıyan ülkelerden biridir. Doğu-batı istikametinde Asya-Avrupa kara bağlantısının, kuzey-güney istikametinde de Baltık-Karadeniz su yolları bağlantısının kesişim alanındaki coğrafi konum bu ülkenin son derece önemli bir denge unsuru olmasını sağlamaktadır. Ukrayna’nın özellikle 17. yüzyıl Osmanlı-Rus-Lehistan dengelerindeki önemi bu coğrafi konumun tarihi bir tezahürüdür. Osmanlı Devleti’nin Avrasya dengelerini kontrol edebilme kabiliyeti bu bölge üzerindeki denetimi ile pekişmiştir. Öte yandan Rusları ıssız Kuzey Denizi’nin meçhul halkı olmaktan çıkararak önce bir kıta devleti, sonra da bir dünya gücü haline getiren en temel amillerden birisi de Ukrayna üzerinden gerek Doğu Avrupa gerekse de Karadeniz’e müdahil olma gücü kazanmalarındır.¹

Ukrayna, Halford G. Mackinder’in “Kara Hakimiyet Teorisi”ni inşa ettiği Kalpgah (Heartland) denilen Avrasya bölgesinde yer alan önemli bir ülkedir. Mackinder, özellikle Kırım Savaşı’nda Baltık ve Karadeniz’de deniz gücünün karşılaştığı sorunlardan sonra, bu bölgenin deniz gücünün girmeyeceği ancak kara gücüyle zapt edilebilecek bir bölge olduğunu fark etmiştir. Bu nedenle Merkez Bölgeyi, Baltık Denizini ve Karadeniz’i de içine alacak şekilde genişletmiş ve Kara Hakimiyet teorisini oluşturmuştur. Bu teoriye göre Kalpgahta bulunan bir devletin “dünyayı yönetecek” coğrafi konumda olduğu dikkate alınırsa, Ukrayna’nın jeopolitik bir öneme sahip olduğu ortaya çıkar.²

1 Davutoğlu, A., a.g.e., s.193

2 Müderrisoğlu, R., “Ukrayna’nın Jeopolitik Önemi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, s.39

Ukrayna, Rusya ve ‘gerçek’ Avrupa arasındaki stratejik konumuyla önemli bir devlettir. Ruslar, Ukrayna topraklarını daima bir geçiş bölgesi, stratejik bir bariyer, kendilerini ve yabancıları ayıran bir tampon bölge olarak düşünmüşlerdir. Rusçada on ikinci yüzyıldan beri kullanılan ‘Ukraina’ sözcüğü, ‘sınır ülkesi’, ‘uç ülke’ gibi tanımlamalar taşımaktadır. Ukrayna, 603.000 km² ve yaklaşık kırk beş milyonluk nüfusuyla Avrupa’nın en büyük ülkelerinden biri ve Doğu Avrupa’nın Rusya’dan sonra en önemli ülkesidir.³ 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Ukrayna, 1992 yılında katıldığı BDT içinde Rusya ve Kazakistan’dan sonra üçüncü büyük devlettir. Karadeniz kıyısında bulunan Odessa ve Sivastopol gibi önemli limanlara sahiptir. Coğrafyası ve askeri gücü ile RF’yi dengeleyebilecek ülkelerden birisidir.⁴

SSCB ülkelerinin en istikrarlı ülkelerinden biri durumunda olan Ukrayna, SSCB’nin dağılmasında etkin rol alan kilit ülkelerin başında yer alır. Rusya’nın emperyalist politikalarına karşı en kararlı tutumlardan birini sergileyen Ukrayna, jeopolitik konumu itibarıyla ABD, Rusya Federasyonu ve AB gibi küresel aktörlerin göz ardı edemeyeceği ve Batı Avrasya coğrafyasında yeni çıkar çatışmalarının kaderinin belirleneceği egemen bir güç olma yolunda hızla ilerlemektedir. Ukrayna, SSCB’nin dağılmasının ardından bulunduğu coğrafyadaki jeopolitik değeri, yer altı kaynakları, askeri ve teknolojik potansiyeli, büyük ve yetmiş nüfusu ile oldukça önemli bir ülke olarak uluslar arası arenada bağımsız bir devlet olarak küresel sahneye çıkmıştır.⁵ Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası adlı kitabında Ukrayna’yı yeni ve önemli bir jeopolitik eksen olarak tanımlamaktadır. Çünkü Ukrayna’nın bağımsız bir devlet olarak kalışının Rusya’nın Avrasya İmparatorluğu için bir engel olarak görmekte ve Ukrayna’sız bir Rusya’yı ancak ağırlıklı olarak Asya İmparatorluğu olarak tanımlamaktadır.⁶

3 Bilener, T., “Ulus-devlet Olma Sürecinde Ukrayna”, (derl.) Erhan Büyükkakıncı, Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004, s.311

4 Buttanrı, B., Bölgesel Güç: Karadeniz, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004, s.110

5 Olçar, K., Karadeniz Politikaları ve Türkiye Ukrayna Stratejik İlişkileri, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, s.201

6 Brzezinski, Z., a.g.e., s.s.71-72

Tarım, sanayi ve teknoloji alanında önemli özelliklere sahip Ukrayna ayrıca Rus ve Orta Asya petrol ve doğalgazının toprakları üzerinden Avrupa'ya ulaşmasını sağlayan çok stratejik bir geçiş ülkesi olarak değerlendirilmektedir. Bu özellik Ukrayna'yı Rusya açısından vazgeçilmesi, göz ardı edilmesi imkansız bir ülke yapmakta; enerji, petrol ve doğalgaz bakımından Rusya'ya olan bağımlılığını dengeleyebilmektedir. Sadece bu yönden bile Rusya'nın Ukrayna'ya ne kadar ihtiyacı olduğu ve Ukrayna'yı kimin yöneteceğinin Rusya için ne kadar hayati önemi olduğu kolaylıkla anlaşılabilir. Yani Ukrayna'nın Rusya açısından ne anlam ifade ettiği O'nun jeopolitik durumunu da ortaya koymaktadır.⁷

Ukrayna'nın jeopolitik durumunun Rusya için ne anlam ifade ettiğini Rusya için önemli bir stratejist olan Aleksandr Dugin şu şekilde belirtmektedir:

Ukrayna'nın egemenliği, Rus jeopolitiği açısından o kadar olumsuz bir olgudur ki hatta bu mesele prensipte askeri çatışmayı kolaylıkla teşvik edebilecek bir öze sahiptir. “ Ozi kalesinden Kerç'e kadar Karadeniz kıyısından yoksun bir Rusya, gerçekte kimin tarafından kontrol edildiği belli olmayan o kadar küçük bir kıyıyı elde etmekteki bu halde normal ve bağımsız bir devlet şekliyle mevcudiyeti şüphe konusu olmaktadır. Karadeniz, 'sıcak denizlere' erişimi ikame edememekte ve İstanbul ve Çanakkale Boğazları üzerindeki Atlantikçi sağlam denetim yüzünden jeopolitik önemi de keskin bir şekilde düşmektedir. Bahis konusu topraklarda yeni bir (Atlantikçi ittifaka girmeye can atan) jeopolitik öznenin belirmesi, jeopolitik açıdan sadece tamamen sorumsuz adımlara yol açacak mutlak bir anomalidir.⁸

“Bağımsız bir devlet olarak Ukrayna bir takım toprak istekleriyle, Avrasya'nın tümü için büyük bir tehlike arz etmektedir. Ukrayna meselesi çözüme kavuşturulmadan kıtasal jeopolitikten bahsetmenin hiçbir anlamı olamaz. Bu şu demek değildir: Ukrayna'nın kültürel-dilsel veya iktisadi otonomisi sınırlandırılmalı ve merkezileştirilmiş Rus Devleti'nin (belli bir düzeye kadar, Çarlık İmparatorluğu'nuda veya SSCB'de olduğu gibi) salt idari bir kısmına dönüştürülmelidir. Fakat stratejik olarak Ukrayna, güneyde ve batıda Moskova'nın ciddi uzantısı olmalıdır.”⁹

7 Olçar, K., a.g.e., s.203

8 Dugin, A., a.g.e., s.s.175-176

9 Dugin, A., a.g.e., s.176

Rusya, Ukrayna'nın Batı'ya yönelerek batı tarzı kurum ve kuruluşlarının sınırlarına kadar gelmesini istememekte ve Ukrayna'nın NATO'ya girmesine şiddetli karşı çıkmasının yanı sıra Ukrayna ekonomisinin Rus ekonomisi ile bütünleşmesini sağlamaya çalışmaktadır. Ukrayna'nın Kırım vasıtası ile Karadeniz'e kıyısının olması Rusya açısından bu ülkeyi daha önemli kılmaktadır.¹⁰ Avrupa ve RF açısından her iki ülkeler topluluğu için Ukrayna toprakları, bir duvar niteliğindedir.¹¹ Bu duvar Rusya'yı NATO ve ABD'ye karşı, Avrupa'yı ise Rus yayılcılığına karşı koruyacaktır. Ukrayna, doğu-batı blokları arasında Birinci Dünya Savaşı'ndan beri süregelen mücadelenin simgesel ortak mekanı durumundadır. Bu mücadele, ekonomi alanında liberal-kapalı sistem, siyasi rejim açısından demokratik cumhuriyet-halk cumhuriyeti, dini açıdan Ortodoks-Katolik, etnik olarak Rus-Ukraynalı, coğrafi açısından ise Dinyeper doğusu ve batısı, siyasi liderler açısından ise Yüşçenko, Timoşenko-Yanukoviç şeklinde somut bir nitelik kazanmıştır. Ukrayna jeopolitiğini önemli bir şekilde etkileyen Turuncu Devrim ile ülke, kaotik ve istikrarsız bir siyasi atmosferin vuku bulduğu güç mücadelesinin diplomatik olarak sertleştiği bir süreci yaşamıştır.

Ukrayna, nüfusunu ve coğrafyasını göz önünde tutarak bir bölgesel güç olma isteğini bugün de korumaktadır. Ancak siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, Rusya'ya enerji bağımlılığı gibi etkenler bu isteğin gerçekleşmesine yönelik adımları engellemektedir. Öte yandan, Batılı kurumlarla bütünleşmeyi farklı dönem ve yollarda deneyen Ukrayna, özellikle batısındaki komşuları ile ilişkilerinde zaman zaman baskıcı ve yayılcı sinyaller de verebilmektedir.¹² Jeopolitik konumundan kaynaklı olarak Doğu ve Batı arasında dengeleyici bir unsur, tampon olma niteliğine haiz olmasına karşın bu unsur, küresel ve bölgesel aktörlerin güç mücadelesinin yörüngesinde Ukrayna jeopolitiğini gerek siyasi, gerek bölgesel gerekse de dilsel ve dinsel olarak ikiye bölmüştür. Ukrayna'nın bölünme, parçalanma riskini ortaya çıkaran bu unsur, Ukrayna'nın siyasi hayatını hatta seçimlerin kaderini ve Ukrayna'yı kimin yöneteceğini belirlemede belirleyici olmaktadır.

10 Olçar, K., a.g.e., s.s.203-205

11 Kamalov, İ., "Bağımsızlıktan Özgürlüğe Ukrayna", Stratejik Analiz, C.5, S.59, Mart 2005, s.46

12 Sarıkaya, Y., "Turuncuya Veda: Ukrayna'nın Kritik Seçimi", Karadeniz Araştırmaları, S.25, Bahar 2010, s.3

3.2. Ukrayna'nın Coğrafi, Demografik, Dil, Din, Ekonomik, Askeri ve Siyasi Yapısı

3.2.1.Coğrafi Yapısı

Ukrayna, merkezi bir Doğu Avrupa ülkesidir. Coğrafi olarak kapladığı alan kuzeyden güneye 893 km., doğudan batıya 1316 km.dir. Yüz ölçümü 603.700 km²'dir. Kapladığı alan bakımından Almanya ve Fransa'dan büyüktür.¹³ Ukrayna eski Sovyetler Birliği'ni oluşturan on beş Cumhuriyet içinde Rusya Federasyonu ve Kazakistan'ın ardından yüzölçümü en büyük üçüncü ülkedir. Ukrayna'nın güneyi Karadeniz ve Azak Denizi ile çevrilmiştir. En önemli limanları Odesa, Herson, Mikolayev ve Sivastopol'dur. Ukrayna kuzeyde Beyaz Rusya, doğu ve kuzeydoğuda Rusya Federasyonu, kuzeybatıda Polonya, batıda Slovak Cumhuriyeti ve güneybatıda Macaristan, Romanya ve Moldova ile sınır komşusudur.¹⁴ Ukrayna'nın en büyük şehirleri, Kyiv, Kharkiv, Dnipropetrovsk, Donets, Odesa, Lviv'dir.¹⁵

Şekil.1. Ukrayna ve Komşuları

Kaynak: TC.KİEV Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Ukrayna'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari Ekonomik İlişkileri",Mayıs 2009,s.11

13 Buttanrı, B., a.g.e., s.109

14 TC.KİEV Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Ukrayna'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari Ekonomik İlişkileri", Mayıs 2009, s.10)

15 "Country Guide", 31.01.2010, <http://www.ukraine-gateway.org.ua/gateway/gateway.nsf/webcontent/01000000>

Ukrayna hem doğu-batı ekseninde Avrupa ile Asya arasında bir köprü; hem de kuzey-güney ekseninde Baltık Denizini Karadeniz'e bağlayan bir geçiş ülkesidir. Dolayısıyla Ukrayna, Batı'da Avrupa'yı, doğuda Asya'yı, kuzeyde Baltık havzasını, güneyde Karadeniz havzasını etkileyecek jeopolitik özelliğe sahip önemli bir aktördür.¹⁶ Ukrayna coğrafyası güneyde Karpatlar, Kafkasya ve Karadeniz; kuzeyde Polonya orman ve bataklıklarından meydana gelmektedir. Batıda ise emniyetli ve doğal sınırlara sahip değildir. Sınırları önemli güzergahları içeren doğal sınırlardan mahrumdur ve bu durum istikrarsız ve tamamlanmamış bir politik sınır karakteri arz etmektedir.¹⁷

Ukrayna'nın Karadeniz'de ve Azak Denizi'nde toplam 17 limanı bulunmaktadır. Odessa ve Ilichevsk limanları en büyük ticari limanlardır. Diğer önemli bazı liman ve üsleri ise Kherson, Yuzhunny, Nikolayev, Sivastapol, Kerç olarak sayılabilir. Nikolayev bölgedeki en önemli gemi inşa merkezidir. Balaklava/Sivastapol Deniz Üssü, gemi yenileme ve destek üniteleriyle Karadeniz'deki en önemli askeri limandır.¹⁸

3.2.2. Demografik Yapısı

Ukrayna'nın Devlet İstatistik Komitesi verilerine göre ülkenin nüfusu (1 Ocak 2009) 46.143.007'dir. "Ancak Temmuz 2009'da ise nüfusu 45.700.395'e gerilemiştir. Dünya sıralamasında nüfus bakımından 27. sırada bulunmaktadır."¹⁹ Nüfus, doğum oranının düşmesi ve göç nedeniyle, azalmaya ve yaşlanmaya devam etmektedir. Şekil 2'de Ukrayna'nın tarihsel olarak nüfusunda yaşanan dalgalanma gösterilmiştir. Nüfusun % 46,3'ü erkek, % 53,7'si ise kadındır. Yine Ukrayna nüfusunun etnik yapısı, % 77,8'i Ukrain, % 17,3'ü Rus, % 4,9'u ise Yahudi, Belarus, Moldovalı, Kırım Tatarı, Bulgar, Polonyalı, Macar, Romen, Rum, Kazan Tatarı, Ermeni, Azeri, Özbek, Türkmen, Ahıskalı'dan oluşmaktadır.²⁰

16 Müderrisoğlu, R., "Ukrayna'nın Jeopolitik Önemi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, s.40

17 Olçar, K., a.g.e., s.24

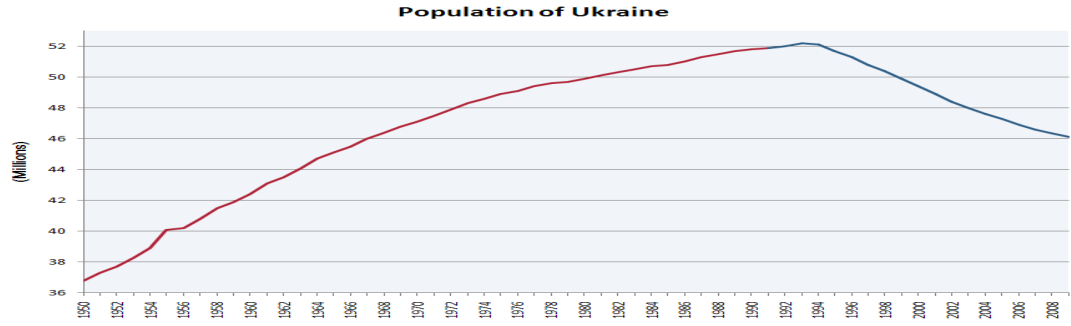
18 Olçar, K., a.g.e., s.28

19 The World Fact Book 2010, 31.01.2010, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>

20 T.C. Kiev Büyükelçiliği, 31.01.2010, <http://www.turkembkiev.com/content/view/29/38/>

Ukrayna nüfusunun artış oranı, % - 0,632 (2009 yılı tahmini) dir.²¹ Bu oran Ukrayna nüfusunun gün geçtikçe azaldığını göstermektedir. Çeşitli kaynaklarda bu durumun nedeni olarak dış göç ve ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum gösterilmektedir. Şekil 2’de Ukrayna nüfusunun her geçen gün azaldığını kanıtlamakatadır.

Şekil.2. Ukrayna’nın Nüfusu

Kaynak:http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/55/Population_of_Ukraine_v.2.PNG,

[Erişim](#) Tarihi:31.01.2009

3.2.3. Dil ve Din Yapısı

3.2.3.1.Dil Yapısı

Resmi dil Ukraynaca’dır. Ukraynaca, Doğu Slav dilleri ailesine ait bir dildir. Ülkede Ukraynaca dışında doğu ve merkezi Ukrayna’da çok yaygın olarak Rusça konuşulmaktadır. Ayrıca Kırım’da Türkçe ve ülkenin batısında Romence, Lehçe ve Macarca dilleri de konuşulmaktadır.²² Ukrayna nüfusunun % 67’si Ukraynaca, % 24’ü Rusça, % 9’u ise diğer (Lehçe, Romence, Macarca vb.)²³

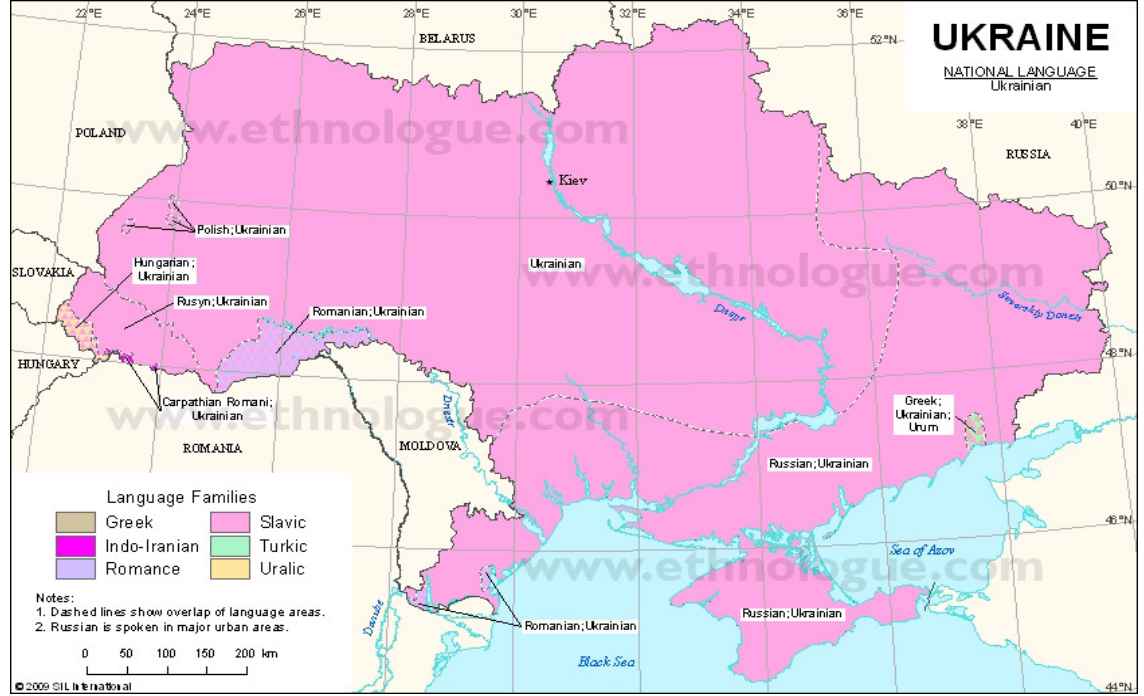
21 The World Fact Book 2010, 31.01.2010, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>

22 TC. KİEV Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “Ukrayna’nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari Ekonomik İlişkileri”,Mayıs 2009, s.5

23 The World Fact Book 2010, 01.02.2010, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>

Ukrayna dili ile Rus dilini birbirinden tam anlamıyla ayırmak pek mümkün değildir. Ancak, halkın, özellikle resmi kurum ve kuruluşlar ile eğitim müesseselerinin yükselen milliyetçilik akımları ile birlikte, Rusça'dan ayrılma eğiliminde oldukları söylenebilir. Günlük hayatta Rusça ve Ukraynaca, aynı dil ailesine ait iki farklı diyalektik gibidir. O yüzden ülke genelinde çoğu zaman her ikisi de kullanılmaktadır.²⁴

Şekil.3. Ukrayna Konuşulan Diller Haritası

Kaynak: http://www.ethnologue.com/show_map.asp?name=UA&seq=10, **Erişim Tarihi:** 01.02.2010

Ukrayna Hükümeti, ülkenin bütünlüğünün bozulacağından korkarak bölgelerin çıkarlarını gözetmeksizin ülkeyi merkezden yönetmeyi tercih etmektedir. Ülke bütünlüğünü sağlamak için kendisine bir dış düşman hayali (Rusya) yaratmış olup Ukrayna'daki Rusları bu hayali düşmanın araçları olarak görmektedir. Bundan dolayı Ukrayna Hükümeti bu "araç" ile mücadele çerçevesinde sadece Ukraynaca'ya resmi dil statüsü vermiş Rusça ise azınlık dili olarak nitelendirilmiştir... Ukrayna'daki Ruslar ile Rusça'nın kullanımından yana olan Ukraynalılar, Rusça'nın ikinci resmi dil olarak kabul edilmesini talep etmektedirler. Ukrayna diline geçiş

24 Olçar, K., a.g.e., s.32

Kiev'deki merkez kurumlarla sınırlı kalmıştır. Ukrayna'da Rusça'nın ikinci resmi dil olarak kabul edilmesi konusu artık Ukrayna'nın hem iç hem de dış politikasının önemli bir unsuru haline gelmiştir.²⁵

3.2.3.2. Din Yapısı

Ukrayna nüfusunun %85'i Ortodoks Hristiyan, % 10'u Grek-Katolik, % 3'ü Protestan, % 1,3'ü Yahudi, % 0,7'si ise Müslüman'dır. Katolik mezhebi ülkenin batısında hakimdir. Tatarlar ise Müslüman'dır.²⁶ Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere Ukrayna'da Ortodoks Kilisesi ve Grek-Katolik Kilisesi daha baskındır. Ukrayna Moskova'dan ayrılıp bağımsızlığını ilan ettikten sonra Ukrayna Ortodoks Kilisesi, Moskova Patrikhanesi ve Kiev Patrikhanesi olarak ikiye bölünmüştür.²⁷

Moskova Patrikliği'nin kontrolü altında bulunan Ukrayna Ortodoks Kilisesi Patrikliği, 2004 seçimlerinde Yuşenko'nun kazanması halinde ülkedeki ağırlık ve nüfuzunu kaybedeceği korkusuyla Rusya yanlısı Yanukoviç'i desteklemiştir. Moskova Patrikliği'nin dini otoritesini reddeden Ukrayna Ortodoks Kilisesi Kiev Patrikliği ve Ukrayna Otosefalus Kiliseleri ise batı yanlısı Yuşenko'yu desteklemişlerdi. Ukrayna'nın bağımsızlığını kazandığı 1991'den bu yana ülkedeki Katoliklerin ve Katolikliğin güçlenmesi ve yaygınlaşması için çaba sarf eden Papa 2. Jean Paul ve ülkedeki Katolikler de Yuşenko'yu desteklemişlerdi.²⁸ Bu paragrafta ifade edilenler Ukrayna jeopolitiği açısından dinsel faktörün oldukça önemli olduğunu göstermektedir. Ortodoks-Katolik mücadelesi Ukrayna üzerinde Batı ve Rusya arasındaki hakimiyet mücadelesinin sadece üçüncü ve dördüncü bölümlerde daha ayrıntılı değinilecek olan siyasi bağlamda değil, dini çerçevede de kendisini gösterdiğinin en önemli kanıtlarından birini oluşturmaktadır.

25 Kamalov, İ., Putin Dönemi Rus Dış Politikası: Moskova'nın Rövanş, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008,s.332

26 TC.KİEV Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Ukrayna'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari Ekonomik İlişkileri", Mayıs 2009, s.5

27 Background Note:Ukrain Profile, 01.02.2010, <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3211.htm#people>

28 Ertan, F., "Ukrayna:Yeni Jeopolitik Gerçek", Karadeniz Araştırmaları, Sayı 5, Bahar 2005, ss.112-113

Ukraynalılar giderek artan oranlarda yeni dinlere yönelmektedirler. Her ne kadar halkın % 56'sı ateist olduklarını belirtse de son zamanlarda dine doğru büyük bir yöneliş olduğu gözlemlenebilmektedir. Ancak bu yönelişten sadece köklü dinler yararlanmamaktadır. Tarihin hiçbir döneminde Protestanlık geleneği bulunmayan Ukrayna'da, günümüzde halkın % 3'ü çeşitli Protestan kiliselerine bağlı bulduklarını belirtmektedir.²⁹

3.2.4. Ekonomik Yapısı

Ukrayna, geniş ve verimli topraklara, zengin maden ve kömür kaynaklarına, SSCB'den miras kalan güçlü bir sanayiye, akademisyen ve araştırmacı kadrolarına, iyi eğitilmiş işgücüne ve yaklaşık 45 milyonluk nüfusunun oluşturduğu yüksek bir ekonomik potansiyele sahiptir. Ancak bu ülke, bağımsızlığını kazandıktan sonraki dönem içerisinde sosyalist ekonomiden piyasa ekonomisine geçişin sancılarını yaşamış ve ekonomik reformlarını istenilen süratte gerçekleştirememiştir. 1999'dan sonraki dönemde ise reformlara hız verilmiş ve sonuç olarak ülke ekonomisi istikrar kazanmaya başlamıştır.³⁰ Bağımsızlık sonrası, sekiz yıllık daralmayı takiben, Ukrayna ekonomisinin 1999 yılından bu yana sürekli bir büyüme trendi yakaladığı görülmektedir. 2007 yılındaki %7.6'lık büyümenin ardından 2008 yılında da ekonomide %2.1 oranında büyüme gözlenmiştir. 2008 yılı gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH), cari fiyatlarla 950,5 milyar Grivnya (yaklaşık olarak 180 milyar ABD Doları) ve kişi başına düşen milli gelir yine cari fiyatlarla yaklaşık 3.899 ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Ukrayna'da 2008 yılında işsizlik oranı %3'tür.³¹

2000 yılından itibaren ülkede ihracata bağımlı bir büyüme başlamıştır. Antonov uçakları ve KRAZ kamyonları ile uzay teknolojisine ait parçaların ve çelik ihracatı bu büyümenin temel taşları olmuşlardır. 2007 yılında ülkenin gayrisafi millî hasılası (GSMH) yaklaşık 400 milyar dolara ulaşarak, Ukrayna'nın dünyada 29'ncu sırada yer almasını sağlamıştır. Bu gelişmelere rağmen özellikle enerji konusunda

29 Tolga Bilener, "Ulus-Devlet Olma Sürecinde Ukrayna", Erhan Büyükkakıncı (der.), Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004, s.332

30 Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), Ukrayna Ülke Bülteni, Ocak 2007, s.5

31 "Ukrayna'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri", T.C. Kiev Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Mayıs 2009, s.13

Rusya'ya olan bağımlılık, millî gelirin adil dağıtılamaması, yolsuzlukla yeterince mücadele edilmemesi ve yaratılamayan siyasi istikrar ile çelik fiyatlarındaki düşüş Ukrayna ekonomisini kırılgan hâle getirmiştir. Dünyada yaşanan küresel ekonomik kriz ile de Ukrayna mali sektörü likidite ve ödeme zorluğuna girmiştir. Nitekim 26 Ekim 2008 tarihinde ülke, Uluslararası Para Fonu (IMF) ile 16,5 milyar dolarlık bir borç anlaşması imzalamak zorunda kalmıştır. IMF anlaşmasının amacını; çelik fiyatındaki düşüş nedeniyle ülkenin bozulan ödemeler dengesinin düzeltilmesi, mali sistemin karşılaştığı sorunların giderilmesi ve küresel krizin etkisinin azaltılması olarak açıklamıştır. IMF ile imzalanan bu anlaşma Ukrayna'yı Batı'ya daha fazla yaklaştıracak, bu yaklaşma ülke içi siyaseti de etkileyebilecektir. Batı, IMF kanalıyla ülkeye yönelik dış müdahalesini daha da artırmaya çalışmaktadır.³²

SSCB'nin en sanayileşmiş ülkelerinden olan Ukrayna, genellikle iyi gelişmiş bir sanayi alt yapısına sahip olarak bağımsızlığına kavuşmuştur. Özellikle yer altı kaynakları açısından Donbass madenleri sadece Ukrayna için değil tüm çevre ülkeler için de önem taşımaktadır. Ancak Ukrayna'nın en önemli sorunlarından biri enerji kaynaklarının kıtlığıdır. Ülkenin doğalgaz ve petrol açısından hala Rusya'ya bağlı olması bir takım siyasal sorunlar yaratmaktadır.³³

Enerji konusundaki bağımlılığını çözmek için Ukrayna Başbakanı Yanukoviç'in 4 Aralık 2006'da Washington'da "Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi"nde ("Center for Strategic and International Studies") yaptığı konuşmada belirttiği üzere, sahip olduğu büyük kömür rezervlerini kullanarak ve yeni kömür madenleri açarak doğal gaza olan bağımlılığını azaltma yönündeki politikasını başarıyla yürürlüğe koymuştur. Ayrıca Ukrayna'nın kömür madenlerinden çıkan metan gazı rezervleri bakımından (tahmini 11-12 trilyon m3) Türkmenistan'dan en az 3 kat, Rusya'nın Shtokman gaz sahasından dört kat daha fazla gaza sahip olabileceği hesaplanmaktadır. Eski SSCB'den kalan büyük demir çelik tesisleri başta olmak üzere sanayi üretimi doğalgaz enerjisine bağımlılığını azaltmak için kömür ile işleyen sistemlerin inşasına ve enerjiyi genel olarak daha verimli kullanmak için projelere ağırlık vermiş durumdadır.³⁴ Ancak Ukrayna'da son

32 Karaca, K., "Güç Mücadeleleri Arasında Ukrayna", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Ankara: Genel Kurmay Ateşe Bşk. Yayınları, Yıl 6, Sayı 12, Aralık 2008, s.88-89

33 Bilener, T., a.g.e., ss.325-326

34 "Avrasya Satranç Tahtasında Rusya'nın Dönüşümüne Yardımcı Olacak Jeopolitik Eksen:Ukrayna (1)", Karadeniz Bülteni, Sayı 3, Ocak 2007, s.5

beş yılda yaşanan siyasi olaylar, Ukrayna'ya ekonomik açıdan da büyük zararlar vermiştir. Dünyanın içinde bulunduğu ekonomik krizden en fazla etkilenen ülkelerin başında Ukrayna gelmektedir. Ukrayna'nın bu süreçte gerek AB'den gerekse Rusya'dan beklediği kredileri alamaması ise, ülkede yaşanan ekonomik daralmayı katmerleştirmiştir. Yaklaşık olarak son bir yılda Ukrayna para birimi dolar karşısında % 44 ila % 55 oranında değer kaybetmiştir. Yalnızca bu göstere bile Ukrayna'da yaşanan ekonomik sıkıntının anlaşılabilmesi açısından yeterlidir.³⁵

2008 yılı sonunda etkilerini tüm dünyaya yayan küresel mali krizden en fazla etkilenen ülkelerin başında gelen Ukrayna'da bu durumun yaşanmasının başlıca nedenini ülkede devlet gelirlerinde bir istikrar bulunmaması, Ukrayna özel sektörünün yüksek oranlı borçlanması oluşturmaktadır. Ülkede son derece kırılğan yapıda çok sayıda bankanın mevcudiyeti finansal açıdan ülkenin risklere açık olmasının ana nedenini teşkil etmektedir. Aynı şekilde, ülkedeki kronik siyasi istikrarsızlık ekonomi alanında alınması gerekli önlemlerin alınması ve alınacakların da uygulanmasını imkansız kılmaktadır. 2009 yılında IMF tarafından Standby Anlaşması gereği serbest bırakılması beklenen ikinci dilim kredi de politik bir takım sıkıntıların aşılammaması ve bütçe açığının denetim altına alınmasına yönelik adımların atılmaması nedeniyle serbest bırakılmamaktadır. Aynı şekilde uluslar arası birçok finans kuruluşu da, Ukrayna'nın ekonomik bir takım önlemleri harekete geçirmeden ülkeye herhangi bir yardımda bulunmaktan kaçınılmaktadırlar.³⁶

Turuncu Devrim'in ardından geçen beş yıllık sürede ülke ekonomisinde de iyileşme sağlanamadı. Ukrayna sanayisinin temel taşları olan alüminyum ve çelik üretimi, artan enerji fiyatlarının etkisiyle rekabet edebilirliğini kaybetti. Artan enerji fiyatlarını tüketiciye direkt olarak yansıtmamanın bir sonucu olarak Ukrayna'nın dış borcu arttı. IMF'den alınan borçlar bunun bir kısmını karşılayabilirdi; ne var ki 2008 yılı için öngörülen 16,4 milyar dolarlık ödeme askıya alındı. Bununla birlikte Ukrayna ekonomisi geçen yıl % 15,1 küçülerek 1994'ten bu yana en düşük seviyeyi gördü. Küresel ekonomik krizin etkisiyle dışsatım taleplerinin kesilmesi, para birimindeki değer kaybı ve yatırımların çekilmesi, söz konusu ekonomik daralmanın

35 Gülşen, H., Aylık Rusya Raporu, AVİM, S.2, Ocak 2010, s.54

36 "Ukrayna'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri", T.C. Kiev Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Mayıs 2009, s.s.22-23

nedenleri arasında sayılabilir. Bu nedenle 2010 Şubat ayında yapılan Başkanlık seçimlerinde iş başına geçen Başkan Yanukoviç çok yönlü bir dış politika izleyeceğini açıklayıp ilk yurt dışı gezisini Brüksel'e yapsa da Rusya ile yapılan Karadeniz Filosu'nun geleceği ve doğalgaz ile ilgili anlaşma, ekonomik nedenlerden ötürü bağımsız ve çok yönlü bir dış politika uygulama imkanından feraget edildiğini gösteriyor.³⁷

3.2.5. Askeri Yapısı

Ukrayna dünyanın önde gelen silah üretici ve ihracatçılarından birisidir. Amerika, Rusya, birkaç Avrupa ülkesi ve İsrail'den sonra Ukrayna dünya silah ihracat liginde 6. ya da 7. sırada yer alır. Ukrayna'nın silah alanındaki bu önemli yeri ülkede Sovyet döneminde kurulan silah sanayisinden dolayıdır ve Sovyetlerin çökmesinden sonra da bu sanayi, önemini kaybetmemiştir. Bu bağlamda mesela dünyanın en büyük füze imalat fabrikalarından birisi Ukrayna'dadır. Bu fabrikanın eski genel müdürü Leonid Kuçma bilindiği gibi Ukrayna'nın eski devlet başkanıdır. Ukrayna silah sanayisi genelde klasik silahlar üretir. Tank, top, hafif ve ağır piyade silahları, çeşitli zırhlı araçlar, gece görüş sistemleri, radarlar, uçaksavar silah sistemlerinin yanı sıra bu ülke füze üretiminde de dünyadaki söz sahibi ülkelerden birisidir.³⁸

Ukrayna Anayasa'sına göre, devlet başkanı silahlı kuvvetlerin başkomutanıdır ve silahlı kuvvetlerin tüm unsurları savunma bakanı vasıtasıyla ona bağlıdır. Savunma bakanı, kendisine bağlı olan Kara, Deniz ve Hava K.K.lıkları ile doğrudan bağlı muharebe destek ve muharebe hizmet destek birliklerini sevk ve idare etmektedir. Bu birlikler barış zamanında hareket yönünden Genel Kurmay Başkanlığı tarafından sevk ve idare edilmektedir. Ukrayna, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra ordusunu ilk kuran ülkedir. Ayrıca Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'nin kendine ait bir silahlı kuvvetlere sahip olması fikrine ilk karşı çıkan ülke olmuştur. Ukrayna Silahlı Kuvvetleri, Doğu Avrupa'da RF'den sonra en iyi techiz edilmiş silahlı kuvvetler olmasına rağmen bütçeden ayrılan payın yeterli olmaması

37 Özdal, H., "Ukrayna'nın Yeni Dış Politika Serüveni", 30.04.2010,

<http://www.usak.org.tr/haber.asp?id=368>,

38 Ertan, F., "Ukrayna'nın Silahları", 22.03.2005, <http://www.zaman.com.tr>,

nedeniyle modern ordular seviyesine çıkarılamamış, bakımsız ve eski nesil silahlara sahip bir yapıya dönüşmüştür. Ancak turuncu devrimle devlet başkanı olan Yüşçenko'nun 2005 yılından itibaren en temel hedefi ordunun modernize edilmesi ve uluslararasılaştırılması olmuştur. Böylece modern, ülkenin iç ve dış savunma ihtiyaçlarına cevap verebilen, komşu ülkeler ve NATO orduları ile entegre olan, gelecekteki her türlü gelişmeyi vakit kaybetmeden takip edebilen ve milli bir ordu yaratma süreci başlamış oldu.³⁹

Ukrayna'daki reformlar içerisinde en fazla reform yapan silahlı kuvvetler olmuştur. Batı'nın karamsar teşhislerine karşı çıkarcasına eski Sovyet Silahlı Kuvvetlerinin Birlikleri, İç İşleri Bakanlığı ve KGB personel sayısında 1.4 milyona yakın bir indirim hiçbir huzursuzluk çıkmadan yapılmıştır. Bu adım Ukrayna'nın tek taraflı nükleer silahsızlanma kararından sonra Avrupa düzenine yaptığı ikinci en büyük katkı oldu; ancak sürekli ve dinamik bir katkı olamadı.⁴⁰ Ukrayna hükümeti START anlaşmasına taraf ve nükleer silahsız bir devlet olmayı kabul ederek, 14 Ocak 1994'te Moskova'da nükleer silahların sınırlandırılması ve nükleer başlıkların sökülmesi konusunda ABD ve RF ile anlaşma imzalamıştır. Stratejik nükleer silahların RF'ye geri çekilmesi 01 Haziran 1996 tarihi itibarıyla tamamlanmıştır.⁴¹

Ukrayna Silahlı Kuvvetleri'nde yapılan bazı iyileştirme faaliyetleri aşağıdaki gibidir:⁴²

- 2005 Nisan'ından sonra Ukrayna Askeri Doktrini yeniden ele alınmış ve hedef olarak NATO ve Avrupa Savunma ve Güvenlik Sistemi belirlenmiştir;
- Silahlı kuvvetlerin personel politikası ekonomik gerekçelerle yenilenmiş ve istihdamda öncelik sözleşmeli personele verilmiştir;
- 43. Füze Ordusu 2002 yılında lağvedilmiştir;

39 Olçar, K., a.g.e., s.s.91-94

40 Sherr, J., (2003), "İnişli Çıkışlı Bir İlerleme", 05.01.2010, <http://www.nato.int>

41 Buttanrı, B., a.g.e., s.119

42 Olçar, K., a.g.e., s.s.95-96

- Daha önce dört ayrı kuvvet olarak teşkilatlanan USK, 2005 yılından itibaren yeniden teşkilatlanarak Hava Kuvvetleri Komutanlığı ile Hava Savunma Kuvvetleri Komutanlığı birleştirilerek tek komutanlığa dönüştürülmüş ve üç kuvvete düşürülmüştür;
- Hava kuvvetlerinin teknik kapasitesi artırılmış ve mevcut yapı geliştirilerek kuvvet sayısal olarak azaltılmıştır;
- Hizmetler tek komutanlık çatısı altında birleştirilerek koordinasyon kabiliyeti kazandırılmıştır;
- Batı ve güney komutanlıkları % 35 oranında azaltılarak varlıklarını korumuş, kuzey komutanlık bölgesel komutanlığa dönüştürülmüştür.
- Lojistik ikmal sistemi yeniden düzenlenerek daha fonksiyonel hale getirilmiştir.

Ukrayna; Batı Avrupa ile dostane ilişkiler kurmak, Avrupa'daki tüm uluslar arası kuruluşlara üye olmak, yeterli konvansiyonel kuvveti ile Avrupa'da bölgesel bir güç olmak istemektedir. Nükleer silahların yayılmasına karşı olmakla birlikte, NATO'ya dahil olma konusunda her ülkenin kendi kararını verme hakkı olduğunu düşünmektedir.⁴³

3.2.6. Siyasi Yapısı

Ukrayna, 24 Ağustos 1991 tarihinde siyasi bağımsızlığını kazanmıştır.⁴⁴ Ukrayna, toprakları asırlarca bölünmüş, işgale uğramış, sınırları sürekli değişmiş, adı 'sınır ülkesi' anlamına gelen bir ülkedir.⁴⁵ 1991 yılı Aralık ayında yapılan başkanlık seçimlerinde Kravçuk başarılı olmuş, aynı ay içinde bağımsızlık kararının onaylandığı referandum ile birlikte, Gorbacov'un Sovyet Cumhuriyetleri için düşündüğü federatif yapı görüşü terk edilerek, ülke için yeni bağımsızlık anlayışı benimsenmiştir. Ukrayna bağımsızlığını 1991 yılında ilan etmesine rağmen yeni anayasa 28 Haziran 1996'da kabul edilebilmiştir.⁴⁶

43 Buttanrı, B., a.g.e., s.120

44 Ukraine Review, Country Overview, Key Data 2007, s.1

45 Ertan, F. "Ukrayna: Yeni Jeopolitik Gerçek", Karadeniz Araştırmaları, Sayı 5, Bahar 2005, s.108

46 Olçar, K., a.g.e., s.66

Ukrayna anayasası bir başkanlık sistemi öngörmektedir. Beş yıllık bir süre için halk tarafından genel oyla seçilen cumhurbaşkanı devleti temsil eder ve başbakan ile bakanlar kurulunu atamakla yetkilidir.⁴⁷ Cumhurbaşkanlığı, Bakanlar Kurulu ve Parlamento, ülke yönetiminde söz sahibi olan üç temel organdır. Ancak, hali hazırda devletin yetkilerinin bu organlar arasında paylaşımı kesinlik kazanmamıştır. Ülkede yetki paylaşımı hususunda problemler mevcudiyetini korumaktadır.⁴⁸ Ukrayna idari olarak 24 bölge ve bir özerk cumhuriyete bölünmüştür. Bu cumhuriyet, kendi parlamentosuna ve bakanlar kuruluna sahip olan Kırım Özerk Cumhuriyeti'dir. Kiev ve Sivastopol özel statüye sahip şehirlerdir.⁴⁹

Tablo.5. Ukrayna Siyasi Yapısı

Başkenti	Yönetim Şekli	Yerel Bölünme
Kiev	Cumhuriyet	(24 bölge, 1 otonom cumhuriyet ve 2 kent) Cherkasy, Chernihiv, Chernivtsi, Dnipropetrovs'k, Donets'k, Ivano-Frankivs'k, Kharkiv, Kherson, Khmel'nyts'kyy, Kirovohrad, Kyiv, Luhans'k, L'viv, Mykolayiv, Odesa, Poltava, Rivne, Sevastopol, Sumy, Ternopil, Vinnytsya, Luts'k, Zakarpattya, Zaporizhzhya, Zhytomyr, Krym

Kaynak: The World Fact Book 2010, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>

Ukrayna, yarı başkanlık sistemiyle yönetilen, yasama, yürütme ve yargı işlevlerinin birbirinden bağımsız olduğu bir demokrasidir. Halk tarafından beş yıllık bir dönem için seçilen Cumhurbaşkanı, Başbakan'ı atar, ancak yapılan atamanın parlamento tarafından onaylanması gereklidir. Cumhurbaşkanı, Başbakan'ın görüşleri doğrultusunda kabineyi, merkezi devlet kuruluşlarının başkanlarını ve bölgesel yöneticilerin de atamasını yapar. Ukrayna'da yasama organı, 450 sandalyeli "Verkhovna Rada"(Ulusal Meclis) adı verilen parlamentodur. Ukrayna'da tek

47 Bilener, T., a.g.e., s.322

48 "Ukrayna'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Genel Ekonomik İlişkileri", T.C. KİEV Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Mayıs 2009,s.9

49 Kubiček, P., The History of Ukraine, Greenwood Pres, The United States of America, 2008,s.11

kademeli parlamento sistemi vardır.⁵⁰

Ukrayna Anayasası, 2005’de, 2004’teki Cumhurbaşkanlığı seçimlerini takip eden süreçte yapılan görüşmeler ve anlaşmalardan sonra değiştirilmiş ve bu değişiklikler 1 Ocak 2006’da yürürlüğe girmiştir. Bu değişikliklere göre Cumhurbaşkanı’nın yetkileri azaltılırken parlamentonunkiler artırılmıştır. Böylece Ukrayna, yarı-başkanlık sisteminden parlamenter-başkanlık sistemine geçmiştir. 2006 öncesi yürürlükte olan Anayasa uyarınca Başbakan’ı ve tüm kabineyi atama yetkisi olan Cumhurbaşkanı, yeni Anayasa’ya göre artık sadece Dışişleri ve Savunma Bakanı’nı belirleme hakkına sahiptir. Turuncu Devrim’in ana temaları olan özgürlük, demokrasi ve adalet bu yeni Anayasa ile yerine getirilmeye çalışılmıştır. Ukrayna’nın batılı demokrasilere benzer bir seçim sistemine geçme yönündeki bu çabalarına rağmen Ukrayna’da siyasi partilerin yapılarında ve dağılımlarında uzun vadede istikrarlı bir durum olmadığı, bu alanda sürekli değişimler yaşandığı ve ortak siyasi amaçlar doğrultusunda koalisyonlar oluşturulduğu gözlemlenmektedir. Ukrayna anayasasına göre bir siyasi partinin parlamentoya girebilmesi için toplam oyların en az % 3’ünü (2006 öncesi %4 ülke barajı) alması gerekmektedir.⁵¹

1991 yılında elde ettiği bağımsızlığından bu yana kimlik arayışında olan Ukrayna, dış politikasını oluştururken bir yandan Batı ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmış, diğer taraftan da “Büyük Kardeş” olarak nitelendirilen Rusya’yı kızdırmamaya gayret göstererek Doğu ile ilişkilerini bozmama çabası içinde olmuştur. Victor Yüşenko’ya görevi teslim eden Leonid Kuçma, bu durumu “ikili siyaset” olarak nitelendirse de, aslında bu unsur, Ukrayna’nın ikiye bölünmüşlüğüne de yansımaktadır. Çünkü, coğrafi olarak tamamı Avrupa sınırları içinde kalan en büyük devletlerden biri olan Ukrayna, coğrafi, tarihi, dini, kültürel ve en önemlisi de siyasi açıdan ikiye bölünmüş durumdadır. Ukrayna’nın bu bölünmüşlüğü ise Rusya ile Batı’nın mücadelesini de körüklemektedir.⁵² Siyasi ve ekonomik yapısının zayıf ve kırılgan olması nedeniyle, Moskova yönetiminin Ukrayna üzerinde SSCB’den kalma ciddi bir etkisi olduğu söylenebilir. Tarihinden gelen bu avantajla Rusya, Ukrayna’nın her adımını kontrol altında tutabilmek için politikalarına yön verebile-

50 DEİK, Ukrayna Ülke Bülteni, Ocak 2007, s.1

51 “Avrasya Satranç Tahtasında Rusya’nın Dönüşümüne Yardımcı Olacak Jeopolitik Eksen:Ukrayna (1)”, Karadeniz Bülteni, Sayı 3, Ocak 2007, s.3

52 Kamalov, İ., a.g.e., s.s.71-72

ceği yönetimler yaratmayı amaçlamıştır. Bu nedenle de, seçim dönemlerinde Rus çıkarlarına uygun davranacak adaylara her türlü desteği sağlamaktadır. Rusya'nın desteğini alarak 2007 yılında Başbakan olan Yanukoviç ile Batı odaklı politikalarıyla bilinen Cumhurbaşkanı Yuşçenko arasında oluşan siyasi kriz parlamentoyu neredeyse işlemez hale getirmişti. Rusya, Ukrayna siyasetindeki etki alanını genişletmeyi amaçlarken, ülke ard arda gelen erken seçimlerle çalkalanmakta, istikrarsızlık ülkenin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.⁵³

3.2.6.1. Çağdaş Ukrayna'nın Şekillenışı ve Ulus-Devlet Yapılanması

Ukrayna tarih boyunca hep Rus, Polonyalılar ve diğer milletlerin gölgesi altında kalmıştır.⁵⁴ Ruslar, modern tarihlerinin başlangıcı olarak dokuzuncu yüzyılda Kyiv Prensiğinin kuruluşunu temel almaktadır. Başkenti Kyiv olan bu prensliğin yayılma alanı Ukrayna adı verilen Kyiv çevresindeki geniş ovalar olmuştur. Dolayısıyla resmi tarih açısından Rus halkının tarih sahnesine çıktıkları yer Kyiv ve çevresidir.⁵⁵

Ukrain ulusunun ne zaman ortaya çıktığı ve tarihteki ilk Ukrayna Devleti'nin ne zaman kurulduğuna ilişkin birbirine taban tabana zıt iki görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilkinde göre tarihteki ilk Ukrayna Devleti IX.-X. Yüzyıllarda ortaya çıkan merkezi Kiev olan Drevny Rus Prensiği'dir.⁵⁶ 988 yılında Hristiyanlığı resmen kabul eden Kyiv Rusya'sı her geçen gün büyüme kaydetmiş, ancak bu süreci Moğal istilası engellemiş ve 1240 yılında Kyiv düşmüştür. Moğollar'ın bu seferleri sonucunda Deflt-i Kıpçak, Hârezm, Kuzey Kafkaslar, Kırım ve İdil Bulgar Devleti'nin topraklarında Altın Orda Devleti kurulmuştur. Altın Orda zamanında, özellikle hanlığın son zamanlarına doğru Rus knezlikleri arasında Moskova ön plana çıkarken Batı Rusya topraklarında ise Litvanya Knezliği güçlenmektedir. İşte Litvanya Knezi Olgerd 1362 yılında Kyiv'e, bir sonraki yıl ise Ukrayna topraklarının

53 Eroğlu, K., (29.09.2008), "Kiev'in Üstünde Rus Gölgesi", Cumhuriyet Strateji

54 Kamalov, İ., a.g.e., s.72

55 Bilener, T., a.g.e., s.s.313-314

56 Purtaş, F.,(Mart 2005), "Ukrayna'daki Devrimin Tarihsel Analizi", Asya-Avrupa Dergisi, S.2, (07.01.2010), <http://www.aysam.gen.tr>

büyük bir bölümüne hâkim olmuştur. 1385 yılında ise Litvanya ile Polonya birleşince, Ukrayna'nın bu toprakları Katolik Polonya'nın sınırları içerisinde ve etkisi altında kalmıştır. Polonyalı derebeylerin baskıları sonucunda Ukraynalılar isyan etmiş ve Rusya'dan yardım talebinde bulunmuşlardır. 1653 yılında üst düzey dinî görevliler ve devlet adamlarından oluşan Rus Meclisi Ukrayna'nın Rusya'ya dahil edilmesini kararlaştırarak, Lehistan'a savaş açmıştır. Bu arada Ukraynalılar da Rusya'nın hâkimiyetini kabul etmişlerdir. 1654-1686 tarihlerinde aralıklarla süren savaş neticesinde Ukrayna toprakları sağ ve sol kıyılarına bölünmüştür. Dinyeper'in batısı Polonya'ya, Kyiv ve ülkenin doğusu ise Rusya tarafında kalmıştır. Ukrayna'nın geri kalan kısmı ancak XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Rusya'ya geçmiştir. Görüldüğü gibi, Ukrayna topraklarının bir kısmı uzun süre boyunca Litvanya ve Polonyalıların kontrolü altında kalırken, diğer bir bölümü Rusya'nın içinde yer almıştır.⁵⁷

Ukrayna ve Ukrain'lere ilişkin Rus tarihçilerin savunduğu ve Ukrayna resmi tarihi ile çelişen ikinci görüşe göre ise; Drevny Rus tarihteki ilk Ukrayna devleti değil, Rus devletidir. Kiev ve çevresi, bu devletin güney ve batısını oluştururken Moğol istilası sonucu Güney ve Batı Rus toprakları merkezden kopup Polonya'ya dahil olarak Ortodoks-Slav kimliğini tamamen yitirmiştir. Ukrayna adını ise, Lehistan(Polonya) XV. yüzyılda bu topraklara vermiştir. Ukraine kelime anlamı kenar, kıyı demektir. Dolayısıyla Ukrain Polonya'nın kenarı anlamına gelmektedir. Rus tarihinde Kiev ve çevresi Malaya Rossiya olarak adlandırılmaktadır ve burada yaşayanlara ise Malıy Rus(Küçük Rus) denilmektedir. Küçük ifadesi aşağılama anlamında değil, yavru vatan anlamında kullanılmaktadır. Bugün Ukraynalı ve Ukrayna kültürü olarak adlandırılan bir şey varsa Rusya sayesinde ve Rusya Ukraynalıları, Polonya'nın ve Katolik dünyasının kölesi olmaktan kurtarmıştır.⁵⁸

Ukrayna, tarihinde üç kez bağımsızlığını kazanmaya çalışmıştır. Bunlardan ilki 1917'de olmuş ancak Kızıl Ordu'nun ayaklanmayı bastırmasıyla Ukrayna tekrar Sovyet Rusya'nın egemenliğine girmiştir. Ukrayna'nın Rusya için önemli olmasının nedenlerden biri de tahıl ambarı olmasındandır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Ukrayna bağımsızlığını tekrar kazanmayı denemiş ancak başarılı olamamıştır. Stalin

57 Kamalov, İ., "Ukrayna Çevresinde Bin Yıl", Stratejik Öngörü, S.4, Yıl 2, 2005, s.49

58 Purtaş, F., a.g.m.

rejimi Ukrayna'daki milliyetçi hareketi bastırmıştır. 1986'daki Çernobil felaketine kadar Sovyet Rusya ile uyum içinde yaşayan Ukraynalılar da bu tarihten sonra milliyetçilik düşünceleri tekrar canlanmaya başlamıştır.⁵⁹ Ukrayna'daki milliyetçilerin bu faciadan sonra işledikleri en önemli tema, Rusya'nın Ukrayna'daki doğal kaynakları acımasızca sömürdüğü ve buna dayanarak Ukrayna'nın bir an önce Rus boyunduruğundan kurtarılması gerektiği olmuştur.⁶⁰ 1986 Haziran ayında yapılan Ukrayna Yazarlar Birliği Kongresinde temsilciler, Ukrayna ulusal hakları konusunda ciddi bir baskının olduğunu belirttiler ve Ukrayna Komünist Partisi'ne bu konudaki eleştirilerini iletiler. Ukrayna ulusal uyanışı içerisinde çeşitli gruplar bu sürecin bir parçasıydılar ancak bu grupların büyük bir kısmı Komünist Partiden bağımsız resmi olmayan örgütlenmelerdi. Bunlar içerisinde 1988'de resmi olarak oluşturulan Ukrayna Helsinki Birliği (UHU) önemlidir ve UHU tarafından aynı yıl Ukrayna'nın bir cumhuriyet olması, Ukrayna dilinin korunması, demokratikleşme ve insan haklarının özendirilmesi gibi ilkeleri içeren bir deklarasyon yayınlamıştır.⁶¹

1989 yazında Doğu Ukrayna'nın Donbass Bölgesi'nde Rusya karşıtı madenci grevleri yaşanmıştır. Bu grevler 'Perestroyka'nın yaratmış olduğu karışıklık nedeniyle kötüleşen ekonomik koşullara bir tepki şeklinde meydana gelmişlerdir. Donbass Bölgesi Ukrayna'nın yoğun bir şekilde Ruslaştırma politikalarına maruz bırakılmış bir bölgesidir. Nüfusun % 40'ından fazlası Rus kökenlidir. Bölgesel olarak yaşanan bu grevler başarısız olmuştur ancak Ukrayna'nın toplumsal karışıklık potansiyeline sahip olduğunu kanıtlamıştır.⁶² 1989'da Ukrayna'nın bağımsızlığı için önemli bir gelişme yaşanmıştır. Ukrayna'daki muhalif gruplar ve Ukrayna'nın yeniden yapılanması için Estonya ve Litvanya'daki halk cephelerine benzer bir model çerçevesinde Rukh (Ukrayna Halk Hareketi) etrafında birleşmişlerdir.⁶³ Ukrayna'da milliyetçi Rukh, ülkenin bağımsızlığı yönünde çalıştı. Siyasi bir parti

59 Hasanoğlu, M., (b.t.), "Ukrayna'da Başkanlık Seçiminin Anlamı ve Analizi", 16.03.2010, <http://tasep.org/default.asp?s=vd&id=82>

60 Bilener, T., a.g.e., s.318

61 Kubiçek, P., a.g.e., p.124

62 Kubiçek, P., a.g.e., p.129

63 Kubiçek, P., a.g.e., p.126

olmamakla birlikte ülkede güçlü bir siyasi örgüt olarak 10 Eylül 1989'da kuruldu.⁶⁴ Rukh'un oluşumunun gerisindeki güç, 1989'un başlarında kurulan Taras Shevchenko Ukrayna Dil Topluluğu ve Ukrayna Yazarlar Birliği'dir. Ancak UHU, Yeşil Gezegen ve diğer kültürel örgütlenmeler de bu süreçte önemli rol oynamışlardır. Gorbaçov'un *Demokratikleşme ve Açıklık Politikasının* verdiği cesaretle halk cephesi çalışmalarını devam ettirmiş ve giderek Moskova ile resmi bir sınır oluşturmaya çalışmıştır. Bu durum Moskova'da ve Kiev'deki Komünistler liderler tarafından anlaşılmış ve kendilerini bu süreç karşısında önlemler almaya mecbur hissetmişlerdir.⁶⁵ Ekim 1989'da, göstericileri dağıtan güvenlik güçleri "Kanlı Pazar" olarak bilinen olaylara yol açmıştır.⁶⁶

1980'lerin sonu 1990'ların başında Batı Ukrayna'da protestolardaki artış Ukrayna ulusal hareketinin olağanüstü bir şekilde büyüdüğünü göstermektedir. Batı Ukrayna'daki bu durum oldukça önemlidir. Çünkü turuncu devrimde açığa çıkan bölünme tehlikesinin de arka planını göstermektedir. Coğrafi olarak Batı Ukrayna, Avrupa'ya daha yakındır ve Polonya gibi komünist karşıtı hareketler devam etmektedir. Batı Ukraynalılar, Sovyet kurallarını bir tür emperyalizm ve kendi doğal kültürlerine yönelik bir tehdit olarak algılamaktadırlar. Bu nedenle Ukrayna'daki ulusal-demokratik hareketlerin çoğunun merkezi Batı Ukrayna ve başkent Kiev olmuştur.⁶⁷ 1918'deki bağımsızlık ilanına rastlayan 20 Ocak 1990'da 450 bin Ukraynalı, Lviv ve Kiev'in bağlandığı yol üzerinde protesto gösterileri düzenlemiştir. Bu durum Ukrayna için bağımsızlığın çok uzak olmadığını göstermiştir.⁶⁸

Mart 1990'da Ukrayna Yüksek Sovyeti seçimleri yapılmıştır. Bu seçimlerde 40 bağımsız grup demokratik blok tarafından bir araya getirildi. Bu grupların ortak çağrısı, Ukrayna için bağımsız bir politika ve bağımsız ekonomiydi. Bu seçimler Sovyet döneminin tipik seçim serbestliğinden uzaktı. Seçimlerde bir çok problem yaşanmasına ve Rukh'un adaylarının sürekli reddedilmesiyle engellenmesine rağmen

64 Purtaş, F., a.g.m.

65 Kubiçek, P., a.g.e., p.126

66 Bilener, T., a.g.e., s.318

67 Kubiçek, P., a.g.e., p.p.128-129

68 Kubiçek, P., a.g.e., p.131

yine de Rukh ve demokrat blok sandalyelerin % 25'ini kazanarak büyük bir başarı elde etmiştir. Rukh, Galicia ve Kiev'de önemli bir çoğunluk elde ederken Doğu Ukrayna'da ise performansı daha düşüktü. Bu durum bağımsızlık sonrası oluşacak sorunlardan birinin habercisi olma niteliğini taşımaktadır. Ulusal politikanın yürütülmesinde etkin olan Komünist Parti bu seçimler sonunda halkın taleplerinin gerçek temsilcisi olduğunu iddia ederken Rukh'un elde ettiği başarı Komünist Partinin siyasal yaşam üzerindeki tekelinin kırılmasına neden olmuştur. Seçimlerden sonra özellikle Batı Ukrayna'daki binlerce kişi Komünist Parti'den ayrılmaya başladı. Buna karşılık ise Rukh'un 1989'da 6200 üyesi varken 90'lı yılların sonunda 250 binden fazla üyesi vardır. Rukh'un üye sayısı daha sonraki süreçlerde 500 bine kadar çıkmıştır.⁶⁹

16 Temmuz 1990'da Ukrayna Yüksek Sovyeti, egemenlik beyanı yayınladı. Bir ay sonra benzer bir deklarasyon Boris Yeltsin liderliğindeki Rusya Cumhuriyeti tarafından yayımlandı. Rukh'un kuruluş kurultayında ifade edilen fikirlerin çoğu bu bildirmede yer aldı. Egemenlik bildirmesinde bağımsızlıktan söz edilmemiş ancak Ukrayna'nın bankacılık sistemi ile ordusunun özerk olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bildirme, Rukh ve müttefikleri tarafından bağımsızlık için bir adım olarak tasarlanırken komünistler tarafından ise yenilenen bir Sovyetler Birliği'ne doğru atılan bir adım olarak algılanmıştır.⁷⁰ Ancak 1990 sonbaharında Ukrayna'da önemli bir kutuplaşma kendisini meydanlarda göstermiştir. Komünist yetkililerin gösteri yasağı, muhaliflere medyada getirilen sınırlama ve yerel idarelerin gücünü azaltmaya dönük sınırlamalar ile egemenlik bildirmesinde ifade edilenlerin uygulanmayacağı endişesi başta üniversite öğrencileri olmak üzere toplumun geniş kesimlerinde tepkiyle karşılanmış ve büyük gösteriler yapılmasına neden olmuştur. Bu olayların sonunda Ukrayna Başbakanı Vitaliy Masol istifa etmiş ve yerine varisi Vitild Fokin bir dizi reform sözü vererek başa geçmiştir.⁷¹ Bu durum Ukrayna halkının kendi geleceğine sahip çıkma kararlılığında olduğunun bir göstergesidir.

69 Kubiçek, P., a.g.e., p.p.131-132

70 Kubiçek, P., a.g.e., p.p.132-133

71 Kubiçek, P., a.g.e., p.133

Mart 1991’ de Sovyet Cumhuriyetlerinde yeni bir Birlik Antlaşması referandumu yapılmıştır. Bu referandumda Livanya, Estonya, Moldovya, Gürcistan, Ermenistan ve Letonya Birliğ’e katılmayı redderek tam bağımsızlık için oy kullanmışlardır.⁷² “Birlik Antlaşması’yla ilgili bu referandumda Ukraynalıların % 70’i Sovyetler Birliği’nin devamı yönünde oy kullanmışlardır, ama aynı referandumda Ukrayna’nın yeni Birlik Antlaşması’nı egemenlik ilanı çerçevesinde imzalayıp imzalamaması yönünde sorulan soruya verilen evet yanıtlarının oranı da % 80’i bulmuştur.”⁷³

Birlik Antlaşması’nın onaylanması sürecinden zaferle çıkan Gorbaçov’un SSCB’deki yükselişi Ukrayna Ulusal Demokratik Hareketini tetikleyen bir dayanaktır. Ukrayna’nın bağımsızlık mücadelesinin büyük finali Moskova’da meydana geldi. 19 Ağustos 1991’de Komünist Partideki muhafazakar kesim Moskova’da yeni bir Birlik Antlaşması imzalanmıştır. Birlik Antlaşmasının hemen ardından Gorbaçov tatildeyken tutuklanmış ancak bir süre sonra serbest bırakılmıştır. Rus Parlamentosu dışındaki anti komünist cephe ve demokratlar bir dizi miting gerçekleştirmişlerdir. Ordu içindeki ayrışmanın da etkisiyle darbe girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁷⁴ Moskova’daki darbenin başarısızlığa uğramasının hemen ardından Ukrayna Parlamentosu Başkanı Kravçuk tutumunu netleştirmiş ve komünist karşıtı söylemini hızlandırmıştır.⁷⁵ 24 Ağustos 1991 tarihinde Ukrayna Parlamentosu 346’ya 1 oyla bağımsızlık deklarasyonu yayınladı. Bu arada 30 Ağustos 1991’de ise Ukrayna Komünist Partisi (CPU) kapatılmıştır. Fakat Ukrayna Parlamentosunun komünist üyeleri kendi koltuklarını korudular ve bir çoğu yeni kurulan Sosyalist Parti’ye katıldı. 1 Aralık 1991 bağımsızlık referandumunda bağımsızlık ilanını destekleyenlerin oranı % 90 olurken Kravçuk ise % 62 oy alarak bağımsız Ukrayna’nın ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir.⁷⁶ 5 Aralık 1991’de Ukrayna

72 Kubiçek, P., a.g.e., p.134

73 Bilener, T., a.g.e., s.320

74 Kubiçek, P., a.g.e., p.135

75 Bilener, T., a.g.e., s.320

76 Kubiçek, P., a.g.e., p.137

Parlamentosu, 1922 Anlaşmasını geçersiz sayarak ayrılma kararını onaylamıştır. Rusya'nın ardından en kalabalık ve ekonomik açıdan en güçlü cumhuriyetin ayrılması Sovyetler Birliği'ne en ölüncül darbeyi vurmuştur.⁷⁷ Ancak Ukrayna yine de Rusya ve Beyaz Rusya'yla birlikte Bağımsız Devletler Topluluğunun kurucu üyelerinden birisi olmuştur.⁷⁸

Sovyetler Birliği'nin çökmesi bağımsız bir Ukrayna yarattı, ancak çöküş aynı zamanda demokrasiye, sivil topluma, hukukun egemenliğine ve piyasalara hızlı bir geçişi engelleyen kurumlar ve seçkin sınıfı ortaya çıkardı. Sovyetlerden sonra gelen çoğu devlet gibi, Ukrayna'da sıralı bir yol izlemeye zorlandı ve bunun sonucu olarak yavaş ve evrimsel bir değişime maruz kaldı. Daha iyi veya daha kötü için, bu yol ulus ve devlet ile başlamalıydı; bunları kurmak mantıksal bir olasılık ve sistematik bir öncelikti. Arta kalan yapı ile kısıtlandıklarından, görünüşte radikal olarak farklı yollar izlemelerine rağmen, Ukrayna'nın ilk iki devlet başkanının reformcu çabalarını ulus ve devlet kurmaktan başka bir şeye adama seçenekleri yoktu. Ukrayna sıralı bir değişim izledi. Ulusun ve devletin kuruluşunun yeterince başarılı olmasını sağlayan aynı kurumlar ve seçkin kesim öte yandan değişime sınırlama getirdi ve daha kötüsü olsaydı Ukrayna'yı Zaire'nin gittiği yöne saptırabilirdi. Ukrayna'nın yozlaşmış ve fakir bir devlete dönüşmesi kaçınılmaz değil, ama böyle bir gelişim olasılığı en çok Ukrayna'nın olsa da, tabii ki Kiev ile uzun vadeli ve stratejik bir ortaklık düşüncesini barındırabilecek olan batının da dikkate alması gereken bir konusuydu.⁷⁹

Diğer Rus olmayan hükümetlerdeki emsalleri gibi, Ukrayna'nın imparatorluktan ve merkezîyetçilikten sonra gelen idari organlarının ne yazık ki personel sayısı ve fonları az, görevlileri yeterince eğitilmemiş ve birbirileri ile ilişkileri belirsizdi. Doğal olarak merkezî, bölgesel ve yerel bakımdan üstün olan konumlarını elinde tutan Komünist Parti görevlileri tarafından yeni oluşan Ukrayna devleti hemen ele geçirildi. Seçkin sınıf gerçekleri ile birleşen kurumsal kalıntılar

77 Bilener, T., a.g.e., s.321

78 Hasanoğlu, M., a.g.m.

79 Motly, A., "State, Nation and Elites in Independent Ukraine", Edited by Taras Kuzio, Dynamics of Post-Soviet Transformation, M.E. Sharpe, Inc., 80 Business Park Drive, Armonk, Newyork, 1998, p.3

batılı siyasetçiler tarafından önerilen hızlı ve reformu başlangıçta imkânsız kıldılar.⁸⁰

Leonid Kravchuk ve Leonid Kuchma'nın ikisi de Popper'in tarzına uyarlar. İkincinin radikal hitabet sanatına rağmen, Kravchuk ve Kuchma tamamiyle mütevazı, orta yollu politikalar izlemişlerdir. Rusya ve Beyaz Rusya'daki emsallerinin aksine, onlar zorbalık ve şiddetten kaçınmışlardır. Bunun yerine koalisyonlar ve fikir birliği oluşturmaya çabalamışlar; ağır, tereddütlü ve hatta düzensiz adımlarla herket etmişlerdir. Farklı Sovyet geçmişlerine ve farklı toplum karakter ve ortamlarına rağmen ikisi de benzer biçimde kendini bir ulus ve bir devlet kurmaya adanmışlardır. Başlangıçta Kravchuk Ukraynalı bir milliyetçi, Kuchma ise Ruslaşmış bir çıkarıcı olarak algılanıyordu. Ancak Kuchma herkesi yanıltarak Kravchuk'un devletin önemi, ulusun cazipliği ve potansiyel Rusya tehlikesine dair tüm görüşlerini benimsedi. Kuchma Ekim 1994'te bir radikal ekonomik reform programını da benimsemişti, ama bu adım önerilen radikal buluşlardan daha fazla devamlılık gösterdi.⁸¹

1996'nın başında Kravchuk-Kuchma ulus kurma stratejisi ortak sonuçlar doğurdu. Halkın Ukrayna bağımsızlığına olan bağlılığı batı Ukrayna, merkez iller ve Kiev'de en çok ve Donbas ile Kırım'da en azdı. Apaçık bir biçimde medya yazıda Rusça'yı eskisinden daha fazla kullanmaya eğilimli iken, Ukrayna'nın yerel dili önem kazanmaktaydı.⁸² Kravchuk ve Kuchma'nın Ukrayna devleti kurmaya kendilerini eşit derecede adanmış oldukları kanıtlandı. Neredeyse hiç bir devlet belirtisinin olmadığı emperyalist ve merkezîyetçi dönem sonrası liderler olarak öncelikli dört görevleri vardı: Ukrayna'yı çeşitli uluslararası kurumlarla donatmak, orduyu idame etmek ve sınırları kontrol altında tutmak, idarî bir düzen oluşturmak ve devletin gücünü illere yaymak. Ukrayna'nın dünya sahnesine ani çıkışı hem prestij hem etki bakımından bir devleti gerektirdi. Elçiliklere personel atadı, temsilcilikler ve delegeler oluşturuldu ve anlaşmalar imzalandı. Bilhassa Ukrayna'nın nükleer silah varlığı ve Washington'un olaya farklı bakışı Kiev'i de devlete, teçhizatına, askerine ve diplomatik atılımlarına farklı bakmaya teşvik eden, istenmeyen bir etki

80 Motly, A., a.g.e., p.4

81 Motly, A., a.g.e., p.6

82 Motly, A., a.g.e., p.7

yarattı.⁸³

Kuchma'nın başkan oluşu Batı'nın gözündeki Ukrayna imajını iyileştirdi. Ancak, yukarıda bahsedildiği gibi, Kuchma Kravchuk'tan tam anlamıyla farklı bir devlet ve ulus kurucu değildi ve yine 1994'ün başlarında stratejik nükleer silahlara yönelik olarak Tripartite Accord'u imzalayan Kravchuk'tu. Kuchma'nın ekonomi politikaları da Batı'nın fikrini değiştirmesini açıklayacak kadar etkili olmadı. Aksine, Batı'yı Ukrayna'nın lehine hareket etmeye azmettiren Rusya dış etkeniydi. Devlet başkanı Yeltsin'in ekonomik reformdan vazgeçmesi, Chechnya'daki soykırım, Rusya'nın Batı ile olan ilişkilerinde büyük güç söyleminin tekrar ortaya atılması, emperyalist düşünce yapısına sahip komünistlerin Aralık 1995'te parlamento seçimlerini kazanması, Haziran 1996'daki başkanlık seçimlerinin sonrasında Aleksandr Lebed'in etkisinin giderek artması ve Moskova'nın önceki Sovyet bölgesi üzerindeki çıkarlarında ısrarcı olması Rusya'nın Batı'yla arasını bozdu.⁸⁴

3.2.6.2. Politik Hayat

Kubiçek, Ukrayna'yı, nüfusun seçim aralarında iktidar üzerinde etkin olmadığı yani iktidarlar tarafından pasif bırakıldığı bir temsili demokrasi olarak tanımlamaktadır. Nüfusun davranış tarzı, dikkat çekecek ölçüde neo-Sovyet sistem yapıcılarına yani yürütmeye önemli konularda hüküm verme yetkisini kabul ettiği şeklindedir. Kubiçek: Neden Ukrayna'daki sivil toplumlar büyük yolsuzluk, çok büyük ekonomik çöküş, işsizlik ve beklentilerinin gerçekleştirilmemesiyle yorgun, yenilmiş, yabancılaştırılmış ve durgun bir hale getirilmiştir?, Neden böyle bir güvensizliğin ve siyasi etkinliğin olmadığı ve vatandaşların (ya da buyruk altındakilerin) hiçbir şeyi değiştiremeyecek kadar güçsüz düşürüldüğünü açıklamak için daha çok Ukrayna'nın geçiş süreci ile ilgilenmiştir.⁸⁵ Kubiçek, geçiş süreci doğrultusunda Ukrayna'da yapılan reformların durabileceğini ve bitirilebileceğini düşünüyor. Bu fikrini ise eski rejim iktidar seçkinlerinin tekrar kendini oluşturabileceğini ve böylelikle reformları yıkmaya veya kendi kişisel çıkarlarına

83 Motly, A., a.g.e., p.8

84 Motly, A., a.g.e., p.13

85 Kuzio, T., "Regime Type and Politics in Ukraine under Kuchma", *Communist and Post Communist Studies*, 38, Washington: Elsevier Ltd., 2005, p.168

dönüştürebileceklerine dayandırıyor.⁸⁶

Taras Kuzio, Kubiçek'in eski Sovyetler Birliği ve Ukrayna'da geçişin fotoğrafını tam olarak yansıtamadığını düşünmektedir. Kuzio, geçiş sürecinde Ukrayna'nın politik olarak izlediği yolu anlamak için Kubiçek'in ulusal sorunun geçiş süreci üzerindeki önemli etkisini bir çok uzman gibi görmezden geldiğini belirtmektedir. Doğu Ukrayna'da canlı milliyetçi kimlik, 1990-1992'de eski rejimlerdeki "yumuşak çizgiler" (bunlar ulusal komünistlerdir) ve ulusal-demokratik muhalifler içindeki ılımlılar arasında, daha sonradan kendi güçlerini ele aldıkları ve Kubicek ağıtları arasında yer almayan radikal değişiklikleri uyguladıkları gibi müzakere geçişlerini gerektirmedi. Kubiçek, Doğu Ukrayna'nın daha çok yabancılaştırıldığını ve yönetici seçkinleri daha az güvenilir bulduğunun altını çizmiştir. Doğu Ukraynalıların seçim süreçlerinde etkili olmamaları ile Ukrayna'da temsili demokrasinin uygulanması arasında bir korelasyon geliştiren Kubiçek, Doğu Ukrayna'da Rusça konuşanlarca desteklenen merkezci siyasi partilerin vatandaşlar üzerinde baskı ve finansal araçlarla etkin olduklarını ifade etmektedir.⁸⁷

Batı Ukrayna'da sivil toplumun seçim süreçlerindeki hareketli yapısı Batı ve Merkez Ukrayna için temsili demokrasi tanımlamasını geçersiz kılmaktadır. Batı ve Merkez Ukrayna, demokratik muhalefetlerin kalesi olarak durmaktadır. Çok sayıda uzman, Ukrayna'nın homojen bir varlık olmaktan çok uzak olduğunu savunur. Shulman, ulusal kimlik ve reformist duygular arasında güçlü bir bağı işaret eder. Shulman, Ukrayna'yı iki siyasi kültüre ayırmaktadır: "Etnik Ukrayna ve sadece eski güçlü reform destekleyiciyle birlikte "Doğu Slav". Bu bağ Batı ve Merkez Ukraynalıların Turuncu Devrim'de belirleyici bir rol oynadığı zaman daha açık bir hal almıştır.⁸⁸

Yukarıdaki paragraflarda Ukrayna'nın rejim yapısına ilişkin Doğu ve Batı Ukrayna'daki farklı politik görünüm kendisini en çok Ukrayna'nın bağımsızlık ilanından bugüne yapılan seçimlerde göstermektedir. Bu nedenle Ukrayna'nın siyasal yaşamını doğru analiz edebilmek ve Ukrayna'nın bağımsızlığı ile birlikte politik

86 Kuzio, T., a.g.m., p.169

87 Kuzio, T., a.g.m., p.169

88 Kuzio, T., a.g.m., p.170

hattının belirlenmesi üzerinde ve bu doğrultuda Ukrayna’da yaşanan olaylarda etkin olan güçlerin mücadele zemininin resmini doğru çekebilmek için Ukrayna’daki seçim süreçlerine ve seçimler sonrasında işbaşına gelen Ukrayna devlet başkanlarının uyguladıkları politikalara bakmak yararlı olacaktır.

1 Aralık 1991’de Leonid Kravçuk, % 61 oyla bağımsız Ukrayna’nın ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir. Eskiden Kominist rejimin en büyük savunucularından biri olan Kravçuk, bağımsızlık sonrası ulusal çıkarların en büyük takipçisi konumuna yükselerek ekonomik reformları hızlandırması için Lenoid Kuçma’yı başbakan olarak atamıştır. Ancak bu durum sadece 11 ay devam edebilmiş ve Kravçuk hükümetin de yetkilerini üstlenerek otoriter bir yönetim tarzını benimsemiştir. Ukrayna Parlamentosu’nun bağımsızlık ilan ettiği 24 Ağustos 1991 tarihinden altı gün sonra kapatılan Komünist Parti 1993 yılında tekrar kurulmuş ve 1994 yılındaki seçimlerde Parlamento’daki çoğunluğu elde etmiştir. 1994 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini %52 oy alan Rusya’yla daha yakın ilişkileri savunan Leonid Kuçma kazanmıştır.⁸⁹

Kuçma’nın cumhurbaşkanlığına seçilmesi ile birlikte birçok uzman Kiev’in Moskova’ya doğru kayacağını tahmin etmiştir. Başta Moskova’nın ve bütün dünyanın beklentilerinin aksine Kuçma Moskova çizgisine girmedi. Kuçma’nın Ruslar açısından Kravçuk’tan daha olumlu bir aday olduğu tartışma götürmezken, seçim dönemi boyunca “Rusya-yanlısı” olarak lanse edilmesi bir hata olmuştur. Kuçma Rusya yanlısı bir seçim kampanyası ile seçilmesine rağmen Kiev ve dışişlerindeki seçkinlerin Avrasyacı değil, Batıcı ve Avrupa yanlısı oldukları dikkate alınmak durumundadır.⁹⁰ Kuçma, Batı parasını ve düşüncelerini ülkeye davet eden ama aynı zamanda Rusya’nın politik ve ekonomik hakimiyetini sürdürmesine de izin veren ikili bir politika izlemiştir.⁹¹

89 Bilener, T., a.g.e., s.s.320-322

90 Kınıklıoğlu, S., “Ukrayna’da Kuçma Dönemi: Denge, Kararlılık ve Reform Politikaları”, Avrasya Etütleri, C.3, S.1, İlkbahar 1996, s.82

91 Mackinnon, M., Yeni Soğuk Savaş: Renkli Devrimlerin Sırrı, (Çev.) Emel Lakşe, İstanbul: Destek Yayınevi, 2009, s.266

Kuçma bir yandan eşitlik, iç işlerine karışmama ve toprak bütünlüğüne saygı temelinde Rusya ile ilişkilerin normalleştirilmesi ve ikili işbirliğini savunurken diğer yandan Rusya'ya olan bağımlılığın azaltılması için alternatif enerji kaynakları aranması, bu kapsamda Azeri petrolünün Odessa yakınlarında inşa edilecek yeni bir terminalle Ukrayna üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmasını hedeflemiş ve bu hedeflere 1995-2000 yılları arası hükümet programında yer vermiştir. Ayrıca AB ile bütünleşmeyi dış politika önceliği olarak gösteren Kuçma, bugün Rusya ve AB arasında sorun olan Ukrayna'nın AB üyeliği konusunu 1996 baharında ilk kez açıkça bir hedef olarak ilan etmiştir.⁹² 14 Kasım 1999 cumhurbaşkanlığı seçimlerini %56 oyla kazanarak beş yıllık iktidarını sağlama alan Kuçma, yarı otokratik yönetim tarzını sürdürerek, zaten zayıf olan hükümet kurumunu sürekli başbakan değiştirerek zayıflatmıştır.⁹³ 6 Nisan 2000'de Rada'daki sandalye sayısını 300'le sınırlama, parlamenter dokunulmazlığı kaldırma, ikinci bir meclis oluşturma, eğer bütçe reddedilirse Parlamento'yu feshetme hakkının cumhurbaşkanına verilmesi yönündeki önerilerin olduğu bir referandum düzenleyerek yapısal reformları sınırlayan parlamentoyu susturmak istemiştir.⁹⁴ Halkın %80'i bu önerileri kabul etmiştir. Bu durum, Rada'nın Ukrayna'da üyeleri genellikle yeteneksiz ve yolsuzluğa karışmış olarak görülen bir kurum olduğunu ortaya koymuştur.⁹⁵

3.2.6.3. 2004, 2006 ve 2010 Seçimleri

3.2.6.3.1. 2004 Seçimleri ve Turuncu Devrim

Ukrayna'da yaşanan turuncu devrimi anlayabilmek için öncelikle Ukrayna devlet başkanı Kuçma'nın 1999-2004 arasında başkanlık yaptığı ikinci dönemde meydana gelen olaylara yani turuncu devrimi hazırlayan zemine bakmak yararlı olacaktır. Çünkü bu süreç turuncu devrimin karşı aktörlerinin hesap yaptıkları ve karşılıklı olarak mevzilendikleri bir dizi hazırlığı içermektedir. Batı'nın ve Rusya'nın

92 Purtaş, F., RF Ekseninde BDT, Ankara: Platin Yayınları, 2005, s.221

93 Bilener, T., a.g.e., s.323

94 Kuzio, T., "Oligarchs, Tapes and Oranges: 'Kuchmagate' to the Orange Revolution", Journal of Communist Studies and Transition Politics,23:1, 2007, p.38

95 Bilener, T., a.g.e., s.323

Ukrayna'nın rejim sorununa neden bu kadar ilgi gösterdiklerinin birçok özel sebebi vardır. Bu sebepler üçüncü bölümde daha ayrıntılı olarak incelenecektir. Bu başlık altında bu sebeplerin seçim sürecine nasıl bir etkide bulunduğu ele alınacaktır.

“Batı'nın özellikle de Amerika'nın, Kiev'de dost bir rejim görmek istemesinin pek çok sebebi vardır: Hazar'dan alınan ham petrolü Avrupa'daki pazarlara taşıyabilmesi için Odessa-Brody boru hattının akış yönünü tersine çevirmek ve yardım amacıyla gönderilen yüz milyonlarca doları çarçur eden ve Irak'a silah satan 'yozlaşmış' bir rejimin perde arkasını görebilmek.” Avrupa Birliği'nin merkezini daha doğuya kaydırmak ABD, Ukrayna'yı AB'nde görmeyi istemektedir. Rusya ise NATO'nun doğuya doğru genişlemesini engelleyici gücünün bulunmayışı, dünya çapında eksilen statüsü, Rusya'nın ABD tarafından kuşatıldığı fikri gibi nedenlerden ötürü “yakın çevre” üzerinde baskısını arttırmaya dönük bir politik hat izlemektedir.⁹⁶

Ukrayna'nın Rusya açısından neden bu kadar önemli olduğunun da bir sebebi vardır:⁹⁷

- *Rusya'nın Avrupa'ya (geçmesinin) tek bağlantısı Ukrayna üzerinden geçmesidir;
- *Rusya doğalgaz ihracatının dörtte üçü Ukrayna'da geçen Sovyet boru hattından yapılıyor;
- *Yıllardır Rusya Ukrayna'dan gıda ithal ediyor;
- *Doğu Ukrayna jeopolitik olarak Rus endüstrisinin can damarıdır;
- *Rusya'nın müttefikleri arasında transfer ana rotası olan Dnieper Nehri Batı Rusya'ya doğru değil doğuya doğru Ukrayna'dan akar;
- *Karadeniz donanması Rusya'nın gerçek tek sıcak su donanmasıdır. Ukrayna'nın Kırım Peninsula'da bulunan Sivastopol limanında yer almaktadır. Çünkü burası tüm Sovyet Karadeniz kıyısındaki tek derin limandır;
- *Nüfus yoğunluğu haritasına göz atıldığında Rus nüfusunun Ukrayna sınırlarına yakın yerlerde yoğunlaştığı görülebilir. Ayrıca ayrımcı eğilimlerin çoktandır yoğunlaştığı bölge değişken Kuzey Kafkasya'da Rusya'nın geçişinin kolaylıkla sınırlandırılabilceği açıkça görülebilir.

96 Mackinnon, M., a.g.e., s.s.256-257

97 Zeihan, P., (11.12.2004), “Russia: After Ukraine”, 25.08.2009, www.stratfor.com.

28 Kasım 2002’de Sosyalist lider Moroz 1998 ve 2000 yılları arasında Cumhurbaşkanı Kuchma’nın ofisinde eski cumhurbaşkanı koruması Melnychenko tarafından elde edilen bant kayıtlarını yasa dışı olarak açıkladı. ABD Gizli Servisi Ukrayna’daki üyesi, Melnychenko birçok yıl Kuchma’nın ofisine düzenli olarak erişebildi. Bant kayıtları muhalif gazetecinin Heorhiy Gongadze’nin cesedi Kiev bölgesinde Moroz’un seçim alanında bulduktan ve Melnychenko Ukrayna’dan kaçtıktan 25 gün sonra açıklandı. Sonradan “Kucmagate” olarak bilinen bu olay dört yıl sonra Turuncu Devrimin temellerini oluşturan derin siyasi krize neden olmuştur. Bant kayıtları sayısız yasadışı eylemleri kanıtlamaktadır.⁹⁸

- Yurtdışına izinsiz silah satımı;
- Ekim-Kasım 1999 cumhurbaşkanlığı seçimi ve Nisan 2000 referandumu toparlaması;
- Bağımsız gazetecilere zulüm;
- ABD para manipülasyonu-aklama soruşturması;
- Aşırı yolsuzluk;
- Kamu kaynaklarının kötüye kullanılması.

Bant kayıtlarının ortaya çıkmasıyla oluşan kriz meydanlarda Kuçma karşıtı gösterilere dönüşmüştür. Kuçma bu olayın bir provakasyon olduğunu açıklamış ve bu olay sonrası oluşan gösterilerin Ukrayna’nın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü tehdit ettiğini ifade etmiştir. Bu süreçte devlet televizyonları Batı karşıtı programlar yayınlarken, Batı’nın Kuçma’nın yerine Yuschenko’yu başkan yapmak için Melnychenko ile işbirliği yaptığını iddia etmiştir. Bu medya kampanyaları 2004 seçimlerinde Yanukoviç ve Rus siyasi uzmanlarınca idare edilen Amerikan karşıtı kampanyalarının temelini oluşturur.⁹⁹

2003 sonlarından beri Kuçma’yı devirmek için Batı’dan yardım isteyen Tymoshenko ile Merkez Bankası eski Başkanı Yuschenko tarafından ortaklaşa yönetilen Ukrayna muhalefetinin bu isteği George Soros ve NED tarafından finanse edilen çeşitli gruplarca dikkate alınmış ve gerekenler yapılmıştır.¹⁰⁰ Kuçmagate

98 Kuzio, T., a.g.m., s.41

99 Kuzio, T., a.g.m., s.42

100 Mackinnon, M., a.g.e., s.258

krizinden sonra ortaya çıkan gösterilerde gençler büyük rol oynamışlardır. Bu olay sonrasında siyasi umursamazlıklarından uyanan gençler muhalif grupların anahtar oktasını oluşturdular ve Turuncu Devrim'in stratejik rolünü üstlendiler.¹⁰¹ Gençlik grupları içinde lider durumunda olan Pora ve Turuncu Devrim'de üstlendiği rol bu durumu desteklemektedir. Pora George Soros'un Ukrayna'ya yaptığı ziyaretten hemen sonra, 2004 yılının Mart ayında oluşturuldu.¹⁰² Bu durumda gösteriyor ki Ukrayna'daki devrim büyük ölçüde ABD ve diğer Batılı hükümetlerden destek alan ve bunu uygun gördükleri yerlerde kullanan STÖ (Soros tarafından desteklenen Rönesans Vakfı, Freedom House, NDI, IRI vs.)'lerin yerel ofisleri tarafından hazırlanmıştır.¹⁰³ Bunların yanı sıra Ukrayna cumhurbaşkanlığı seçimlerinde muhalefet adayı Viktor Yuşçenko, Washington Consensus tarafından yoğun bir biçimde desteklenmektedir. Yuşçenko, sadece IMF ve uluslararası finans dünyasınca desteklenmekle kalmamış; geçen yıl "muhaliflerine mali ve örgütsel destek sağlayarak Gürcistan cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze'nin devrilmesi"nde perde arkası bir rol oynayan (New Statesman, 29 Kasım 2004) Ulusal Demokrasi Vakfı (NED - The National Endowment for Democracy), Carnegie Uluslararası Barış Vakfı (Carnegie Endowment for International Peace), Özgürlük Evi (Freedom House) ve George Soros'un Açık Toplum Enstitüsü (Open Society Institute) tarafından da onaylanmıştır.¹⁰⁴

1 Ekim 2004 tarihinde Ukrayna'da gerçekleşen devlet başkanlığı seçimlerinde 1994 yılından beri bu grevi yürüten Leonid Kuçma, halefi olarak gördüğü Başbakan Viktor Yanukoviç'i desteklemiş ve kendi adayının kazanması için yıllar boyunca Batı ile Rusya arasında izlediği "ikili siyasetten" vazgeçerek, Ukrayna'nın askeri doktrininden NATO ve AB'ye üyelik hedefi maddesini çıkarma kararı almış, Rusya Federasyonu ile daha sıkı işbirliği yapılacağını bildirmiştir. Nitekim Yanukoviç seçim sürecinde devlet başkanı seçildiği takdirde, Ukrayna'nın Rusya ile yakınlaşacağını, Rusçanın ikinci resmi dil olarak kabul edileceğini ve Rusya ile

101 Kuzio, T., a.g.e., p.43

102 Mackinnon, M., a.g.e., s.279

103 Mackinnon, M., a.g.e., 384

104 Chossudovsky, M., "Ukrayna'da IMF Sponsorlu Demokrasi", (Çev.) Ali Tartanoğlu, Mülkiye, C.XXVIII, S.244, 28.11.2004, s.127

Ukrayna arasında çifte vatandaşlık sisteminin uygulanacağını vaat etmiştir.¹⁰⁵ Yanukoviç'in en büyük rakibi olan Viktor Yüşçenko reformist bir çizgi sergileyerek Ukrayna'nın NATO ve AB ile yakınlaşması ve bu kurumlara üyelik için çabaların artması gerektiğini savunmuştur.¹⁰⁶

Ukrayna'nın Avrupa ile Avrasya arasında sahip olduğu jeostratejik konumu nedeniyle bu iki değişik çizgideki adayın mücadelesi, bölgede söz sahibi olan ve/veya nüfuzunu artırmak isteyen büyük güçlerin savaş alanı haline gelmiştir. ABD ve AB, Yüşçenko'nun adaylığını desteklediklerini belirtirken, Rusya ise çok daha açık bir şekilde Yanukoviç'i desteklemiştir.¹⁰⁷ 31 Ekim 2004 tarihinde yapılan ilk tur seçimlerde Yüşçenko % 39.90, Yanukoviç % 39.26 oy almışlardır.¹⁰⁸ Her iki aday da seçilmek için gerekli olan % 50+1 oranında oy alamadıkları için sonuç ikinci tura kalmıştır. İlk tur seçimlerde ülkenin doğu ve güney bölgelerindeki seçmenler yüksek oranda Yanukoviç lehine oy kullanırken, ülkenin batısındaki ve merkezdeki seçmenler yine yüksek oranda Yüşçenko'yu desteklemişlerdir.¹⁰⁹

Asıl kozların paylaşıldığı 21 Kasım 2004'deki ikinci tur seçimlerde ise Victor F.Yanukoviç oyların % 49,46'sını, Victor A. Yüşçenko ise oyların % 46.61'ini alabilmiştir.¹¹⁰ Seçimlerin ikinci turunun sonunda Ukrayna Merkez Seçim Komitesi Yanukoviç'i galip ilan etmesine rağmen Yüşçenko, seçimlere hile karıştırıldığını iddia ederek halkı gösteri yapmaya çağırmış, kendisinin galip geldiğini ve bunu da bütün bağımsız gözlemcilerin kabul ettiğini ileri sürmüştür. Bu çerçevede ABD, AB ve AGİT gibi seçimlerde gözlemci bulunduran ülke ve bağımsız kuruluşlar da, seçimleri anti-demokratik olarak nitelendirmiş ve seçim sonuçlarının tekrar gözden geçirilmesini istemişlerdir. Diğer taraftan, Rusya tarafından "tebrik" edilen

105 Kamalov, İ., Putin Dönemi Rus Dış Politikası: Moskova'nın Rövanşı, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008, s.s.75-76

106 "Avrasya Satranç Tahtasında Rusya'nın Dönüşümüne Yardımcı Olacak Jeopolitik Eksen:Ukrayna (1)", Karadeniz Bülteni, Sayı 3, Ocak 2007, s.2

107 "Avrasya Satranç Tahtasında Rusya'nın Dönüşümüne Yardımcı Olacak Jeopolitik Eksen:Ukrayna (1)", Karadeniz Bülteni, Sayı 3, Ocak 2007, s.2

108 Ukrayna Merkez Seçim Komitesi Resmi Sitesi, 01.09.2009, <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011e>

109 Caşın, M., H., Rus İmparatorluk Stratejisi, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları, 2006, s.572

110 Ukrayna Merkez Seçim Komitesi Resmi Sitesi, 01.09.2009, <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011e>

Yanukoviç ve taraftarları ise, muhaliflere fazla imkan tanımadan ve Ukrayna halkının iradesine uyulması gerektiğinin altını çizerek durumu kontrol altına almaya çalışmışlardır.¹¹¹ ABD ve AB ise seçim sonuçlarını tanımayacağını açıklamıştır. Bu arada Cumhurbaşkanı Leonid Kuçma, sadece ikinci turun değil tüm seçimlerin tekrarlanması fikrini öne sürdü ve Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin'den de destek alınca Anayasa Mahkemesi, seçimlerin tekrarına karar verdi.¹¹²

26 Aralık 2004 tarihinde yapılan seçimlerde Yuşçenko oyların % 51,99'unu, Yanukoviç ise % 44,20'sini almıştır.¹¹³ Yanukoviç'in temyiz başvurusu reddedildi ve 10 Ocak 2005 tarihinde Ukrayna Seçim Komisyonu resmi olarak Viktor Yuşçenko'nun Cumhurbaşkanlığını kazandığını açıkladı. Yuşçenko, 23 Ocak 2005 tarihinde yemin ederek Cumhurbaşkanlığı görevine başladı.¹¹⁴ Bu gelişme üzerine Başbakan Yanukoviç görevinden istifa ettiğini açıklayarak, bundan sonra sert bir muhalefet yapacaklarını ve bütün ilgilerini 2006 yılında gerçekleştirilecek parlamento seçimlerine yönlendireceklerini bildirmiştir.¹¹⁵ Seçimlerin hemen sonrasında ülkenin güneyinde ve doğusunda yer alan bölgeler özerklik taleplerini dile getirmişler ve bunda da başı Donetsk bölgesi çekmiştir. Ancak bu talepler herhangi bir sonuç vermemiştir.¹¹⁶ Aslında rasyonel bir değerlendirme yapıldığında yukarıda belirtilenler de dikkate alındığında seçimlerde asıl kaybeden Yanukoviç ve Lenoid Kuçma, onların politik gücü ya da onları destekleyen oligark gruplar değil Rusya Başkanı Vladimir Putin'dir.¹¹⁷

111 Kamalov, İ., (25.11.2004), "Küresel Aktörlerin Ukrayna Çarpışması", Zaman

112 "Avrasya Satranç Tahtasında Rusya'nın Dönüşümüne Yardımcı Olacak Jeopolitik Eksen:Ukrayna (1)", Karadeniz Bülteni, Sayı 3, Ocak 2007, s.3

113 Ukrayna Merkez Seçim Komitesi Resmi Sitesi, 01.09.2009, <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011e>

114 "Avrasya Satranç Tahtasında Rusya'nın Dönüşümüne Yardımcı Olacak Jeopolitik Eksen:Ukrayna (1)", Karadeniz Bülteni, Sayı 3, Ocak 2007, s.3

115 Kamalov, İ., Putin Dönemi Rus Dış Politikası: Moskova'nın Rövanşı, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008, s.78

116 DEİK, Ukrayna Ülke Bülteni, Ocak 2007, s.3

117 Zeihan, P., a.g.m.

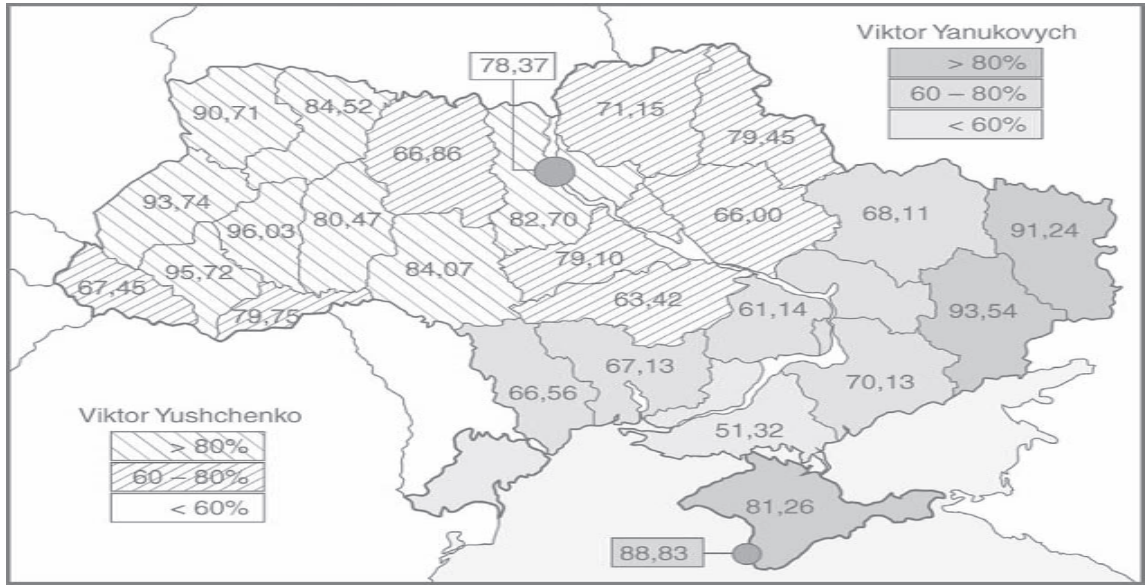
Tablo.6. Ukrayna 2004 Başkanlık Seçim Sonuçları

Aday\Parti	Birinci Tur	İkinci Tur	Üçüncü Tur
Viktor Yüşçenko\ Bizim Ukrayna	% 39.9	% 46.7	% 52
Viktor Yanukoviç\ Bölgeler Partisi	% 39.3	% 49.4	% 44.2
Oleksandr Moroz\ Sosyalist Parti	% 5.8	–	–
Petro Symonenko\ Komünist Parti	% 5	–	–
Sonuç	Yüşçenko ve Yanukoviç yeterli oy oranını elde edemedikleri için seçim ikinci tura kalmıştır.	Seçimlere hile karıştırıldığı bildirilmiş ve üçüncü ek bir tur seçim yapılması planlanmıştır.	Yüşçenko'nun seçimleri kazandığı ilan edilmiştir.

Kaynak: Paul Kubiček, The History of Ukraine, Greenwood Press, United States of America, 2008, s.170

Tablo 6'nın göstermiş olduğu durum Ukrayna'daki seçimlerin demokratik bir ortamda yapılan rutin bir seçim olmadığına bir kanıtını karşılaştırmalı olarak sunuyor bizlere. Tablo 6'daki verilerle Şekil 4'teki harita birlikte okunduğunda Turuncu Devrimin Ukrayna'daki başarısının boyutlarını ve Batı'nın bu seçimlerde ne kadar baskın bir rol oynadığını görebiliriz.

Şekil.4. Bölgelere göre Ukrayna Cumhurbaşkanlığı Seçimleri 3. Tur Sonuçları

Kaynak: Paul Kubicek, The History of Ukraine, Greenwood Press, United States of America,2008,s.72

Yuschenko başkanlığını ilan ederek Turuncu Devrimin de zaferini ilan etmiştir. Ancak Ukrayna bu süreçten siyasi, ekonomik, özetle toplumsal yaşamın tüm alanlarında kendisini hissettirecek bir bölünmüşlükle karşı karşıya kalmak zorunda kaldı. Şekil 4'te gösterilen harita da bu durumu net bir şekilde gözler önüne sermektedir. Ülkenin doğusu ve çoğunlukla güneyi Yanukoviç şahsında Rusya'yı simgelerken ülkenin merkezi ve batısı Yuschenko'nun şahsında Batı'yı simgelemektedir. Ülke kesin hatlarla bölünmüş bir görünüm yansıtmakla birlikte Batı ve Rusya arasındaki hegemonya mücadelesinin de boyutlarını ortaya koymaktadır.

Ukrayna'da Batı yanlısı Yüşçenko'nun seçilmesi, ABD-Rusya ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Rusya, ülkesi için hem maddi hem manevi önemi olan Avrupa'ya açılma kapısı konumundaki Ukrayna'nın kaybedilmesini hazmedememiş ve bu yenilgiye sebep olarak gördüğü ABD'ni cezalandırmak için de "ABD'nin kara listesinde yer alan Suriye ve İran ile işbirliği yapacağını" açıklamıştır. ABD ise bu açıklamaya 2005 Şubat ayı ortalarında Rusya'nın G-8'den çıkarılmasını gündeme getirerek cevap vermiştir.¹¹⁸

118 Kamalov, İ., "Devrimler ve BDT Coğrafyası", Stratejik Analiz, C.6, S.62, Haziran 2005, s.s.13-15

Victor Yuşenko, 23 Ocak 2005 tarihinde yemin ederek resmen Ukrayna Devlet Başkanı olmuştur. Yuliya Timaşenko'yu başbakan olarak atamıştır.¹¹⁹ Ancak 2006 parlamento seçimleri yaklaştıkça Yuşenko-Timoşenko-Litvin koalisyonu arasında anlaşmazlıklar meydana gelmiştir.¹²⁰ Turuncu Devrim sürecinde eski Ukrayna muhalefetinin dillendirdiği yolsuzluk suçlamalarına Timoşenko Hükümeti'nin kendisinin de maruz kalması sonucunda Yuşenko toplumun hayal kırıklığına son vermek ve devrim ülkelerine gölge düşürmemek için Yuliya Timoşenko Hükümeti'ni görevden almıştır.¹²¹ Yuşenko Başbakanlık görevine Dnepropetrovski Oblastı'nın Valisi ve kendi ekibinden birisi olarak gördüğü Yuri Yehanurov'u getirmiştir.¹²²

26 Aralık 2004 devlet başkanlığı seçimlerinden yaklaşık iki yıl sonra 2006'da parlamento seçimleri yapılmıştır. 2006 seçimlerinin de Rusya ile batılı devletlerin Ukrayna coğrafyasında ve Doğu Avrupa'da egemenlik mücadelesine dönüşeceği değerlendirilmekteydi. Mevcut hükümet ve Başkanlık vaatlerini halkı tatmin edecek düzeyde yerine getiremediğinden dolayı doğal bir yıpranma süreci yaşamıştır. İktidarın yıpranma sebebi olarak; Başbakan Timoşenko'nun görevden alınması sonucunda Yuşenko'nun zirvede yalnız kalması, hükümetin NATO ve AB üyeliği politikalarından dolayı Rusya ile yollarını en baştan ayırması ve ardından gelen doğalgaz krizi sayılabilir.¹²³

119 Oğan, S., (25.01.2005), "Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yuşenko Hızlı Başladı", (07.02.2010), <http://www.sinanogan.com>

120 Oğan, S., (06.09.2005), "Ukrayna'da 'Turuncu Kadro Dağılıyor mu?', (07.02.2010), <http://www.sinanogan.com>.

121 Oğan, S., (10.09.2005), "Ukrayna'da Turuncu Hükümet Görevden Alındı: Karşı Devrim İhtimali Gündeme Gelebilir mi?", (07.02.2010), <http://www.sinanogan.com>.

122 Oğan, S., (26.03.2006), "Turuncu Devrimde Rövanşa Doğru", (07.02.2010), <http://www.sinanogan.com>

123 Kuzio, T., "From Kuchma to Yushchenko Ukraine's 2004 Presidential Elections and the Orange Revolution", Problems of Post-Communism, Vol.52, No.2, March/April 2005, s.44

3.2.6.3.2. 2006 Seçimleri ve İstikrara Kavuşamayan Ukrayna

26 Mart 2006 tarihinde Ukrayna’da parlamento seçimleri yapılmıştır. 1 Ocak 2006 tarihinde Ukrayna, yarı parlamenter sistemine geçtiği için parlamento seçimleri, devlet başkanlığı seçimlerinin devamı olarak kabul edilmiştir. Seçim sonuçları Ukrayna için olumsuz sinyaller vermiştir. Nitekim, seçimlerin en güçlü adayları Viktor Yanukoviç’in “Partiyo Regionov” (Bölgeler Partisi), Viktor Yuşenko’nun “Naşa Ukrayna” (Bizim Ukrayna) ve Yuliya Timoşenko Bloku’nun aldıkları oy oranı, tek başlarına hükümeti kurmaya müsaade etmemiş ve ülke içindeki bölünmüşlüğü ve dış güçlerin müdahale ile mücadelesinin devam etmesine neden olmuştur.¹²⁴

Tablo.7. 2006 Parlamento Seçim Sonuçları

Parti	Yüzde	Koltuk Sayısı
Bölgeler Partisi	32	186
Timoşenko Bloğu	22.3	129
Bizim Ukrayna	14	81
Sosyalistler	5.7	33
Komünistler	3.7	21

Kaynak: Paul Kubiček, The History of Ukraine, Greenwood Press, United States of America,2008,s.177

Devlet Başkanı Yuşenko, Turuncu Devrim sırasında aldığı büyük halk desteğini zaman içinde devam ettirememiştir. Yuşenko’nun desteklediği Bizim Ukrayna Bloğu, 2006 yılı başında yapılan parlamento seçimlerini Yuşenko’nun 2004 yılındaki rakibi Viktor Yanukoviç’in Bölgeler Partisi karşısında kaybetmiştir. Bu dönemde kendi partisini oluşturan Timoşenko’nun siyasi etkinliği ise artarak devam etmiş ve seçimlerde eski ortağı Yuşenko’nun partisinin önüne geçmiştir. Herşeye rağmen biraraya gelip bir hükümet kurmaya çalışan Yuşenko ve Timoşenko’nun partileri yeterli çoğunluğu sağlamak için yanlarına almaya çalıştıkları eski silah arkadaşları Sosyalist Parti lideri Oleksandr Moroz’un taraf değiştirip Yanukoviç ile koalisyon kurması nedeniyle hükümet kurma şanslarını

124 Kamalov, İ., Putin Dönemi Rus Dış Politikası: Moskova’nın Rövanşı, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008, s.81

kaçırmışlardır. Bu durumda eski rakibi Yanukoviç'e başbakanlık görevini vermek zorunda kalan Yuşçenko ile Yanukoviç arasındaki güç savaşı giderek tırmanmıştır.¹²⁵ Bu sonuçların alınmasında 2006 yılı başında Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan enerji krizinin önemli etkisi olduğu düşünülmektedir.

Seçimler öncesinde Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan bu enerji krizinde Rusya'nın gazı kesmesi sonucu Ukrayna ile Rusya arasında ipler gerilmi ve karılıklı tehdit içeren açıklamalar yapılmıştır. Ukrayna, "Karadeniz Filosu" meselesini hatırlatarak "Kırım'daki Rus üssü için kira bedelini dört katına çıkartmak ve Rus bayrağının gönderden indirilmesini" isterken Rusya, "sınırları yeniden çizeriz" tehdidinde bulunarak turuncu devrimin intikamının iaretini vermiştir.¹²⁶

Yanukoviç'in başbakan olmasıyla başbakan olmasıyla Ukrayna'nın gerek iç gerekse de dış politikasında değişiklikler meydana geldi. Devlet Başkanı Yuşenko, Ukrayna'nın AB ve NATO üyeliğini gerçekleştirmek için çaba sarf ederken, Yanukoviç Ukrayna'nın NATO üyeliğinden vazgeçtiği gibi açıklamalarda bulundu. İki ismin birbirlerinin kararlarını feshetmeleriyle yeni bir kriz doğdu ve bu kriz en sonunda Yuşenko'nun parlamentoyu feshetmesine kadar ulaştı. Bununla birlikte "Renkli devrimler" in yaşandığı ilk dönemden farklı olarak Batı ve Rusya bugün daha temkinli davranışlar sergiliyor olsa da, Ukrayna ile ilgili politikalarında temel değişimler yaşandığını söylemek mümkün değil. AB ve NATO yanlısı güçleri temsil eden Yuşenko'yu, Rusya'nın ise karşı kutuptaki Yanukoviç'i desteklemeye devam edeceği düşünülüyor. Bu durum da ülkede istikrarsızlığın devam edeceğini gösteriyor.¹²⁷

Yanukoviç hükümeti kurduktan sonra hızlı bir şekilde milletvekili transferlerine başlamış ve yaklaşık bir yıllık süre içinde Yuşçenko'nun liderliğini yaptığı politik gruptan 11 milletvekili Yanukoviç'in partisine geçmiştir. Yanukoviç'in parlamentoda milletvekili transferleriyle giderek güçlenmesi ve 450 sandalyeli mecliste 300 milletvekiline ulaşma ihtimalinin belirmesi ve böylece Cumhurbaşkanı Yuşçenko'nun veto ettiği kararları uygulamaya ve anayasa değişikliği

125 Akın, E.,K., "Ukrayna'da Seçimler ve Sonrası: Bölünür mü, Bölünmez mi?", Karadeniz Bülteni, S.6, Ekim 2007, s.3

126 Bozkurt, G., S., "Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da Kadife Devrimler", Karadeniz Araştırmaları, S.9, Bahar 2006, s.166

127 Kamalov, İ., "Ukrayna için Ufukta İstikrar Görünmüyor", Stratejik Analiz,S.86, Haziran 2007, s.s.12-13

yapabilme imkanına ulaşabilmesi gibi nedenlerden ötürü Yuşçenko 2 Nisan 2007'de parlamentoyu feshettiğini açıklararak erken seçim kararı almıştır. Seçimlerin önce Mayıs 2007'de yapılacağı açıklanmış, ardından Eylül 2007'de erken seçime gidilmiştir.¹²⁸

Ukrayna'da Batının desteğini alarak gerçekleştirilen “Turuncu Devrim”den itibaren neredeyse her yıl seçim yapıldığı görülmektedir. Bu durum ülkede istikrarsız bir ortam yaratmaktadır. Sürekli yinelen seçimler, feshedilen hükümetler, 1 Ocak 2006'da anayasanın değişmesiyle parlamento ile birlikte devlet başkanlığının da yeni bir güç odağı olarak ortaya çıkması nedeniyle devlet başkanı ve başbakan veya parlamento arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar ve krizler vb. gibi durumlar aslında iki kampa bölünmüş bir ülkenin en üst düzeyde yaşadığı anlaşmazlığın ve iktidar savaşının bir tezahürü olarak canlanıyor ve yakın gelecekte de ülkede bir istikrarın görülebileceği değerlendirilmiyor.

30 Eylül 2007'de yapılan parlamento seçimlerinde Ukrayna Bölgeler Partisi % 34.37, Yulia Timoşenko Bloğu % 30.71, Bizim Ukrayna Partisi % 14.15, Ukrayna Komünist Partisi % 5.39, Litvin Bloğu ise % 3.96 oy almıştır.¹²⁹ 450 sandalyeli Duma'da Bölgeler Partisi ile Komünist Parti milletvekili 202'yi bulurken, Timoşenko Bloğu ve Yuşçenko Bloğu beraber hareket ederek (siyasî pazarlıklarla) Başbakanlığa Yulya Timoşenko gelmiştir.¹³⁰

Hükümetin Timoşenko başbakanlığında kurulan koalisyon, partilerin Rusya'nın Gürcistan'da gerçekleştirdiği askerî müdahaleye farklı yaklaşması (Timoşenko Gürcistan krizinde Rusya yanlısı bir politika izlemiştir ve Yuşçenko ile ters düşmüştür) ve başbakanın, muhalefetle işbirliği yaparak cumhurbaşkanının yetkilerini sınırlandıran kanun değişikliklerini (Timoşenko bu konuda Yanukoviç ile işbirliğine gitmiştir) meclisten geçirmesi sebebiyle bozulmuş, yeni hükümetin 30 gün içinde kurulamaması nedeniyle cumhurbaşkanı meclisi, feshetmiş önce ve 14 Aralık 2008 tarihinde seçim yapılmasına karar vermiştir.¹³¹

128 Oğan, S., (04.04.2007), “Ukrayna Yeniden Meydanlarda”, (09.02.2010), <http://www.sinanogan.com>

129 Ukrayna Merkez Seçim Komitesi Resmi Sitesi, 01.09.2009, <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011e>

130 Akçora, M., (29.01.2008), “Ukrayna Seçimleri ve Kırım”, KÖKSAV e-bülten, s.1

131 Karaca, K., “Güç Mücadeleleri Arasında Ukrayna”, Staretejik Araştırmalar Dergisi, Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, S.12, Yıl 6, Aralık 2008, s.80

Ancak Yuşenko'nun bu kararına yapılan itiraz sonucu mahkeme, Yuşenko'nun parlamentonun feshedilmesine ve erken seçimlerin yapılmasına ilişkin kararnamesini askıya aldı.¹³² Ülke içerisindeki yoğun tepkiler ve özellikle AB ve IMF'den gelen eleştiriler ile küresel ekonomik krizin de etkisiyle Yuşenko erken seçime gitmekten vazgeçmiştir. Timoşenko ve Yuşenko arasındaki bu mücadelenin temelinde Yuşenko'nun 2009'da palanlanan daha sonra Ocak 2010'da yapılan başkanlık seçimlerine ilişkin tedirginlik yatmaktadır. Dolayısıyla Ukrayna bir siyasi tutarsızlığın içindedir. Bu iç tutarsızlık ise Rusya'ya Ukrayana'nın dengesini bozma fırsatı sunmaya devam etmektedir. Rusya eski KGB yıpratma taktikleri yürütmektedir. Rus istihbaratının Gürcistan'ın işgali sırasında Ukrayna Cumhurbaşkanlığı'na sızmasına ilişkin haberlerin tartışılması ve Yuşenko'nun meclisi feshetmesinin ardından oluşturulan üçüncü turuncu koalisyonun oluşturulmasında 'Moskova'nın desteği'nin olduğuna ilişkin tartışmalar Ukrayna basınında geniş yer bulmuştur. Ancak Rusya'nın, cumhurbaşkanlığı sekreterliğine sızması ve milliyetçilerin Rusya'yı destekledikleri gerçek olduğu kadar Yuşenko ve kadrosunun 'Rusya komploları' abartılıdır. Oluşturulan üçüncü büyük turuncu koalisyon da önceki iki turuncu koalisyonun yaşadığı sorunları yaşadı; diğer bir deyişle cumhurbaşkanı ile çatıştı ve Bizim Ukrayna taraftarları içerisinde bütünleşme problemi yaşamasının yanında küresel ekonomik kriz ve kavgacı bir Rusya gibi iki ek tehditle karşılaştı.¹³³

Ukrayna'nın siyasi sistemi zayıf, kusurlu, aşırı kişisel ideolojik belirsizliğe sahip bir sistemdir.¹³⁴ Ukrayna yukarıda belirtilen istikrarsız ve çalkantılı bir siyasi atmosfer içerisinde başkanlık seçimlerine hazırlanmış ve anayasa mahkemesinin daha önce parlamentonun Ekim ayında yapılmasını kararlaştırıldığı başkanlık seçimlerinin 17 Ocak'ta yapılmasına karar verince seçimlerin ilk turu 17 Ocak 2010'da yapıldı.¹³⁵

132 <http://www.tumgazeteler.com/?a=4209254>, 10.02.2010

133 Kuzio, T., "Russian Dezyinformatsia Campaign against the Orange Coalition", Eurasia Daily Monitor, Volume:5, Issue:239, December 16, 2008, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=34274](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=34274), 6 Kasım 2009

134 Kuzio, T., "Populism in Ukraine in Comparative European Context", Association for the Study of Nationalities, Columbia University, 24 April 2009, www.taraskuzio.net, 7 Kasım 2009

135 Kuzio, T., "Yushchenko Seeks to Revive His Political Fortunes", Eurasia Daily Monitor, Volume: 6, Issue: 103, May 29, 2009, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35053](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35053), 6 Kasım 2009

3.2.6.3.3. 2010 Seçimleri ve Moskova'nın Rövanşı

Turuncu devrimden sonra yapılan ilk cumhurbaşkanlığı seçimi olma özelliği taşıyan 17 Ocak 2010'da yapılan başkanlık seçimlerinin ilk turunda adaylar yeterli çoğunluğu sağlayamadığı için seçimler 7 Şubat 2010'da yapılacak ikinci tura kaldı. İlk turda Yanukoviç ve Timoşenko en yüksek oyları alarak ikinci tura katılmaya hak kazdılar. Yanukoviç, oyların % 35.32'sini, Timoşenko ise % 25.05'sini aldı. İkinci tur seçimlerinde ise Yanukoviç oyların % 48.95'ini, Timoşenko ise % 45.47'sini aldı. Ukrayna Merkez Seçim Komitesi Yanukoviç'in cumhurbaşkanı olduğunu resmen ilan etti.¹³⁶

Yanukoviç'in seçimleri kazanmasının birkaç önemli nedeni mevcuttur. Birinci neden, renkli devrimle iktidarı ele geçiren Yüşenko-Timoşenko ikilisinin halka verdikleri vaatlerin hiçbirini gerçekleştirmemeleri. Son beş yıl boyunca istikrardan uzak kalan Ukrayna, ayrıca 2009'da dünyayı sarsan ekonomik krizden en fazla olumsuz etkilenen ülkelerin başında idi. Ukrayna'yı istikrarsızlığa sürükleyen Yüşenko-Timoşenko ikilisi, bu istikrarsızlıktan rahatsız olan Batı (özellikle AB) tarafından da destek alamayınca, seçimleri kazanan taraf Yanukoviç olmuştur.¹³⁷ Yanukoviç turuncu devrimden önce başbakanlık koltuğunda oturan isimdi. Ülkedeki ekonomik ve politik sorunlara çözüm sözünün yanında Slavların genel ve büyük sorunu haline gelen demografik krizi de aşma sözü veriyor. Geçmişte eski rejimin devamı olarak görülüyordu ancak 2007'den sonra taktik değiştirerek daha ılımlı söylemlerle merkeze yaklaştı ve politikada da yenilik sözü verdi. Ancak Turuncu devrim karşıtı politikalar yürüteceğini ve Rusya ile batı arasında denge oluşturacağını açık işaretlerini veriyor. Bu yüzden de O'nun seçilişinin turuncu devrimin sonu olduğu konusunda değerlendirmeler yapılıyor.¹³⁸ 7 Şubat 2010 tarihinde Ukrayna'da gerçekleştirilen Devlet Başkanlığı seçimleri, 2005'te kazanan taraf olan Batı İttifakı'nın bu defa kaybeden tarafta yer aldığını göstermektedir.

136 Ukrayna Merkez Seçim Komitesi Resmi Sitesi, 25.02.2010, <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011e>

137 Kamalov, İ., (b.t), "Karadeniz Bölgesindeki Yeni Gelişmeler", 09.02.2010, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=589>

138 Yağmur, R., Mustayev, M., (b.t.), "Ukrayna'da Turuncu Devrimin Sonu Göründü", (18.01.2010), <http://www.gundem-online.net/haber.asp?haberid=85503>

Seçimlerin ilk turunda sadece %5 oy almış olan mevcut devlet başkanı Viktor Yuschenko ikinci turda dahi yarışmamıştır. Seçim sonuçları Rusya'nın 5 yıllık bir aranın ardından Ukrayna siyasetinde yeniden etkin olacağını göstermektedir. Seçimlerin kaybeden tarafı ABD-AB İkili'si'nin yeni Ukrayna Yönetimi'ne karşı nasıl bir tavır içerisine girecekleri henüz net değildir. Bilindiği gibi 'Turuncu Devrim' yanlıları Ukrayna'yı Rusya'nın güvenlik şeridinden ayırıp NATO'ya bağlamak istiyorlardı ancak Rusya'nın itirazları ve dolaylı tehditleri yüzünden bunu başaramadılar.¹³⁹ Yanukoviç'in, Ukrayna'nın NATO üyelik sürecini gözden geçireceği ve buna karşılık Moskova'nın başta enerji alanı olmak üzere Ukrayna'ya ekonomik destek vermesi beklenmektedir. Bununla birlikte Ukrayna'da özellikle renkli devrim sırasında belirginleşen ülkenin ikiye bölünmüşlüğü, Ukrayna'nın bundan sonraki süreçte de en büyük sorunu olarak kalmaya devam edecektir.¹⁴⁰ Rusya ile her alanda yakın ilişkiler taraftarı olmasına karşın, Rus Donanması'nın 2017 yılına kadar Kırım'daki Sivastapol Limanı'ndan çıkarılması gerektiğini de belirtmektedir.¹⁴¹

İkinci tur seçimlerin hemen öncesinde hem ABD hem de Rusya ile Ukrayna'nın çıkarlarına uygun olarak, karşılıklı çıkarların gözetildiği bir ilişki kurmayı hedeflediklerini kaydeden Yanukoviç, "Mevcut yönetim beş yıl boyunca Avrupa ile entegrasyon konusunda hiçbir şey yapmadı. Biz bu süreci hızlandırmak istiyoruz" demiş ve herhangi bir askeri bloğa –NATO- girmek istemediklerinin altını çizmiştir.¹⁴² 2010 başkanlık seçimleri Rusya'nın Ukrayna'yı tekrar kazandığı sonucunu doğurmuştur. Ancak burada esas mesele Yanukoviç'in ülkeyi Rusya'ya çekip çekmeyeceğinin yanında iktidarı döneminde yolsuzluk ve ekonomik sorunları çözmede ne kadar başarılı olup olmayacağıdır. Ayrıca Rusya'nın ne kadar destek vereceği ve ne zamana kadar Yanukoviç'in arkasında duracağı da önem kazanmaktadır. Yanukoviç'in Rusya'nın geliştirmeye çalıştığı "Yeni Avrupa Güvenlik Antlaşması"nın yanında NATO üyeliği konusunda işi referanduma götürme tehdidi de ABD için iyi olmayan sinyallerdir. Yalnız Yanukoviç'i AB ve

139 Tüysüzoğlu, G., (b.t.), "Turuncu Devrim Sona Erdi", (10.02.2010), www.stratejikboyut.com

140 Kamalov, İ., (b.t.), "Karadeniz Bölgesindeki Yeni Gelişmeler", (09.02.2010) <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=589>

141 Tüysüzoğlu, G., a.g.m.

142 <http://www.haberler.com/ukrayna-da-mavi-devrim-basliyor-haberi/>, (09.02.2010)

ABD'nin kutlaması, Timoşenko'nun itirazlarından vazgeçip yenilgiyi kabul etmesi mücadelenin başka bir zeminde devam edeceğini ve ABD'nin de göreceli olarak Rusya'nın hakimiyetini kabul ettiğini göstermektedir.¹⁴³ 'Renkli devrim filmlerinin yönetmeni' ABD'nin Afganistan ve Irak'ta beklemediği manzara ve bir türlü İran'ı set ekibine dahil edememesi ister istemez başkalarının deteğine ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda 2009 yılının Temmuz ayında ABD ve Rusya arasında 'yılda 4500 Amerikan uçağının Afganistan'daki operasyon için Rusya topraklarından havalanmasını mümkün kılan' bir anlaşma imzalanmıştır. Moskova'nın, Afganistan'da ciddi prestij kaybeden Washington'a bir de İran konusunda destek vermeye başladığı yönünde dünya kamuoyunda bir kanaat oluşmuşa benziyor. Zira Kremlin'in son zamanlarda İran konusunda verdiği beyanatların üslubunun değişmesi, perde arkasında Rusya'nın ABD ile 'İran'a karşılık Ukrayna takası' yaptığına dair şüpheleri de beraberinde getirmiştir.¹⁴⁴

Rusya'nın bölgede tekrar güçlenmesi, Karadeniz havzasındaki mevcut istikrar ve barış ortamının devam etmesinde hayati çıkarları olan AB'yi jeopolitik açıdan zor durumda bırakır. Bu durum özellikle Balkanlar ve Doğu Avrupa'da hala emelleri olan Almanya ve ulusal güvenliğine tehdit oluşturması bakımında Polonya için kaygı verici niteliktedir. Ukrayna'nın Turuncu devrimden sonra ulusal politika olarak belirlediği Avrupa üyeliğine, AB'nin şu ana kadar gelecek vadeden bir desteği olmaması ister istemez Batı yanlısı siyasetçilerin işini zorlaştırmıştır. Zaten yaklaşık 45 milyon nüfuslu, ekonomisi zayıf bir ülkeyi Birliğe dâhil etmek AB de için kolay bir açılım değildir.¹⁴⁵

Ukrayna seçimlerini tek başına düşünmemek lazımdır. Gürcistan'daki Abhazya seçimleriyle birlikte değerlendirmek gerekir. Geçen yıllarda Osetya ve Acaristan'daki gelişmelerde Rusya'nın askeri seçeneği çekinmeden kullanması

143 Günay, B., (b.t.), "Rus Dış Politikasında Değişen Yöntemler: Ukrayna Seçimleri", (27.02.2010), http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=586:rus-d-politikasnda-deien-yoentemler-ukrayna-secimleri&catid=104:analizler-rusya&Itemid=136

144 Temur, F., (b.t.), "Ukrayna'dan Seçim Sandıklarından Büyük Rusya Çıkarmı?", (05.01.2010) http://www.bilgesam.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=542:ukraynada-secim-sandklarından-bueyuek-rusya-ckar-m&catid=104:analizler-rusya&Itemid=136

145 Temur, F., (b.t.), "Ukrayna'dan Seçim Sandıklarından Büyük Rusya Çıkarmı?", (05.01.2010) http://www.bilgesam.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=542:ukraynada-secim-sandklarından-bueyuek-rusya-ckar-m&catid=104:analizler-rusya&Itemid=136

düşündürücüdür. Rusya'nın Abhazya'da da Ukrayna örneğinde olduğu gibi seçim kartını kullanması ilginçtir. Ama Abhazya ile geçen ay yaptığı askeri ortaklık antlaşmasında Karadeniz'in diğer ucunu da bırakmamaktadır. Boru hatlarının güvenliği ve ABD'nin bölgeye olan ilgisi ekseninde güç çatışmasının bu iki ülke üzerinde zamanla giderek artacağı ortadadır. Ukrayna için riskli döneme şimdi girildi. Bu dönemde en kötü senaryo olan ülkenin ikiye bölünme senaryosudur ki her zaman bir ihtimal olarak durmaktadır. İlerleyen yıllarda ABD ve AB'nin Ukrayna'daki gelişmelere ağırlık vermesiyle şekil değişikliğini beklemek gerekir. Tabii bu senaryo Yanukoviç'in ülkedeki ekonomik siyasi başarıları ile Rusya'nın işini kolaylaştıracaktır. Rusya'nın Avrupa'ya giden gazı silah olarak kullanmayı bırakması AB ülkeleriyle uğraşmasını azaltacaktır. Ama bundan vazgeçmeyeceği gibi daha çok ülkeyi sisteme dahil etmeye çalışacağı bir gerçektir.¹⁴⁶

Turuncu devrimden günümüze siyasi çalkantılar yaşayan ve bir türlü istikrarı yakalayamayan ve küresel ekonomik krizin de etkisiyle ekonomik problemler yaşayan Ukrayna'nın Yanukoviç'in seçilmesiyle özellikle dış politikasında bir değişim yaşanacağı değerlendirilmektedir. Ancak Yanukoviç'i bekleyen içte ve dışta önemli sorunlar mevcuttur. Ukrayna çok önemli bir ekonomik dar boğazı yaşamaktadır. Yanukoviç'in bu sorun karşısındaki politikaları kendisine oy veren halk desteği açısından önem kazanmaktadır. Zira Yuşenko-Timoşenko koalisyonunun en çok eleştirilen yönlerinden birisi ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumdur. Dış politikada ise Yanukoviç'in Rusya ve başını ABD'nin çektiği batılı güçler arasında nasıl bir dengeleme politikası yürüteceği, NATO ve AB üyeliği konusundaki icraatları ve tutumunun pratikte nasıl şekilleneceği gibi önemli sorunlar Yanukoviç'in masasının üzerinde durmaktadır. Bununla birlikte turuncu devrimle birlikte ortaya çıkan bölünmüşlüğü bu süreçte Ukrayna siyasetinde nasıl bir etkide bulunacağı da önemini korumaktadır ve Ukrayna için hala önemli riskler barındırmaktadır. Dolayısıyla önümüzdeki süreç Yanukoviç ve Ukrayna'nın geleceği açısından hiç de pembe bir tablo sunmamaktadır. Seçimlerde turuncu devrimde olduğu gibi açık bir müdahalede bulunmayan başını ABD'nin çektiği batılı güçler ile Rusya'nın güvenlik stratejilerinin ortaya koyduğu çıkarların Ukrayna toprakları üzerinde ne oranda çatışacağı bugün muğlaklığını korurken ABD'nin özellikle Romanya'ya dönük yürüttüğü politikalar bölgenin hala çatışma riskini barındırdığını göstermektedir.

¹⁴⁶ Günay, B., a.g.m.

4. RUSYA ile BATI ARASINDAKİ MÜCADELE ALANI: “UKRAYNA”

4.1.Ukrayna'nın Rus Dış Politikası Açısından Önemi

Ukrayna'nın Rusya'nın dış politikası içindeki yerini tespit edebilmek için SSCB'den itibaren Rusya'nın geçirdiği süreci değerlendirmek gerekir. Tarihsel dönemler içinde tarihsel dayanaklar dikkate alındığında Ukrayna, Rusya tarafından kendisinden kopuşun mümkün olmadığı bir ülke durumundadır. Bu sav, Rusya'nın Sovyetlerden günümüze uyguladığı dış politika stratejileri içinde Rus resmi tarih algısının da etkisiyle Ukrayna önemli bir yer kaplamaktadır. Zaten Ukrayna'yı jeopolitik olarak önemli kılan temel etken Rus dış politikası içindeki yeri ile doğrudan ilgilidir. Bu nedenle Rus tarihini, SSCB'den itibaren uluslar arası ilişkiler kapsamında ele almak Rusya-Ukrayna ilişkilerini anlamak bakımından önemlidir.

4.1.1. SSCB'nin Yükseliş ve Çöküşü

Sovyetler Birliği 1917-1991 yılları arasında hüküm sürmüş bir devlettir.¹ Çar II. Nikolay'ın devrilmesinden sonra ülke yönetimini, çoğunluğu liberal demokratlardan oluşan A.Kerenski önderliğinde oluşturulan Geçici Hükümet ele aldı.² 1917 yılında Rusya'da Şubat Devriminin gerçekleşmesiyle yeni tarihi siyasi bir dönem başlamış oldu. Devrimin zaferi Rusya'nın Rus olmayan halkları arasında da siyasi gelişmeleri hızlandırmıştır. Toplumun değişik kesimlerini kapsayan ayrı ayrı örgütler, siyasi kurumlar ve komiteler kuruldu.³ 1917 Şubat Devriminin hemen sonrasında Rus olmayan imparatorluk halklarının çoğu merkezden uzaklaşmaya başlamışlardı.⁴ Mart 1917'de Kiev'de bir Merkezi Rada (Meclis) kuruldu ve Haziran

1 Hekimoğlu, A., N., ABD, AB, Çin, Hindistan, Orta Asya: Rusya'nın Dış Politikası I, Ankara: Vadi Yayınları, Şubat 2007, s.72

2 Purtaş, F., Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu, Ankara: Platin Yayınları, 2005,s.21

3 Aleskerov, A., “Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişmeleri”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi,2007,s.175

4 Carr, E., H., Sovyet Rusya Tarihi: Bolşevik Devrimi 1917-1923, (Çev.) Orhan Suda, İstanbul: Metis Yayınları, C.1, 1989,s.237

ayında Rusya'dan ayrılmaksızın özel bir statüye sahip olacağını ilan etti.⁵ Bu arada ordunun oluşturulmasının önemi anlaşılmış ve Rus ordusunda görevli Ukraynalı subay ve askerler Ukrayna'ya çağrılarak ordunun teşekkülünde görev almışlardır. Bu faaliyet içinde en önemli icraat Karadeniz Donanmasının Ukrayna'ya ait olduğunun ilan edilmesi olmuştur.⁶

Bolşevikler Lenin'in Nisan 1917'de İsviçre'den Rusya'ya dönmesi sonucunda yoğun bir çalışma yürüttüler ve 6 Kasım 1917'de yapılan DUMA'nın ikinci toplantısında çoğunluğu sağlayıp yeni bir hükümet kurdular. Böylece Bolşevikler iktidara gelmiş bulunuyorlardı.⁷ Ancak gelişmeler devrim hükümetini bir çok sorunla karşıya getirmiştir. Savaş devam ederken silahlanmalarını sürdürmüşlerdir.⁸ Yeni Sovyet yönetimi bütün toprakları kamulaştırarak köylülere dağıtma yoluna gitmiştir. Bunu Kasım 1917'de sanayide işçi denetiminin kurumsallaştırılması takip etmiş, ticarete gizlilik ortadan kaldırılmıştır. Devlet Bankası'na el konularak tüm özel bankalar devletleştirilmiş, dış borçların ödenmesi reddedilmiştir. Bununla birlikte Çarlık yanlısı Beyaz Ordu ile Kızıl Ordu arasındaki iç savaşla durumun büsbütün ağırlaştığı dönemde Savaş Komünizmi adıyla, 1918'de başlayıp 1921 yılına kadar devam eden ve devletin şiddetli önlemlerle tüm gücü merkezde toplamaya çalıştığı bir politika uygulanmıştır.⁹

1917 Kasım'ının sonlarında yapılan Kurucu Meclis seçimlerinde Sosyalist temsilciler % 50 oy alırken Bolşevikler % 24 oy alabilmişlerdir. Ancak Lenin ve yeni Sovyet yönetimi, Kurucu Meclis'in serbestçe faaliyet göstermesine olanak tanımamıştır. 5 Ocak 1918'de Kurucu Meclis toplanmıştır. Ancak Kızıl Ordu Birlikleri, Lenin'in direktifleri doğrultusunda Bolşevikler tarafından hazırlanan doktriner bir reform paketi(Bu paket, toprak üzerinde özel mülkiyetin kaldırılması, toprak ilhaklarını ve savaş tazminatını reddeden bir barış için görüşme yolunun açılması ile ÇEKA'nın yaratılması gibi maddeleri kapsamaktadır.) Meclis'te

5 Aleskerov, A., a.g.e., s.176

6 Olçar, K., a.g.e., s.145

7 Purtaş, F., a.g.e., s.21

8 Caşın, M., H., a.g.e., s.144

9 Özsoy, İ., "Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler", Bilig, S.39,Güz 2006,s.166

reddedilince Meclis'i dağıtmış ve böylelikle Rusya'da kendini Komünist Parti olarak kabul ettiren güç, Bolşevikler olmuştur.¹⁰

Bolşevikler, Ocak 1918'de Rusya'da Sosyalist Federal Sovyet Cumhuriyeti (RSFSC)'yi ilan ettiler ve ardından imparatorluğun diğer birimlerinde Sovyet cumhuriyetleri kurmaya giriştiler. Birleşme süreci içinde ilk aşama, nüfusun yaklaşık beşte dördünü oluşturan üç Slav halkı (Rus, Ukrain, Belarus) birbirine kaynaştırma aşamasıydı. Bu sağlandığı takdirde Slav olmayan dağınık ve çok daha az gelişmiş halklar üzerinde dayanılmaz bir çekim gücü elde edilecekti.¹¹ Ancak Bolşevikler, Brest-Litovsk'ta barış görüşmelerini yürütürken, imparatorluk içindeki Ukrayna, Estonya, Finlandiya, Moldovya ve Letonya bağımsızlığını ilan etmiştir.¹² Ukrayna Rada Meclisi 20 Kasım 1917 yılında Bağımsız Demokratik Cumhuriyet olduğunu ilan etmiştir. Ülkenin bağımsızlığı Fransa, İngiltere, Romanya ve daha sonra da Sovyetler Birliği tarafından tanınmıştır.¹³ Bir yıl kadar süren bağımsızlık döneminde Mihailo Hruşevski cumhurbaşkanlığı yaptı. Bolşeviklerin Don Kazaklarının ayaklanmasını bastırmak amacıyla Kızıl Muhafızların Ukrayna topraklarından serbestçe geçiş talebi Ukrayna Merkez Rada'sı tarafından reddedilince Bolşeviklerin Ukrayna müdahalesi başladı. Bolşevikler, Aralık 1917'de Harkov'da, Ukrayna Sovyet Cumhuriyetini kurdular. Sovyet Birlikleri 26 Ocak 1918'den itibaren Kiev'e girmeye başladılar. Bağımsız Ukrayna Rada'sı devrildi ve yeni Ukrayna Sovyet Hükümeti Kiev'de kuruldu.¹⁴ 1918'de Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'da bağımsızlık ilan eden devletlere katılmıştır. Böylece imparatorluk toprakları iyice küçülmüş, geriye bir tek Rusya kalmıştı ama Rusya'nın bazı kesimleri bile merkezi yönetime karşı ayaklanmalarını sürdürmüşlerdir.¹⁵ Ancak Sovyet Ordusu tarafından 20 Nisan 1920'de Azerbaycan, 29 Kasım 1920'de Ermenistan ve 22 Mart 1921'da

10 Milner, R., Dejevskiy, G., N., "Rusya ve Sovyetler Birliği Tarihi", Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, (Çev.) Metin Çulhaoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993,s.151

11 Carr, E., H., a.g.e., s.237

12 Caşın, M., H., a.g.e., s.145

13 Mursky, V., Ukrayna ve İstiklal Mücadeleleri, İstanbul:Cumhuriyet Matbaası, 1930,s.67

14 Carr, E., H., a.g.e., s.s.268-283

15 Caşın, M., H., a.g.e., s.145

Gürcistan hükümetleri yıkılarak Sovyet hakimiyeti tesis edildi.¹⁶ Modern Rus tarihinde “iç savaş” dönemi olarak adlandırılan 1918-1922 yılları arası, Bolşevik Rusların askeri müdahalelerle eski Çarlık toprakları üzerinde hakimiyet kurma dönemidir.(Her ne kadar Bolşevik Kızılılarla Çar yanlısı Beyazlar arasındaki mücadeleye iç savaş olarak adlandırılrsa da, Bolşevikleri devirmek isteyen İngiltere, Fransa, ABD ve Japonya da Sovyet devrimini “beşiğinde boğmak” için Beyazlara yardım etmişlerdir.)¹⁷ Uygulanan bu politika sonucunda eski Çarlık topraklarının büyük kısmı üzerinde Bolşeviklerin hakimiyet kurmasıyla 1922 yılı Aralık ayının sonlarında, RSFSR, Beyaz Rusya, Ukrayna ve Kafkas Ötesi Federasyonu (Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan)’ın birleşmesiyle, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) kuruldu. SSCB’nin başına Viladimir İlyiç Lenin geçti.¹⁸ 1924-1936 arasında Orta Asya çeşitli idari bölgesel birimlere bölündü ve nihayet 5 Aralık 1936 Anayasası ile beş Orta Asya Sovyet Cumhuriyeti (Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan) birlik cumhuriyeti haline getirilmiştir. 1936 Anayasa’sının 13. maddesi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ni oluşturan on iki cumhuriyeti sayıyordu: Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Özbekistan, Kazakistan, Gürcistan, Azarbaycan, Moldovya, Kırgızistan, Tacikistan, Ermenistan ve Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri. I. Dünya Savaşı sonrasında bağımsız olan Baltık Cumhuriyetleri II. Dünya Savaşı sırasında, 1940’da SSCB’ye dahil edilmişlerdir. Bu şekilde 1991’e kadar Sovyetler Birliği, 15 cumhuriyetin oluşturduğu federal ancak fiilen üniter bir devlet olarak varolmuştur.¹⁹

Ekonomiyi altüst eden Savaş Komünizmi’ni sürdürmenin Sovyet yönetimini tehlikeye sokması üzerine Mart 1921’de stratejik bir geri adım olarak **Yeni Ekonomi Politikası** (NEP: Novaya Ekonomiçeskaya Politika: New Economic Policy) kabul edilmiştir. Köylülere tahıl fazlasını zorla almak yerine, ürün biçiminde aynî bir vergi konulmuş; köklü bir geri dönüşle para sistemi ve piyasa ekonomisi geri getirilmiş; ticarî işletmeler **nepmen** denilen yeni işadamları sınıfına bırakılmıştır.

16 Aleskerov, A., a.g.e., s.176)

17 Purtaş, F., a.g.e., s.26

18 Hekimoğlu, A., N., a.g.e., s.44

19 Purtaş, F., a.g.e., s.s.26-27

Büyük ölçekli işletmeler ve doğal kaynaklarda kamu mülkiyeti korunmakla birlikte, kapitalist işletme tekniklerinden yararlanılmıştır. *NEP uygulamasıyla ekonomide kısa sürede belirgin bir iyileşme sağlanmış, en önemlisi, politik bir başarı olarak, Sovyet sistemi Batılı ülkeler tarafından tanınmıştır.* Biraz rahat nefes alan Sovyet yönetimi, önemli sorunların çözümüne vakit bulmuş; onları analiz ederek, çözümler aramıştır. Dolayısıyla, 1921-1928 yılları arasındaki bu NEP dönemi, sosyalizm açısından bir miktar gerilemeye işaret etmekle birlikte, SSCB’de sosyalist bir modelin oluşumunu sağlayan bir dönem olmuştur.²⁰ 21 Ocak 1924’te Bolşevikleri Rusya’da iktidara getiren ve böylece dünyanın ilk komünist hükümetini kuran eylem adamı Lenin hayatını kaybetti.²¹ Lenin’in ölümü üzerine iktidara gelen Stalin NEP’e son verdi ve kolektifleştirme politikasına girişti. Bunun üzerine köylüler direniş geçerek hayvanlarını kesmeye ve ekinlerini yakmaya başladılar.²² 1928 başlarında yasalaşan Birinci Beş Yıllık Plan, sanayide bir devrimin gerçekleşmesi ve tarımda kolektivizasyona gidilmesi üzerinde yoğunlaşıyordu. Beş yıllık Plan NEP’in tanıdığı özel girişimciliği ortadan kaldırıyor.²³ Kolektivizasyon programı, varlıklı köylüleri (Kulak’lar) ortadan kaldırırken, çok sayıda köylü ise kolektivizasyona karşı aktif ya da pasif bir biçimde direnmiştir. Sonuçta ise 1930-32 yıllarında bilinçli olarak uygulanan politikalar aracılığı ile sürdürülen görülmedik bir kıtlık meydana gelmiştir. Kıtlıktan en çok etkilenen bölgeler, bir yanda Rusya’nın merkezindeki Volga, Don, ve Kuban havzaları; öte yanda kıtlık silahının geleneksel köylülüğe yönelik bir politika olmanın yanı sıra, bir de milliyetçiliği ortadan kaldırma aracı olarak kullanıldığı Ukrayna idi.²⁴ 1931’de devlet genel kolektivizasyon politikası gereği, yılda toplam 18 milyon mahsul alan Ukrayna’dan 7.7 milyon ton tahıl talep etti ancak Ukrayna bu talebe direnince Stalin önceki kotaya ilave olarak 7.7 milyon ton tahıl daha istedi. Ukrayna ise 1932’nin sonuna gelindiğinde ancak 4.7 milyon ton

20 Özsoy, İ., a.g.m., s.s.166-167

21 Onay, Y., Rus Stratejisinin Mimarları, İstanbul, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, 2008, s.108

22 Keskin, F., NEP kutusu, Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I, 13.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008,s.160

23 Milner, R., Dejevskiy, G., N., a.g.e., s.156

24 Milner, R., Dejevskiy, G., N., a.g.e., s.s.172-173

tahıl verebilmişti. Bu nedenle zorla toplama kampanyası ilan edildi ve bu durum büyük bir açlık ve kıtlığa neden olurken 1933'te Sovyet Hükümeti, yurtdışına 18 milyon kental buğday ihraç etmeyi sürdürüyordu. Stalin, kıtlığın Batılı ülkeler tarafından duyulmasını istemiyordu; çünkü düzenlenecek yardım kampanyalarının Ukrayna için belirlediği cezayı hafifleteceğini düşünüyordu.²⁵ Stalin'in kollektivizasyon politikası nedeniyle 1932-33 yıllarında Ukrayna'da yaşanan Holodomor kıtlığında 7 ila 9 milyon arasında Ukraynalı telef olmuştur.²⁶ 1920'lerin sonundan 1930'ların başına kadar süren baskılar, 1930'ların ortasında bizzat komünist partinin önemli kesimlerini de etkileyen büyük bir direnişe yol açtı. Stalin'in kendi siyaset ve eylemlerine yönelik direnişi, hatta bunların sorgulanmasını bile ezme konusunda gösterdiği kararlılık yaygın bir devlet terörüyle sonuçlandı. Bazı gözlemciler göre bu durum 1930'ların ortasından sonuna kadar Stalinizmin belirgin özelliği haline geldi.²⁷

1929-1933 yılları arasındaki dünyadaki ekonomik krize paralel olarak SSCB'nin dış politikasında da gergin dönem başlamıştır. 1929 senesi sınır ihlalleri sebebiyle Japonya ile sorunlar ile geçerken, 1930 senesinde Vatikan'ın etkisiyle Avrupa'da Anti-Sovyet blok oluşmaya başladı. Bunun üzerine Sovyet Hükümeti 1931'den başlayarak Çin ile ilişkilerini düzeltirken, Afganistan ile Dostluk, Tarafsızlık, Saldırmazlık Anlaşması imzaladı. Uluslar arası arenada yalnızlığa itilmek istemeyen SSCB, aynı dönemde İngiltere, Türkiye ve İran ile ticari anlaşmalar imzalamıştır. 1932 yılında Finlandiya, Letonya, Estonya, Polonya ve Fransa ile karşılıklı saldırmazlık paktı imzalanmıştır. 1933'te Almanya'da Nazilerin iktidara gelişi, İtalya ve Japonya'da sertlik yanlılarının işbaşı gelmesi ile savaş hazırlıklarına girişmeleri ve 1934'de Almanya gibi saldırgan politikalar güden devletler Milletler Cemiyeti'nden (MC) ayrılması üzerine 34 ülkenin SSCB'nin MC'ye üye olması konusunda teklifte bulunmalarıyla 18 Eylül 1934'te Sovyetler Birliği bu cemiyete üye olmuştur. Sovyetlerin MC'ye üye olması, ülkenin uluslararası alanda itibarı ve etkisinin artmasını sağlamıştır.²⁸ MC'ye üyelik SSCB

25 Onay, Y., Batı'ya Direnen Devlet: Rusya, İstanbul:YeniYüzyıl Yayınları, 2008, ss.183-184

26 Purtaş, F., a.g.e., s.27

27 Holmes, L., Post Komünizm, (Çev.) Yavuz Alogan, İstanbul: Doruk Yayınları, 2002, s.36

28 Hekimoğlu, A., N., a.g.e., s.45

için önemliydi. Çünkü, kuruluş aşamasında MC için “işçilerin devrimini bastırmak için kapitalistler arasında kutsal ittifak rolü üstlenecek soyguncular çetesi” değerlendirmesini yapmıştı. Üyelik SSCB’nin 1917’den 1934’e nereden nereye geldiğinin göstergesiydi. Avrupa’daki devletlerle ittifak görüşmeleri başlatıldı. Ama, bu görüşmelerden sonuç alınamayınca Almanya’yla saldırmazlık antlaşması imzalanarak zaman ve alan kazanılmaya çalışılmıştır.²⁹

Stalin’in 1930’lar sonundaki dış politikası Nazi Almanyası ile ilişkilerin giderek sıkılaştırılmasını öngörürken ve 1939’da Nazi-Sovyet Paktı ile bu politika vücut bulurken, Hitler’in Rusya’yı istila etme yönünde verdiği kişisel karar sonucunda Rusya’ya yönelik Alman istila hareketi 22 Haziran 1942’de başlamıştır. Naziler, Kızıl Ordunun da hazırlıksız yakalanması nedeniyle Kasım ayına gelindiğinde Ukrayna’nın tümünü ele geçirmiş, Moskova ile Leningrad’ı tehdit eder konuma gelmişlerdir. Ancak hızlı bir şekilde toparlanan Sovyet Rusya, Stalin tarafından bilinçli olarak yeniden canlandırılan milliyetçi duyguların da etkisiyle anayurdu savunmak üzere önemli bir mücadele vermiş ve 1942 yılı ortalarında Stalingrad’a ulaşan Alman orduları felaket bir sonuçla karşılaşmışlardır. Alman ordularını kovalayan Kızıl Ordu’nun 1945 yılı Mayısında Berlin’i ele geçirmesi savaşın sonunu yaklaştırmıştır.³⁰ 7 Mayıs’ta Almanya resmen olmuş ve savaş Avrupa’da sona ermiştir. İlk önce ABD daha sonra ise SSCB tarafından Japonya’ya atılan atom bombaları nedeniyle Japonlar 2 Eylül 1945’te kayıtsız şartsız teslimi kabul etmişler ve savaş tamamen sona ermiştir.³¹

İkinci Dünya Savaşı sonunda Sovyetler Birliği denetimini, Doğu ve Orta Avrupa ülkelerini de içine alacak biçimde yaygınlaştırmayı başardı. Tahran ve Yalta konferanslarında, Avrupa’nın müttefikler arasında fiili paylaşımı üzerinde anlaşmaya varıldı. Bu anlaşma çerçevesinde Sovyetler, Avrupa’nın doğusunda savaş sonu idari denetime hak kazanıyordu. 1948 yılına gelindiğinde (Yunanistan ve Finlandiya hariç) Doğu Avrupa’nın hemen hemen tümü Moskova’ya sadık komünist

29 Tellal, E., “1923-1939 SSCB’le İlişkiler”, Baskın Oran(ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I, 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.315

30 Milner, R., Dejevskiy, G., N., a.g.e., s.s.173-175

31 Aydın, M., “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye:1939-1945”, Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I, 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.414

partilerin yönetimine girmiş ve Sovyetler Birliği egemenlik alanını Avrupa'nın yarısını içine alacak şekilde genişletmişti. Böylece II. Dünya Savaşı sonucunda Sovyetler Birliği eskisinden daha güçlü bir duruma gelirken, Stalin ise benzersiz bir popülerite ve mutlak güç elde etmiştir.³² II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle uluslararası siyasal sistem ciddi bir siyasal değişime uğramıştır. Savaş sonrasında ortaya çıkan iki süper gücün liderliğinde iki rakip bloğun oluşması ve bunlar arasındaki ilişkilerin de Soğuk Savaş biçiminde cereyan etmesi, yeni uluslararası sistemin en belirleyici özelliği olmuştur. 1945 yılı içerisinde “Üç Büyükler” (Açıklama dipnotu: II. Dünya Savaşı sırasında ABD, SSCB ve İngiltere liderleri Franklin D. Roosevelt, Josef Stalin ve Winston Churchill'in savaş sonrası dünyayı biçimlendirmek için Yalta Konferansı'nda bir araya gelmişlerdir.) arasında yapılan Yalta ve Potsdam konferansları bu sistemin başlangıcını simgelemektedir.³³ 27 Şubat 1947'de 1949-1953 yılları arası ABD'de dış işleri bakanlığı yapmış Dean Acheson, savaş sonrasında oluşan “Yeni Dünya Düzeni”ni şu sözlerle açıklamıştır: “*Dünyada yalnız iki büyük devlet kalmıştır. Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği. Biz antik zamandan beri görülmemiş bir durum ile karşı karşıyayız. Roma ve Kartaca'dan beri dünya üzerinde böyle bir güç kutuplaşması görülmemiştir. Birleşik Devletler için Sovyet saldırganlığı veya komünist baskısı ile tehdit edilen ülkeleri kuvvetlendirmek yolunda atılacak adımlar, Birleşik Devletler'in kendi güvenliğini sağlayacaktır. Bu da özgürlüğün kendisinin savunulması demektir.*” Artık dünyada yeni bir sayfa açılıyordu. Adına Soğuk Savaş denilen bu yeni dünya düzeninin baş mimarlarından birisi de hiç şüphesiz Stalin'di.³⁴

1953'te Stalin ölünce yerine Hruşçev geçti. Hruşçev, Sovyetlerde siyasi, ekonomik ve sosyal sahada bir çok reformun başlatıcısı oldu.³⁵ 1917 Bolşevik ihtilalini takip eden dönemlerde Kızıl Ordu'ya katılıp 1918'de Komünist Partisi'ne üye olan Hruşçev 1934'te Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi

32 Milner, R., Dejevskiy, G., N., a.g.e., s.175

33 Sönmezoglu, F., “II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası”, İstanbul, Der Yayınları, 2006, s. 15

34 Onay, Y., a.g.e., s.s.2010-2012

35 Purtaş, F., a.g.e., s.28

üyeliğine getirilmiştir. Hruşçev, 1935'te Moskova Şehir Komitesi Birinci Sekreterliği, 1938'de ise Ukrayna Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreterliği görevlerini üstlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesinde Nazi Almanyası'nın 1941'de Ukrayna'yı işgaline karşı Ukrayna savunmasını örgütlemiş ve Almanlarla birlikte hareket eden Ukrayna Milliyetçi Örgütü'nün (Bandera) dağıtılmasında önemli bir rol alarak Sovyetler açısından önemli başarılar imza atmıştır. 1953'e kadar olan dönemde Hruşçev, Stalin'in emirlerine tartışmasız itaat eden O'nun en sadık takipçilerinden biridir ve öyle ki 1940 yılında isminden daha çok "Ukrayna Kasabı" olarak tanınır olmuştur.³⁶ Ancak Hruşçev SBKP XX. Kongresi'nde Stalin yönetimindeki aşırılıkları ve açık temizlikleri, savaş dönemi hatalarını ve "kişilik kültü"nü açık bir biçimde eleştirmiştir. Hruşçev "af" çıkararak Stalin dönemi siyasi suçluların serbest bırakılmasını sağlamıştır.³⁷ Komünist Parti XX. Kongresi'nde Hruşçev, Lenin'in "farklı sosyal sistemlere sahip ülkeler arasında barış içinde bir arada yaşama" ilkesini benimseyerek Batı'yla olan gerilimi yumuşatmaya çalışmıştır.³⁸ Ancak Hruşçev'in XX. Kongre'de yaptığı konuşmanın hemen ardından Macarlar Sovyetler Birliği tarafından karşı devrim olarak tanımlanan bir ayaklanma başlattılar. Bunun üzerine Macaristan'a müdahale gerçekleştirilmiş, bu durum Batı'yı teyakkuz durumuna sokmuştur. "De-stalinizasyon" 1960'ların başında Çin ile bozuşmaya neden olmuş ve Sovyet maceracılığı 1962 yılı sonunda Küba füze bunalımını doğurmuştur.³⁹ Bu sürecin temelinde Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasında 1947'de açıklanan Truman Doktrini ile netleşen kutuplaşma yatmaktadır. Truman Doktrini'nin anlamı, savaş sonrasında Eski Dünya'daki güç dengesinde Sovyetler Birliği'nin rakipsiz kalması üzerine bu boşluğun ABD tarafından doldurulacağını ilanı olmasıydı. Ardından gelişen olaylarla birlikte bu kutuplaşma ve kutupların etrafında blokların ortaya çıkması süreci daha da hızlandırmıştır.⁴⁰ 1947 yılından başlayarak 1962'deki Küba Krizi'ne

36 Onay, Y., a.g.e., s.s.,209-2010

37 Milner, R., Dejevskiy, G., N., a.g.e., s.178

38 Purtaş, F., a.g.e., s.29

39 Milner, R., Dejevskiy, G., N., a.g.e., s.178

40 Sönmezoglu, F., a.g.e., s.16

kadar geçen dönem, siyasi sistemi araştıran bilim adamları tarafından “Sıkı İki Kutuplu Sistem” olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde, dñnyada ve Avrupa’da yeni güç dağılımı buna bağlı denge anlayışları ortaya çıkmaktaydı. Savaşın galiplerinden olan SSCB, sosyalizmin ideolojisini benimseyen tek devlet olmaktan çıkmış, Avrupa’nın en büyük gücü ve etrafında kendi siyasal sistemine benzeyen ÷lkeler bulunan ve dñnyanın her tarafında bunların sayısını arttırmak için de yoğun çaba harcayan bir bloğun lideri, bir süper güç halini almıştı.⁴¹ Küba’daki Füze Krizi ile büyük bir nükleer savaşın eşiğinden dönen dñnya, bu tarihten itibaren yumuşama/detant dönemine geçmiş ve “Gevşek İki Kutuplu Sistem” başlamıştır. 15 yıl devam eden Sıkı İki Kutuplu Sistem döneminin ardından yumuşama/detant devrinin başlamasına rağmen Doğu ve Batı blokları arasında bazı gerilimli olaylar yaşanmıştır. Bu sebeple taraflar arasında stratejik silahların azaltılmasına ilişkin bazı antlaşmalar yapılmıştır. Sosyalizm ideolojisinin çökmesiyle İki Kutuplu Sistem’in temel aktörlerinden biri olan SSCB’nin yıkılması, bu sistemin son bulmasına yol açmıştır. Böylece, uluslar arası siyasi sistemin, tarihte gerçekteşişmiş kategorilerinden birisi olan İki Kutuplu Sistem de bir dönüşüme uğramıştır.⁴²

Hruşçev’in dış politikaya yönelik önemli hedeflerinden biri “proleter enternesyonalizmi”dir. Hruşçev’in ideolojik yaklaşımı bir yandan Sovyet stratejik düşüncesini Batıyla çatışmadan uzaklaştırırken, diğer yandan gelişmekte olan dñnyadaki milliyetçilikten yararlanmayı, dolayısıyla bir Üçüncü Dñnya stratejisini gündeme getirmiştir. Üçüncü Dñnya stratejisi 1956’da Orta Doğu’da İngiltere’yle ilişkileri krize giren Mısır’la başlamış, Batı sömürgeciliğinden kurtulma sürecine giren Afrika ve Güney Asya’da sosyalizmi destekleme adına ekonomik yardım, silah hibesini ve satışı gibi araçlarla sürdür÷lmüştür. Üçüncü Dñnya stratejisi Hruşçev tarafından özellikle, Çin’den 1960’ların başında gelen ideolojik meydan okuma karşısında, Sovyetler Birliğinin dñnya devriminin gerçekte lideri olduğunu net bir şekilde göstermek adına daha hızla desteklenmiştir.⁴³ Hruşçev ÷lkesinin birçok alanda ABD’den geride olduğunu biliyordu ve bu nedenle hızlı bir kalkınma

41 Sönmezoğlu, F., Uluslar arası Politika ve Dış Politika Analizi, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000, s.671

42 Hekimoğlu, A., N., a.g.e., s.56

43 Aleskerov, A., a.g.e., s.s.195-196

programını izledi. Hruşçev'in Batı'ya karşı izlediği politikanın temelinde düşmanlıktan çok, Mao Zedung'un Çin Halk Cumhuriyeti'ne karşı ortaklık vardı. 1961'de Doğu Almanya Lideri Walter Ulbricht'in Doğu Almanya'yı Batı'dan ayıran Berlin Duvarı planını onayladı ve Berlin Duvarı, Soğuk Savaş'ın bir simgesi haline geldi.⁴⁴

Hruşçev Döneminde pek çok önemli olay yaşanmıştır. Bunlar yukarıda ifade edilenler dışında şu şekildedir: ⁴⁵

- Yugoslavya Devlet Başkanı Tito ile yollarını ayırdı;
- 1955 yılında NATO'ya karşılık olarak Varşova Paktı'nı kurdu;
- 1956 yılında Sovyet tankları ile Macaristan'daki ayaklanma girişimini kanla bastırdı;
- 1955 yılında Kırım'ı Ukrayna'ya verdi;
- Barış içinde Batı ile birlikte yaşama doktrinini hayata geçirdi;
- Çin Halk Cumhuriyeti'nin nükleer programına verilen desteği kesti;
- Sovyet Uzay Programının geliştirilmesi için çalışmalar yaptı.

Stalin'in ölümünden sonra, yani 1953'ten başlayarak 1990'a kadar Sovyetler Birliği'nde iktidar kavgaları, saray entrikaları belirgin bir nitelik kazanmıştır. Bu durumun en belirgin örneklerinden biri 1964'te Komünist Partisi Genel Sekreteri N.S. Hruşçev'in, L.İ. Brejnev'in grubu tarafından bir darbe ile görevden uzaklaştırılması olmuştur. Yerine ise Brejnev getirilmiştir. Brejnev ile birlikte durgunluk ve yeniden yapılanma (perestroyka) dönemi başlamış ve yapılan reformlar en önemli sorun olan mülkiyet ve toprak sorununu çözmediğinden, ülke ekonomisinde "durgunluğa" neden olmuştur.⁴⁶

Brejnev, Hruşçev'in de-Stalinizasyon politikasına ve bürokrasiyi zayıf düşürme girişimlerine yönelen muhafazakar tepkinin önderi olarak iktidara gelmiştir. Bu nedenle de Brejnev, Hruşçev'in toplumda bir türdeşlik yaratmayı hedef alan popülist girişimlerine karşıt olarak ülkenin yeniden bir demir disiplinle idare edilmesine inanmıştır. Hruşçev'in liberalleşme politikalarının yerini özellikle muhaliflere yönelik sistematik ve kararlı bir Komünist Parti baskısı almıştır. Merkezde yer alan muhalif hareketlerin yanı sıra pek çok cumhuriyette de milliyetçi temellerde şekille-

44 Onay, Y., a.g.e., s.211

45 Onay, Y., a.g.e., s.211

46 Gali, İ., Gromov, G., A. Gromov, Vasilyev, G., A., Şenin, O., S., Sovyetler Birliği Neden Yıkıldı/Nasıl Yıkıldı, (Derl.) Arif Berberoğlu, Ankara: Phoenix Yayınları, 2008, s.s.33-34

nen etkili muhalif hareketler görülmektedir. Bunlardan en güçlüsü Ukrayna'daki muhalif hareket idi. Batı'nın muhaliflere gösterdiği yoğun ilgi, sorunları geleneksel Stalinist yöntemlerle çözmeye yönelik Sovyet çabalarını boşa çıkarsa da muhalefetin ezilmesi hedefi öncelikli yerini korumuş ve 1972'de daha etkili bir baskı kampanyası yürütülmüştür. Brejnev döneminin siyasi rejimi totaliter bir rejimin taşıdığı tüm özellikleri kendi içinde taşıyan bir rejimdir. 1970'lerin sonuna gelindiğinde muhalif hareket güçten düşmüş ve parçalanmıştır.⁴⁷ Brejnev döneminde (1964–1982) Sovyet ideolojik öncelikleri de yeni bir evreye girmiş ve ideolojik önceliklerin sırası değiştirilmiştir. Hruşev'den farklı olarak Brejnev önceliğin sosyalist ülkeler arasında işbirliğinin güçlendirilmesini, Asya, Afrika ve Latin Amerika halklarının ulusal bağımsızlık mücadelesine destek verilmesini savunarak, barış içerisinde bir arada yaşamayı ikinci sıraya koymuştur.⁴⁸

Brejnev döneminde ekonomik sorunlar giderek büyümüştür. Bunun önemli nedenlerinden biri uygulanan dış politikadır. 1970'lerin sonundan itibaren giderek gerginleşen SSCB-Batı ilişkileri ve 1946–1953 döneminde yaşanan “Birinci Soğuk Savaş” sürecine benzeyen “İkinci Soğuk Savaş” dönemine girilmesi, silahlanma yarışında savunma harcamaları beraberinde büyük ekonomik zorluklar getirmiştir. Özellikle Polonya'daki ekonomik gerileme sonucunda ortaya çıkan huzursuzluk, Doğu Almanya'nın Batı Almanya ile kurduğu özel ilişkilerin etkisi altına girmeye başlaması, 1982–83 döneminde nakit krizine giren Macaristan'ın IMF üyeliğine başvuruda bulunması, Sovyet Ordusunun Afganistan müdahalesine sadece Doğu Almanya'nın hevesiz biçimde destek vermesi, Romanya'nın bu müdahaleye destek vermeyeceğini açıkça ilan etmesi Doğu Avrupa ülkeleriyle ciddi sıkıntıların yaşanmasının bir göstergesi idi. Özellikle, Afganistan'a 1979'da yapılan müdahale SSCB'yi siyasi, ekonomik ve askeri anlamda sıkıntıya düşürecek boyuta ulaştı. Sovyet yönetiminin büyük önem verdiği Üçüncü Dünya ülkeleri stratejisinin başarısızlıklara uğraması, 1970'lerin sonunda Sudan ve Somali'nin “sosyalist eğilimli” olmadıklarını açıkça ilan etmeleri, Sovyet yönetiminin Angola, Kongo, Tanzanya, Madagaskar, Mozambik ve benzeri ülkelere mali ve askeri destek verme politikasının sorgulanmasına sebep oldu. Bu duruma karşılık Brejnev, önceki dönem-

47 Milner, R., Dejevskiy, G., N., a.g.e., s.s.178-179

48 Aleskerov, A., a.g.e., s.s.198-199

49 Aleskerov, A., a.g.e., s.199

lerle karşılaştırıldığında ülke içinde atalet ve durgunlukla beraber uluslar arası ilişkiler bazında istikrar ve rahatlama dönemi olarak değerlendirilir. Bu dönemim hiç şüphe yok ki en önemli gelişmesi Afganistan'ın işgali edilmesi olmuş; bu işgal ise sonun başlangıcını oluşturmuştur.⁵⁰

“Brejnev dönemi, Sovyet halkının yaklaşık 60 yıllık maddî-manevî ve sınırsız bir fedakârlıktan sonra, hem bu fedakârlıkların çok az bir karşılığı olan kısmî bir refahın yaşandığı hem yıkılışın adınınun atıldığı, yani zirveye varış ile geri dönüşün başladığı bir dönem olmuştur.” Brejnev'den sonra 1982-1984 yılları arasında Yuri Andropov iş başına gelmiştir. Andropov, yolsuzlukla mücadelesi kampanyası başlatmış, ancak ekonominin çöküş dönemine girdiği ilk kez O'nun zamanında ortaya çıkmıştır. Andropov'un 1984'te ölmesinden sonra yerine sistemi kusursuz bularak reformları askıya alan Konstantin Çernenko geçmiştir. Mart 1985'te Çernenko'nun ölümü üzerine Sovyetlerin yeni lideri Mihail Gorboçav olmuştur.⁵¹

Mihail Gorbaçov, Sovyetler Birliğini değiştirmekle kalmadı, O'nun çöküşünde , Doğu Avrupa'da komünist iktidarın ortadan kalkmasında ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinde önemli rol oynayan bir liderdir. Yönetiminin ilk dönemlerinde ağırlıklı olarak ekonomik reformlarla ilgilenmiştir. **Perestroyka** (yeniden yapılanma), bir ekonomik değişim siyaseti olarak başladı ancak bu reform büyük bir siyasal reformu gerektirmekteydi. Böylelikle perestroyka kavramı genişletilerek hem ekonomik hem de siyasal yeniden yapılanmayı temsil etmektedir.⁵² Gorbaçov'un *“Günümüz emperyalizminin başlıca üç merkezi”* diye nitelendirdiği ABD, Batı Avrupa ve Japonya'nın 1985 yılı Gayri Safi Milli Hasılatları (GSMH) 7.959 milyar dolar ile sosyalist blokun ve Sovyet yanlısı ülkelerin GSMH'sinin dört katına ulaşmıştır. Bu rakamlar, ekonomik açıdan güçler dengesinin ne kadar SSCB aleyhine bozulmuş olduğunu göstermektedir. Gorbaçov devraldığı ekonominin genel durumunu şöyle tanımlamıştır: *“Şimdi, değişimi gerekli ve kaçınılmaz yapan durumu anlatayım. Yetmişli yılların ikinci yarısında, bir ara, ilk bakışta izahı güç bir şey olmuştur. Ülke hızını kaybetme başlatmıştır. Ekonomik başarısızlık daha sıklaşmıştır... Seksenli yılların başında itibaren de ekonomik tıkanma denebilecek bir düzeye inmiştir. Bir zamanlar dünyanın ileri ülkeleri ile*

50 Onay, Y., Batı'ya Direnen Devlet: Rusya, İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları, s.217

51 Özsoy, İ., a.g.m., s.s.169-170

52 Holmes, L., a.g.e., s.172

arasındaki açığı hızla kapatma sürecinde olan Rusya, bir çok alanda kaybetmeye başlamıştır...”⁵³ Gorbaçov’a göre Perestroyka, ülkenin son şansydı ve Perestroyka ile Leninizm yeniden canlandırılmak istenmiştir. Batı ile Sovyetler Birliği’nin arası iyice açılmış, bir çok ulusun yirmi-otuz yıl içinde Sovyetler Birliği’ni geride bırakacak ölçüde gelişebilme ihtimali ve bunun tüm dünyada biliniyor olması Sovyetler Birliği’nin saygınlığını kaybetmesine neden oluyordu. Bu gerçekler Sovyet halkından saklanıyordu. Ancak Gorbaçov, “*Glasnost Politikası*” ile bu gerçeklerin açık bir şekilde tartışılmasından yanaydı. Böylece Sovyetler Birliği’nin geçmişi ve içinde bulunduğu durum ülke içinde tartışılmaya başlanmıştır. Bu süreçle birlikte ülke hızla bir çözülmeye doğru gitmiştir.⁵⁴ 1986’da yaşanan Çernobil faciası glasnost politikasının tetikleyicisi olmuş ve bu olaydan sonra Sovyet basını güvenilirliğini yitirmiş, gerçeklerin halktan gizlendiği gerekçesiyle yönetim bağımsız bir basın yaratma yoluna gitmiştir. Gorbaçov, yürüttüğü glasnost politikasının etkisiyle Hruşçev’den daha ileriye giderek Stalin uygulamalarını eleştirmiş ve halka bunu anlatmak için gösteriler düzenlemiştir.⁵⁵ 1980’li yıllarda dünyada yaşanan liberalleşme hareketleri ve Gorbaçov’un başlattığı “Glasnost (Açıklık)” politikaları ve Ukrayna içinde 1986 yılında meydana gelen Çernobil kazasının ortaya çıkardığı ortak kader anlayışı Ukrayna içinde bağımsızlık hareketlerini yeniden canlandırmıştır.⁵⁶

“Gorbaçov reformları dış politikada da köklü değişikliklere neden oldu. Yeni Politik Düşünce çerçevesinde Sovyet ideolojisinin uluslararası ilişkilere bakışı yeniden yorumlanmış ve bu çerçevede Sovyet güvenlik konsepti de köklü değişikliklere uğramıştır. Yeni Politik Düşünce açık bir biçimde halkların, devletlerin ve sosyal sistemlerin karşılıklı bağımlılık içinde olduğunu ilan etmiştir. Yeni Politik Düşünce yaklaşımı Sovyet dış politikasında rekabet ve cepheleşme yerine diyalog ve uzlaşmayı temel ilkeler olarak öne çıkardı.”⁵⁷ Gorbaçov, içerideki sorunlarla uğraşabilmek için öncelikle Batı’yla çatışmayı en aza indirmeye çalıştı ve Ağustos

53 Caşın, M., H., a.g.e., s.s.237-238

54 Brzezinski, Z., Büyük Çöküş, (Çev.) Gül Keskil-Gülsev Pakkan, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1990, s.s.47-48

55 Purtaş, F., a.g.e., s.s.34-35

56 Olçar, K., a.g.e., s.200

57 Aleskerov, A., a.g.e., s.240

1985'te nükleer denemeleri tek taraflı olarak durdurdu. Arkasından “Ortak Avrupa Evi” kavramını ortaya atarak Avrupa’yla fikirsel bir bütünleşme sağlamaya uğraştı. Ülkenin mali enerjisini emen askeri harcamaları azaltmak için ABD’yle Kasım 1987’de orta menzilli füze antlaşmasını, arkasından da kısa menziller için antlaşmayı imzaladı. Mart 1988’de Afganistan’dan tek taraflı çekilme kararı aldı. Aralık 1988’de Doğu Avrupa’dan 50.000 asker çekeceğini açıkladı.⁵⁸ Ancak Gorbaçov’un Perestroyka ve Glastnost politikaları, beklenmedik sonuçlar doğurmuş; üzerindeki baskısı biraz gevşetilen Sovyet halklarında sistemin rehabilitasyonu yerine milliyetçilik duyguları harekete geçmiştir. *Sovyet halkları özgürlüklerini ekonomik refaha tercih etmişlerdir.* Muhtemelen bu, sistemin Sovyet halkları nezdinde kredisinin tükenmiş olmasından dolayı olmalıdır. Mart 1990’da Gorbaçov’un gücünü arttıracak ve Rus hâkimiyetini devam ettirecek olan Başkanlık sistemi kabul edilmiştir. 5 Şubat 1991’de partinin iktidar tekeline de son verilmesinden sonra, 19 Ağustos 1991’deki Komünist darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla Komünist Parti, Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin tarafından kapatılmıştır.⁵⁹ “Gorbaçov’a karşı düzenlenen 19 Ağustos 1991’deki başarısız darbe girişiminden sonra Gorbaçov’un siyaset dünyasında dışlanması ardından, Yeltsin’in girişimleri sonucu 8 Aralık 1991’de Minsk’te toplanan Ukrayna Devlet Başkanı L. Kravçuk, Beyaz Rusya Devlet Başkanı S. Şuşkeviç ve Rusya Federasyonu Devlet Başkanı B. Yeltsin, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)’nu oluşturan anlaşmayı imzalamışlardır. 21 Aralık 1991’de Kazakistan’ın da katıldığı BDT’nin kuruluşunun ilanından sonra ‘SSCB’nin bittiğini ve kendisinin olmayan bir devletin başkanı’ konumuna düştüğünü gören Gorbaçov, 25 Aralık 1991 günü istifa ettiğini açıklayarak, Sovyetler Birliği’nin tarih sahnesinden çekildiğini dünyaya duyurmuştur.” B. Yeltsin’in anılarında vurguladığı gibi, SSCB’nin yıkılmasında nihai darbe bizzat Rusya Federasyonu ile Ukrayna’dan gelmiştir.⁶⁰ SSCB’nin çöküşüyle ABD dünya hegemonu, Batı da rakipsiz tek sistem olarak kalmıştır. İzleyen dönemde, dünyayı yalnızca bu güçlerin altyapılarından (uluslar arası

58 Oran, B., “1980-1990: Dönemin Blançosu”, (ed.) Baskın Oran, a.g.e., s. 12

59 Özsoy, İ., a.g.m., s.170

60 Uslubaş, F., İmparatorluklar Bataklığı: SSCB’den Sonra Sıra Rusya’da mı?, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2005, s.91

kapitalizm) ve üstyapılarından (insan hakları) kaynaklanan model şekillendirmiş ve şekillendirmeye de devam etmektedir.⁶¹

SSCB'nin geride bıraktığı ekonomik ve sosyal miras bir hayli ağır olup, B. Yeltsin, göreve geldikten sonra uygulama koyduğu “asimetrik” federal sistem nedeniyle var olan yönetsel sorunları daha da güçleştirmiştir. Bu nedenle, bir çok gözlemci, halen 60'ın üzerinde değişik etnik gruptan insanın yaşadığı ve 11 saat dilimi üzerinde yerleşik, dünyanın en büyük ülkesi Rusya Federasyonu'nun federal bir sistem ile yönetilemeyecek kadar büyük ve salt bu nedenle, Rusya Federasyonu'nun parçalanmasının da kaçınılmaz olduğunu ileri sürmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinin henüz tamamlanmadığı ve Çeçenistan bağlantılı olarak, Rusya Federasyonu'nun da parçalanabileceğini Başkan Yeltsin ve Putin zaman zaman dile getirmişlerdir.⁶²

4.1.2. Yeltsin Dönemi Rus Dış Politikası ve Ukrayna

SSCB'nin son günlerinde RSFSR'in ilk ve son, Sovyetlerin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu'nun ilk cumhurbaşkanı olma statüsüne sahip olan Boris Yeltsin, yönetimde iki dönemlik süreyle başkanlık yapmıştır. Sovyetlerin yıkılmasının ilk yıllarında geçici dönemden çıkış yolu olarak Batı dünyasını tercih etmiş, iç ve dış politikalarında Batı, özellikle de ABD yanlısı politika izlemiştir. Rus liderinin, Rus olmayan milletler ve Bağımsız Devletler Topluluğu üyelerine karşı politikaları ve tavırları ise çok tutarsızdır. Bir taraftan toprak bütünlüğü ilkesini savunurken diğer taraftan Ukrayna'nın parçası olan Kırım üzerinde hak iddia etmiştir gibi...⁶³ Yeltsin ile birlikte Rusya'nın kurtuluşunu ve geleceğini Batı ile birleşmekte gören anlayış iktidara gelmiş, devlet yapısı bile Batı, Amerikan yapılanmasına göre oluşturulmuştur. Hızla liberal bir ekonomik sistemi uygulamak isteyen Yeltsin geniş çaplı özelleştirmeler yapmış ve bunun sonucunda ise Rusya'nın en büyük en önemli sektörü olan enerji sektörü büyük ölçüde Batılı enerji devlerinin eline geçmiştir. Petrol ve doğalgaz açısından dünyanın önde gelen devletleri arasında yer alan Rusya için bu önemli bir tehlikeyi ifade etmektedir. Yeltsin döneminde uygulanan

61 Oran, B., “1980-1990: Dönemin Blançosu”, (ed.) Baskın Oran, a.g.e., s. 12

62 Uslubaş, F., a.g.e., s.98

63 Hekimoğlu, A., N., a.g.e., s.s.64-65

politikalar nedeniyle üretim hızla düşmüş ve Rusya'nın ilk kurulduğu zamanlarda dış borcu 53 milyar dolar iken 1998'de 183 milyar dolara kadar yükselmiştir. Bununla birlikte fakirlik % 0'dan % 40'a, işsizlik ise % 25'e yükselmiştir. Bütçe açıklarının aşırı artması ile beraber Rusya 1998 yılında iflasını ilan etmiştir. Kayıt dışı ekonomi oluşmuş ve devlet ekonomiyi kontrol edememeye başlamıştır.⁶⁴

Yeltsin'in izlediği Batı yanlısı dış politika, Sovyetler Birliği'nin emperyalist yapısının ortadan kaldırılmasını, ABD ile nükleer alandaki rekabetin sona erdirilmesini, ABD ile stratejik işbirliğinin kurulmasını, NATO ile işbirliğinin geliştirilmesini, BM Güvenlik Konseyi'ndeki diğer daimi üye ve Avrupalı müttefiklerle ilişkilerin kurulmasını, DTÖ ve G-7 gibi uluslar arası kurumlara üyeliği öngörmüştür. Ancak SSCB'nin yıkılışını sindiremeyen çevreler, Yeltsin ve ekibinin bu politikalarını ülkeyi ABD'nin küçük bir müttefiki haline getirmekle eleştirmişlerdir. Yeltsin neredeyse hain ilan edilmiştir. Bu eleştirileri yapanların başında ise Rusya'nın tarihini ve geleceğini sorgulayarak, Rusya'ya Doğu kimliğini yakıştıran Avrasyacılar gelmektedir. Eleştirilerin ve tepkilerin artması üzerine Yeltsin uygulamaya koyulduğu dış politikada ekonomik sorunların da (Pazar ekonomisi-Rusya'ya uygulanmaya çalışılan Batı Modeli) etkisiyle değişikliğe gitmiş ve Sovyet Cumhuriyetlerine daha fazla önem vermeye başlamıştır. Eski Sovyet Cumhuriyetlerinde askeri üslerin varlığının önemi anlaşılmış ve bu varlığı devam ettirebilmek için çaba gösterilmeye başlanmıştır. Nato'nun Balkanlar politikasına karşı çıkılmış ve Yeltsin NATO'nun Bosna Sırplarına yönelik hareketlerini "soykırım" olarak nitelendirmiştir. Ayrıca Yeltsin NATO'nun genişleme planlarına da karşı çıkmıştır.⁶⁵

1996'da yapılan başkanlık seçimlerinde Yeltsin ikinci kez başkan seçilmiştir. Bu dönemde Rusya'nın stratejik öncelikleri şu şekilde sıralanmaktadır:⁶⁶

- Batı ve özellikle güneydoğu bölgesinde yeni rakiplerin çıkmasını önlemek;

64 Toğa, H., (b.t.), "Rus Dış Politikası ve Türkiye", 23.04.2010, <http://www.politikadergisi.com/okur-makale/rus-dis-politikasi-ve-turkiye>

65 Kamalov, İ., Putin Dönemi Rus Dış Politikası: Moskova'nın Rövanşı, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008, s.s.4-5

66 Onay, Y., Rus Stratejisinin Mimarları, İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, 2008, s.s.192-193

- BDT içindeki durumunu düzeltmek, gerekirse BDT'yi daha farklı bir şekilde ve yeniden inşa etmek;
- Rusya'nın jeostratejik zayıflığına son vermek.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Ukrayna'nın ve Baltık devletlerinin siyasi bağımsızlıklarını ilan etmeleri, Rusya'nın Karadeniz ve Baltık Denizi'ne açılan kapılarını büyük oranda kapatmıştır. Bu gerçek Rusya'nın siyasi sınırları incelendiğinde çok açık bir şekilde kendisini göstermekteydi. Buna göre, Rusya Karadeniz'deki sahillerinin büyük kısmını kaybetmiştir. Doğu Karadeniz'de Kerç Boğazı'ndan Soçi'ye kadar olan bölge Rusya'nın sınırları içine dahildi. Azak Denizi ise Rusya ve Ukrayna arasında paylaşılmıştı. Azak Denizi'nin Karadeniz'e kavuşması ise Kerç Boğazı yoluyla mümkün olmakta ve burada da Ukrayna'nın egemenliği altında bulunan Kırım bulunmaktadır. Bu durumda Rusların, Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılarak bir uydu devlet haline gelmesini desteklemeleri daha anlaşılır bir hal almaktaydı.⁶⁷

Rusya, 1993'den itibaren uygulamaya koyduğu "yakın çevre" doktrini çerçevesinde Karadeniz bölgesindeki eski Sovyet Cumhuriyetleri ile özel ilişkiler kurmaya çalışmıştır. "1995'e kadar Rusya'nın Dışişleri Bakanı olan Andrei V. Kozyrev, Moskova'nın 'yakın çevre' doktrinini; Rusya'nın eski Sovyet cumhuriyetlerinde bölgesel istikrarı koruması, bu bölgedeki komşu devletlerin Moskova ile dostane ilişkiler kurmaya zorlanması ve Rus askerlerinin Bağımsız Devletler Topluluğu topraklarındaki varlığının devam etmesinin sağlanması şeklinde özetlemiştir." Bu doktrinle Moskova Karadeniz bölgesindeki eski Sovyet cumhuriyetlerini kendi etki alanı içinde gördüğünü ilan etmiş olmaktadır. Bu durum ise, Batılı ülke ve kurumların bölgeye yönelik etkili bir strateji geliştirmesini oldukça güçleştirmiştir. Rusya'nın geçiş sürecinde bölgesel güç kaybına uğraması nedeniyle, Moskova bu hegemonik politikayı gerçek manasıyla uygulayabilecek bir devlet gücüne de henüz sahip değildi. Zaten, Rus dış politika çevrelerinin Sovyet sonrası dönemde ilan edilen doktrinlere her zaman sadık bir politika izlemek yerine, uluslararası politikadaki güçler dengesini ve Rusya'nın olanakları ile birlikte kısıtlılıklarını da dikkate alan pragmatik bir eğilim içinde olması da, "Yakın Çevre" doktrininin etkisi altında gelişen Rusya'nın Karadeniz politikasının başarı şansının çok olmadığını göstermekteydi. Moskova doktrinlerle ifade edilen Rus dış politikası-

67 Onay, Y., a.g.e., s.s.193-194

nı uygularken karşı karşıya olduğu uluslararası ortamın koşullarını da dikkat etmesi gerektiğinden, çoğu kez doktrini göz ardı ederek pragmatik bir dış politika çizgisine yönelmiştir.⁶⁸

Rusya-Ukrayna arasındaki ilişkiler, eski Sovyet bölgesinin jeopolitik gelişmelerinin geleceğini değerlendirmek için önemli bir konudur. 1990-2000 yılları arasında ilişkiler sıkıntılı bir şekilde ilerlemekteydi. Postsovyet devletlerinin benzer karmaşık iç politikaları ve genel dış politika faktörleri Avrasya bölgesinin özelliklerini göstermektedir. İki ülke arasındaki ilişkilerin stratejik önem taşımasına rağmen, gerçek ortaklık prensiplerinden uzaktır. Moskova'nın, Kiev ile birleşmesinin olanaksız olduğunu kabul etmesinin ardından, Ukrayna'nın Rusya Federasyonu'nun jeopolitik karşıtlarının ortağı haline gelmesini engellemeyi, önemli stratejik çıkarlarının birisi olarak görmeye başlamıştır.⁶⁹ Ukrayna bu süreçte modern bir ulus ve egemen bir devlet olmak için bir dizi çaba harcayan bir devlettir. Buna rağmen Ukrayna'nın modern tarihinde pek çok kere Rusya tarafından kısmen ya da tamamen absorbe edildiğini görmekteyiz. Bu nedenle tarihsel perspektifte çağdaş Ukrayna-Rusya ilişkileri eski teba ve yönetici, sömürge ve metropol, çevre ve merkez ilişkileri olarak oldukça acılı ve zorludur. Bu, son on yılda iki Doğu Avrupalı komşu arasındaki karmaşık ilişkinin her yönüne nüfuz etmiştir.⁷⁰ Ukrayna-Rus ilişkilerinin Yeltsin döneminde Ukrayna seçkinlerinin sürekli kaçmaya çalıştığı ancak emperyal doğulu kardeşinin kendisini sarmalamasından nasıl kaçamadığını anlatan kederli bir destandır.⁷¹

SSCB varlığını sürdürürken Çin Halk Cumhuriyeti'nden sonra dünyanın en büyük ordusuna sahipti. Bu durum SSCB'nin çöküşünden sonra BDT üyesi ülkeler arasında anlaşmazlıklara neden olmuştur. BDT'nin savunma düzenlemelerinin eski SSCB'ninkine benzer olacağı Yeltsin tarafından umulurken Aralık 1991'de BDT,

68 Tanrısever, O., F., "Sovyet Sonrası Dönemde Rusya'nın Karadeniz Politikası", Avrasya Dosyası, C.13, S.1, 2007, s.s.175-176

69 Hekimoğlu, A., N., a.g.e., s.s.199-200

70 Torbakov, İ., "Rusya'dan Ayrı ya da Rusya'nın Bir Parçası: Ukrayna-Rusya İlişkilerinin Kederli Bir Destanı", Avrasya Dosyası, Rusya Özel, C.6, S.4, Kış 2001, s.298

71 Torbakov, İ., a.g.m., s.301

Ukrayna, Moldova ve Azerbaycan'ın kendi ordularını kurma hakkına sahip olduğunu kabul etti. Yeni BDT devletleri sadece kendi ordularını kurmakla kalmadılar, esas olarak Rusya ve Ukrayna'daki savunma kurumları arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar bu ülkeler arasındaki ciddi gerilimleri açığa çıkarmıştır. 1992'nin ortasında Rusya ve Ukrayna konvansiyonel birlikler ve taktik nükleer silahlar konusunda anlaşmaya varmışlardı. Ancak Karadeniz filosu ve –dış dünya açısından çok daha ciddi olan- stratejik nükleer silahlar konusunda 1992 boyunca çekişme devam etti. 1993'ün ortalarında Yeltsin ve Ukrayna Devlet Başkanı Kravçuk, nükleer silahlar ve Karadeniz filosu konusunda anlaşmaya varmak üzereyken hem Ukraynalı parlamenterlerin Kravçuk için yönelttikleri ağır eleştiriler hem de Rus parlamentosunda Yeltsin için yapılan eleştiriler her iki sorunun da çözümlenmesini engellemiştir. Rusya ve Ukrayna arasındaki anlaşmazlıklar sadece BDT'nin bütünleşmiş bir BDT savunma kurumu geliştirme konusunda karşılaştıkları zorlukların bir belirtisi değildi. Çünkü BDT güçleri tamamen Rusya'nın hakimiyeti altındaydı ve Rus olmayan devletlerin pek çoğu Rusya'nın geleneksel “büyük ağabey” rolüne dönmekte olduğunu hissediyordu. Böylece BDT'nin gerçek bir çok uluslu, bütünleşmiş savunma gücü oluşturma ihtimalini azaltıyordu. Gelen eleştiriler üzerine ortak askeri komuta Haziran 1993'te dağıtılmıştır.⁷² Ancak Rusya ve Ukrayna arasındaki nükleer silahlar konusundaki anlaşmazlık, Ukrayna hükümetinin START Antlaşmasına taraf ve nükleer silahsız bir devlet olmayı kabul etmesi ile 14 Ocak 1994'te Moskova'da nükleer silahların sınırlandırılması ve nükleer başlıkların sökülmesi konusunda ABD ve RF ile anlaşarak son bulmuştur. Stratejik nükleer silahların RF'ye geri çekilmesi 1 Haziran 1996 tarihi itibarıyla tamamlanmıştır.⁷³ Bu üç taraflı anlaşma, Ukrayna'nın nükleer silahsızlanmasında, özellikle ‘Yüksek Zenginleştirilmiş Uranyum’ (YZU) konusunu çözme koşulunu, Rusya'ya olan borçları ve Ukrayna toprak bütünlüğünü garanti eden bir ABD politik taahhüdünü içerdiğinden dolayı, önemli bir gelişme olmuştur. Çünkü Ukrayna'nın nükleer silahsızlanma konusundaki belirsizliği, Ukrayna'nın AB ve NATO gibi Batılı kurumlarla yakın ilişkiler kurmasını zorlaştırdığı gibi, Rusya'yla dengeli bir ilişki

72 Holmes, L., a.g.e., s.s.292-294

73 Buttanrı, B., a.g.e., s.119

kurabilmesinin de önüne geçmiştir.⁷⁴ Bir çok ülkenin nükleer silahlara sahip olmayı arzuladığı bir ortamda Ukrayna'nın nükleer karşıtı bir ülke olma kararı Ukrayna'yı Batı'ya yaklaştıran önemli bir adım olmuştur.⁷⁵

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra RF ile Ukrayna arasındaki temel anlaşmazlıklar esasen Kırım'ın statüsü ve "Karadeniz Filosu" ile onun konuşlandığı Sivastopol Limanı'nın hangi egemen devletin sınırları içerisinde kabul edilmesi gerektiğine odaklanmıştır. 1992-1997 yılları arasındaki kilitlenme ve diplomatik çabaların sonucunda 28 Mayıs 1997'de imzalanan antlaşmayla Karadeniz Filosu, Rusya'nın daha modern gemileri para ile satın alabilmesi koşulu ile, iki ülke arasında % 50-% 50 bölüştürülmüş ve Rusya Sivastopol'daki limanları yirmi yıllığına kiralamıştır. Kira bedelinin ise Ukrayna'nın Rusya'ya karşı olan borcundan düşürülmesi kararlaştırılmıştır. Son olarak ise Kırım'ın yasal ve toprak olarak Ukrayna'nın egemenliğinde bir alan olduğu kabul edilmiştir.⁷⁶ Ancak Kırım'ın statüsü ve Sivastopol Limanı'nın kiralanması sorunu çözülmüş gibi gözükse de halen tam olarak çözümlendiği söylenemez. Bu konu ileriki kısmın alt başlıklarında daha ayrıntılı olarak incelendiğinden bu alt başlık altında değerlendirilmemiştir.

Yeltsin döneminin uluslar arası planda çözümüne öncelik verdiği sorunlardan bir diğeri ise NATO'nun doğuya doğru genişleme planlarıydı. Konuyla ilgili resmi Rus politikası, eski Doğu bloku ülkelerinin NATO'ya alınmaması idi. Bizzat Başkan Yeltsin, bu ülkelerin NATO'ya alınmaları durumunda yeni bir dünya savaşı da dahil olmak üzere çok sayıda olumsuz ve istenmeyen gelişmelerin ortaya çıkabileceğini ileri sürmüştür. Rus askeri sivil yetkilileri, NATO'nun Polonya ve Macaristan gibi ülkeleri de içine alarak doğya doğru genişlemesinin, Rusya'yı yalnızlığa iteceğini ve her türlü tehdide açık hale getireceğini düşünüyordular. Ancak bir süre sonra Rusya'nın bu konudaki fikirlerinde yaşanan değişme sonucu Rusya 1997'de ittifakın genişlemesine izin vererek, "Rusya-NATO Güvenlik Anlaşması"nı imzaladı. Anlaşmaya göre Rusya'ya NATO'nun faaliyetlerinde söz hakkı verilmiş, ancak veto hakkı verilmemiştir.⁷⁷

74 Turan, G., "Bağımsız Ukrayna'nın Dış Politika Seçenekleri", Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna, (Der.) Erhan Büyükkakıncı, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004, s.377

75 Olçar, K., a.g.e., s.238

76 Turan, G., a.g.e., s.377

77 Onay, Y., Batı'ya Direnen Devlet: Rusya,...s.s.268-269

BDT içinde Moskova'nın baskın konumunu zayıflatmak için Ukrayna, Gürcistan, Özbekistan, Azerbaycan ve Moldova ile birlikte ekonomik işbirliği enerji taşımacılığını kolaylaştırmak için Washington'un da tam desteğini alınarak gevşek bir grup –GUUAM- oluşturuldu. Buna karşın bir dizi uzun ve zorlu müzakere sonrası Ukrayna ve Rusya arasında 1997'de Ukrayna'nın egemenliğinin, uluslar arası sınırlarının tanındığı ve Karadeniz filosu üzerindeki tartışmaların askıya alındığı Dostluk, İşbirliği ve Ortaklık Antlaşması imzalanmıştır. Daha sonraki yıl Başkan Kuçma'nın Moskova'ya resmi ziyareti sırasında Rusya ve Ukrayna arasında 1998-2007 dönemi için büyük ölçekli bir Ekonomik İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır. Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen Ukrayna 1999'un sonunda hem Batı hem de Doğu ile ilişkilerini, iflas etmiş bir ekonomi ve anti-demokratik uygulamalar nedeniyle bozmuştur.⁷⁸

Batı'yı hayal kırıklığına uğratan kötü yönetim, yolsuzluk, reform eksikliği Ukrayna'nın Rusya ile de iyi komşuluk ve karşılıklı yararlı ilişkiler geliştirmesini engellemiştir. Bu dönemde temelde Moskova'nın Kiev'le ilgili hoşuna gitmeyen dört şey vardır:⁷⁹

- Ukrayna, Rus gazının karşılığını ödememekte böylece de Rusya'yı istemsiz ana ekonomik yardım ülkesi haline getirmektedir. Bu dönem içerisinde Rus verilerine göre, Ukrayna'nın toplam enerji borcu 3.5 milyar dolara erişmiştir;
- Ukrayna, Batı pazarlarına gazın ulaşımını aksatacak şekilde Rus gazını çalmaktadır. Yıllık çalınan gaz miktarı 2-3 milyar metreküp olarak tahmin edilmektedir;
- Ukrayna toplum hayatının her alanında devlet dilinin kullanımını arttırmayı amaçlayan dil, eğitim ve iletişim politikaları izlemektedir. Bu da Rus azınlık için hak ihlali olarak değerlendirilmektedir;
- Ukrayna, Rusya'nın liderliğindeki BDT savunma yapıları yerine “anti-Rus” yönelimini sergiler biçimde Avrupa-Atlantik güvenlik örgütleriyle ilişkilerini

78 Torbakov, İ., a.g.m., s.s.306-307

79 Torbakov, İ., a.g.m., s.308

geliştirmektedir.

Bu siyasi rahatsızlıklar uzun süre Moskova'yı kızdırmıştır. Ancak Ukrayna bu dönem içerisinde Rus baskısına direnmeyi başarmıştır. Bu dönemin sonunda Batı'da ve Kremlin'de yaşanan değişimler önemlidir. Bu değişimler, Batı'nın Ukrayna'nın "demokratik geçişi" ile ilgili değişen düşünceleri ve Putin'in Moskova'da iktidara gelişi Kiev için olumsuz gelişmelerdir.

Sonuç olarak Yeltsin, başlangıçta Batı vektöründe bir dış politika izlerken, ekonomide Batı modelinin yarattığı sıkıntılar ile bunun sonucu olarak ekonomik çöküş, Batı karşısında izlenen teslimiyetçi dış politikanın halk arasında rahatsızlıklara yol açması gibi nedenlerle Yeltsin SSCB'nin izlediği dış politikaya dönmüştür. Bu politikanın temelinde ise BDT coğrafyası, Balkanlar ve Doğu Avrupa'da Moskova'nın varlığını arttırmak, Arap ülkeleri, Kuzey Kore ve Küba başta olmak üzere "geleneksel dostlar" ile ilişkileri geliştirmek gibi amaçlar yatmaktadır.⁸⁰

4.1.3. Putin Dönemi Rus Dış Politikası ve Değişim

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Yeltsin döneminde uygulanan politikaların yarattığı ekonomik sorunları, politik sistemde yaşanan kaosu ve sosyal hayattaki dejenerasyonu devralan Viladimir Putin, Rusya'nın 'Büyük Güç' olma strajesine uygun geliştirdiği politikalarla Rusya'yı tekrar dünya sahnesine döndürmüş ve küresel sistemde dikkate alınan bir güç haline getirmiştir. Putin'in bu başarısını hem iç hem de dış politika açısından incelemek mümkündür. Ancak bu başlık altında tezin kapsamı gereği daha çok Putin dönemi Rus dış politikasındaki değişime odaklanılmıştır.

Rusya son yüzyılda iki kez dağılma sürecinden geçmiştir. Bunlardan ilki Çarlık Rusya'sının yıkılışı, ikincisi ise SSCB'nin çöküşü olmuştur. Bu parçalanmaların sebebi, etnik ya da azınlık çatışmalarından çok, merkezi otoritenin zayıflaması olmuştur. Rusya Devleti'nin ilk Başkanı Boris Yeltsin döneminde merkezi otorite bir

80 Kamalov, İ., Putin Dönemi Rus Dış Politikası: Moskova'nın Rövanşı, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008, s.s.5-6

kez daha zayıflamış ve Yeltsin, Rusya'ya bağlı cumhuriyet ve bölgelere adeta, 'alabildiğiniz kadar özgürlük havası alın' mesajını göndermiştir... Ancak Putin'in devlet başkanı seçilmesiyle, Rusya'nın merkeziyetçi sisteminde büyük değişikliklere gidilmiştir. Putin ilk iş olarak 89 idari birimden oluşan Rusya'da, federe cumhuriyet ve bölgelerin yetkilerini sınırlandırarak gücü tek elde toplamıştır. Ekonomide de devletin kontrolü ele almasını sağlamıştır. Bunun yanı sıra Yeltsin döneminde Rus siyasetine tepeden etki eden, istediği siyasi ve iktisadi kararları çıkartabilen oligarkların büyük kısmını Putin etkisiz hale getirmiştir.⁸¹

4.1.3.1. Rusya ile Batı Arasındaki "Romantik İlişkiler"

Putin'in göreve geldiği yılda uyguladığı dış politikanın temelinde: ABD ile yakınlaşma, AB ile işbirliği ve eski SSCB coğrafyasında dahil olan devletleri nüfuzu altına alma hedefi yer aldı.⁸² Başkan Putin, 2000 yılında yürürlüğe koyduğu "Ulusal Güvenlik Kavramı", "Askeri Doktrin" dökümanından sonra "Dış Politika" kavramına ait son dökümanları da kabul etmiştir. Ülke savunması ve dış politika stratejilerinde reform içerikli bu belgeler, özü itibariyle kriz ve çatışma hallerinde ülke bütünlüğüne yönelik tehdidin etkisiz hale getirilebilmesi için imkanların seferber edilmesini kapsamaktadır. Rusya, NATO'nun doğuya doğru genişleme politikası karşısında, Ukrayna ile Baltık devletlerinin İttifak'a üyeliklerinin mümkün olduğunca geciktirebilmeyi; buna karşılık Batı Avrupa ile "Tampon" konumunda kaybettiği "Varşova Rejimi"nin avantajlarını, jeopolitik anlamda coğrafyaya yansıtabilmeyi hedeflemektedir. Bu durum karşısında ABD'nin tek kutuplu kuvvetler dengesi mantığı içerisinde NATO ile yayılımına karşı yeni bir rekabet şansının ortaya çıkabileceği öne sürülmüştür. Ancak Putin'in "Kim SSCB'nin dağılmasından müteessir olmuyor ise onun kalbi yoktur ancak kim tekrar eski SSCB'yi yeniden kurmayı arzu ediyorsa, onun da aklı yoktur." değerlendirmesinin hayli ilginç argümanları içerdiği düşünülmektedir.⁸³

81 Kamalov, İ., Putin'in Rusyası: KGB'den Devlet Başkanlığına, İstanbul: Kaktüs Yayınları, 2004, s.s.117-118

82 Kamalov, İ., a.g.e., s.118

83 Caşın, M., H., a.g.e., s.s.387-388

Putin, Rus Devlet Başkanı sıfatına haiz olur olmaz ABD-Rusya ilişkilerinde başlangıç sayılabilecek farklı adımlar atmıştır. Zira, Küba ve Vietnam'daki Rus askeri üslerinin kapanması Soğuk Savaş'ın son simgelerini de silmiştir. Bu dönemin en önemli değişimi ise şüphesiz ki Afganistan Harekatı'nda Rusya'nın ABD ile askeri işbirliğine giderek bu ülkenin Orta Asya'da askeri üsler elde etmesine ilk etapta ses çıkartmamış olmasıdır. Putin başlattığı “mekik diplomasisi” ile ekonomik argümanları ön plana çıkarmayı planlamış ve pazarlık paketlerinin açılmasında ABD ve AB'yi Asya-Pasifik ile dengelemeyi hedeflemiştir. Bu yaklaşımda birinci amaç, değişen Rusya imajının uluslar arası kamuoyuna tanıtımı, ikincisi ise Gorbaçov ve Yeltsin döneminin ekonomideki olumsuz mirasının değiştirilebilmesi olmuştur.⁸⁴ Bununla birlikte RF, ABD'nin bir dünya gücü olarak yürüttüğü politikalara karşı, kendi politikasını dengelemek için dış politikasında Almanya ve Fransa başta olmak üzere, Avrupa ülkeleri ile olan ilişkilerine ağırlık vermiştir.⁸⁵ Çünkü RF ABD'nin girişimlerine karşı AB ile işbirliği yapmak istemekte ve yakın çevresinde ABD etkisini kırmayı hedeflemektedir. RF, bu dönemde Avrupa ile olan ilişkilerini açık bir biçimde “stratejik ortaklık” olarak nitelendirmekte ancak Avrupa kurumları ile birleşmeyi hedeflememektedir. RF, Avrupa ile ilişkilerini, AB ile olan ekonomik tabanda ve Avrupa ülkeleriyle güvenlik ve işbirliği konularında iki boyutlu bir strateji ile ele almaktadır. RF'nun iki boyutlu bir strateji izlemesinin nedeni, yakın çevresinde Avrupa'nın AB boyutunda güvenlik açısından bir rol oynamasını istememesinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte RF, NATO'nun genişlemesinden rahatsızlık duymakta ve bu durum RF'de bir kuşatılmışlık hissi oluşturmaktadır. Doğu Avrupa ülkelerinin ve Baltık ülkelerinin NATO'ya üye olmalarının yanı sıra Avrupa güvenliğinin sınırlarının Kafkaslar'ı kapsayacak şekilde genişletilmesi, RF'de jeopolitik kaygılar meydana getirmektedir. Ancak tüm bunlara karşılık RF, ABD'nin üstünlüğünü kabul etmekte ve büyük bir çatışmada kendisinin daha çok zarar göreceğini bilerek, RF ve ABD ilişkilerinde kurulan alt yapının korunmasını istemekte ve düzenli olarak ikili ilişkilerin geliştirilmesini dış politika esaslarından biri olarak kabul etmektedir.⁸⁶

84 Caşm, M., H., a.g.e., s.415

85 Hekimoğlu, A., N., a.g.e., s.213

86 Alkan, A., 21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Karadeniz Güvenliği, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006, s.s.59-61

Mekik diplomasisi gereği Putin, seçim sonrasında Avusturya- Kanada-Küba-Fransa-Almanya-Hindistan-İtalya-Japonya-Kuzey Kore-Polonya-İsveç-İngiltere ve Vietnam ile ekonomik platformun ön planda tutulması için diplomatik resmi temaslarda bulunmuştur. Çin ile yapılan temaslardan sonucu iki ülke arasındaki ticaret hacmi artırılmış, Hindistan ile 150 proje kapsamında 17 ayrı sektörde teknik işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Putin, komsuları Beyaz Rusya-Ukrayna-Özbekistan'a da resmi ziyaretlerde bulunmuş, NATO, Irak-İran-Kuzey Kore-Vietnam ile de yeni bir müzakere süreci açarak "tüm vektörlerde optimal işbirliğini" öngören farklı bir diplomasi taktiği sergilemiştir. Ancak, Rusya'nın dış politika stratejilerinde hedef aldığı en önemli oyuncu, ABD olmuştur.⁸⁷ Hatta Putin iç politikada önemli riskler olarak terörizme karşı savaşta ABD'ye tam destek sağlamış ve Batı ile Avrasyacılık arasında bir eksene oturtulmaya çalışılan Rusya'nın yönü, 11 Eylül'den sonra Batı ile bütünleşmeye ve bu anlamda ABD ile müttefikliğe doğru çevrilmiştir. Ancak daha sonra Batı'dan umduğunu bulamayan Putin, Batı ile yaşadığı balayına karşı daha ihtiyatlı politikalar izlemiştir.⁸⁸

11 Eylül olayları Rusya ile, başta ABD olmak üzere, Batı'yı yakınlaştırmış ve Putin 11 Eylül sonrasında terörle mücadele konusunda uluslararası koalisyona katılarak Batı dünyası tarafından saygı duymuştur. RF'da yukarıda da ifade edildiği gibi Batı ile bütünleşme önemsenmiş ancak Irak Savaşı ile Rusya ile Batı arasındaki ilişkiler soğumasa da BDT coğrafyasında arka arkaya meydana gelen renkli devrimler, Rusya ile Batı arasındaki yakınlaşmanın sağlam temellere oturmadığını göstermiştir.⁸⁹

87 Çaşm, M., H., a.g.e., s.415

88 Cankara, P., Ö., Cankara, Y., "Viladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler", S.D.Ü Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2007, S.15, s.195

89 Kamalov, İ., Putin Dönemi Rus Dış Politikası: Moskova'nın Rövanşı,..., s.9

4.1.3.2. Rusya'nın "Süper Güç Hayali"

SSCB'nin mazisi, Rusya'nın dünyadaki en büyük topraklara sahip olması, zengin petrol ve diğer doğal kaynaklar, yürüttüğü başarılı uzay çalışmaları, büyük bir orduya ve nükleer silahlara sahip olması gibi etkenler, Moskova'nın, Rusya'nın "büyük güç" olması gerektiğini düşünmesini sağlamaktadır. Rusya'nın kendisini tekrar bir süper güç olarak hissetmesinin temelinde ve enerji kaynaklarına sahip oluşu yatmaktadır. Çünkü enerji konusu, Rusya'nın dış politikasının önemli bir unsuru haline gelirken, enerji fiyatları her geçen gün artması ve Yakın Doğu'nun istikrarsızlaşması, dünyada Rus enerji kaynaklarına olan ihtiyacı arttırmaktadır.⁹⁰ Enerji sorunlarının global çapta yaygınlaşması ve giderek siyasi nitelik kazanması, enerji faktörünü Rusya'nın dış politikasının temelini oluşturan başlıca unsurlardan biri haline getirmiştir. Özellikle son dönemlerde bu faktör, Rusya'nın dış ekonomik ve politik çıkarlarını gerçekleştirmede kullanabileceği önemli araca dönüşmektedir. Dünya enerji piyasalarının gelecekteki seyri ve Rusya'nın bu piyasalardaki konumu dikkate alınırsa, enerji faktörünün Rus dış politikasındaki öneminin daha da arttırmıştır.⁹¹

Rusya'nın dış politikasının esas amacı olan, yeniden büyük güç statüsünün geri alınmasını sağlamak için dört yaklaşımın uygulanması gerektiği belirtilmektedir. Bu yaklaşımların; ilk olarak askeri gücünü arttırmak, ardından ekonomik kalkınmasını sağlamak, uluslar arası örgütlere üye olarak dünya devleti statüsünü pekiştirmek ve eski Sovyet devletlerinin Moskova merkezli birliğe katılımının sağlanmasının olduğu vurgulanmaktadır.⁹²

RF, küresel düzende ABD'nin etkinliğini kırmak için uluslar arası politikada, istikrarlı, adil, demokratik bir dünya düzeni isteği ile ABD'nin yaptığı stratejik hataları ön plana çıkarmayı esas alan bir strateji izlemektedir. Bu kapsamda BM Güvenlik Konseyi'nin etkinliğinin artırılmasını istemekte ve BM Güvenlik Konseyi'ne veto hakkına sahip yeni güvenilir daimi üyeler alınması isteği ile

90 Kamalov, İ., a.g.e., s.s.10-11

91 Osmanov, E., (22.09.2004), "Rusya'nın Süper Güç Olma Hesapları ve Enerji", (08.02.2010), <http://www.tasam.org/index.php?altid=75>

92 Hekimoğlu, A., N., a.g.m., s.289

Almanya ve Japonya'nın desteğini hedeflemektedir.⁹³

21. yüzyılın getirdiği küreselleşme rüzgarları, teknolojik gelişmeler ve bunların sosyo-ekonomik ve siyasal sonuçları nedeniyle Rusya Federasyonu'nun değişen dünyada pozisyonunun ne olması gerektiği veya karşı karşıya kalabileceği tehditlere karşı ne gibi tedbirler alacağı “dış politika doktrini” kapsamında belirlenmiştir. Bu doktrinde Rusya'nın doğrudan etkilenebileceği faktörlerden bahsedilmiştir ve ayrılıkçı hareketler, terörizmin artışı, küreselleşme bağlamında dışa bağımlılığın artması bu faktörler arasında yer almıştır. Doktrine göre Rusya Federasyonu bu gibi faktörlere karşı dengeli bir dış politika yürüterek hem batıdaki hem de doğudaki ülkelerle işbirliği ve karşılıklı görüş alışverişine dayanan ilişkiler geliştirmelidir. Doktrin bu noktada çok kutuplu dünya düzeninin kurulmasına yönelik çaba gösterileceğinden bahsetmektedir.⁹⁴

Rusya, Batı ve Doğu arasındaki çelişkisini hali hazırdaki yönetimin hevesleri ile “bağımsız büyük güç” olma rolü ile aşmaktadır. Bu rol onun stratejik bağımlılık ve daha büyük bir politik kimliğin altında kalmadan kendi yolunda yürümesini sağlayacaktır. Rusya resmi dökümanlarına göre: Rusya iki kıtada yer alan bir dünya gücüdür; iç ve dış politikasına karar verme ve uygulama özgürlüğünü, BDT'nin en büyük ülkesi ve Avrasya devleti olma statüsü ve avantajlarını, uluslar arası kuruluşlarda bağımsız konum ve hareket edebilmeyi elinde tutmaktadır. Bu nedenle salt doğu ya da salt batı eğilimli dış politikayı istememektedir.⁹⁵ Rusya'nın kendisini bir süper güç olarak hissetmesinde, elde ettiği bazı alanlardaki diplomatik başarılar ve izlediği çok yönlü dış politikası etkili olmaktadır.⁹⁶ Ancak Rusya'nın küresel bir devlete dönüşmeyeceği düşüncesi herkes tarafından kabul görmektedir. Bölgesel güç veya sadece güçlü olmak için, her şeyden önce başarılı olmak gerekmektedir. Burada ise temel olarak ülkenin ekonomik, toplumsal ve politik alanlarda dönüşümünün sağlanmasında başarılı olunması gerekmektedir.⁹⁷

93 Alkan, A., a.g.e., s.62

94 Erişen, C., “Rusya Federasyonu'nda Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Askeri Doktrinler”, Erhan Büyükkakıncı (Der.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Ankara; Phoenix Yayınevi,2004, s.182

95 Yılmaz, S., *Güç ve Politika*,..., s.510

96 Kamalov, İ., a.g.e., 12

97 Trenin, D., “Üçüncü Kuşak: 21. Yüzyıla Girerken Rus-Amerikan İlişkileri”, (Çev.) Nazım Cafersoy, *Avrasya Dosyası, Rusya Özel*, C.6, S.4, Kış 2001, s.s.291-292

4.1.3.3. Putin'in Öncelikli Dış Politika Seçenekleri ve Ukrayna Stratejisi

Putin dönemi dış politikasını üç aşamada ele almak olasıdır:⁹⁸

- Başbakan olarak atanması ile cumhurbaşkanlığı seçimleri arası dönemde ulusçu sloganların ağırlık kazandığı dönem;
- Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra Avrasyacı yaklaşımın tamamen egemen olması ve devletin merkezileştirilmesi sürecine hız verilmesi ile belirginleşen dönem;
- 11 Eylül sonrasında Batılı ülkelerle işbirliğinin hızlanması ve Batı'nın da teşvikiyle Atlantikçi paradigmanın tonlarına rastlanılan, Avrasyacı söylemin kısmen yumuşatıldığı dönem.

Duma ve cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi Rus kamuoyuna ulusçu içerikteki sloganlarla bazı verilmek istenmiş ve Putin'in siyasal kişiliğinin meşruluğunun sağlanması amaçlanmıştır. Putin seçim zaferinden sonra devlet içi merkezileşme politikalarına hız vermiş, ordu ve devlet kurumlarında yeniden yapılanma girişimleri başlatmıştır. Devletin tek bir merkezden yönlendirilmesi önceliği, Avrasyacı paradigmanın da temellerinden birisidir. Bu duruma paralel olarak Avrasya ekonomik işbirliği bölgesi, Kolektif Güvenlik Paketi gibi dış politikada BDT eksenli politikalara hız verilmiştir. Rus devletinin ve çıkarlarının uluslar arası arenada meşrulaştırılması amacı dış politika konseptinin özünü belirtmektedir. Bu ölçüde çok kutuplu sistem yaklaşımı çerçevesinde ikili ilişkilerinde aktif bir dış politika izlemesi ve uluslar arası ve bölgesel kuruluşların etkinliklerine katılması yaklaşımı ile Batılı kurumlarla nitelikli ilişkilerin geliştirilmesi esastır. Avrasyacı yaklaşımın bir uzantısı olarak da, büyük güç söylemini benimseyen ve kendi bölgelerinde güç odağı durumundaki devletlerle (ABD, AB, Çin, Hindistan, vs.) ikili düzeyde özel ilişkilerin geliştirilmesi, yaşamsal bir öncelik taşımaktadır.⁹⁹

98 Büyükkakıncı, E., "Viladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış: Söylemler, Arayışlar, Fırsatlar", (Der.) Erhan Büyükkakıncı, Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna, Ankara:Phoenix Yayınevi, 2004,s.159

99 Büyükkakıncı, E., a.g.e., s.s.159-160

Putin döneminin dış politikasını değerlendirebilmek ve Rusya'nın dış politika önceliklerini tespit edebilmek için bölge bütünlüğünü koruma ilkelerini temel alarak hazırlanmış Ocak 2000'de yayınlanan "Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Doktrini", Haziran 2000'de yayınlanan "Rusya Federasyonu Dış Politika Doktrini" ile "Askeri Doktrin belgelerini incelemek gerekmektedir. Tüm bu dökümanlarda belirtilen ulusal çıkarlar şu şekildedir:¹⁰⁰

- Rusya'nın temel önceliği; (uluslar arası) terörizm, doğal ve endüstriyel kaynaklı felaketler ve savaş zamanı meydana gelen askeri operasyonlardan korunmaktır;
- Ekonomik gelişmeleri hızlandırmak ve yaşam standartlarını iyileştirmektir;
- RF'nun egemenliğini, toprak bütünlüğünü korumak ve güçlendirmek, anayasal sistemin temelini güçlendirmektir;
- RF'nun pozisyonunu uluslar arası arenada güçlendirmektir;
- Özellikle BDT'ye üye olan ülkelerle karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesidir;
- Uluslar arası terörizm ile mücadelede, BDT Ortak Güvenlik Anlaşması çerçevesinde; askeri-politik alanlarada işbirliği yapılmasıdır;
- Politik, dini ve etnik ayrılıkçılara yardım ve bağışlara sebep olan durumlar giderilmelidir.

Henüz uluslararası sistemin hangi yönde gelişeceği kesinleşmemesi sebebiyle Rusya'nın yeni ulusal güvenlik konseptinde askeri kuvvetlerin temel rolünün devam etmekte olduğu vurgulanarak, ikinci olasılık karşısında, gelişmiş ülkelerin kendi güvenliklerini garanti altına almalarına karşın Rusya'nın zayıflatılmasının kabul edilemeyeceği ifade edilmektedir. Bu çerçevede, ulusal güvenlik konsepti, Rusya'nın ulusal çıkarlarını, bu ülkenin egemenliğin ve "büyük güç" konumunun sürdürülmesi ve bununla birlikte müttefiklerinin bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün de sağlanması olarak tanımlanmaktadır.¹⁰¹

RF'nun ulusal güvenliğine tehdit oluşturan faktörler ise şu şekilde sıralanmaktadır:¹⁰²

100 Cankara, P., Ö., Cankara, Y., a.g.m., s.196

101 Kibaroglu, M., "Rusya'nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini", Avrasya Dosyası Rusya Özel, C.6, S. 4, 2001, s. 100

102 Kibaroglu, M., a.g.e., s.100

- Kitle imha silahlarının ve onları gönderme araçları olarak kullanılan balistik füzelerin yayılması sorunu;
- Uluslararası barış ve istikrarı korumakla görevli kuruluşlardan BM'nin ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) etkinliğinin zayıflaması;
- Rusya'nın uluslar arası arenada politik, ekonomik ve askeri etkisinin zayıflaması;
- NATO'nun Rusya sınırlarındaki bölgelere doğru genişlemesi;
- BDT içinde ilişkilerin zayıflaması;
- BDT ülkelerinin sınırlarının hemen ötesinde çatışmaların ivme kazanması;
- Rusya'dan toprak talebinde bulunulması.

Bu nedenlerle doktrinlerde, ekonomik çıkar ve araçların dış politikada temel öncelikler ve araçlar olacağı açıkça ifade edilmiştir. Esasında bu doktrinler Rus dış politikasındaki önemli bir değişikliğin ilanı gibi kabul edilebilir. Bu değişim Aralık 1999'a kadar Rus dış politikası karar verme sürecinde temel etken rolü oynayan askeri çevrelerin egemenliğinin giderek azaldığı anlamına gelmektedir. Doktrinler, aynı zamanda Rus dış politikasında etkin olma mücadelesi yaşayan önemli güçlerden biri olan Rus enerji sektörünün önemli bir üstünlük sağladığını da ortaya koymaktadır.¹⁰³ İktidara gelişinden itibaren dış politikadaki öncelikli bölgenin eski Sovyet ülkeleri olduğunu ilan etmekle kalmayıp bunlarla entegrasyonu arttıracak somut ilişkilere ve projelere girişen Putin, 2000'li yılların başlarında Avrasya coğrafyasını adeta yeni bölgesel (kıtasal) örgütler ağıyla donatmaya çalışmıştır. Bu eğilim, daha ziyade 11 Eylül olayından sonra şiddetle hissedilmeye başlanmıştır. Bu olayın akabinde bir yandan Afganistan operasyonunda ABD'ye destek veren Rusya'nın diğer yandan da kendi hinterlandında siyasi, ekonomik ve güvenlik bağlamında bir konsolidasyona, toparlanmaya yöneldiği görülmektedir. Rusya'nın Avrasya coğrafyası ile iletişimini ve entegrasyon girişimlerini arttıran örgütler şunlardır:¹⁰⁴

- Bağımsız Devletler Topluluğu,
- Avrasya Ekonomi Topluluğu,

103 Cafersoy, N., (02.01.2006), "Enerji Diplomasisi: Rus Dış Politikasında Stratejik Araç Değişimi", (09.02.2010), <http://www.turksam.org/tr/>

104 İmanov, V., Avrasyacılık: Rusya'nın Kimlik Arayışı, İstanbul: Küre Yayınları, 2008, s.s.276-277

- Ortak Ekonomik Alan,
- Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
- Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)

Dış politika doktrini BDT ile iyi ilişkilerin iki taraflı ve çok taraflı esaslarda Rus dış politikasının en üst önceliği olduğunu açıklamaktadır. Belge, BDT ile ortaklığın ulusal güvenliğin bir garantisi olduğunu belirtmiştir ve BDT alanında uzmanlaşmış bölgesel kuruluşların önemini vurgulamaktadır. Doktrin, aynı zamanda BDT ülkelerinde var olan anlaşmazlıkları çözmenin ve güvenlik konularında özellikle uluslararası terörizm ve küreselleşmeye karşı savatsa kuvvetlendirici askeri ve politik ortaklıkların önemini vurgulamaktadır. Rusya; uluslararası sahnede bağımsız, ekonomik olarak tutarlı bir oyuncu rolü oynamayı istemektedir ve herhangi bir süper veya global güç tarafından hakim olunmamaya da kararlıdır.¹⁰⁵

Tüm bu veriler dikkate alındığında Rusya'nın dış politikasını oluşturmasında büyük önem taşıyan altı öncelik bulunmaktadır:¹⁰⁶

- Rusya Federasyonu'ndaki iç ekonomik ve siyasal durumun gittikçe dengesiz ve karışık bir hal alması (özellikle Saka, Tuva, Kafkasya'daki-Çeçenistan, Osetya, Ingusetya- çatışmalar ve Tataristan'daki gelişmeler),
- Baltık ülkeleri, Ukrayna, Kazakistan ve Kafkasya ülkeleriyle ekonomik, askeri, siyasal ve etnik konularda artan anlaşmazlıklar,
- Rusya dışında yasayan Rusların sorunlarının çözümlenmesi ve onların hukuki statülerinin güvence altına alınması gerekliliği,
- BDT ve Doğu Avrupa ülkeleriyle olan ekonomik ilişkilerin gittikçe zayıflaması,
- Eski Sovyetler Birliği'nin güney bölgelerinden gelebilecek olan askeri tehditlerin süregelmesi (bunlar Afganistan da olduğu gibi Rusya Federasyonu'nu fazlasıyla zor duruma sokabilir),
- Varşova Paktı ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yeni uluslararası düzen içerisinde Rusya eksenli bir bağlaşıklık sisteminin geniş anlamda kurulmasının çok zor olması.

105 Cankara, P., Ö., Cankara, Y., a.g.m., s.198

106 Erişen, C., a.g.e., s.182

Dış Politika Doktrini kapsamında, Rusya Federasyonu'nun ABD'nin BM Güvenlik Konseyi'ne danışmadan yürüttüğü askeri hareketlerden duyduğu rahatsızlık resmi olarak belirtilmiş ve buna karşılık Güvenlik Konseyi'nin genişletilmesi ve yeni ülkelerin dahil edilmesine yönelik görüşler sunulmuştur. Yine bu kapsamda duyulan bir başka rahatsızlık ise NATO'nun özellikle Doğu Avrupa'ya yönelik genişlemesinin ve yeni üyelerin topraklarına konvansiyonel silahların yerleştirilmesinin yarattığı kaygılardır. Keza, bu genişleme uzun vadede kıtanın bölünmesine yol açabilecek ve Rusya Federasyonu'nun bölgesel önceliklerine zarar verebilecek nitelikte olabilecektir.¹⁰⁷

Batı ve özellikle NATO'yla olan ilişkilere dair, 2003 Savunma Raporu iki ayrı fikri içermektedir. Hem NATO'nun yeni üye toprakları içinde güç bulundurmasından endişe edilmektedir hem de NATO-Rus ilişkilerinin daha da geliştirileceği ve derinleştirileceği ifade edilmektedir. Ayrıca, NATO ve Birleşik Devletlerin önderlik ettiği koalisyonlarla bundan sonra herhangi bir nükleer ve geniş çaplı bir çatışmanın olamayacağı belirtilmekte, istikrarı sağlamaya yönelik olarak Rusya'nın ABD ve diğer sanayi devletleri ile işbirliği içerisinde olacağı vurgulanmaktadır. Aynı zamanda da eğer NATO saldırgan yapı içerisinde olmaya devam ederse, Rus askeri planlamalarında ve Silahlı Kuvvetleri'nde, nükleer stratejiyi de içerecek biçimde önemli değişikliklerin yapılabileceğinin altı çizilmektedir.¹⁰⁸

Putin 17 Kasım 2004'te Rusya'nın, BM Güvenlik Konseyi'nin Rusya dışındaki dört daimi üyesi olan ABD, İngiltere, Fransa ve Çin'de bulunmayan ve önümüzdeki yıllarda da bulunmayacak olan bir nükleer silah geliştirdiğine ilksin açıklamada bulunmuştur. Putin bu açıklamasıyla iç politikada Rus toplumunda Rusya'nın eski gücüne erişme konusunda önemli adımlar attığı yönünde bir ön kabulün oluşmasını amaçlamıştır. Putin'in açıklaması Tataristan'da ayrı bir alfabe talebinin yükseldiği, Karaçay Çerkez Cumhuriyeti'nde darbe denemesinin yapıldığı ve Çeçenistan sorununun bitmediği bir ortamda yapılmıştır. Bu nedenle de açıklama, sanki bu hareketlerin ayrılıkçılığa kayması karşısında Rusya'nın “bir bölgesel güç olarak”

107 Erişen, C., a.g.e., s.s.182-183

108 Cankara, P., Ö., “Putin Dönemi Rusya'nın Yeniden Güç Olma Stratejileri ve Politikaları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze, 2007, s.88

durmakta kararlı olacağı mesajını vermektedir. Dış politikada ise mesaj ABD'ye gitmektedir. Zira açıklama, Bush yönetiminin ikinci kez daha fazla neo-con unsurlarla iktidara gelmesinin ve ABD'nin çok uzun menzilli füze sistemi geliştirdiğini açıklamasının ardından yapılmıştır. Rusya'nın "Yakın Çevre Politikası"na göre vazgeçilmez önemde olan Orta Asya ve Kafkasya bölgesinde, ABD'nin etki alanının daha da artabileceği işaretleri görülmeye başlanmıştır. Örneğin Gürcistan'da ABD yanlısı bir iktidar işbaşındadır. Osetya sorunu ABD'nin olası girişimleriyle Rusya aleyhine büyüyebilir.¹⁰⁹ Ağustos 2008'de yaşanan Rus-Gürcü Savaşı bu dönemdeki kuşkuları haklı çıkarmış ve karşıt tepki olarak Rusya Gürcistan'a yönelik sert gücünü uygulamaktan çekinmemiştir.

11 Eylül sonrasında yakınlaşan Rus-Amerikan ilişkileri önce Gürcistan sonra da 2004'te Ukrayna'da yaşanan renkli devrimler ve NATO'nun 2004 genişlemesinden sonra gerginleşmiş ve romantik ilişkiler son bulmuştur.¹¹⁰ Ukrayna'da yaşanan Turuncu Devrim, küresel güçler açısından bir iktidar mücadelesi şeklinde yaşanmıştır.. "Ukrayna'da popüler olan Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin Yanukoviç'in tarafında kampanyaya katıldı. İddiaya göre Rus kaynaklar Yanukoviç'in kampanya hazinesine 300 milyon dolar yatırdı. Yuşçenko ise - hem Ukrayna'da hem Ukrayna diasporası arasında kendi zengin finansörlerine sahipti ve internetten yararlanarak profesyonel bir kampanya yürüttü."¹¹¹

Rusya ve ABD'nin gündemindeki en önemli konulardan biri Avrasya coğrafyasındaki nüfuz yarışıdır. ABD'nin; Bulgaristan, Gürcistan, Azerbaycan, Romanya gibi ülkelere askeri üsler, Polonya ve Çek Cumhuriyetine füze kalkanları kurma girişimleri, Avrasya enerji jeopolitiğinde kuvvetlenen pozisyonu, NATO'nun doğuya doğru genişlemesi ve Kosova'nın bağımsızlığının tanınması Rusya'nın da etkisini artırmak istediği bu coğrafyada çıkar çatışmalarına yol açmaktadır. Ancak her iki tarafın da Avrasya coğrafyasında gerginliği tırmandırmamaya özen gösterdiği dikkat çekmektedir. 2005 yılının Şubat ayında Bratislava'da ve Mayıs'ta Moskova'da gerçekleşen Bush-Putin zirvesinde iki ılımlı mesajlar vermişlerdir.¹¹²

109 Yapıcı, Y., Yeni Soğuk Savaş: Putin, Rusya ve Avrasya, İstanbul: Başlık Yayınları, 2007, s.s.35-7

110 Kamalov, İ., a.g.e.,s.25

111 Kubiçek, P., a.g.e., p.169

112 DEİK, Rusya Ülke Bülteni, Haziran 2008, s.8

Brzezinski'ye göre ABD'nin bir süper güç olarak kalabilmesi ve dünyadaki yeni düzeni kurabilmesi için Avrasya coğrafyasına hakim olması gerekmektedir. ABD dünyada tek süper güç olarak kalma istemektedir ve uyguladığı politikalarla bu bölgeye hakim olmaya çalışmaktadır. Bu nedenle de Avrasya coğrafyasında etkin olan bölgesel güçleri kuşatmaya çalışmaktadır. Ancak en fazla kuşatılan bölgesel güç RF'dir. ABD gerçekten Rusya'nın yeniden eski günlerine dönmesini istememektedir. ABD, Brezinski'nin de belirttiği gibi Rusya'yı kara bir delik olarak nitelendirmektedir ve kara deliğin yeniden büyümesini istememektedir. Bu sebepten dolayı ABD Rusya'nın gücünün artmaması için birçok önlem almıştır. Afganistan ve Irak müdahaleleri bu oyunun önemli hamleleri olarak görülebilir. ABD'nin diğer hamleleri parçalanmış SSCB'den ayrılıp bağımsızlıklarını kazanmış devletler ve SSCB'nin uyduları olarak tanımlanan devletler üzerinde etki kurmak olmuştur. Bu devletler bilindiği üzere Orta Avrupa, Batık Denizi, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'da bulunmaktadır.¹¹³ 1949 yılında 12 kurucu üye ile kurulan NATO, son katılımlarla, üye ülkelerin % 40'ını eski Doğu Bloku ülkeleri oluşturmaya başlamıştır. 17 Mart 2004 tarihinde ise Ukrayna Parlamentosu, Ukrayna topraklarında NATO'ya ait askeri birlik ve araçların engelsiz geçebileceğini kabul etmiştir.¹¹⁴

Bütün bu kuşatmanın dışında Rusya'nın hemen sınırlarında ortaya çıkan çok önemli gelişmeler de vardır. Bu gelişmelerin yaşandığı belki de en sıcak yer Rusya'nın Karadeniz'deki sınır komşusu Ukrayna'dır. Ukrayna'da Rusya destekli Yanukoviç, ülkede yaşanan turuncu devrim sonucunda yönetimi Yuşçenko'ya bırakmıştır. Bu da Rusya'nın etkinliğini kaybettiğini gösteren bir gelişmedir. Bu gelişmenin Rusya'nın hemen burnunun ucunda olması gerçekten Rusya'nın tamamen kapana kısılmaya başladığını gösteren bir diğer gelişmedir. Özellikle geçen hafta Ukrayna ile Gürcistan'ın Rus Çarı Nikolay II'nin Borjomi'de yaptırdığı, Sovyet lideri Stalin'in de sık sık kullandığı sarayda Baltıklardan Karadeniz ve Kafkasya'ya uzanan eski Sovyet topraklarında "Demokratik Ülkeler Koalisyonu" kurma anlaşmasının imzalanması da bunu daha da açıkça gösteren bir gelişmedir.¹¹⁵

113 Atay, I., (03.10.2005), "Kuşatılmış Rusya", (12.02.2010), <http://www.tasam.org/index.php?altid=1292>

114 Kamalov, İ., a.g.e., s.44

115 Itri Atay, a.g.m.

Putin'in ifadesiyle "eski Sovyet cumhuriyetlerini medeni bir şekilde boşanması için bir araya getiren Bağımsız Devletler Topluluğu" (BDT)'ye karşı geliştirilen bu yeni oluşum son dönemde Orta Asya'da ABD'ye meydan okuyan ŞİÖ'ye de adeta bir cevap niteliğindedir. Aslında eski Sovyet coğrafyasında Batı yanlısı alternatif birlik kurma düşüncesi yeni değildir. Zira, Moskova'nın etkisini sınırlandırmak için ABD tarafından daha önce GUAM kurdurulmuştu. Önceleri 4 üyeden oluşan bu birliğe daha sonra Özbekistan'da katılmış ancak, 2002 yılından beri fiilen çalışmalarına iştirak etmediği GU(U)AM'dan 5 Mayıs 2005 tarihinde resmen ayrılmıştır. GUAM'dan Özbekistan'ın ayrılması ve bu örgütün genişleme umutlarını tüketmesi üzerine şimdi sivil devrim rüzgarlarının estiği eski Sovyet mekanında daha geniş katılımlı bir demokratik birliğin kuruluşu "Baltıklardan Hazar'a kadar demokrasi" sloganıyla gündeme gelmiştir. BDT üyelerinin sivil devrimlerle Batı'ya entegre edilmesi için amaçlanan bu yeni birliğin Rusya ve Çin'in arka bahçelerini hedef alması Avrasya coğrafyasında giderek kızışan küresel rekabete yeni bir boyut kazanmıştır.¹¹⁶

Rusya açısından Ukrayna'nın çok önemli bir jeopolitik konumu vardır; sıcak denizlere inmek, enerji nakillerini gerçekleştirmek için Ukrayna Rusya için önemlidir. Ukrayna içinse jeopolitik ortaklık ve tarihi bağlar önemlidir. Ukrayna'da yaşanan Turuncu Devrim Ukrayna'nın Rusya'dan uzaklaşarak AB ve NATO'ya yakınlaştığını göstermektedir. Rusya bu durumdan hoşnut olmayarak elindeki kozları Ukrayna'ya karşı kullanmaya başlamıştır. Bu kozların başında doğalgaz gelmektedir. Avrupa doğalgaz ihtiyacını Rusya'dan karşılamaktadır. Doğalgaz ihtiyacını Rusya'dan karşılayan Ukrayna, aynı zamanda Rusya'dan Avrupa'ya doğalgazı ulaştırır bir enerji koridorudur. 2006 yılı arifesinde iki ülke arasındaki ilişkiler Rusya'nın Gazprom şirketinin Ukrayna'ya yönelik fiyatı arttırması ve ardından Rusya'nın doğalgazı kesmesiyle daha da gerginleşmiştir. Bu doğalgaz krizi sonrasında Ukrayna doğalgaza dört katı fiyat ödemek zorunda kalmıştır.¹¹⁷

116 Oğan, S., (19.08.2005), "Demokratik Milletler Topluluğu, Bağımsız Devletler Topluluğu'na Karşı", (15.03.2010), www.turksam.org/tr

117 "Rusya Ukrayna İlişkilerinde Geline Son Nokta", (29.06.2006), (15.03.2010) <http://www.tasam.org/index.php?altid=1379>

Avrupa tarafından “Stratejik Şantajcı” olarak nitelenen Rusya’nın olası amaçları ise şöyle sıralanabilir:¹¹⁸

- Rusya doğalgazı keserek Ukrayna’da istikrarsız bir durum yaratarak, Başkan Viktor Yuşenko döneminde yaşanan olumsuz ekonomik gelişmelerden istifade ederek Viktor Yuşenko’ya karşı tepki oluşturmayı amaçlamış olabilir;
- Son yıllarda eski Sovyet coğrafyasında yaşanan renkli devrimler Rusya’dan uzaklaşma Batıya yakınlaşma olarak adlandırılıyordu. Bu devrimler Rusya’nın jeopolitik güvenini fazlasıyla etkilemiştir. Rusya doğalgaz kozuyla Ukrayna’yı cezalandırıp, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelere gözdağı vermeyi amaçlamış olabilir. Dünya kamuoyu bu olayı Yuşenko’nun demokrasi isteği ile AB ve NATO’ya üye gayretinin Rusya tarafından cezalandırılması olarak adlandırmaktadır;
- Rusya’nın eski gücüne geri dönme çabalarının ve bunu dünyaya göstermek istemesi olarak da yorumlanabilir. 21 Aralık 2005 yılında Güvenlik Konseyi toplantısında Rusya Devlet Başkanı Putin ülkesinin bundan sonra ana güç kaynağının silahlar değil enerji olduğunu açıklayarak orta vadede bu alanda dünya liderliğini hedeflediğinin sinyallerini veriyor;
- Rusya-Ukrayna arasındaki doğalgaz sorununun ilerleyen dönemlerde Kırım’a sahip olma savaşına dönüşeceği konusunda yorumlar yapılmaktadır. Bu süreçten sonra Rusya’nın Kırım’ı geri istemesi beklenen bir olaydır. Kırım’ın tarihine bakacak olursak 1774 yılında yapılan Küçük Kaynarca Anlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu Rusya’ya bırakmak zorunda kalmıştır. Stalin’den sonra iktidara gelen Ukraynalı Kruşçev “Rus Ukrayna kardeşliğinin 1000. yılı” bahanesiyle Kırım’ı 1954’te Rusya’dan alarak Ukrayna’ya bağlamıştır. O günden beri Kırım tartışmaları devam etmektedir.

Bu dönemde Rusya eski gücüne ulaşmak istemekte ve bunun için dünyaya yaptıklarıyla mesaj göndermekte, Ukrayna ise Rusya’dan kopup AB ve NATO’ya yakınlaşmak istemekte ve bunu yaparken her fırsatta Rusya ile ortak bağlarının olduğunu dile getirmektedir.

Rusya’nın dış politikası bağlamında “Doğal gaz boru hatları” önemli jeostratejik bir silaha dönüşmüştür. Rusya, 1999-2009 arasında Gürcistan ve özellikle

118 “Rusya Ukrayna İlişkilerinde Geline Son Nokta”,(29.06.2006), (15.03.2010)
<http://www.tasam.org/index.php?altid=1379>

Türkiye ve Ukrayna üzerinden Avrupa içlerine kadar uzanan boru hatlarını neredeyse ücretsiz döşedi. Bu hatların vanaları kış aylarında kapatılarak silaha dönüştürüldü. Bu politika Ukrayna’da son iki senede başarılı bir şekilde uygulandı. Ukrayna üzerinden gaz alan Avrupa ülkelerinin Rusya karşısında eli zayıfladı. Buna alternatif olarak görülen “Gazsız Nabucco Projesi” Avrupa için nefes alanı olarak algılandı. Rusya’nın Mavi Akımı’na karşılık geliştirilen Nabucco Projesi’nde Orta Asya ve İran gazına ümit bağlandı. Ama ABD-İran gerginliği, Orta Asya’ya tekrar dönen Rusya, Karabağ sorunu yüzünden gerginleşen Türk-Azeri ilişkileri, nihayetinde gazsız boru hattının “gazı”nı iyice aldı. Tüm bu olayların üzerine Türkiye’nin kara sularını Ruslara açtığı güney akım projesi Rusya’nın elini tekrar güçlendirmiştir.¹¹⁹

Rusya açısından Karadeniz kıyısı boyunca uzanan Ukrayna, Putin Rusya’sının Avrupa’ya açılan kapısı niteliğindedir. Avrupa’ya ihraç edilen enerji kaynakları bağlamında da kilit rol oynayan Ukrayna, Putin’in gözünde “gerçek bir devlet bile değildir”. Başka bir ifade ile gerek 46 milyonluk nüfusu, gerekse jeopolitik konumu itibarıyla gözden çıkarılamayan Ukrayna, Putin Rusyası’nca ‘gerçek bir devlet bile olmamakla’ itham edilen, topraklarının yarısından fazlası Ruslarca bahşedilmiş bir ülkedir.¹²⁰ Ancak Ukrayna’nın, Cumhurbaşkanı Vladimir Putin döneminde (2000-2008) giderek otoriter rejimin içine sürüklenen bir Rusya ile aynı rotada olmadığını söylemek yanlış olmaz. Bununla birlikte Orta-Doğu Avrupa’daki gibi, kolayca kurulabilecek etkili, demokratik bir hükümet beklentisini de henüz gerçekleştirmiş değildir.¹²¹

Ağustos 2008’de yaşanan Rusya-Gürcistan Savaşı’nda Ukrayna’daki turuncu ittifak bölünmüştür. Devlet Başkanı Yüsenko Gürcistan’ı desteklerken, Başbakan Timoşenko bağımsız bir tutum izlemiş ve Moskova ile yeni bir gaz anlaşması yapmıştır. Timoşenko’nun Rusya yanlısı bir politika izlemesi Putin ile yakınlaşmasını sağlarken Yüsenko ile aralarındaki uçurumu büyütülmüştür. Putin Rusya’sı açısından ise 2004 Turuncu Devrimi ile *kaybedilen* Ukrayna’nın geri kazanılması oldukça önemli. Özellikle Gürcistan Savaşı sonrasında Ukrayna’da

119 Günay, B ., (27.02.2010), “Rus Dış Politikasında Değişen Yöntemler: Ukrayna Seçimleri, (05.03.2010), <http://www.bilgesam.com/tr>

120 Özdal, H., K., (14.10.2008), “Ukrayna’daki Siyasi Atmosfer ve Rusya Faktörü”, (27.02.2010), <http://www.usak.org.tr>

121 Kubiçek, P., a.g.e., s.166

tekrar güçlü olabilen bir Rusya, kendisine komşu ülkelerde kendisi dışında bir aktörün güçlü ve / veya etkin olamayacağını ilan etmiş olacaktır. Bu nedenle Rusya, Ukrayna içindeki siyasi rekabetin önemli taraflarından biri haline gelmiştir.¹²² Ukrayna’da yapılan son başkanlık seçimlerinde Yanukoviç’in iktidara gelmesi Rusya’nın aslında Ukrayna üzerindeki hegemonya kurma mücadelesinden vazgeçmediğini kanıtlamaktadır.

4.1.4. Medvedev Doktrini: Yeni Rus Dış Politikası ve Ukrayna

Rusya Federasyonu’nda 2 Mart 2008’de yapılan başkanlık seçimlerinde Dimitri Medvedev seçilmiştir. Medvedev’in teklifi üzerine Putin ise başbakan olmuştur.¹²³ 1993 yılında ilk kez Boris Yeltsin tarafından hazırlanan daha sonra 2000 yılında Putin tarafından geliştirilen Dış Politika Konsepti Belgesi, geleneği bozmak istemeyen Devlet Başkanı Medvedev tarafından da yayınlanmış ve Rusya’nın öncelikli dış politika seçenekleri bu belge ile tekrar ortaya konmuştur. Medvedev’in yayınladığı “Dış Politika Konsepti” büyük oranda Putin döneminde yayınlanan belge ile benzerlikler gösterse de bazı farklar dikkat çekmektedir. Bu farklılardan en belirgin olanı kuşkusuz, Rusya’nın “Büyük Devlet” (Süper Güç” olarak adlandırılmaması; onun yerine “modern dünyanın en etkili merkezlerinden biri” olarak nitelendirilmesidir. Yeltsin ve Putin’in devlet başkanlığının ilk yıllarında sorunlarla boğuşan Moskova’nın, Rusya’nın “Büyük Devlet” olduğunu vurgulaması psikolojik nedenlerle açıklanabilir. Ruslar, SSCB’nin yıkılmasını ve Soğuk Savaş’ı kaybetmelerini kabul edemediklerinden, Rusya’nın tarihin her döneminde dünyanın en büyük devletlerinden biri olduğu düşüncesinden vazgeçmediler. Her fırsatta bunu dile getirmeye özen gösterdiler. Bu yaklaşım Vladimir Putin’in sekiz yıllık (2000-2008) iktidarı döneminde de devam etti ama kimilerine göre artık Rusya’nın sözde değil, yaptıklarıyla “Büyük Devlet” olduğunu gösterdiği bir döneme girildi.¹²⁴

122 Özdal, H., K., a.g.m.

123 Aklar, Y., K., (11.03.2008) “Sonucu Belli Seçim”, (24.03.2010), <http://www.bilgesam.com/tr>

124 Kamalov, İ., “Medvedev ve Rusya’nın Yeni Dış Politika Konsepti”, Stratejik Analiz, , C.9, S.100, Ağustos 2008, s.8

Medvedev'in açıkladığı Dış Politika Konsepti, Mart 2008'de yayınlanan "Rusya'nın 2020'ye Kadar Sosyo Ekonomik Alanda Gelişme Konsepti" ile paralellik arz ederken, bu belgede Rusya'nın 2020'ye kadar "süper güç" olacağı öngörülmüştür. Bu öngörü bugün için Rusya'nın bir süper güç olmadığını bir göstergesi olmakla birlikte Rusya, Putin'in deyişiyle "söz dinleyen ülke değil, söz dinleten ülke" konumuna gelmek için büyük bir mesafe kat edilmiştir. Ancak Rusya elinde bulundurduğu silah gücüyle bir süper güç sınıflandırması içinde değerlendirilebilecek bir güç olarak nitelenebilirken, iç politikada demokrasi, ekonominin enerjiye bağımlı olması ve nüfus kaybı gibi sorunlarla uğraştığından bugün bir "süper güç" olmadığı ancak bu sorunların çözülmesi için yapılması planlanan reformlarla 2020'ye kadar bir süper güç olabileceği Rus yetkililerce ifade edilmektedir. Ancak yayınlanan Dış Politika Konsepti belgesinde Rusya'nın Avrasya'nın en büyük devleti olduğu görüşüne yer verilmiştir.¹²⁵

Medvedev'in imzaladığı ve açıkladığı konseptte, AB ile ilişkilere büyük önem verildiği görülüyor. Nitekim AB, Rusya'nın en büyük ticari ortağı iken, AB ülkeleri de enerji ihtiyaçlarının büyük bölümünü Rusya'dan karşılıyor. Belgede önümüzdeki yıllarda Asya, Güney Amerika ve Afrika ülkeleri ile ilişkilerin artırılması gerektiği vurgulanıyor ve bu bağlamda; Çin, Hindistan, Brezilya, Meksika, Güney Afrika Cumhuriyeti, Mısır, S. Arabistan, Güney Kore, Japonya ve Türkiye'nin adları zikrediliyor. Yayınlanan bu belge ile Medvedev liderliğindeki Rusya'nın dış politikasında büyük değişiklikler olması beklenmektedir.. Medvedev'in, Putin'in başlattığı çok yönlü dış politikayı devam ettireceğini ve Rusya'nın, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte kaybettiği Balkanlar, Orta Doğu, Asya-Pasifik, Afrika ve Güney Amerika'daki etkisini tekrar artırmaya çalışmaktadır. Moskova, önceliği BDT coğrafyasına tanımaya devam etmektedir. Tek kutuplu dünya sistemine karşı çıkan Rusya, G-8 ve BM Güvenlik Konseyi'ndeki daimî üyeliği sayesinde ABD'nin yayılmacılığına ve "çifte standartlarına" karşı koymaya çalışmaktadır.¹²⁶

125 Kamalov, İ., a.g.m., s.9

126 Kamalov, İ., a.g.m., s.9

Karadeniz’de AB, ABD ve kurumsal bazda NATO’nun girişimleri ile günümüzde Batı jeopolitik eksenine kayma süreci hızlanırken, ABD’nin bölge ülkeleri ile ilişkilerini derinleştiren ve geliştiren politikası, RF ile ilişkilerin gerilmesine neden olmaktadır.. Ağustos 2008’de Gürcistan ile Rusya arasında Güney Osetya nedeniyle çıkan çatışmaların yol açtığı kriz bölgede gerginliği turmandırırken, “Soğuk Savaş dönemine geri mi dönülüyor” sorusu daha sık dile getirilmeye başlanmıştır. Gürcistan-Rusya krizinin ateşkes ile dondurulması ancak nihai bir çözüme kavuşmaması bölgenin her an sıcak gelişmelere sahne olabileceğinin ve jeopolitik güç mücadelesinin tehlikeli boyutlarda devam edebileceğinin göstergeleri olarak değerlendirilmektedir.¹²⁷ Rusya Güney Osetya krizinde gösterdiği tutum ile bölgede göz ardı edilemez bir ülke olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle Kafkaslarda ve Orta Asya’da Rusya’nın izni olmaksızın adım atılmayacağını mesajını vermiştir. Güney Osetya krizinin ve Gürcistan müdahalesinin Rusya açısından olumsuz etkileri azımsanmayacak kadar büyüktür. Nitekim ABD, Güney Osetya krizinin hemen ardından Doğu Avrupa’ya füze kalkanı kurma projesine kesinlik kazandırmıştır.¹²⁸

Rusya Güvenlik Konseyi tarafından hazırlanan “2009-2020 Ulusal Güvenlik Stratejisi” raporuna göre Ortadoğu, Kuzey Kutbu, Hazar Havzasındaki enerji kaynaklarını ele geçirme mücadelesi yüzünden savaş çıkması olasılığı üzerinde durulmaktadır. Aynı zamanda bu belge ile ilerleyen süreçte Moskova’nın düşmanları sayılırken, isim verilmeden “askeri alanda üstünlük peşinde koşan” ülkeler olarak ABD ve önde gelen diğer Batılı devletler tarif edilmiştir. Raporda bölgesel dengenin bozulabileceği ve bu durumda Avrupa’da “füze kalkanı” benzeri sistemlerin yayılması ve NATO’nun genişlemesine dayandırılmaktadır.¹²⁹ Nisan 2008’de yapılan NATO zirvesinde, Rusya’nın şiddetle karşı çıktığı iki unsurdan biri olan füze kalkanı projesi Rus uzmanların gerektiğinde sistemleri denetleyebilecekleri gibi çeşitli güvenceler verilerek kabul edilmiş, diğer unsur olan Gürcistan ve Ukrayna’nın üyelikleri ise kabul edilmemiştir. Dolayısıyla görece bir uzlaşma ve politiklardan

127 “Obama Dönemi Amerikan Dış Politikasında Bölgesel Yaklaşımlar”, Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul, Şubat 2009, s.31

128 Özer, M., H., (03.12.2008), “Rusya Nereye Gidiyor”, (25.03.2010), <http://www.tasam.org>

129 “Ufukta Enerji Savaşı Var”, Milliyet, 26.12.2008

ödün verme sürecinin her iki ülke açısından da yaşandığı görülmüştür.¹³⁰ Ancak ABD’de Başkan Bush döneminde Rusya’yı çevreleme ve Rusya’nın nüfuz alanını daraltmak amacıyla başlatılan “Doğu Avrupa Füze Kalkanı Projesi”, Rusya’nın sert karşı koyuşlarının da etkisiyle ABD Başkanı Obama tarafından yeniden düzenlenmiştir.¹³¹ Pentagon Sözcüsü Geoff Morrell de füze kalkanı sistemini, ‘İran tehdidinin azaldığını gördükten sonra’ değiştirme kararı aldıklarını kaydetti. ABD’nin Rusya ile ilişkilerini geliştirme çabasının bir parçası olarak görülen bu adım Rusya ve NATO’da memnuniyetle karşılandı. Rusya, ABD ile anlaşamadıkları takdirde Kaliningrad’a füze kalkanı kuracaklarını açıklamıştı.¹³² Ancak ABD, Romanya ile füze kalkanı kurma konusunda anlaşmaya varmış ve Şubat 2010’da Romanya’ya füze kalkanı projesinin bazı unsurlarının yerleştirilmesine dair Romanya Yüksek Savunma Konseyi karar almıştır. ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden: ‘Bu yeni sistem Rusya’ya karşı değil. Şunu kesin olarak vurgulamak istiyorum; Romanya, Rusya’ya karşı bir savunma sistemi barındırmaz, bu sistem diğer tehditlere karşı...’ açıklamasını yapmıştır. Ancak Rusya bu gelişmeden rahatsız olduğunu açıklamıştır.¹³³

Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev, 2000 yılında Putin tarafından imzalanan askeri doktrini değiştirerek “2020’ye Kadar Rusya Federasyonu Askeri Doktrini”ni imzalamıştır.¹³⁴ Rusya, değiştirilen yeni askeri doktrinde NATO’nun genişlemesi ve füze kalkanı ile ilgili çalışmaları birincil tehdit olarak tanımlamıştır.¹³⁵

130 “Obama Dönemi Amerikan Dış Politikasında Bölgesel Yaklaşımlar”, Bahçeşehir Üniversitesi Uluslar arası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul, Şubat 2009, s.s.34-35

131 Sancaktar, C., (24.09.2009), “ABD’nin Rusya Politikasında Değişim ve “Doğu Avrupa Füze Kalkanı Projesi”, (27.03.2010), <http://www.tasam.org>

132“Amerika’nın Füze Kalkanı Kuzey ve Güney Avrupa’ya”, (22.09.2009), Usak Stratejik Gündem, (27.03.2010)

133 “Romanya, ABD’nin Füze Kalkanı Projesini Onayladı”, (05.02.2010), <http://tr.euronews.net>, (28.03.2010)

134 Çınar, B., (04.03.2010), “Yeni Rus Askeri Doktrininin Yansımaları”, (28.03.2010), <http://www.21yete.org>

135 “ABD Romanya’dan Sonra Bulgaristan’la da ‘Füze Kalkanı’nı Görüşüyor”, (12.02.2010),<http://www.haberler.com>, (28.03.2010)

Doktrinin üzerinde odaklandığı bir diğer husus ise nükleer caydırıcılığın ölçeğinin genişletilmesidir. Nükleer caydırıcılık, geniş ölçekli bir savaş halinde ele alan önceki doktrine göre değişerek, Gürcistan Savaşı gibi küçük ölçekli savaşlar için de geçerli olmuş görünüyor. Rusya'nın güvenliğini tehdit edebilecek bir küçük ölçekli bölgesel bir savaşta önleyici nükleer vuruşun göz ardı edilmeyeceği düşüncesi hâkim olmuştur.¹³⁶ ABD Dış İşleri Bakanı Hilary Clinton'un 13 Ekim 2009 tarihinde Rusya'yı ziyaret ettiği sırada Rus Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Nikolay Patruşev, Rusya'nın yenilenen askeri doktrini ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır: “Askeri doktrinimizi yeniledik. Daha önce kitle imha ya da konvansiyonel silahlarla düzenlenebilecek geniş çapta bir saldırıyı önlemek için nükleer silah kullanabileceğimizi belirtmiştik. Artık konvansiyonel silahlarla bölgesel ve hatta yerel çapta bir saldırıyı önlemek için de nükleer silah kullanabiliriz. Duruma ve olası saldırganın kimliğine bakacağız. Ulusal güvenlik için kritik bir durumda nükleer saldırıyı dışlamıyoruz”.¹³⁷ Bu açıklama aynı zamanda Rusya ve ABD arasındaki güç mücadelesinin ve çıkar çatışmalarının uzun vadede ortadan kalkma ihtimalinin düşük olduğunu göstermektedir. Rusya-ABD ilişkilerinde olumlu yönde yaşanan bazı gelişmeler olmasına rağmen, önemli noktalarda görüş ayrılıkları üst seviyededir. Bu bakımdan şu anda mevcut olan ABD-Rusya yakınlaşması, dönemseldir. İki taraftan herhangi birisi için şartlar olgunlaştığında, ilişkilerin yeniden gerginleşmeye başlaması kuvvetle muhtemeldir.

Rusya ve NATO arasındaki ilişkileri bu dönemde de belirleyen NATO'nun genişleme isteği olmuştur. NATO'nun coğrafi genişleme ya da dönüşümü Akdeniz, Orta Asya, Karadeniz, Kafkasya, Afrika ve Hazar bölgelerini kapsamaktadır. Bu süreçte Rusya'yı en fazla rahatsız eden nokta ise, NATO'nun özellikle Ukrayna ve Gürcistan'ı üye olarak alacağına dair verdiği beyanatlardan geri adım atmamasıdır. Rusya bu girişimi ulusal devlet çıkarlarına tehdit olarak algılanmaktadır. Bu genişleme politikasının Rusya ile Batıyı karşı karşıya getireceğini 15 yıl önce Fransa Dışişleri Bakanı Roland Dumas şu sözleri ile öngörebilmiştir: “NATO'nun genişleme politikası Rusya'nın kendisine yönelik bir kuşatmaya karşı olan şüphesizliğinin yeniden doğmasına yol açabilecektir, bu ise gerek Avrupa gerekse tüm

136 Çınar, B., (04.03.2010), “Yeni Rus Askeri Doktrininin Yansımaları”, (28.03.2010), <http://www.21yyte.org>

137 Gülşen, H., Aylık Rusya Raporu, Ekim 2009, s.33, <http://www.avim.org.tr>

dünya için çok tehlikelidir”. Fransız bakanın bu öngörüsü, günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Rus-Gürcü Savaşı sonrasında Güney Osetya ve Abhazya’nın bağımsızlıklarını ilan etmeleri ve Rusya Federasyonu’nun bu bağımsızlıkları tanınması, sürece yeni bir boyut kazandırmış ve NATO’nun Rusya ile ilişkilerini tek tarafı olarak tamamen dondurmasına sebep olmuştur. Ancak gelinen noktada NATO yeniden Rusya ile ilişkileri koşulsuz başlatma kararı alarak geri adım attığı yönünde bir görüntü sergilemektedir. Bu durum Rusya için psikolojik bir üstünlük sağlamaktadır. Çünkü Medvedev’in de söylediği gibi, ilişkileri donduran ve yeniden başlatma kararı alan NATO olmuştur. Bu durumun Rusya cephesinden Gürcistan konusunda gelinen noktayı NATO’nun kısmen de olsa kabullenmesi olarak algılanması kuvvetli bir ihtimaldir.¹³⁸ Bununla birlikte Rusya ve ABD arasındaki ilişkiler, ABD Başkanı Obama ile Rusya Devlet Başkanı Medvedev’in 8 Nisan 2010 günü Çek Cumhuriyeti’nin başkenti Prag’da imzalanan “Yeni START” anlaşması ile yumuşamış ve önümüzdeki on yılda nükleer silahların sınırlandırılması konusunda yeni ufuklar açılmasına ön ayak olmuştur.¹³⁹

Medvedev dönemi dış politikasının yakın çevre doktrini kapsamında en önemli başlıklarından biri olan Ukrayna ile ilişkiler, Turuncu Devrim yıllarında kaybedilen stratejik ortaklık perspektifinin yeniden yakalanması sonucunu doğurmuştur. Şubat 2010’da Ukrayna’da yapılan başkanlık seçimlerini Rusya yanlısı Yanukoviç’in kazanması, Rusya’nın stratejik çıkarları açısından önemli bir gelişme olarak vuku bulmuştur.¹⁴⁰ V.Yanukoviç cumhurbaşkanı seçildikten sonra Ukrayna’nın dış siyasette bir denge politikası izleyeceği sadece uzmanlarca değil, Yanukoviç’in yakın çevresince de tahmin edilmektedir. Ayrıca Yanukoviç de Batı-Rusya tercihi arasında ikiye bölünmüş Ukrayna toplumunu birleştirmeyi amaçladığını ifade etmiştir. Fakat şimdilik denge politikasında Rusya tarafının ağır bastığı görülmektedir. Hem Rusya hem de Ukrayna dış politikası açısından önemli olan ve Rus dış politikası açısından bir stratejik şantaj aracına dönüştürülen enerji ile Rus Filosu meselelerine yönelik yapılan antlaşmalar Rusya tarafının bugün ağır bastığını göstermektedir.¹⁴¹

138 Gülşen, H., Aylık Rusya Raporu, Ocak 2010, s.64, <http://www.avim.org.tr>

139 Erdurmaz, S., (10.03.2010), “Yeni START Anlaşmasının Yansımaları Neler Olabilecektir?”, (29.03.2010), <http://www.turksam.org/tr>

140 <http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=4162&kat=33>, (22.04.2010)

141 Asker, A., (26.04.2010), “Rusya-Ukrayna İlişkilerinde İki Ana Madde: Enerji ve Rus Filosu”, (01.05.2010), <http://www.21yyte.org/tr>

4.2. Küresel Güç Mücadelesinin Ukrayna Jeopolitiğine Etkisi

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla küresel manada tek süper güç olarak kalan ABD, dünyayı kendi çıkarları ölçüsünde dönüştürmeye çalışmış, bugün de bu stratejiyi uygulamaya devam etmektedir. Ancak ilerleyen süreçte Çin, Hindistan, Japonya, AB'nin ve özellikle Putin döneminde tarih sahnesine yeniden dönen Rusya Federasyonu'nun gerek bölgesel gerekse kıtasal ölçekte güç merkezleri olarak kendilerini küresel sistem içinde daha hissedilir bir pozisyona taşımaları dünyada yeniden bir çok kutuplu uluslar arası sistem dengesinin ortaya çıkacağına dair bir görünüm ortaya koymaktadır. Bu başlık altında küresel anlamda cereyan eden güç mücadelesinin özelde Ukrayna jeopolitiğindeki yansımaları ele alınmıştır. Küresel güçlerin Ukrayna mücadelesi kapsamında Turuncu Devrim süreci II. Bölümde ayrıntılı olarak ele alındığından bu bölümde yalnızca Turuncu Devrim sürecinin ülkedeki bölünmüş yapıya etkisi ele alınmaktadır. Küresel güçlerin Avrasya coğrafyasında etkin olma mücadelesinin bir parçası olarak, ülkedeki bölünmüş yapının da etkisiyle Ukrayna'nın Doğu ve Batı arasında kalmış dış politikasının yarattığı sorunlar temel başlıklar halinde ayrıntılı olarak irdelenmiştir.

4.2.1. Ukrayna'nın Bölünmüşlüğü ve Kırım'ın Statüsü

4.2.1.1. Ukrayna'nın Bölünmüşlüğü

Ukrayna'da ciddi bir bölgesel bölünme vardır. Temel olarak Doğu ve Batı olarak bölümlenen Ukrayna'nın bölgeleri arasında etnik, dini, tarihsel ve ekonomik farklılıklar vardır.¹⁴² Ukraynalıların neredeyse tamamı, aslında birden çok Ukrayna'nın var olduğunu kabul etseler de kaç tane Ukrayna'nın bulunduğu konusunda anlaşamazlar. Bağımsızlığını kazanmasından bu yana Ukrayna farklı bölgeleri uzlaştırma çabası içine girmiştir. Ukrayna kabaca iki parçaya bölünebilir: Batı ve Doğu.¹⁴³

142 Akın, E., K., "Ukrayna'da Seçimler ve Sonrası: Bölünür mü, Bölünmez mi?", Bahçeşehir Üniversitesi Karadeniz ve Kafkasya Araştırmaları Merkezi, Karadeniz Bülteni, Ekim 2007, S.6, s.5

143 Bilener, T. "Ulus-Devlet Olma Sürecinde Ukrayna", Erhan Büyükkakıncı (der.), Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2004, s.333

Ukrayna toprakları tarih boyunca farklı devletlerin hakimiyetinde olmuştur. Ukrayna topraklarının bir kısmı (Dnyeper Irmağının Batısı) uzun süre boyunca Litvanya ve Lehistan'ın hakimiyeti altında kalırken, diğer bölümü (Dnyeper Irmağının Doğusu) Rusya'nın içinde yer almıştır. Coğrafi ve tarihi bölünmüşlük, Ukrayna'nın etnik ve dini yapısında da kendisini göstermiştir. 1054 tarihinde Hıristiyanlıktaki bölünmeyle birlikte, Kiev Rusya'sında Ortodoksluk hakim olurken, Litvanya ve Polonya'nın etkisi altında kalan ülkenin batı kısımlarında Katoliklik boy göstermiştir.¹⁴⁴ Ukrayna'nın batı kesimlerinde halkın çoğunluğu Katoliktir ve Ukrayna dilini konuşmaktadır. Ülkenin doğu kesimlerinde yaşayanlar ise genellikle Ortodoks ve Rusya'ya yakınlık duyan insanlardır. Bu bölünme bazı bakımlardan Avrupa-Atlantik dünyası ile Rus dünyası arasındaki bölünmeye karşılık gelir.¹⁴⁵ İkinci bölümde yer alan Ukrayna'nın nüfus yapısı başlığı altında verilen Ukrayna'nın etnik yapısı ile ilgili veriler dikkate alındığında oldukça heterojen bir etnik yapıya sahip olduğu görülmektedir. "Nüfusun bu heterojen yapısı, Ukrayna yöneticilerini ileride doğabilecek bölünme sorunu veya hami konumundaki ülkelere Ukrayna'nın iç işlerine müdahalede meşru zemin yaratması açısından endişelendirmektedir."¹⁴⁶

SSCB'nin dağılmasıyla bütün eski SSCB toprakları, dini boşluktan yararlanmak amacıyla, Katolik ve Protestan misyonerlerin akınına uğramıştır.¹⁴⁷

Ekonomik vaatlerde de bulunan misyonerlerin başarılı olduğunu söylemek gerekir. Bu faktör ve Ukrayna'da Katoliklerin Ortodokslara baskın çıkmaları Ortodoks Kilisesini çok rahatsız etmiştir.¹⁴⁸ Nitekim, Ukrayna'daki Lyvov, Ternopol ve İvano-Frankovskaya kiliseleri, Katoliklerin saldırısına uğramıştır.¹⁴⁹ Rus Ortodoks Kilisesi'nin Patriği II. Aleksiy, misyonerlerin sadece Rusya'da faaliyet göstermesine değil, diğer SSCB cumhuriyetlerindeki misyoner faaliyetlerine karşı çıkmaktadır.

144 Kamalov, İ., Putin Dönemi Rus Dış Politikası: Moskova'nın Rövanşı,..., s.s.73-74

145 Sanberk, Ö., "Türkiye, ABD ve Yeni Karadeniz Bölgesinde Dönüşüm İçin İşbirliği", (Çev.) Gül Aral, Avrasya Dosyası, C.13, S.1, 2007, s.61

146 Olçar, K., a.g.e., s.214

147 Somuncuoğlu, A., "Roma Katolik Kilisesi ve Fener Rum Patrikhanesi'nin Eski Sovyet Alanındaki Faaliyetleri", Stratejik Analiz, C. III, S.28, Ağustos 2002, s.65

148 Kamalov, İ., "Ukrayna Çevresinde Binyıl", Stratejik Öngörü, Yıl:2, S.4, 2005, s.50

149 Kamalov, İ., Putin'in Rusya'sı: KGB'den Devlet Başkanlığına, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2004, s. 134

Zira, II. Aleksiy, BDT coğrafyasının tamamının Ortodoks lideri olarak kabul edilmiştir. Bundan dolayı, Papa'nın Ukrayna ve Kazakistan ziyaretleri de II. Aleksiy tarafından protesto edilmiştir.¹⁵⁰

Ülke nüfusunun %10-15'ine tekabül eden Katolikler, iki ayrı kiliseden meydana gelmektedir. Bunlar Vatikan'a bağlı Katolik Kilisesi ve Uniate Kilisesi diye bilinen Rum Katolik Kilisesi'dir. Rum Katolikler, şekil ve dini kurallar ile uygulamalar bakımından Ortodoks; ama dini lider olarak 1596 yılından bu yana Katolik papaları kabul etmişlerdir. Ukrayna Katoliklerinin Ukrayna milliyetçiliği ile sıkı ve derin bağları vardır yüzyıllardır. Ayrıca Stalin tarafından 1944 yılında yasaklanan birçok papazı, din görevlisi ve mensupları ya öldürülen ya da Sibiryadaki çalışma kamplarına sürülen Katolik Kilisesi o tarihten Sovyetler'in yıkılmaya başladığı tarih olan 1989'a kadar yer altında faaliyetine devam etmiş ve Sovyetler'in yıkılmasından sonra ortaya öyle bir çıkmış ve güçlenmiştir ki bunun sonucunda Ortodoks Kilisesi'nin gazap ve hışmına uğramıştır. Kısacası bu durum daha da sert bir biçimde devam etmektedir. Ortodoks Kilisesi'nin Papa'ya Vatikan'a karşı çıkmasının arka planı da böyledir. Ukrayna'nın Ortodoks Kilisesi'ne gelince bugün Ukrayna'da iki ayrı Ortodoks Kilisesi mevcuttur Bunlardan biri Ukrayna menşeli Kiev Patrikliği diğeri ise Moskova merkezli Rus Ortodoks Kilisesi'dir. Kiev Patrikliği Papa II. Paul'un ziyaretinden memnun olduğunu söylerken Moskova Patrikliği ziyarete şiddetle karşı çıkmıştır. Katolikler ile Ortodokslar arasında dinî ayrılıkların yanı sıra eski Katolik Kilisesi ve mülklerinin paylaşımı aidiyeti konusunda derin tartışma ve kavgalar yaşanmıştır.¹⁵¹ Bunun yanı sıra ülkede Protestan Hristiyanlar ve çoğunluğunu Kırım Türklerinin oluşturduğu Müslümanlar da yaşamaktadır.¹⁵²

Ukrayna'daki dinsel çekişmenin farklı dinler arasında değil Ortodoks kiliseler arasındaki güç mücadelelerinden kaynaklandığı görülmektedir. Ancak bu güç mücadelesi yalnızca dinsel motifler taşımamaktadır. Sorun yine bir güç mücadelesinden çıkmaktadır. Görüldüğü üzere Rusya'nın desteklediği Doğu ve Güney Ukrayna ile Batının desteklediği Batı Ukrayna arasındaki mücadele de dinsel

150 Kamalov, İ., "Ukrayna Çevresinde Binyıl", Stratejik Öngörü, Yıl 2, S.4, 2005, s.50

151 Ertan, F., "Papa Ukrayna'da", Zaman, (23.06.2001)

152 Karaca, K., "Güç Mücadeleleri Arasında Ukrayna", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genel Kurmay Ataşe Başkanlığı Yayınları, Yıl 6, Aralık 2008, S.12, s.84

motiflerle güçlendirilmektedir.¹⁵³

Nisan 2001'de Yushchenko hükümeti Cumhurbaşkanı Kuchma ve SDPU başkanı Medvedchuk tarafından organize edilen gensoru sonucunda görevden alınmıştır.¹⁵⁴ Yuşçenko, 2001'de düşürülmesinden birkaç ay sonra, Bush yönetiminin üst düzey yetkilileri ile görüşmelerde bulunmak üzere Washington'a gitmiştir. 2003'ün başlarında Cumhuriyetçi Enstitünün himayesinde yine Washington'da bulunmuştur. Bu ziyaret sırasında Başkan Yardımcısı Dick Cheney ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Armitage'la görüşmüş ve neoconlar, 2004'te yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimleri için gerekli «dekor»u büyük bir dikkatle oluşturmuştur. Yugoslavya, eski Sovyetler Birliği'nden kalma cumhuriyetlerin parçalanması için bir kostümlü bir provadır. Ukrayna'nın eski Yugoslavya deneyimini örnek alan bölünmesi, kuşkusuz, Bush yönetiminin tasarladığı çeşitli geçiş dönemi senaryolarından sadece biridir. Ukraynalılar, Ruslar, Kırım Tatarları ve diğer etnik gruplar arasında, Rus Ortodoksları, Ukrayna Ortodoksları ve Ukrayna Katolikleri vb. arasında bölünmeler yaratmak, Washington'un gizli gündeminin parçasıdır.¹⁵⁵ Turuncu Devrim'in arka planı Kremlin ve Washington tarafından hazırlanan bu senaryolarda gizlidir. Bu senaryolar Turuncu Devrim'de açık bir şekilde seçim sonuçlarının da gösterdiği üzere bölünmeyi istendiği ölçüde yaratmakta başarılı olmuştur. Ülke adeta keskin bir şekilde ortadan ikiye ayrılmıştır.

Ukrayna'nın Doğu ve Batı olarak ikiye bölünmesinde bölgesel farklılıklar da oldukça etkilidir. Bu ayrımın oluşmasında tarihi, dini etkenlerin yanı sıra bunlara bağlı olarak kültürel ve ekonomik farklılar da etkili olmuştur. Batı kesimi, kendisini Doğu Avrupa kültürünün ayrılmaz bir parçası olarak görüp, bağımsızlık yanlısı ve Batı ile entegrasyonu savunan partileri desteklemektedir. Bölgede ekonomik anlamda tarım ön plana çıkmaktadır. Doğu Ukraynalılar ise Kırım Türkleri hariç ya Rus kökenli ya da Ruslaşmış bir kökene sahiptirler. Ekonomik anlamda ağır sanayinin ön plana çıktığı bölgede Rus yanlısı politikalara sahip partilere oy verilmekte ve Ukrayna'nın AB ve NATO üyeliğini de karşı çıkmaktadır. Batı ve Doğu Ukrayna

153 Karaca, K., a.g.m., s.84

154 Kuzio, T., "Oligarchs, Tapes and Oranges: 'Kuchmagate' to the Orange Revolution", Journal of Communist Studies and Transition Politics, 23:1, 2007, p.40

155 CHOSSUDOVSKY, M., "Ukrayna'da İMF Sponsorlu Demokrasi", (Çev.) Ali Tartanoğlu, Mülkiye, C. XXVIII, S. 244, s.s.132-133

arasındaki anlayış farkı 1991 yılında yapılan bağımsızlık referandumunda net olarak ortaya çıkmıştır. Batı Ukraynalılar bağımsızlığı %95 gibi bir çoğunlukla kabul ederken bu oran Doğu Ukrayna'da %80 civarında gerçekleşmiştir. Kırım'da ise bu oran yalnızca %54 olmuştur.¹⁵⁶

Yukarıda ifade edilmeye çalışılan tarihi, coğrafi, etnik ve dini bölünme kendisini en açık bir şekilde Ukrayna'daki başkanlık seçimlerinde göstermiştir. Yanukoviç ve Yuşçenko'nun şahsında Ukrayna, Batı ve Rusya'nın güç mücadelesine tanıklık etmiştir. Her ne kadar Turuncu Devrim ile Batı, bu mücadeleden galip çıkmışsa da Ukrayna bu süreçten sonra tam anlamıyla siyasi bir kaosun içine sürüklenmiştir. Turuncu Devrimden sonra ülkede neredeyse her yıl seçimlerin yapılması, Batı yanlıları ve muhalifler arasındaki siyasi çekişme bu durumun en önemli kanıtları olarak Ukrayna siyasi yaşamında yer bulmuştur. 2010 başkanlık seçimlerinde Rusya rövanş almasına ve Rusya yanlısı politik argümanları seçim propagandasının merkezine oturtan Yanukoviç'in başkan olarak seçilmiş olmasına rağmen seçimin oy haritasına bakıldığında ülkedeki bölünmüşlüğün keskin bir şekilde hala kendisini var ettiğini görebiliriz. Ukrayna, doğusu ve batısı arasındaki tarihi, dini, siyasi bu ikilik karşısında dengeleyici bir politik çözüm bulmadığı sürece istikrarsızlığı dolayısıyla kaosu yaşamayı kaderi saymak zorunda kalacaktır. Son olarak Rusya ve Ukrayna arasında Sivastopol'da bulunan Rus Deniz Üssü'nün süresinin uzatılmasına dair anlaşmanın Ukrayna meclisinde onaylanması sırasında yaşananlar ülkenin bölünmüş yapısının en tepede nasıl cereyan ettiğinin en iyi örneğini sunmaktadır. Bu durum Ukrayna'da, Rusya rövanş olsa da diğer güçlerin önümüzdeki süreçte güç mücadelesini bırakmayacaklarını göstermektedir.

4.2.1.2. Kırım'ın ve Sivastopol'da Bulunan Rus Deniz Üssü'nün Statüsü

Ukrayna'da 1992-1994 döneminde Kırım ayrılıkçı hareketi tepe noktasına ulaşmış ve Mart 1995'te bölgesel başkanlığın lağv edilmesiyle inişe geçmiştir. Özerkliğin lağv edildiği veya verilmediği Moldova, Azerbaycan veya Gürcistan'ın aksine Ukrayna'da Kırım'ın 1945 yılından beri oblast olan statüsü, özerk bir cumhuriyet statüsüne yükseltilmiştir. Aralık 1998'de Kırım Anayasası, bölgedeki

156 Karaca, K., a.g.e., s.85

Ukrayna hükümlerini kabul etmiştir.¹⁵⁷ Ukrayna'nın egemenliği altında bulunan Kırım'ın nüfus yapısı çeşitlilik göstermektedir. 2005 nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfusu 1.994.300 olan Ukrayna'da nüfusun büyük çoğunluğu Rus olmakla birlikte, Ukraynalılar ve Kırım Türkleri oldukça büyük bir nüfusa sahiptir. Nüfusa bakıldığında Ruslar % 58,32, Ukraynalılar % 24,32, Kırım Türkleri % 12,1, Beyaz Ruslar % 1,44, Tatarlar % 0,54, Ermeniler % 0,43, ve Yahudiler % 0,22 oranında yer almaktadır.¹⁵⁸ Nüfus yapısının yanı sıra Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde resmî dil Ukraynacdır. Ancak Kırım'da Tatarca ve Rusçanın kamuda kullanımı garanti altına alınmıştır. Günlük hayatta ise hem Kırım Türkleri hem de Kırım'da yaşayan Ukraynalılar Rusçayı tercih etmektedirler.¹⁵⁹

Üç asır boyunca Rus veya Sovyet egemenliği altında kalan Kırım, Altınordu Devleti'nin parçalanmasından sonra bağımsız bir Türk yurdu olup, 1475'te Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. 1774'te yapılan Küçük Kaynarca Anlaşması sonucunda Osmanlı Kırım'daki egemenliğini kaybetmiş, fakat Osmanlı Sultanı Halife-i Müslümin olarak Rusya'daki Müslümanların dini lideri olduğunu anlaşma metnine koymuştur. Kırım 1954 yılına kadar Rus egemenliğinde olmuştur.¹⁶⁰ XVII. yüzyılın sonlarında II.Katerina döneminde Kırım Hanlığı ortadan kaldırılarak Kırım yarımadası Rus Çarlığı'na ilhak edilmişti. II. Katerina Kırım'da yaşayan yerli halkın zorla göç ettirilmesi ve buraya Rus köylülerin yerleştirilmesi konusunda özel kararname çıkarttı. Bunun üzere çoğunluğu “velikiy Rus (büyük Rus)” köylüsü, bir kısmı da “malıy Rus (Ukraynalı)” ve Sırp olmak üzere Kırım'a Slav unsurlar yerleştirildi. Bu şekilde Rus İmparatorluğu'na dâhil olan ve Sovyetler Birliği kurulduktan sonra da Rusya içerisinde kalan Kırım yarımadasını, Pereyaslav Anlaşması'nın 300. yıl dönümü münasebetiyle dönemin Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Ukraynalı Leonid Kruşçev, 1954 yılında Ukrayna'yı SSCB'ye bağladı.¹⁶¹

157 Kuzio, T., “Bağımsız Devletler Topluluğu İçinde Jeopolitik Çoğulculuk: GUUAM'ın Ortaya Çıkışı”, (Derl.) Yılmaz Tezkan, Kadim Komşumuz Yeni Rusya, İstanbul: Ülke Kitapları, 2001, s.109

158 http://tr.wikipedia.org/wiki/Kırım_Özerk_Cumhuriyeti, (06.05.2010)

159 Karaca, K., a.g.e., s.85

160 Yalçınkaya, A., “Rus Realpolitığının Ertelelediği Sorun: Kırım”, Karadeniz Araştırmaları, S.8, Kış 2005 s.s.100-101

161 Purtaş, F., “Ukrayna'da Turuncu Devrim”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genel Kurmay Ataşe ve Denetleme Kurulu Yayınları, Yıl 3, ,S.6, Aralık 2006 s.s.159-160

Hediye olarak adlandırılan bu statü değişikliğinin temelinde, Ukraynalıların Ruslara olan sadakatini ödüllendirmekten çok II. Dünya Savaşı'ndan sonra Ukrayna'da Rusya karşıtı gelişen hareketleri teskin etme amacı bulunmaktadır.¹⁶² Bu dönem zarfında Ukrayna ve Kırım halkları arasında sorun yaşanmamıştır. Ukrayna'nın 1991 yılında bağımsızlığı ilan etmesi sonrasında ise Kırım'a Ukrayna Hükümeti tarafından Özerk Cumhuriyet statüsü verilmiştir.¹⁶³

Eski bir Türk yurdu olan Kırım ise geleneksel olarak etnik mozaiği ile ayırt edilen özel bir jeopolitik oluşumdur. Maloruslar, Velikoruslar ve Kırım Tatarları burada bileşik bir yapılaşmayı gerçekleştirmiştir. Burası birbirine oldukça düşman üç jeopolitik güçten ibarettir. Velikoruslar, Moskova yanlısı olup Ukrayna'nın geri kalan kısımlarından da saldırgan eğilimdeyken, Maloruslar, tam tersine aşırı milliyetçidir. Kırım Tatarları ise genelde daha çok Türkiye'ye meyilli ve Rusya'ya oldukça düşmandırlar. Kırım Tatarlarının jeopolitik eğilimlerinin hesaba katılması genellikle bahis konusu değildir. Zira Türkiye tüm hususlarda Rusya'nın düpedüz jeopolitik rakibi sayılmaktadır. Ancak yine de Kırım'daki Tatarların varlığını hesaba katmamak da olmaz. Kırım'ın Rusya'ya direk birleştirilmesi, Malorus nüfusun son derece olumsuz tepkisini çekecek ve yarımadanın Ukrayna toprakları vasıtasıyla Rusya sistemine entegre edilmesinde, ki bu genelde pek gerçekçi değildir, problemler doğuracaktır. Kırım'ı bütünüyle Ukrayna'ya bırakmak da mümkün değildir. Çünkü bu durum Rusya'nın jeopolitik güvenliğine doğrudan bir tehdit oluşturacak ve Kırım içinde etnik gerginliğe sebep olacaktır. Tüm bu mülahazalar dikkate alındığında, Kırım'a özel bir statü tanınması ve Moskova'nın direk stratejik kontrolünde, fakat Ukrayna'nın sosyo-ekonomik çıkarlarının ve Kırım Tatarlarının da etnik, kültürel taleplerinin göz önünde bulundurulduğu azami bir otonomi verilmesi gerektiği sonucu meydana çıkmaktadır.¹⁶⁴ Çıkar dengesinin örtüşmediği durumlarda Kırım sorunu iki ülke arasındaki ilişkilerde gerginliği arttıran önemli bir sorun olmuştur ve taşıdığı kriz potansiyeli bakımından da günümüzde bir kriz kaynağı olarak görülmeye devam edilmektedir.

162 Yalçınkaya, A., "Rus Reelpolitiğinin Ertelelediği Sorun: Kırım", Karadeniz Araştırmaları, S.8, 2005, s. 104

163 Karaca, K., a.g.m., s.86

164 Dugin, A., a.g.e., s.207

Kırım, Ukrayna'nın hem geleceğini hem de Rusya, Türkiye ve diğer komşu ülkelerle ilişkisini etkileme potansiyeline sahiptir. Merkez ile ilişkilerde sınırların kesin çizgilerle belirlenmemesinin, Kırım yarımadasındaki etnik sorunların ve Stalin döneminde zorla göç ettirilen Kırım Türklerinin vatanlarına döndüklerinde çok sayıda sorunla karşılaşmasının, Kırım'ı Ukrayna'nın en sorunlu bölgesi yapmaktadır. Kırım yarımadası, bundan sonraki ilişkileri ve entegrasyon süreçlerini çözmek için bir araç olabileceği gibi Karadeniz bölgesinde istikrarsızlığa da neden olabilecektir.¹⁶⁵ Bunda ise Kırım'ın gelecekteki statüsü etkili olacaktır. Nitekim, kimi çevrelerde Kırım'ın geleceğiyle ilgili ilginç öngörülerde bulunmaktadır. Örneğin, Ukrayna Cumhurbaşkanlığı Milli Akademisi Güvenlik Bölümü Öğretim Görevlisi Prof. Dr. Vladimir Bogdanovi'ye göre beş seçenek vardır:¹⁶⁶

1. Kırım'ın mevcut konumu devam edecek, yani Ukrayna'ya bağlı Özerk Cumhuriyet statüsünü koruyacak;
2. Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin statüsü düşürülecek yani Ukrayna'ya bağlı il haline gelecek;
3. Kırım, bağımsızlık kazanacak;
4. Kırım, Rusya'nın idaresi altına geçecek;
5. Kırım, Türkiye'nin idaresine geçecek;

Sovyetler Birliği varlığını sürdürürken Kırım'ın Ukrayna SSCB'sine bağlanmasının hiçbir önemi olmazken Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya Federasyonu'nun Kırım yarımadası üzerinde hak iddia etmesi üzerine 1990'lı yılların ortalarına kadar Rusya ile Ukrayna arasında ciddi bir sorun teşkil etmiştir.¹⁶⁷ Bağımsızlıklarının ardından Ukrayna ile Rusya arasındaki ilişkilere uzun süre Karadeniz donanmasının paylaşımı, Kırım ve Sivastopol'ün statüsü konuları damgasını vurmuştur. Tüm Ukrayna çapında 1 Aralık 1991'de bağımsızlık için yapılan referandumda, Kırım halkına da Ukrayna içinde kalmayı isteyip istemedikleri sorusu sorulmuştu ve çoğunluk Kırım'ın otonom bir yapıda Ukrayna'da kalmasını istemişti. Bu karara rağmen 21 Mayıs 1992'te Rusya Federasyonu Yüksek Sovyeti, 1954'te Kırım'ın Ukrayna'ya transferine ilişkin kararın yasa dışı olduğunu

165 Karaca, K., a.g.m, s.87

166 Kamalov, İ., "Kırım Sorunu Ukrayna'nın Boyunu Açacak mı?", Stratejik Analiz, Ağustos 2006, s.13

167 Purtaş, F., a.g.e., s.160

ilân etti. 9 Temmuz 1993'te ise Duma, Kırım'ın Sivastopol limanı üzerinde hak iddiasında bulundu. Rusya'nın Ukrayna üzerinde toprak iddiaları iki ülkeyi savaşın eşiğine getirdi.¹⁶⁸

Karadeniz Filosu sorunu, üç ana başlık etrafında toplanmıştır. Savaş gemilerinin Rus Karadeniz Filosu ve Ukrayna deniz kuvvetlerine paylaşılması, Sivastopol'daki Rus üssünün statüsü ve belki de en önemlisi Kırım yarımadasının egemenliği sorunu. Aslında tüm Karadeniz Filosu sorununun temelinde yatan ana neden, Kırım'ın hukuki statüsü idi.¹⁶⁹ Kasım 1994'te Ukrayna Başbakan Yardımcısı Marçuk donanma sorununun iki ülke arasında imzalanması istenen dostluk ve komşuluk anlaşmasının önündeki en önemli engel olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁰ Bunun ana nedeni sorunun Sovyet döneminde kalan bir donanmanın paylaşılmasından çok Ukrayna'nın bağımsızlığının tanınması, Kırım sorunu ve Rusya'nın Karadeniz'deki stratejik konumu ile tamamen iç içe olmasıdır. Her şeyden önce Kırım sorunu, donanma özdeşleşmiştir ve bu yüzden de çözümü oldukça zor görünmektedir. Eski Ukrayna savunma bakanı Radetskiy'in bir beyanati bu savı desteklemektedir. Bakana göre, “donanma sorunu hal edilirse Kırım sorunu da yarı yarıya çözülmüş” sayılmalıdır.¹⁷¹

Donanma sorununun başında her iki taraf da donanmanın tamamının kendilerine ait olduğunu iddia etmişlerdir. Duma'nın Sivastopol'ü bir Rus şehri ilan etmesiyle gerilen Rus-Ukrayna ilişkileri, Eylül 1993'te yapılan görüşmelerde yumuşama göstermiş ve Kiev taviz vermek zorunda kalmıştır. Kravçuk, borçlar ve doğalgazın kesilmesi tehdidi ile paylarına düşen gemileri Rusya'ya satmayı kabul etmek zorunda kalmıştır. Moskova bunun üzerine Sivastopol'daki kıyı tesislerinin de Rusya'ya kiralanmasını talep ederek daha da tırmandırmıştır. Bu gelişme Yüksek Rada'da “Kırım'daki siyasi durumun daha da kötüleşmesine ve hatta Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılmasına yol açabilecek” bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.¹⁷²

168 Purtaş, F., a.g.e.,s.163

169 Turan, G., “Bağımsız Ukrayna'nı Dış Politika Seçenekleri”, Derl. Erhan Büyükkakıncı, Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004, s.379

170 Kınıklıoğlu, S., “Ukrayna'da Kuçma Dönemi: Denge, Kararlılık ve Reform Politikaları”, Avrasya Etüdüleri, C.3, S.1, İlkbahar 1996, s.83

171 Kuzio, T., “The Crimea and European Security”, European Security, Kış 1994, s.750

172 Kuzio, T., Ukraine Security Policy, 1995, s.104

Nisan 1994'te Odessa'da Ukrain özel birliklerinin bir donanma üssünü basarak ele geçirmeleri sonucu gerginlik iki ülke arasında artmış ve iki ülke % 50-% 50 çözümüne yönelmiştir. Ancak 1995 yılında Moskova'nın Sivastopol şehri üzerinde tamamı ile kontrol hakkı ve Kırım'daki donanma üslerinin tamamına yakınına 99 yıllığına kiralamak istemekte ısrar etmesi sonucu uzlaşılammıştır.¹⁷³

1992-97 yılları arasındaki beş yıllık kilitlenme ve diplomatik uzlaşma çabaları sonucunda, 28 Mayıs 1997 tarihinde Ukrayna Başbakanı Pavlo Lazarenko ile Rusya Federasyonu Başbakanı Viktor Çernomırdin nihai bir anlaşmaya imza attılar. Kısaca bu anlaşma ile, Karadeniz Filosu, Rusya'nın daha modern gemileri para ile satın alabilme koşulu ile, iki ülke arasında % 50-% 50 bölüştürüldü. Rusya, Sivastopol'daki limanları yirmi yıllığına kiralamaya ve kira bedelinin, Ukrayna'nın Rusya'ya olan borcundan düşürülmesi kararlaştırıldı. Son olarak ise Kırım'ın yasal ve toprak olarak Ukrayna'nın egemenliğinde bir alan olduğu kabul edildi.¹⁷⁴ Ukrayna kendi donanmasının, Rus Karadeniz Filosu ile stratejik tatbikatlarda yer almasını kabul ediyordu ve bu anlaşmayla, Yeltsin Duma'nın Sivastopol için talep ettiği özel hukuki statü istemini reddetti. Bu çerçevede Rusya, Sivastopol kentiyile Kırım'ın Ukrayna'nın egemenliği altında olduğunu kabul etmiş oluyordu.¹⁷⁵

1997 yılına kadar bu sorunlar genel anlamda bir çözüme kavuşmuştu. Ancak 2003 yılının Temmuz ayının ortasında Ukrayna Hükümeti, Rus uçaklarına Kırım topraklarında tatbikat yapmasını yasakladı. Burası 1994 senesinden itibaren Rus pilotları tarafından kiralanmaktaydı. Yasaklama nedeni, Rusya'nın 2002 yılına ait 300.000 dolar parayı ödememesi gösterilmiştir. Ancak Ukrayna, Rusya Federasyonu'na olan doğalgaz borcunu ödememesine rağmen Rusya gazı kesmek yoluna bu dönem içinde gitmemiştir.¹⁷⁶

Ukrayna'da yaşanan Turuncu Devrim'de Kırım Özerk Cumhuriyeti, Rusya yanlısı Yanukoviç'i desteklemiştir.¹⁷⁷ Ancak Ukrayna, Yuşçenko'nun seçilmesiyle bir siyasi krizin içine sürüklenmiştir bu süreçte. Bu süreçten sonra Rusya-Ukrayna

173 Kınıklıoğlu, S., a.g.m., s.84

174 Turan, G., a.g.e., s.379

175 Büyükkakıncı, E., "Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna-Rusya İlişkileri", (Der.) Erhan Büyükkakıncı, Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna, Ankara:Phoenix Yayınevi, 2004, s.418

176 Hekimoğlu, A., N., a.g.e., s.206

177 "Avrasya Satranç Tahtasında Rusya'nın Dönüşümüne Yardımcı Olacak Jeopolitik Eksen: Ukrayna (1)", Karadeniz Bülteni, Ocak 2007, S.3, s.2

ilişkileri gerilmiş ve Ocak 2006'da iki ülke arasında hidrografi savaşı meydana gelmiştir. Ukrayna Ulaştırma Bakanlığının Yalta şehrindeki temsilcileri, Rus Karadeniz Donanması'na ait bir deniz fenerini işgal etmiştir. İşgal edilen fenerin iade edilmesi konusunda Rusya Karadeniz Donanması omutanı Amiral Aleksandr Tatarinov ile Yalta Liman Müdürü arasındaki görüşmeler hiçbir sonuç vermedi. Rus Karadeniz Donanması Komutanlığı diğer tesislerdeki koruma tedbirlerini artırmıştır. Rus Karadeniz Donanması kontrolündeki hidrografi ekipmanlarının kime ait olduğu sorunu, Viktor Yüşçenko'nun Ukrayna Cumhurbaşkanlığı görevine gelmesinden sonra ortaya çıktı. Yüşçenko, 1997'de iki ülke arasında imzalanan ve Rus Karadeniz Donanması'nın statüsünü belirleyen anlaşmaların yeniden gözden geçirilmesini ve Rus tarafının yasa dışı olarak kullandığını iddia ettiği hidrografi ekipmanlarının iadesini istedi.¹⁷⁸ Karadeniz'de bulunan deniz fenerinin önemi Rus Karadeniz Donanması'nın bölgedeki seyrüsefer hizmetlerinin güvenliğini sağlaması olarak özetlenirse Ukrayna ve Rusya Federasyonu'nun yetki paylaşımı açısından uluslar arası hukuki normların hakim olduğu zemin üzerinde anlaşmaya varılması zorunluluğu ile ikili anlaşmalar ikilemi sorunun kaynağını teşkil etmektedir.¹⁷⁹

Ukrayna, Rus Karadeniz Donanması'nın Kırım'daki deniz fenerleriyle ilgili hareketleri, egemen bir devletin faaliyetlerine müdahale niteliği taşıdığını, Rus Karadeniz Donanması'na bağlı askeri birliklerin asla Karadeniz'de seyrüsefer güvenliğini sağlamaya yetkili olmadıklarını, Sarıç Burnu ve Yalta'daki deniz fenerlerinin Ukrayna'ya ait ve Rusya tarafından işletilemeyeceği tezini savunurken, Rusya ise hidrografi tesisleri ile ilgili anlaşmayı 1997'de paraf etmiş, ancak o tarihte Ukrayna Dış İşleri Bakanlığı bütün tesislere sahip çıkmak istediğinden bu anlaşmayı imzalamadığını dolayısıyla seyrüsefer hangi ülkenin sularında yapılıyorsa o devletin hidrografiden sorumlu olacağı ve bu konuda herhangi bir anlaşmanın olmadığı tezini savunmuştur.¹⁸⁰ Bu durum o tarihte Kiev'de bazı çevreler, sık sık Rus Karadeniz Donanması sorununu, anlaşma gereğince Rus Karadeniz Donanması'nın Sivastopol'de kalabileceği 2017 tarihine kadar çözmek gerektiğini belirtmişlerdir.¹⁸¹

178 Litovkin, D., (19.01.2006), "Ukrayna Rus Karadeniz Donanması'nı Kırım'dan Çıkarmaya Çalışıyor", (30.03.2010) <http://www.turksam.org/tr/a730.html>

179 Olçar, K., a.g.e., s.235

180 Litovkin, D., a.g.m.

181 Olçar, K., a.g.e., s.237

Rus Karadeniz Donanması ile ilgili sorun daha ileriki kısımlarda daha ayrıntılı olarak değinileceği üzere Turuncu ittifakın iktidarının son günlerine doğru özellikle de Rus-Gürcistan Savaşı sonrasında yeniden alevlenmiş ve Rusya ile Ukrayna arasındaki diplomatik gerginliğin tırmanmasında rol oynamıştır.

Ülkenin Turuncu Devrimle su yüzüne çıkan, siyasi, sosyal ve ekonomik bölünmüşlüğüne 2006'da iki kriz daha eklenmiştir. Bunlardan ilki, Kırım Yarımadası'ndaki Feodosiya Limanı'na Haziran ayının başlarında askerî yük ve silah dolu Amerikan gemisinin yanaşması ve bu durumun Ukrayna'daki istikrarsızlığı arttırması olmuştur. Bu olay, Kırım Yarımadası'nda ve özellikle Ukrayna'nın Rusya yanlısı olarak bilinen doğu bölgelerinde protesto gösterilerine neden oldu. Ülke içindeki bütün reformların dondurulmasına neden olan hükümete karşı Kırım Yarımadası'ndaki olaylar eklenince Ukrayna ve beraberinde Karadeniz yeni bir krizin eşiğine geldi. İkincisi ise Haziran ayının başlarında Ukrayna'da yapılması planlanan NATO tatbikatları için Feodosiya'ya ABD'ye ait askerî malların boşaltılması ve çok sayıda Amerikan askerinin adada konuşlandırılması üzerine Kırım yöneticileri ile Kiev arasında gerginlik yaşanması olmuştur. Kırım yöneticileri, Ukrayna Hükümetini bu süreçle ilgili kendilerini bilgilendirmediği için suçlamakla kalmayıp, NATO ve ABD ile işbirliğine de son verilmesini istemişlerdir. Bu süreçle birlikte NATO birlikleri Kırım yarım adasından çıkarılmış ancak bu durum benzer krizlerin yaşanmamasının önünde hiçbir engelin olmadığını göstermiştir.¹⁸² Stratejik öneme sahip Kırım yarımadası, Turuncu Devrim sonrası süreçte Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan gaz krizleri ile birlikte Yanukoviç'in seçimleri kazandığı tarihe kadar iki ülke arasındaki ilişkilerin gerginleşmesinde oldukça önemli bir paya sahiptir.

Kırım tarih boyunca çok sık el değiştirmiştir. Yukarıdaki verilenlerden anlaşılacağı üzere bugünde gerek küresel gerek bölgesel güçlerin çıkar alanında bulunmaktadır. Rusya ile ABD, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) coğrafyasının diğer alanlarında olduğu gibi, Kırım Yarımadası için de mücadele etmektedir. Nitekim bu dönemde Kırım'daki durumun ortaya çıkmasında, Batı tarafından desteklenen Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yüßenko'nun ABD yanlısı bir politika izlemesi ve bu bağlamda Rusya'yı tamamen dışlamasının da önemli payı vardır. Ukrayna halkının yaklaşık yarısı Rusya ile işbirliğinden yana ve NATO üyeliğine

182 Kamalov, İ., "Kırım Sorunu Ukrayna'nın Boyunu Aşacak mı?", Stratejik Analiz, Ağustos 2006, s.12

karşı olsa da, Yüşenko NATO üyeliği için Batı'nın istekleri çerçevesinde hareket etmektedir.¹⁸³ Bu dönemde Rusya ve Ukrayna ilişkilerinin gerilmesindeki en önemli etken görüldüğü üzere Turuncu Devrimle birlikte Ukrayna dış politikasındaki eksen kaymasıdır. Ukrayna'nın dış politikasına yön veren bu eksen değişikliği Rusya-Gürcistan Savaşı'ndan sonra turuncu ittifakın kendi içindeki ayrılıkların ve Ukrayna'nın küresel ekonomik krizden derin bir şekilde etkilenmesin de etkisiyle kırılma göstermiş ve 2010 seçimlerine kadar kendisini hissettirmiştir. 2010 Başkanlık seçimlerinde ciddi bir rövanş allan Yanukoviç bir Rusya ve Batı arasında bir denge politikası izleyeceğini belirtse de ilerde de değinileceği üzere Kırım'da bulunan Rus Deniz Üssü ile ilgili anlaşmayı uzatması Rusya yörüngesinde bir dış politika izleyeceğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Küresel ve bölgesel güçlerin Ukrayna jeopolitiğindeki güç mücadelesi 19 Aralık 2008'de ABD ile Ukrayna arasında Yeni Stratejik Ortaklık Belgesi imzalanmasıyla başka bir boyut kazanmıştır. Bu işbirliği çerçevesinde ekonomik ve savunma alanındaki gelişmelerin yanı sıra sınır güvenliği konularında da iki ülke arasında işbirliği gerçekleştirileceği ve ABD'nin NATO vasıtası ile Ukrayna'ya askeri ekipman ve eğitim konusunda destek sağlayacağı ifade edilmiştir. Bu konu ile ilgili ABD'li milletvekili David Merkel yaptığı açıklamada, “Yapılan bu anlaşma Rusya tarafından ABD'nin güvenilir olmadığına dair ortaya atılan hikayelere bir cevap niteliği taşıyor. Anlaşma aynı zamanda Ukrayna bölgesinde Rusya'nın Karadeniz Filo'sunun bulunduğu Kırım yarımadası konusunda da yeni bir diplomatik adım atılması konusunu içeriyor.” ifadelerini kullanmıştır. ABD'li yetkili McCormack'ın ifadelerine göre, ABD Kırım bölgesi ile muhtelif konular üzerinde ortak bir anlayış oluşturmak istiyor.¹⁸⁴

ABD'li yetkililer tarafından Kırım konusunun gündeme getirilmesinin ardından Rusya'nın Sivastopol'da bulunan ve süresi 2017 yılında bitecek olan Rus Karadeniz Filosu konusunda Ukrayna Devlet Başkanı Yüşenko'nun açıklmaları nedeniyle Rusya-Ukrayna ilişkileri gerilmiştir. Rusya'nın anlaşmayı yenilemek istemesine rağmen, Ukrayna bu talebi reddetmiştir.¹⁸⁵

183 Kamalov, İ., “Kırım Sorunu Ukrayna'nın Boyunu Aşacak mı?”, Stratejik Analiz, Ağustos 2006, s.13

184 Gülşen, H., “Rusya-Ukrayna ve ABD-Ukrayna İlişkileri”, www.asam.gov.tr, 07.01.2009

185 Gülşen, H., “Rusya-Ukrayna ve ABD-Ukrayna İlişkileri”, www.asam.gov.tr, 07.01.2009

ABD'nin Karadeniz stratejisi gereğince Karadeniz'de sürekli bir deniz gücü bulundurmak istediği dikkate alındığında, Rusya'nın Kırım'dan çıkması mümkün değildir. Çünkü Rusya'nın Karadeniz'de geri adım atması, sadece bu denizdeki güvenliğini değil, Kafkasya, Hazar ve Orta Asya'daki güvenliğini de olumsuz yönde etkileyecek ve büyük bir siyasi nüfuz kaybına uğrayacaktır.¹⁸⁶ Rusya'nın Ukrayna'dan 2017 yılına kadar kiraladığı Sivastopol Limanı'ndaki gemilerini Gürcistan'da gerçekleştirdiği harekât için kullanması, Sivastopol'daki Rus askerî varlığının tartışılmasına neden olmuştur. Kira süresinin uzatılmasına Cumhurbaşkanı Yüçenko karşı çıkmaktadır. Rusya da Sivastopol'daki limanı boşaltması durumunda zorda kalmamak için Novorosisk'te yeni bir üs inşa etmeye başlamıştır.¹⁸⁷ Rusya'nın Rus-Gürcü Savaşı sırasında Sivastopol'deki donanmayı kullanması üzerine Yüçenko, 1997'de imzalanan anlaşmanın her hükmünün uygulanmasını Rusya'ya karşı öncelikli bir politika olarak belirlemiştir. Çünkü Yüçenko savaş sırasında donanmanın kullanılmasında şok olmuştur. Ukrayna topraklarının müttefiklerine karşı bir saldırı üssü olarak kullanılmasını Yüçenko beklememiştir.¹⁸⁸

Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yüçenko, Sivastopol Körfezi'nde Rus Karadeniz Filosu'nun bulunduğu limanın 2017 yılından sonra sivil amaçlı kullanılması için, özel çalışma grubuna iki ay içerisinde proje hazırlama emri vermiştir. Rusya Federasyonu Dışişleri Bakan Yardımcısı Andrey Denisov, Ukrayna Cumhurbaşkanı'nın aldığı kararı, "Rusya Karadeniz Filosu'nun Sivastopol'den çıkarılması için Rusya Federasyonu'na karşı yapılan psikolojik baskı politikasının devamı niteliğindedir" ifadelerini kullanarak, bunun yalnızca sıradan bir kapatma girişimi olmadığı konusunu vurgulamıştır.¹⁸⁹ Yushchenko, Kiev ile birleşen Sivastopol'ün Sovyet dönemi özel durumunu kaldırma görüşü için bir lobi oluşturarak, ona tamamıyla cumhuriyetçi bir statü verdi. Amacı Sivastopol'ü Kırım ile birleştirmekti. Yushchenko'nun Rus projelerini eleştirileri içerisinde, aslında Ukrayna'ya coğrafik olarak yakınlığıyla Sivastopol'ü kendisine bağlayarak ve

186 Tarakçı, N., (16.10.2008) "ABD'nin Yeni Karadeniz Stratejisi ve Türkiye'ye Etkileri", (30.03.2010) <http://www.turkpolitika.com>

187 Karaca, K., a.g.m., s.91

188 Kuzio, T., "Russia-Ukraine Diplomatic War", Eurasia Daily Monitor, Volume: 6, Issue: 147, July 31, 2009, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35347](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35347), (06.11.2009)

189 Gülşen, H., "Rusya-Ukrayna ve ABD-Ukrayna İlişkileri", www.asam.org.tr, (7.01.2009)

Ukrayna ulusal kimliğini ve askeri geleneklerini teklif ederek Sivastopol'ü Ukraynalılaştırılmış olarak adlandırdı.¹⁹⁰ Yüşçenko'nun tüm bu çabalarına rağmen, Batı yanlısı olarak bilinen fakat 2010'da yapılan Devlet Başkanlığı seçimleri yaklaştıkça Rusya yönetimi ile yakın ilişkiler kuran dönemim Başbakan'ı Yulya Timoşenko bu girişimleri sekteye uğratmıştır.¹⁹¹

2009 yılı başında Rusya, Karadeniz Donanması'na yeni denizaltılar eklemek istemiş ancak Ukrayna bunun kendi izinleri olmadığı sürece yapılamayacağını iddia etmektedir. Ukrayna, Donanma'nın genişleyebilmesi için 1997 anlaşmasına bir zeyilname eklenmesi gerektiğini söyleyerek 1997 anlaşmasını dayanak almıştır. İlişkilerin gerilmesinde Rusya'nın Kırım vatandaşlarına pasaport dağıtarak çifte vatandaşlığa izin vermeyen Ukrayna Anayasası'nın ihlal edilmesi de etkindir. Ukrayna, Rusya'nın bu davranışını Rus-Gürcü Savaşı'nda Gürcistan'ın Rus vatandaşlarına yönelik saldırılarından "Rus vatandaşlarını" korumak için müdahale ettiğini söyleyerek gelecekte de Sivastopol'e müdahale etmesini sağlayacak bir hareket olarak yorumlamakta ve karşı çıkmaktadır.¹⁹²

Rusya'nın Sivastopol'daki eğitim ve ekonomi projelerinin dostça olmadığını ve Ukrayna'ya karşı bir provakasyon olduğunu belirten Ocak 2010'da yeniden aday olacağını açıklayan Yüşçenko, Sivastopol'da vidayı iyice sıkmak istemektedir. Bu duruma bağlı olarak 8 Temmuz 2009'da SS-N-2 ve boy SS-N-9 orta menzilli füzelerini taşıyan üç Rus askeri konvoyu izin almaksızın Sivastopol'den hareket ederken Ukrayna Dış İşleri (MVS) Özel Güçleri tarafından durdurulmuştur. Bu füzeler donanma tarafından kullanılan liman dışında 30 kilometrelik teknik onarım rotası üzerindeydi. SS-N-9, nükleer başlık taşıma kapasitesine sahip, 2008'de Rusya-Gürcistan savaşına donanmanın müdahale etmesi sırasında konvansiyonel silah olarak kullanıldılar. Rus Dış İlişkileri Bakanı, Ukrayna'nın müdahalesini füzelerin taşınmasına 1997 anlaşmasının izin verdiğini iddia ederek protesto etti. "Bizim denizcilerimiz yeni bir tip eylem hareketinde değillerdi" ifadesinde bulundu. 21 Temmuz'da izin almaksızın "Malakhit" füzeleri taşıyan Rus konvoyu MVS trafik polisi tarafından durdurulurken, 23 Temmuz'da füze taşıyan üçten fazla kamyon

190 Kuzio, T., "Ukraine Tightens the Screw in Sevastopol", Eurasia Daily Monitor, Volume: 6 ,Issue: 141, July 23, 2009, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35304](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35304), (06.11.2009)

191 Berktaş, D., (03.05.2010) "Sivastopol Üssü ve Ukrayna", <http://www.turksam.org>, (10.05.2010)

192 Kuzio, T., "Ukraine Tightens the Screw in Sevastopol", Eurasia Daily Monitor, Volume: 6 ,Issue: 141, July 23, 2009, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35304](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35304), (06.11.2009)

da durdurulmuştur.¹⁹³

Ukrayna'nın rahatsız olduğu bir diğer husus ise donanma personeli tarafından Ukrayna göç yasalarının ihlal edilmesidir. Bu nedenle Ukrayna, Rus Deniz Donanması personelinin dökümanlarını kontrol etmek istemiş; bu tutum Rusya tarafından Rusya-Ukrayna ilişkilerinin hedef alındığı ve dostça olmayan bir durum olarak değerlendirilmiştir.¹⁹⁴ Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan gergin süreç, Ukrayna tarafından Kırım vatandaşlarına Rus pasaportlarını yasadışı bir şekilde dağıtmakla suçlanan Odessa'daki Rus Başkonsolusu Oleksandr Grachov'un sınır dışı edilebileceği ile ilgili bir diplomatik savaşa daha da tırmanmıştır. Ukrayna daha önce ise Rus taraftarı örgütlere finansal destek sağladığı gerekçesiyle Rus Büyükelçiliği üst düzey danışmanı olan Vladimir Lysenko'yu sınır dışı etmiştir. Bu durumun sonrasında Lysenko, Ukrayna'nın Kırım üzerindeki ve bununla bağlantılı olarak Karadeniz Filosu üssü egemenliğini sorgulamıştır.¹⁹⁵ 10 Ağustos 2009'da Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Dimitri Medvedev, Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yüşçenko'yu, Ukrayna'yı "Rus karşıtı bir yola" girmekle suçlamıştır. Ukrayna'da yaşanan sınır dışı etmelere, Rusya'da iki Ukraynalı diplomatı sınır dışı ederek yanıt vermiştir.¹⁹⁶

26 Temmuz 2009'da Karadeniz Filosu yıllık geçit törenine Rus Donanması Amirali Başkomutanı Vladimir Vysotskiy katılmıştır. Vysoskiy ziyareti sırasında bu filonun bir kısmının 2017'den sonra da Sivastopol'de kalması gerektiğini belirtmiştir. Filo, Ukrayna anayasasındaki yabancı üslerin 20 yıl kalmasına izin veren geçici bir maddesine dayanmaktadır. 2017'den sonra madde geçersiz olacak ve bu tarihten sonra filonun burada kalması için izin verilmesi Ukrayna anayasasında değişiklik yapılmasını gerektirecektir. Bu değişiklik için 300 oy gerekmektedir.¹⁹⁷

193 Kuzio, T., "Ukraine Tightens the Screw in Sevastopol", Eurasia Daily Monitor, Volume: 6 ,Issue: 141, July 23, 2009, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35304](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35304), (06.11.2009)

194 Kuzio, T., "Ukraine Tightens the Screw in Sevastopol", Eurasia Daily Monitor, Volume: 6 ,Issue: 141, July 23, 2009, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35304](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35304), (16.11.2009)

195 Kuzio, T., "Russia-Ukraine Diplomatic War", Eurasia Daily Monitor, Volume: 6, Issue: 147, July 31, 2009, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35347](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35347), (06.11.2009)

196 Kuzio, T., "Ukrainian-Russian Diplomatic War Intensifies", Eurasia Daily Monitor, Volume: 6, Issue: 158, August 17, 2009, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35420](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35420); (06.11.2009)

197 Kuzio, T., "Russia-Ukraine Diplomatic War", Eurasia Daily Monitor, Volume: 6, Issue: 147, July 31, 2009, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35347](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35347), (06.11.2009)

Ukrayna'da bu süreçte donanma ile ilgili gerginlikler üst üste yaşanmaktadır. Sivastopol'dan yapılan füze sevkiyatı Ukranalı makamlarca durdurulmuştur. 1997 anlaşmasına göre, donanma Sivastopol üssü dışarısında herhangi bir sevkiyat yapabilmesi için Ukrayna Savunma Bakanlığı'nın iznini alması gerekiyor. Ukrayna Dış İşleri Bakanı'na bir danışmanın belirttiği gibi izin alınmadığı takdirde sevkiyat Ukrayna yasalarını ihlal etmiş anlamına gelir. Milli Güvenlik ve Savunma Konseyi (NRBO), donanma tarafından gerçekleştirilen sevkiyat konusu üzerine 24 Temmuz'da bir bildiri yayınladı. NRBO, sevkiyatların "ikili anlaşmalarında uluslar arası hukukta ve Ukrayna yasalarında belirtilenleri görmezden gelmeye devam eden", "sistematik karakteristik" bir özelliğe ulaştığını belirtti. Sonuç olarak halkın ya da Sivastopol'ün ve Ukrayna'nın ulusal güvenliğinin büyük bir tehdit altında kalmasıdır. Bildiri şu şekilde devam ediyor: " Bunun (Ukrayna'nın) ulusal bağımsızlığına kasıtlı olarak saygısızlık göstermek için yapıldığı gözüküyor".¹⁹⁸

Bu gerginliğin temelinde Rusya'nın BDT coğrafyasına ilişkin belirlediği yakın çevre konsepti çerçevesinde belirlediği çıkarları ile Ukrayna Devlet Başkanı Yuşçenko'nun Batı eksenli olarak geliştirdiği donanma stratejisinin çatışması yatmaktadır. 2010 Başkanlık seçimlerinin de başkan adayları açısından temel Rusya ve Batı ekseninde temel propaganda malzemelerinden biri olmuştur. Bu süreçte Yuşçenko'nun kazanması halinde gergin sürecin devam edeceği değerlendirilirken Yanukoviç'in kazanması halinde ise sürenin uzatılabileceği ve Rusya ile daha yakın ilişkiler kurulması beklenmekteydi.

Rusya ve BDT ülkeleri ile ilişkileri geliştirme yanlısı olan Yanukoviç, Ukrayna'da yapılan Devlet Başkanlığı seçimlerinin ikinci turunda, 7 Şubat 2010'da en çok oy alarak Ukrayna Devlet Başkanı olmuştur ve Rusya-Ukrayna ilişkileri detant dönemini yaşamaya başlamıştır. Yanukoviç'in başkan seçilmesiyle Ukrayna'nın dış ve iç politikasında da eksenin Batı'dan Doğu'ya doğru kaydığını pratikteki uygulamalarla görmek mümkün. Bunlardan en önemlisi kuşkusuz Karadeniz Filosu'nun geleceği ile ilgili.

Develet başkanlığı seçimleri sürecinde aday olan Yanukoviç'in öncelikli dış politika seçenekleri arasında Karadeniz Donanması'nın Sivastopol'deki kira süresini

198 Kuzio, T. "Russia-Ukraine Diplomatic War", Eurasia Daily Monitor, Volume: 6, Issue: 147, July 31, 2009, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35347](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35347), (06.11.2009)

2017 kadar uzatmasını sağlamak için Rusya'nın lobi çalışmalarını desteklemek bulunuyordu.¹⁹⁹ Başkan olarak seçildikten sonra da bu fikrinden vazgeçmemiş, Karadeniz'deki Rus Donanması'nın mevcudiyetini 2017'den sonra devam ettirmesi yönünde tutum sergilemiştir.²⁰⁰ V.Yanukoviç cumhurbaşkanı seçildikten sonra Ukrayna dış siyasette bir denge politikası izleyeceği sadece uzmanlarca değil, Yanukoviç'in yakın çevresince de tahmin edilmekteydi. Ayrıca Yanukoviç de Batı-Rusya tercihi arasında ikiye bölünmüş Ukrayna toplumunu birleştirmeyi amaçladığını ifade etmiştir. Fakat şimdilik denge politikasında Rusya tarafının ağır bastığı görülmektedir.²⁰¹

Ukrayna ile Rusya arasındaki ilişkiler yukarıda da ayrıntılı bir şekilde belirtildiği gibi Yüşçenko iktidarı döneminde bozulmuştur. Yanukoviç'in başkan olarak seçilmesinden sonra yaşanan iktidar değişimi Ukrayna'nın dış politikasında aradan dört ay gibi kısa bir süre geçmesine karşın hemen kendisini göstermiştir. Bu değişimi en net ifadesiyle Ukrayna Başbakanı Mykola Azarov'un Moskova'ya yaptığı sıradaki ifadelerinde görmek mümkündür. Azarov Putin ile yaptığı görüşmede "Rusya ile önceki hükümet döneminde ciddi şekilde bozulan ilişkileri düzeltmek istiyoruz. İstikrarın en önemli koşullarından biri Rusya ile ilişkilerin tamamıyla yeniden düzeltilmesidir. Bu nedenle zarar ilişkilerde temiz bir sayfa açmak gerekmektedir." şeklinde ifadeler kullanmıştır.²⁰² Bu tutum Rusya-Ukrayna ilişkilerinde kriz noktalarından biri olan Rus Karadeniz Donanması'nın süresinin uzatılması konusunda kendisini daha net olarak göstermektedir. Yüşçenko Ukrayna'nın NATO üyeliğini savunduğu ve bu nedenle topraklarında NATO üyesi olmayan bir ülkenin kuvvetlerinin bulunmasını istemediği için, bu üssün ya 2017 yılından önce ya da 2017'de tahliye edilmesini talep ediyordu. Ukrayna'nın yeni Devlet Başkanı Yanukoviç ise Rusya ile bozulan ilişkileri düzeltmek istiyor ve NATO üyeliğine karşı çıkıyor.

199 Kuzio, T., "Ukrainian Presidential Candidate Viktor Yanukovych: Foreign Policy Priorities", Eurasia Daily Monitor, Volume: 6, Issue: 202, November 3, 2009, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35687](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35687), (06.11.2009)

200 Hasanoğlu, M., (b.t.), "Ukrayna Başkanlık Seçiminin Anlamı ve Analizi", (09.05.2010), <http://tasep.org/default.asp?s=yd&id=82>

201 Asker, A., (26.04.2010), "Rusya-Ukrayna İlişkilerinde İki Ana Madde: Enerji ve Rus Filosu", (30.04.2010), <http://www.21yyte.org>

202 <http://www.usakundem.com/haber/52115/ukrayna-rusya-ile-ilişkileri-düzeltilmek-istiyor.html>, (26.03.2010)

Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev ile Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç'in 21 Nisan 2010'da Ukrayna'nın Harkov kentinde imzaladıkları anlaşma, Rus Karadeniz Filosu'nun Ukrayna'nın Kırım bölgesindeki Sivastopol Deniz Üssü'nden 2042 yılına kadar yararlanabilmesini öngörüyor olmakla birlikte Rusya-Ukrayna ilişkileri açısından da önemli bir dönüm noktasını ifade etmektedir.²⁰³ Ukrayna'nın bu anlaşmayı kabul etmesinde 50 milyar dolara yaklaşan yaklaşan bir ekonomik yardım paketi oldukça etkili olmuştur. Bu anlaşmaya göre Rusya Kiev'e şu anda bin metreküpü 330 dolardan sattığı doğlagazda yüzde 30 oranında indirim uygulayacak ve önümüzdeki 10 yılda Ukrayna ekonomisine 40 milyar dolar tutarında yatırımda bulunacak.²⁰⁴ Ayrıca, tarafların uygun görmesi halinde 2042'den sonra da 5 yıl uzatma da mümkün olabilecek. Üssün ve eklentilerinin bugün yılda 98 milyon dolar kadar olan kirası da açıklanmayan miktarda artacak.²⁰⁵ Ancak muhalefet anlaşmaya çok sert tepki göstermiş ve bu anlaşmanın Ukrayna'nın çıkarlarıyla ters olduğu savını en yüksek perdeden dillendirmişlerdir. Bu durum üzerine Yanukoviç'in yaptığı açıklamada "anlaşmaların Ukrayna'nın çıkarına olmadığını ancak ekonomik sorunlar nedeniyle seçeneğinin bulunmadığını" belirtmiştir.²⁰⁶ Eski Başbakan Y. Timoşenko'nun iddiasına göre görüşmeler sırasında Yanukoviç ve Medvedev arasında bir gizli anlaşma da imzalanmıştır. Bu anlaşma ortak uçak sanayisi işletmesinin oluşturulmasına ilişkindir. Fakat bu işletmede Rusya'nın %51 paya sahip olacağı söylenmektedir.²⁰⁷

Ukrayna'da başını eski Başbakan Yulia Timoşenko'nun çektiği muhalafet, ülkenin toprak bütünlüğünün ve egemenliğinin kaybedildiği savını ortaya koyarak sert bir muhalefet ortaya koymaktadırlar. Eski Cumhurbaşkanı Viktor Yuşçenko ise yaptığı bir değerlendirmede ülkenin artık daha az bağımsız olacağını savunarak, "Bu bir askeri işgaldir. Toplum Harkiv'de imzalanan anlaşmayı görmezden gelirse, bu

203 <http://www.usakgundem.com/haber/53261/kiiev-sivastopol-39-deki-rus-ussunun-suresini-uzatti.html>, (22.04.2010)

204 <http://www.usakgundem.com/haber/53334/rus-donanmasi-bir-sure-daha-sivastopol-39-de.html>, (26.042010)

205 Ertan, F., "Rusya-Ukrayna Anlaşması ve Ötesi", Zaman, (29.042010)

206 <http://www.usakgundem.com/haber/53334/rus-donanmasi-bir-sure-daha-sivastopol-39-de.html>, (26.042010)

207 Asker, A., a.g.m.

ülkenin egemenliği ve bağımsızlığı için büyük bir kayıp olacak.” değerlendirmesinde bulunmuştur.²⁰⁸ Ukrayna muhalefeti, bu anlaşmaların ülkeyi Rusya’nın sömürgesi haline getirdiğini söyleyerek, Yanukoviç’in vatana ihanetle suçluyor. Oysa anlaşmaya en sert itirazların gelmesinin tahmin edilebileceği ABD ve Batı ülkeleri, bu anlaşmanın iki bağımsız ülke arasında imzalanan anlaşma olduğunu söylemekle yetindi. Batılı ülkelerin gelişmelere itiraz etmemeleri, birkaç nedenle açıklanabilir. Birincisi, Rusya’nın Sivastopol’ü tahliye etmesi, Ukrayna’nın NATO üyeliği tartışmaları çerçevesinde gündeme gelmişti. Oysa, Ukrayna kamuoyunun büyük bölümü, NATO üyeliğine karşı. Bu konuda 2009 yılının Aralık ayında yapılan bir kamuoyu araştırmasına katılanların % 60’ı, ülkenin NATO üyeliğine karşı olduğunu söylerken, NATO üyeliğini savunanların oranı, yüzde 19 ile sınırlı kalmıştı. Bu durum, Yuşçenko’nun devlet başkanlığı döneminde Ukrayna’da NATO üyeliği lehine yapılan sayısız propaganda çalışmasına rağmen, son beş yıl içinde, NATO üyeliğini savunanların sayısının büsbütün azaldığını ortaya koyuyor.²⁰⁹ Muhalefetin tüm karşı koyuşlarına karşın Sivastopol’daki Rus Karadeniz Filosu’nun süresinin uzatılmasına ilişkin anlaşma, parlamento’da 27 Nisan 2010’da 236 evet oyuyla kabul edilmiştir.²¹⁰ Anlaşmanın parlamentoda görüşülmesi sırasında salona sis bombaları ve yumurtala atılmış, parlamenterler arasında yumruklaşmalar yaşanmıştır. Ancak bu durum bile anlaşmanın onaylanmasını engelleyememiştir. Muhalefet anlaşmanın anayasaya aykırı olduğunu ve Yanukoviç’in vatan haini olduğunu iddia etmektedir.²¹¹

Yanukoviç’in Rusya-Batı dengesini korumada ne kadar güçlük çektiği ortaya çıkmıştır. Bunun üç önemli nedeni vardır:²¹²

1) Yanukoviç’in seçmen potansiyeli ülkenin doğu bölgelerinde yaşayan “Rusya yanlısı” yurttaşlardır. Bu kesim Ukrayna’nın Rusya’ya ile yakın ilişkiler içinde olmasını istemektedir;

208 Asker, A., a.g.m.,

209 Berktaş, D., a.g.m.

210 <http://www.usakgundem.com/haber/53427/ukrayna-parlamentosuna-sis-bombasi-attilar.html>, (27.042010)

211 <http://www.usakgundem.com/haber/53443/İkinci-kırım-savaşı.html>, (28.04.2010)

212 Asker, A., a.g.m.

- 2) Ukrayna'nın ekonomik darboğazdan kurtulması gerekmektedir. Oysa ekonomik sıkıntılar giderilmezken halkın ekonomik durumu da gittikçe kötüleşmektedir;
- 3) Rusya karşıtı politikalar ve ABD ve AB yanlısı tutumuna karşın Ukrayna, Batıdan beklediği desteği alamamaktadır. Özellikle Obama'nın başkanlığı döneminde bu beklentiler iyice azalmıştır.

Durumu gerçekçi çıkarlar üzerinden değerlendirdiğimizde de bu sıkıntılı dönemde Rusya'nın Ukrayna'ya verebilecekleri, Avrupa'nın verebileceklerinden daha fazladır. Brüksel'deki temaslarda Kiev'e AB fonlarının akması için Uluslararası Para Fonu (IMF) ile anlaşma sağlanması, doğalgaz sektöründe reform yapılması gerektiği ifade edilmiş, Ukrayna vatandaşlarına vize muafiyeti sağlanması için bir yol haritasının belirlenmesi konusu ele alınmıştır. Bundan fazlasını beklemek de aşırı iyimserlik olacaktır. Oysa doğalgaz anlaşmasından Ukrayna'nın sağlayacağı avantaj ise ilerideki fiyat değişikliğine bağlı olarak 3-4 milyardır. Rusya'nın Karadeniz Filosu ise bölge insanı için önemli istihdam kapısıdır.²¹³ Bu anlaşma sonucunda Slav dünyasının birbirlerine en yakın iki ülkesinin, ayrılmak bir yana, yeniden bir araya gelmekte olduklarını söylemek mümkündür. Sınırları farklı, ancak siyasi kararlarda paralellikler bundan böyle daha belirgin hale gelebilecektir. Bunun anlamı ise, bundan sonra Ukrayna'da çok önemli değişiklikler olmazsa, "NATO'nun doğuya doğru genişlemesi" Ukrayna'ya uğramadan geçecek demektir. Bu siyasi konjonktür, NATO ve AB üyesi olmak için çırpınan Gürcistan'ı da olumsuz etkileyecektir. Bir başka ifadeyle Rusya, ABD'nin Romanya ve Bulgaristan'da 2005 sonu, 2006 başlarında kiraladığı kara ve hava üslerine, Sivastopol'den cevap vererek, Karadeniz'deki strateji oyununda geride kalmak niyetinde olmadığı mesajını vermektedir.²¹⁴

Rusya bu anlaşmayla çok önem verdiği Karadeniz Filosu'nun Akyar'daki kalışını 25-30 yıl daha uzatmış olurken Karadeniz'in hâkim deniz gücü olma konumunu da sağlama almış bulunuyor. Filo'nun Akyar'da kalmaya devam etmesinin elbette sadece askerî yönden değil, başka yönlerden de büyük önemi var. Özellikle de Kırım bakımından; zira iyi biliniyor ki Rusya'da bazı çevreler Kırım'a başka bir gözle bakıyor, burasını adeta kendi parçaları gibi görüyorlar. Nitekim, anlaşmayı

213 Asker, A., a.g.m.

214 Yavuz, C., (26.04.2010) "Sivastopol Üssü ve Güney Akım'da Hareket: Rusya'dan Stratejik Hamleler", (30.04.2010), <http://www.turksam.org>

Moskova'da kapalı kapılar ardında Ukrayna Başbakanı Azarov ile müzakere eden ve sonuçlandıran Başbakan Vladimir Putin de Rusya'nın dünyada gaz karşılığı askerî üs aramadığını; ancak bu bağlamda 'Kırım'ın özel bir durum' olduğuna işaret ederek Kırım'a Rusya'nın verdiği önemi açıkça belirtiyor.²¹⁵

Medvedev'le Yanukoviç arasında imzalanan anlaşmanın yakın gelecek açısından en somut sonuçları olarak, şunları söyleyebiliriz: Birincisi, gerek Ukrayna, gerekse Rus doğalgazını Ukrayna üzerinden ithal eden ülkeler, yakın bir gelecekte doğalgaz krizi ile karşılaşmayacaklardır. İkincisi, Sivastopol Üssü konusunun Rusya'nın isteği doğrultusunda da olsa, bir şekilde çözüme kavuşması, bu bölgedeki etnik çatışma olasılıklarını, büyük ölçüde azaltmıştır. Öte yandan, Rusya ile bu iki alanda karşılıklı anlaşmaya varmış olan Ukrayna, başka alanlarda Batı ile ilişkilerini daha rahat geliştirebilme imkanına kavuşmuştur.²¹⁶ Yanukoviç Rusya'nın Birinci Kanal'ına verdiği röportajda da, Kiev'in NATO üyeliği ile ilgili konunun gündemlerinde olmadığını, Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev'in önerdiği Yeni Avrupa Güvenlik Anlaşması'nı desteklediklerini ifade etmiştir. Yanukoviç, NATO üyeliği gündeme geldiğinde bu konunun referanduma giderek çözüleceğini kaydetmiştir.²¹⁷ NATO'ya üyelik rafa kalkmakla birlikte AB'ye üyelik Yanukoviç'in önem verdiği konuların başında gelmektedir. Göreve geldikten sonra ilk resmi ziyaretini Moskova yerine Brüksel'e yapmış olması sembolik bir anlam taşımaktadır. Ayrıca Brüksel'de Avrupa Birliği liderleriyle buluştuğu sırada Euronews'e verdiği röportajda "Avrupa'yla bütünleşme sürecimiz kesinlikle devam edecek" açıklamasında bulunmuştur.²¹⁸

Ukrayna dış politikasının bundan böyle tek bir eksen üzerinde devam edeceğini söylemek için henüz erken olsa da, Ukrayna'nın siyasi ve askeri alanda Rusya açısından hassas sayılan konularda Moskova'yı karşısına almayacak bir politika izleyeceğini söylemek mümkündür. Bütün bu hususları gözönünde bulundurarak, Rusya'nın Sivastopol Üssü'nden kalış süresini uzatmasının Ukrayna'nın bütün

215 Ertan, F., "Rusya-Ukrayna Anlaşması ve Ötesi", Zaman, (29.04.2010)

216 Berktaş, D., (03.05.2010), "Sivastopol Üssü ve Ukrayna", (05.05.2010), <http://www.turksam.org>

217 "Yanukoviç'ten Rusya'yı Sevindiren Açıklamalar", (13.02.2010), <http://www.zaman.com.tr/haber.do?>, (15.05.2010)

218 Akçadağ, E., (04.05.2010), "Seçimlerin Ardından Ukrayna'nın Yönü", (06.05.2010), <http://www.bilgesam.com/tr>

konularda Rusya'ya bağımlı hale geleceği yönündeki değerlendirmelerin aceleci olacağını söyleyebiliriz. Rusya, Ukrayna'da yönetim değişikliğinin gerçekleştiği ve yeni yönetimin ülkeyi ekonomik krizden çıkarma çalışmalarına odaklandığı bugünlerde, Ukrayna'ya çeşitli alanlarda kendi isteklerini kabul ettirme çabasıdadır. Bu politikaların ne ölçüde başarılı olacağı, önümüzdeki dönemde netlik kazanacaktır.

4.2.2. Ukrayna'nın Batı ile İlişkilerinin Doğal Bir Sonucu Olarak NATO ve AB'ne Girme İsteği ve Rusya'nın Çatışan Çıkarları

Soğuk Savaş sonrası oluşan güç boşluklarından Karadeniz Bölgesi'ndeki rekabette AB ve ABD aynı safta yer almakta karşı tarafta ise RF yer almaktadır. Soğuk Savaş sonrası paralel bir biçimde genişleyen NATO ve AB'nin sınırları Doğu Avrupa'ya kadar ulaşmış ancak her ikisi de genişlemesini tam olarak tamamlayabilmiş değillerdir. ABD, Karadeniz Bölgesi'ndeki güç boşluğunu Avrupa-Atlantik mimarisi doldurulmasının çıkarlarına uygun bulmakta ve AB'yi bu bölgede kendisine en büyük müttefik olarak görerek RF'nin bölgede etkin olmasını istememektedir. Ancak ABD bölgeye olan uzaklığı nedeniyle bölgede işbirliği yapacak bir devlet ya da devletlerle işbirliğine ihtiyaç duymak zorundadır. ABD'nin bu stratejisi kapsamında Ukrayna'da 2004'te halkın gerçekleştirdiği Turuncu Devrim Batı yanlısı bir iktidarı işbaşına getirmiştir.²¹⁸

Ukrayna'nın Batı ile olan ilişkileri 1992'den bu yana gelişimi üç döneme ayrılır. Ukrayna ile Batı ilişkileri geliştiğinde, Batı ve Rusya arasındaki ilişler aynı zamanda yavaşladı ve tersine döndü. İlk dönem 1992-1994 yıllarında Batı'nın Rusya ile olan ilişkilerine öncelik tanıdığı kayıtsızlık dönemidir. İkinci dönem 1995-1999 arası Ukrayna ve Batı'nın stratejik ortaklık geliştirdiği dönemdir. 2000'den itibaren Ukrayna'nın Batı'yla olan ilişkileri Avrupa-Atlantik yapıları resmi birleşme söylemleri ve Avrasya iç politikası arasında büyüyen uçurumdan dolayı hayal kırıklığı dönemi olarak tanımlanır. Batı'nın Ukrayna'ya karşı dış politikası SSCB'nin dağılmasından bu yana üç ayrı değişiklik geçirdi; kayıtsızlık, ortaklık ve hayal kırıklığı. Ukrayna'ya karşı üç değişik politika Batı'nın Rusya ile olan ilişkilerindeki değişikliğin aynasıdır.²¹⁹

218 Alkan, A., a.g.e., s.s.80-83

219 Kuzio, T., "Ukraine's Relations With The West: Disinterest, Partnership, Disillusionment", European Security, Volume 12, No.2, 2003, p.21

Rusya-merkezli görüşlerin ve nükleer silahlar üzerinde özel odak noktalarının birleşimi 1993'e kadar Ukrayna ve batı arasında ilişkilerin zayıf olmasına neden olmuştur.²²⁰ 1990'ların ilk yarısında Ukrayna büyük ölçüde Rusya'ya karşı uyumu ve reformcu cumhurbaşkanına sahip tek BDT devleti olması nedeniyle Batı tarafından ihmal edilmiştir. Bu aşamada Rusya'da tüm kalbiyle Batı ile iyi ilişkiler içinde olmak istemekte ve BDT'ye karşı kayıtsızdır.²²¹

1994 Moskova Üçtarafı Anlaşması, Ukrayna nükleer silahsızlanmasında, özellikle YZU konusunu çözme koşulunu, Rusya'ya olan borçları ve Ukrayna toprak bütünlüğünü garanti eden bir ABD politik taahhüdünü içerdiğinden dolayı, önemli bir gelişmedir ve Ukrayna bu anlaşma ile nükleer silahlardan vazgeçmiş oldu.²²² Bir çok ülkenin nükleer silahlara sahip olmayı arzuladığı bir ortamda Ukrayna'nın nükleer karşıtı ülke olma kararı Ukrayna'yı Batı'ya yaklaştıran önemli bir adım olmuştur.²²³

1990'ların ortasından sonra Rusya ve Batı arasındaki ilişkiler zayıfladı ve Batı ve Ukrayna arasındaki ilişki büyük oranda gelişme gösterdi. 1994'te Ukrayna Cumhurbaşkanı seçilen Kuçma, Kravçuk'un aksine 1994'te Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması'nı imzaladı ve 1994-96 yılları arasında silahsızlanmaya gitmiştir. Bu etkenler Ukrayna'yı Batının önemli stratejik müttefiki yaptı. 1990'ların ikinci yarısından sonra ABD hem ikili olarak "stratejik ortaklık" içinde ve çoklu olarak NATO aracılığıyla Avrupa "kilit" ve "kilit taşı" olarak Ukrayna'ya destek verdi. Rusya'nın BDT içinde emperyal emellerini sınırlamada, Rusya ile Orta-Doğu Avrupa arasında tampon bölge olmasında ve NATO'nun genişlemesi desteğinde ABD için Ukrayna'nın jeopolitik önemi, stratejik olarak Orta-Doğu-Avrupa'ya karşı ABD politikası için önemlidir.²²⁴ Ukrayna; Batı Avrupa ile dostane ilişkiler kurmak, Avrupa'daki tüm uluslar arası kuruluşlara üye olmak, yeterli konvansiyonel kuvvetiyle Avrupa'da bölgesel güç

220 Kuzio, T., Moroney, J., D., P., "Ukraine and the west: Moving from stability to strategic engagement", European Security, Volume 10, No.2, 2001, p.111

221 Kuzio, T., "Ukraine's Relations With The West: Disinterest, Partnership, Disillusionment", European Security, Volume 12, No.2, 2003, p.21

222 Turan, G., a.g.e., s.377

223 Olçar, K., a.g.e., s.238

224 Kuzio, T., "Ukraine's Relations With The West: Disinterest, Partnership, Disillusionment", European Security, Volume 12, No.2, 2003, p.22

olmak istemektedir. Bu dönemde nükleer silahların yayılmasına karşı olmakla beraber, NATO'ya dahil olma konusunda her ülkenin kendi kararını verme hakkının olduğunu düşünmektedir.²²⁵ Dolayısıyla Ukrayna ABD yardımlarının üçüncü büyük alıcısı oldu ve NATO'nun Barış için Ortaklık (BİO) anlaşması çerçevesinde en aktif BDT devleti oldu.²²⁶ Ukrayna 1994 yılında bu programa katılarak bir anlamda egemenliğini ve bağımsızlığını garanti altına almıştır.

Kravçuk döneminde Macaristan, Polonya, Moldovya ve Slovakya ile anlaşmalar yapılarak mevcut sınırlar karşılıklı olarak tanınmış ve güvence altına alınmıştı. Kuçma, daha pragmatik yaklaşımla, iki sorunlu ülke Romanya ve Rusya ile bunu sağladı. AB ile bütünleşmeyi dış politika önceliği olarak gösteren Kuçma, 1996 baharında ilk kez açıkça AB'ye üyeliğin hedeflendiğini ilân etti. Leonid Kuçma, 1999 Aralık ayında yeniden devlet başkanı seçildikten sonraki ilk resmî ziyaretini Moskova'ya yaptı. Sembolik değeri olan bu ziyareti sırasında Kuçma, "Rusya'nın önemli stratejik ortak olduğunu; ancak, ülkesinin Avrupa ve NATO tarafında ilerleyeceğini" belirtmeyi ihmal etmedi.²²⁷

Avrupa güvenliği açısından önemli görüldüğünden Batı, Ukrayna'nın bağımsızlığı ve istikrarına özellikle önem vermiştir. Başlangıçta Rusya ile Avrupa arasında tampon niteliğinde değerlendirilen Ukrayna, zamanla NATO'nun doğuya doğru genişleme stratejisinin temel taşı olmuştur. AB, 10 Haziran 1994'te Ukrayna ile on yıllığına Ortaklık ve İş Birliği Anlaşması yaparken Temmuz 1997'de de NATO-Ukrayna Ortaklık Konseyi kurulmuştur.²²⁸ Ukrayna ile NATO arasında, 9 Temmuz 1997'de Madrid'de gerçekleştirilen "*Ayrıcalıklı Ortaklık Şartı*"nda belirtildiği üzere, "bağımsız, demokratik ve istikrarlı bir Ukrayna, Orta ve Doğu Avrupa ile Avrupa kıtasının bütününde istikrarı temin edebilme adına anahtar unsurlardan birisidir." Böyle bir sonuca varmak Avrupa-Atlantik topluluğuna dahil uluslar için hiç de kolay olmamıştır.²²⁹ Ukrayna'nın bu dönemde Batı ve Batılı

225 Buttanrı, B., a.g.e., s.120

226 Kuzio, T., "Ukraine's Relations With The West: Disinterest, Partnership, Disillusionment", European Security, Volume 12, No.2, 2003, p.23

227 Purtaş, F., a.g.m., s.165

228 Purtaş, F., a.g.m., s.s.163-164

229 Turan, G., a.g.e., s.390

kurumlarla geliştirdiği ilişkiler Rusya’da Ukrayna’yı tamamen kaybedeceği endişesi uyandırmış ve bunun üzerine Rusya sınır uyuşmazlıkları ve diğer sorunları çözüme yolunda insiyatif kullanarak Ukrayna ile 31 Mayıs 1997’de Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalamıştır.²³⁰

Ukrayna-Batı arasındaki ilişkileri ABD ve AB ekseninde ayrı ayrı incelemenin daha yararlı olabileceğini düşünmekteyim. Her iki güçte bağımsız ve Batı yanlısı bir Ukrayna istemekle birlikte gerek NATO içinde birbirleriyle olan çekişmeleri gerekse Rusya’nın enerji kozunu iyi kullanması politikaları farklılaştırmaktadır. Bu durum 11 Eylül sonrası süreçte kendisini daha net göstermiştir.

1992 yılında AGİT’e ve Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi’ne üye olan Ukrayna, NATO üyeliğini de hedeflemektedir. Temmuz 2004’te dönemin Cumhurbaşkanı Kuçma, Ukrayna’nın AB ve NATO üyeliğinden vazgeçtiğini açıklamışsa da Yuşçenko, Ukrayna’nın dış siyasetini tekrar Batı istikametine çevirmiştir. Ukrayna, ABD’nin 11 Eylül saldırılarından sonra küresel terörle mücadele kavramı çerçevesinde başlattığı girişimlere ve askeri harekatlara da destek vermiş ve Ağustos 2003’ten itibaren Irak’a toplam 1,600 asker ve 2 bin parça teçhizat göndermiştir. Ukrayna hükümeti şu anda Irak’taki askeri mevcudiyetini kademeli olarak azaltmayı planlamaktadır.²³¹

11 Eylül olayları sonrasında ortaya konulan ABD’nin yeni ulusal güvenlik stratejisinin temel amacı, “özgürlüğü destekleyen adil bir barış ortamının sağlanması” olarak açıklanmıştır. Bunun yanında aynı belgede, “Kendi enerji güvenliğimizi ve küresel ekonominin ortak refahını güçlendirmek üzere, müttefiklerimiz, ticaret ortaklarımız ve enerji üreticileriyle birlikte, enerji kaynaklarının arzını ve mevcut küresel enerji çeşitlerini, özellikle Batı yarımküre, Afrika, Orta Asya ve Hazar bölgesinde geliştireceğiz.” ifadesi de mevcuttur.²³² Söz konusu belgenin içerdii düşünceinin ABD’nin Ukrayna’ya karşı izlediği politikalarda ortaya koyulduğu görölmektedir. Bu kapsamda ABD, Ukrayna’nın siyasi ve ekonomik anlamda istikrara kavuşturularak, Batıya entegre edilmesini, Karadeniz’de Rusya’ya karşı bir koz oluşturmayı, NATO’nun genişlemesini

230 Purtaş, F., a.g.m., ,s.164

231 DEİK, Ukrayna Ülke Bülteni, Ocak 2007, s.4

232 Karaca, K., “11 Eylül Sonrası Değişen ABD Dış Politikası ve Türkiye”, Global Strateji, , Yıl 1, S. 3-4, Kış 2005-2006, s.s.96-99

Karadeniz'e taşımayı ve Batının enerjisi güvenli şekilde temin etmesini sağlamayı amaçlamaktadır. ABD'nin bu amaçlarına karşılık Ukrayna için ABD ile ilişkiler; NATO'ya üye olmayı kolaylaştırma, bölgede Rusya'yı dengeleme, ekonomik ve siyasi yardım alma, AB üyeliği konusunda destek sağlama üzerine kurulmuştur.²³³ Bu politika özellikle stratejik konuma ve enerjiye sahip ya da enerji güvenliği için kilit olan ülkelere uygulanmıştır. Ukrayna'da gerçekleştirilen Turuncu Devrim'i de bu politika kapsamında değerlendirmek gerekmektedir.

ABD Ukrayna ilişkileri daha çok NATO üyeliği üzerine odaklanmıştır. Doğu ve Güney Ukrayna'nın NATO üyeliği aleyhinde oy kullandığı düşünüldüğünde, ülkenin örgüte kabul edilmesi hâlinde ülke içinde büyük karmaşa yaşanması muhtemel senaryolar içinde değerlendirilmektedir. Ukrayna'nın NATO'ya üyeliği kapsamında Ukrayna'ya yönelik ABD talepleri, sağlam siyasi otoritenin kurulması, yolsuzluk ile mücadele, piyasa ekonomisine geçiş, azınlık haklarının sağlam temellere oturtulması ve demokrasinin geliştirilmesi gibi modern ülke kavramlarının istenmesinin dışında dış politika açılımlarının da Batının izlediği politikalar yönünde yapılması şeklindedir. Bu kapsamda da en önemli konulardan biri, Ukrayna'nın Kosova'nın bağımsızlığını tanıması yönündeki baskılardır. Ukrayna, ABD'nin Kosova'nın bağımsızlığını tanıması yönündeki baskılarından, Kosova'nın bağımsızlığını ancak BM Güvenlik Konseyinin onaylamasından sonra tanıyabileceği söylemiyle kurtulmaya çalışmıştır.²³⁴

ABD'nin Ukrayna dönük yürüttüğü politikaların temelinde Karadeniz stratejisi yatmaktadır ve 2000'li yıllarla dünyada yaşananlar Karadeniz'i ABD için önemli kılmaktadır. Bu nedenleri şöyle sıralamak mümkündür:²³⁵

- Sovyetler Birliği'nin ve Varşova Paketi'nin dağılması, bu dağılma sonrası batıdan doğuya doğru genişlemeye devam eden AB ve NATO'nun Karadeniz'e kadar genişlemeyi tamamlamış olması ve Karadeniz'i kapsayacak şekilde Güney Kafkasya'yı da ("Dublin'den Bakü'ye") içine alarak genişlemeyi tamamlamak istemesidir;

233 Karaca, K., "Güç Mücadeleleri Açısından Ukrayna", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Ankara: Genel Kurmay Atış Başkanlığı Yayınları, Yıl:6, S.12, Aralık 2008, s.92

234 Karaca, K., a.g.m., s.93

235 Kanbolat, H., (11.04.2006), "Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği", (15.04.2010), <http://www.denizhaber.com>

- Karadeniz ülkelerinin yaklaşık son iki yüzyıldır Çarlık Rusyası ve Sovyetler Birliği'nin egemenlik ve nüfuz alanında kalmaları ve Rusya Federasyonu'nun önümüzdeki yıllarda ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda toparlanarak tekrar eski nüfuz alanında hakimiyet kurabileceği ihtimalinin olmasının bu bölgede yer alan ülkelerin NATO ve AB üyeliğini ülkelerinin gelecekteki siyasi, ekonomik ve askeri güvenliğinin en önemli güvencesi olarak görmeleri;
- 11 Eylül 2001 saldırısı sonrası ABD'nin "terör" merkezlerini yok etmeye yönelik başlattığı askeri hareket içinde Karadeniz'in bulunduğu özel konumdur. Nitekim, Karadeniz, ABD'nin Ortadoğu (özellikle Irak) ve Orta Asya'ya (özellikle Afganistan) açılımı için stratejik bir konumdadır. Özellikle, Orta Asya'da bulunan ABD askerî varlığı ile ulaşımın sağlanması açısından ABD için önemli hale getirmiştir. ABD uçaklarının Avrupa'dan Orta Asya'ya ve Afganistan'a gitmek için kullandığı hava koridoru Karadeniz'den geçmektedir;
- ABD'nin olası bir İran harekatı ve Avrupa-Atlantik dünyası dışında kalan Beyaz Rusya ile Rusya Federasyonu'nun askeri hareketlerini kontrol altında tutmak için, Karadeniz'i "askeri üs, radar istasyonları ve casus uçakları ile izleme merkezi" olarak değerlendirmek istemesidir;
- 11 Eylül saldırısı sonrası, dünya petrolünün yüzde 65'ini, doğal gazının ise yüzde 40'ını bulandıran ve gittikçe istikrarsızlaşan Orta Doğu'ya alternatif olabilecek enerji kaynakları arayışıdır. Karadeniz ve Hazar Bölgesi coğrafî konumundan ileri gelen jeopolitik önemi yanında zengin enerji kaynaklarına sahip bir bölgedir.
- Rusya-Ukrayna doğalgaz krizinin ardından, enerji güvenliğinin dünyada hayli önem kazanması ve gözlerin Karadeniz bölgesine çevrilmesidir. Nitekim Karadeniz, gerek tanker taşımacılığı, gerekse petrol ve doğal gaz petrol boru hatları ile "Doğu-Batı Enerji Koridoru" üzerindedir. Bu nedenle, Avrupa'nın özellikle doğal gaz alanında enerji güvenliğinin sağlanması için Karadeniz giderek ön plana çıkmaktadır.

2004 yılının Haziran ayında İstanbul'da, Ukrayna'nın özel verdiği bir NATO zirvesi yapılmıştır. Ancak Avrupa, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkları bulunan Ukrayna'yı bu dönemde içine almak istememiş; İttifak'ın açık kapı politikasının önemini yinelenmiş, NATO-Ukrayna ilişkilerinin stratejik bir yapıya sahip olduğu

vurgulanmıştır. Devlet ve hükümet başkanları ayrıca Ukrayna yönetimini NATO-Ukrayna Eylem Planı'nın özünü oluşturan Avrupa-Atlantik değerlerine olan taahhütlerini etkin ve tam olarak uygulamaya davet etmişlerdir.²³⁶ Ukrayna'nın ağır yük askeri uçaklarının NATO'nun emrine sunulmasıyla ilgili ön anlaşmanın imzalanması, silahlı kuvvetlerde personel azaltımına gidilmesi Ukrayna'nın NATO üyeliği için gerçekleştirdiği faaliyetlerdir.²³⁷ 2-4 Nisan 2008 yılında Bükreş'te yapılan NATO zirvesinde de Ukrayna'nın NATO'nun Üyelik Eylem Planı (MAP)'a davet edilemesinin mümkün olmadığı ancak Ukrayna'nın ileride NATO üyesi olacağı belirtilerek “açık kapı” politikası teyit edilmiştir.²³⁸

ABD'de iktidarda bulunan Cumhuriyetçilerin Ukrayna'yı sürekli olarak Rusya ile Batı arasında bırakan bir politika izledikleri görülmektedir. Yeni seçilen Demokrat Lider Barak Obama'nın ise Ukrayna'yı bu ikilemden kurtaracak politikalar izleyebileceği düşünülmektedir. Bunun yanında Obama yönetiminin Ukrayna'nın NATO üyeliğini bir kenara koymayacağı ancak bu ülkeye yönelik izleyeceği politikalarda önceliği Ukrayna'nın siyasi ve ekonomik istikrarı kazanmasına verebileceği değerlendirilmektedir.²³⁹

Rusya, Ukrayna'nın NATO üyeliğine ve Batı ile yakın ilişkiler içerisinde olmasından rahatsızlık duymakta ve özellikle NATO'nun genişlemesine sert bir biçimde karşı çıkmaktadır. Özellikle 2004 yılında Ukrayna'da işbaşına gelen Batı yanlısı iktidarın NATO ve AB üyeliğini dış politikada öncelikli bir seçenek haline getirmesi Rusya ve Ukrayna arasındaki ilişkilerde belirgin bir gerginlik noktası olmuş ve durum sık sık Rusya'nın gaz kozunu oynamasına neden olmuştur. Rusya'nın Ukrayna'ya dönük politikasının temelini tıpkı ABD'nin olduğu gibi Karadeniz stratejisi belirlemektedir. Rusya'nın Karadeniz'e yönelik stratejisinin temelini şu şekilde açıklamak mümkündür: “Sovyetler Birliği'ni yeniden canlandırma ve özellikle de Slav Birliği'ni kurma hayallerine sahip olan Rusya için

236 Peksarı, D., G., NATO'nun Değişen Konsepti, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2007, s.162

237 Oğan, S., “ NATO-Rusya İlişkileri: Korkunun Ecele Faydası Yok”, Stratejik Analiz, ASAM Yayınları, C. 5, S. 52, Ağustos 2004, s.47

238 “Türkiye'nin Güncel NATO Konularına İlişkin Görüşleri”, (b.t.), http://www.mfa.gov.tr/ii-turkiye_nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa, (20.05.2010)

239 Karaca, K., a.g.m, s.93

Karadeniz bölgesi, siyasi açıdan büyük önem arz etmektedir. Karadeniz bölgesindeki eski Sovyet cumhuriyetleri üzerindeki etkisini arttırmak isteyen Rusya, Karadeniz ve Çanakkale Boğazı üzerinden, Akdeniz'e inebilmektedir. Yine Rusya'nın tarih boyunca uzun mücadeleler verdiği Kırım yarımadası ile günümüzde de Rus deniz filosunun bulunduğu Sivastopol şehri, Karadeniz'in merkezi konumundadırlar. Karadeniz'in, Balkanlar ile petrol yataklarının bulunduğu Hazar Denizi'ne sınırı olan Kafkaslar arasında olması da Rusya'nın enerji politikaları açısından hayati önem taşımaktadır. Karadeniz bölgesi, Rusya'nın gaz ihracatında da transit konumundadır.²⁴⁰ Bu nedenle Rusya, ABD'nin Karadeniz'de güçlü bir pozisyon almasını istemiyor ve yakın çevre doktrini kapsamında eski Sovyet coğrafyasını kendi politik çıkarları çerçevesinde yapılandırmak istemektedir.

Rusya, AB ile kesişen yakın çevresinde etkinliğini artırmayı tek çıkar yol olarak görmektedir. 11 Eylül sonrası Putin'in uluslararası terörle mücadelede Washington'a destek vereceği sözü ve eski Sovyet topraklarında Amerika Rusya'yı büyük ortak olarak kabul ettiği takdirde ABD'nin küresel liderliğini kabul edeceği yönünde verdiği mesaj çok gerilerde kalmış görünmektedir. Avrupa Birliği'nin üye sayısı 27'yi bulurken, NATO'nun ve ABD'nin NATO çerçevesindeki üslerinin de Romanya ve Bulgaristan üzerinden Rusya'ya yaklaşması Rusya'yı tedirgin etmektedir.²⁴¹

Ukrayna'da 2010 Ocak ayında yapılan Başkanlık seçimlerinde Rusya yanlısı Yanukoviç'in işbaşına gelmesi ve ardından gelişen süreç bugün açısından Rusya'yı rahatlatmıştır. Karadeniz Filosu ile ilgili sorunun bugün için çözülmüş olması Rusya'nın Karadeniz stratejisi açısından oldukça önemlidir. Ukrayna ile Rusya arasındaki Karadeniz Filosu'nun süresinin uzatılmasına ilişkin anlaşmayı değerlendiren NATO Savunma Planlama ve Operasyonlar Bölümü Başkanı Frank Boland, Ukrayna'nın NATO ile ilişkileri geliştirme sinyallerini verdiğini belirterek: “Ukrayna'nın NATO konusunda fikri değişmediği sürece Rusya'nın Karadeniz Filosu bizim için engel teşkil etmez.” açıklamasında bulunmuştur.²⁴² Bu söylemden

240 Kamalov, İ., “Karadeniz Bölgesi'nde Bazı Güncel Sorunlar”, Karadeniz Araştırmaları, C. 6, S. 21, Bahar 2009, s.s. 14-15

241 Özer, S., “Avrupa Birliği, Rusya ve ABD'nin Avrupa Güvenliğine Farklı Yaklaşımlarının Transatlantik İttifakına Etkileri”, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, S. 15, 2008, s.174

242 [http://www.ukraynahaber.com/index.php?option=com_content&view=article&id=556:qrusyann_karadeniz-filosu-ukrayna-nato-ilikilerini-etkilemezq&catid=106:avrupa&Itemid=481&lang=tr,\(20.05.2010\)](http://www.ukraynahaber.com/index.php?option=com_content&view=article&id=556:qrusyann_karadeniz-filosu-ukrayna-nato-ilikilerini-etkilemezq&catid=106:avrupa&Itemid=481&lang=tr,(20.05.2010))

anlaşılacağı üzere NATO üyeliği konusu, Rusya-Ukrayna-Batı arasındaki ilişkileri etkilemede önemli bir rol oynamaya devam edecektir.

AB ile ABD'nin Ukrayna'ya yönelik politikalarında temel farklılık Rusya'dır. AB'nin Rus doğalgazına olan bağımlılığı, NATO'nun genişlemesine yönelik itirazları ve Füze Kalkanı Projesi'ne sıcak yaklaşmaması ile Rusya ile kurulan işbirliğini geliştirme gayretleri temel farklılıkları oluşturmaktadır.²⁴³ Ukrayna, dış ilişkilerinde Batı ile olan bütünleşmesini öncelikli olarak ele almakta, ancak diğer yandan Rusya ile olan bağlarını da koruyarak dengeli bir siyaset izlemektedir. Ukrayna'nın Avrupa Birliği (AB) ile yaptığı Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması 1 Mart 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir ve Ukrayna, AB üyeliğini hedeflemektedir. Aralık 1999'daki AB Zirvesi'nde benimsenen AB'nin Ukrayna Stratejisi ve AB'nin 2004 yılının sonlarında açıklamış olduğu "Ukrayna Eylem Planı" uzun vadeli işbirliğini öngörmekte, tam üyelik konusunu ele almamaktadır.²⁴⁴ AB'nin 2004 yılında düzenlediği "Yeni Komşuluk Siyaseti Belgesi"nde, Akdeniz'e komşu ülkeler, Rusya ve Moldovya ile birlikte Ukrayna da "komşuluk ilişkilerinin yoğunlaştırılacağı ülkeler" arasında sayılmıştır.²⁴⁵ Ukrayna ise AB üyeliği konusunda ne kadar istekli ve samimi olduğunu göstermek için 2007 yılını AB yılı ilan etmiş ve başta Kiev olmak üzere ülke genelinde çeşitli etkinlikler düzenleyerek halkını AB konusunda bilinçlendirmeye çalışmıştır.²⁴⁶

Turuncu Devrim ile işbaşına gelen Yüşçenko ve ekibinin temel söylemi NATO, AB, DTÖ gibi Batılı kurumlarla ilişkilerin geliştirilmesi, yolsuzluklarla mücadele ve siyasi ekonomik reformların gerçekleştirilmesi olmasına rağmen önemli bir ilerleme sağlayamıştır. Bu durumun temelinde Ukrayna'nın Batı'yla mı yoksa BDT ile mi bütünleşeceği konusundaki kararsız tutumu nedeniyle istikrarsız bir dış politika yürütmesi vardır.²⁴⁷

243 Karaca, a.g.m, s. 94

244 DEİK, Ukrayna Ülke Bülteni, 2007, s.4

245 Karaca, K., a.g.m, s. 94

246 Olçar, K., a.g.e., s.242

247 Can, K., "Avrupa Birliği'nin Ukrayna Politikası", Marmara Üniversitesi Komşuluk Politikası Çalışma Grubu, 2008, s.4-5

Paris'te 09 Eylül 2008 tarihinde gerçekleştirilen AB-Ukrayna Zirvesi'nde, taraflar arasında 2009 yılının ortalarında sonuçlandırılacak bir ortaklık anlaşması imzalanması kararlaştırılmıştır. Söz konusu ortaklık anlaşmasının, 2005 yılından beri yürürlükte olan AB-Ukrayna Eylem Planı'nın yerini alacağı ve taraflar arasındaki iş birliğinin; siyasi diyalog, savunma ve dış politika, adalet, özgürlük ve güvenlik, ekonomik ve sektörel iş birliği ve kapsamlı bir serbest ticaret alanı kurulması konularını içeren dört ana faaliyet alanı çerçevesinde derinleştireceği bildirilmiştir.²⁴⁸ Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy, Ortaklık Anlaşması'nın 2009 yılında imzalanmasını öngördüklerini belirterek bunun üyelik anlamına gelmediğini ancak hiçbir olasılığın da önünü kapatmadıklarını söyledi.²⁴⁹

Ukrayna'nın bir Avrupa ülkesi olarak ifade edilmesi ve anlaşmanın 'Ortaklık Anlaşması' ismiyle imzalanması konusunda, Ukrayna'ya açık bir AB üyeliği mesajı verilebileceği sebebiyle görüş ayrılıkları yaşandı. Bunun sonucunda anlaşmanın Ukrayna'ya AB üyeliği perspektifi vermemesi, AB ve Ukrayna arasındaki ilişkileri komşuluk politikası ışığında derinleştirmeye yönelik olmasına karar verildi.²⁵⁰ Ayrıca 2007 seçimlerinden demokrasi adına başarıyla çıkan ve 2008 yılında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesi olan Ukrayna'nın AB ile olan ilişkilerini iyi yönde sürdürebilmesi için politik ve ekonomik istikrarı yakalaması, anayasal reformlara ağırlık vererek hukukun üstünlüğü ilkesine olan bağlılığını ispat etmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁵¹ Ukrayna'nın demokratikleşme ve Avrupa'nın bir parçası olma yönünde ilerleyememesinin nedenini AB'nin "Önce Rusya" (Russia-first) politikası ile izah edenler mevcuttur. Solonenko, bu politikanın çıkarları değerlere tercih eden bir politika olup AB'nin itibarını zedelediğini iddia etmektedir.²⁵² AB'nin enerji konusunda Rusya'ya olan bağımlılığı ve Ukrayna'nın bu anlamda Rusya ve AB arasında bir transit koridor olması bu değerlendirmeyi haklı kılmaktadır. Bu açıdan

248 Karaca, K., a.g.m., s.94

249 "Ukrayna'nın Bölgedeki Rolü AB Çıtası ile Artıyor", (b.t.)
<http://www.euractiv.com.tr/genisleme/link-dossier/ukraynanin-bolgedeki-rolu-ab-cipasi-ile-artiyor> ,
(20.05.2010)

250 MESS AB Bülteni, Ağustos 2008, s.3

251 "Ukrayna'nın Bölgedeki Rolü AB Çıtası ile Artıyor", (b.t.)
<http://www.euractiv.com.tr/genisleme/link-dossier/ukraynanin-bolgedeki-rolu-ab-cipasi-ile-artiyor> ,
(20.05.2010)

252 Sarıkaya, Y., "Turunucuya Veda: Ukrayna'nın Kritik Seçimi", Karadeniz Araştırmaları, S.25, Bahar 2010, s.5

ABD ve AB içerisinde merkezi halka içerisinde yer alan ülkelerin Ukrayna'nın AB ve NATO üyeliklerine yönelik yaklaşımları farklılık arz etmektedir. Çünkü, "AB toplam gaz ihtiyacının % 25'ini Rusya üzerinden karşılamkata ve bu miktarın da % 80'i Ukrayna üzerinden temin edilmektedir."²⁵³ Ukrayna'nın gerek ABD gerekse AB ile olan ilişkileri değerlendirildiğinde Fransa ve Almanya'nın Rusya'ya olan enerji bağımlılığı ve Rusya'nın bu ülke üzerindeki siyasi etkisi nedeniyle Ukrayna'nın AB'ye tam üyeliğine karşı çıktıkları ve imtiyazlı ortaklık önerilerinde ısrarcı olacakları, bunun yanında NATO içinde de Ukrayna'nın üyeliğine sıcak yaklaşmayabilecekleri düşünülmektedir.²⁵⁴ Şüphesiz Batı'nın artan enerji bağımlılığı ABD'nin Ukrayna politikasını da etkilemektedir. ABD, Ukrayna'nın AB ile bütünleşmesi sürecinden vazgeçilmemesini, eğer Brüksel bunu sürdürmezse Avrupa'nın doğusunun boşluk kabul etmeyeceğini, boşluğu Rusya'nın dolduracağını değerlendirmektedir. 2010 Cumhurbaşkanlığı seçimleri hem iç siyasal şartların doğal bir sonucu, hem de bu öngörünün bir yansıması olarak görülebilir.²⁵⁵

2010 Ocak ayında Yanukoviç'in Ukrayna Devlet Başkanı seçilmesinin ardından Ukrayna'da yeni bir dış politika serüveni ortaya çıkmıştır. Yanukoviç seçilmesinin ardından yaptığı açıklamalarda çok dış politikada çok yönlülüğü tercih edeceğini, hem ABD hem Rusya hem de AB ile ilişkilerin devam ettirilceğini söylemiştir. Ancak bunu nasıl şekillendireceği hala tartışılmaktadır. Kırım'da bulunan Rus Karadeniz Filosu ilgili yapılan anlaşmanın ardından Rusya ile daha sıkı bir işbirliğine giden Ukrayna, AB ile ilişkilerinde nasıl bir eksen üzerinde yürüyeceğini hala net bir biçimde ortaya koymamıştır.²⁵⁶

Ukrayna dış politikasında gelinen bu noktanın bazı köşe taşları var elbette. Bu köşe taşları arasında Ukrayna'nın özellikle 5 yıllık tecrübeleri dikkate değer. Turuncu Devrim sonrası Ukrayna'da iktidar, AB ve NATO üyeliği amacına ve AB değerlerine vurgu yaparak dış politika önceliğini göstermişti. Buna karşılık kararsızlık ve etkinlikten uzak politikalar izleyen AB, Ukrayna'nın Avrupalı olma vizyonuna gereken ölçüde destek vermedi. Elbette bu noktada hangi Avrupa'dan

253 Sarıkaya, Y., a.g.m., s.8

254 Karaca, K. a.g.m., s.95

255 Sarıkaya, Y., a.g.em., s.8

256 Özdal, H., (30.04.2010) "Ukrayna'nın Yeni Dış Politika Serüveni", (05.05.2010), <http://www.usak.org.tr>

bahsettiğimiz sorunsalı karşımıza çıkmakta. AB, diğer bazı dış politika konularında olduğu gibi Ukrayna ile ilişkilerde de tek bir politikada uzlaşmamıştır. AB'nin Ukrayna'yı Komşuluk Politikası kapsamında değerlendirmesi ülkede büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Ukrayna'nın batısının ülkenin Avrupalı kimliğine vurgu yaparken yaşadıkları hayal kırıklığının ifadesi şu olmuştur: “Biz Avrupa'nın komşusu değiliz, Avrupalıyız.”²⁵⁷

AB'nin enerji konusunda Rusya'ya, enerjinin taşınması konusunda Ukrayna'ya bağımlılığı ve ABD'nin politikaları değerlendirildiğinde ve Ukrayna'nın Karadeniz'deki dengenin en önemli üç ülkesinden (Türkiye ve Rusya ile birlikte) biri olduğu düşünüldüğünde, Batı Ukrayna'dan hiçbir zaman vazgeçemeyecektir. Keza Ukrayna'nın kaybedilmesi Rusya'nın hem Karadeniz'de hem de Doğu Avrupa'da daha etkin hâle gelmesine neden olacaktır.²⁵⁸ Bu gün açısından Ukrayna'da Rus yanlısı Yanukoviç'in iktidar olması Ukrayna'yı Rusya'ya yaklaştırmış gözükse de önümüzdeki dönemde küresel sistemin temel aktörü konumunda bulunan ABD'nin geliştireceği strateji ve Karadeniz'e yönelik hamleleri Ukrayna'yı tekrar bu güç mücadelesinin temel bileşeni haline getiritilmesi potansiyelini içinde barındırmaktadır.

4.2.3. Güç Mücadelesinin Temel Bileşeni Olarak Enerji Faktörü

4.2.3.1. Rusya'nın Enerji Politikası ve AB'nin RF'ye Bağımlılığı

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile iki kutuplu ideolojik mücadele dönemi yerini temelde ekonomik çıkar rekabetin egemen olduğu, ilişkilerin ekonomik faktörlerle belirlendiği ve ülkelerin dış politikalarında ekonomik unsurların öne çıktığı bir uluslararası ilişkiler ortamına bırakmıştır. Bu ekonomik unsurlar içerisinde enerji unsuru özellikle öne çıkmaktadır.²⁵⁹ Enerji unsurunun dış politikada özellikle RF için stratejik bir araç olarak kullanılması AB ve Avrupalı devletler ile ilişkilerinde önemli

257 Özdal, H., a.g.m.

258 Karaca, K., a.g.m., s.96

259 Cafersoy, N., (02.01.2006), “Enerji Diplomasisi: Rus Dış Politikasında Stratejik Araç Değişimi”, (05.05.2010), <http://www.turksam.org>

bir güç kaynağını teşkil etmektedir. Yakın çevresine dönük küresel ve büyük güçlerin müdahalesine enerji kartıyla yanıt vermekten çekinmemiştir. Putin döneminde daha da belirginleşen bu stratejik anlayış Rusya'nın tekrar küresel güçler tarafından bir güç merkezi olarak algılanmasında önemli bir işlev görmüş ve RF'nın küresel bir güç olma stratejisinin temel argümanı olmuştur.

Putin ile birlikte dışarıda Rusya, bölgesel bir süper güç ve bir enerji süper gücü olma yönünde adımlar atmaya başlarken, içeride federal yap güçlendirilmiş ve Kremlin'e yeni bir yönetim anlayışı getirilmiştir.²⁶⁰ RF, döviz gelirlerinin önemli bir bölümünü petrol ve doğal gaz ihracatından elde eden bir ülkedir. İhraç kalemlerinin yaklaşık olarak % 65'i doğal gaz, petrol ve petrol türevlerinden oluşmaktadır. Bu nedenle, enerji ihracatı RF ekonomisi açısından belirleyici bir ağırlığa sahiptir. Son yıllarda yüksek düzeyde seyreden enerji fiyatlarına paralel olarak, ciddi bir iktisadi büyüme gerçekleştirilmiştir. Siyasi istikrarla beraber kaydedilen büyüme, Putin'in güçlü ve popüler bir lider olmasını sağlamıştır. Buna yol açan temel gelişmenin, yüksek düzeyde seyreden enerji fiyatları olduğunun altı çizilmelidir. Enerji gelirleri sayesinde, geniş halk kesimlerine(tabana) refahın belli ölçüde yayılması mümkün olabilmıştır.²⁶¹ Putin döneminde petrol ve doğalgaz fiyatlarının hızla yükselmesi ekonomik büyümeyi beraberinde getirmiş, Rus ekonomisi ortalama %7'lik büyüme hızını yakalamıştır. Ancak 2009 yılındaki küresel krizle petrol ve doğalgaz fiyatlarının tekrar düşmesi Rusya ekonomisinin %7.9 küçülmesine neden olmuştur. Rusya ekonomisinin doğal kaynaklara olan bağımlılığı nedeniyle Rusya enerji politikalarına büyük önem vermektedir.²⁶²

Çin ve Hindistan gibi hızla gelişen ülkelerin enerji ihtiyaçlarının artması ve enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelerin istikrarsızlaşması gibi gelişmeler enerji fiyatlarının yükselmesine neden olmuş ve ispatlanmış doğalgaz rezervleri dünyada birinci sırada yer alan Rusya, bu gelişmeden yararlanarak çöken ekonomisini yeniden ayağa kaldırmıştır. Enerji ihracatında elde ettiği gelirin bir kısmını ülke içindeki

260 Oğan, S., Rusya'da Siyaset ve Oligarşi, Asam Yayınları, 2003, s.3

261 Sezer, A., (10.11.2009), "Rusya Enerji Politikası ve Türkiye Perspektifi", (07.05.2010), <http://www.sde.org.tr>

262 Kantörün, U., (22.04.2010), "Rusya'nın Bölgesel Enerji Politikaları", (07.05.2010), <http://www.bilgesam.com>

reformlara harcarken, bir kısmıyla da dış borçların büyük bir bölümünü kapatmıştır. Neticede, Rusya'nın doğal zenginliklerinin bu ülkenin dış politikasındaki önemi her geçen gün artmaktadır. Bunun en önemli göstergesi ise Gazprom'dur.²⁶³

Rusya sahip olduğu 60 milyar varil petrol ve 48 trilyon metreküp doğalgaz rezervleriyle Dünya'nın en önemli enerji üreticilerinden biridir. Dünya sıralamasında petrol ihracatında Suudi Arabistan'ın ardından ikinci sırada yer alırken, doğalgaz ihracatında birinci sırada yer almaktadır. Rusya'nın enerji alanındaki üretici konumunun yanı sıra kontrolünde bulunan boru hatları aracılığıyla özellikle Avrupa doğalgaz pazarında etkili bir ülkedir. Avrupa Birliği ülkelerinin doğalgaz ihtiyaçlarının yaklaşık %55'i Rusya tarafından karşılanmaktadır. Bu rakam Türkiye için %70 dolayındadır. Rusya, enerji alanındaki avantajlı konumunu kullanarak özellikle eski Sovyetler Birliği ülkelerinde etkinliğini arttırmakta, dolayısıyla enerji gücünü kendi politik çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır.²⁶⁴ Önemli bir doğalgaz ve petrol rezervine sahip olan Rusya, özellikle AB üyesi olan bir çok ülkeyi kendine bağımlı hale getirmeyi başarmıştır. Fakat enerji alanında Avrupa ülkelerine yönelik sağlanan bu üstünlük, pek çok Avrupalı ve ABD'li yetkili tarafından Rusya'nın enerjiyi bir silah olarak kullandığı suçlamalarını yapmalarına neden olmuş ve Rusya'nın güvenilir bir enerji tedarikçisi olmadığı konusunda beyanatlarda bulunmuşlardır. ABD, Avrupa ülkelerine alternatif enerji kaynaklarına yönelme konusunda telkinlerde bulunurken, Rusya bu suçlamalara ve ABD'nin enerji ile ilgili yürüttüğü politikalara sert bir şekilde karşı çıkmaktadır.²⁶⁵

11 Eylül sonrası dönemde Avrupa Birliği'nin kendi enerji güvenliğini sağlamak için attığı adımlar da Karadeniz bölgesinin stratejik konumunda Moskova aleyhine bir bölgesel tablo ortaya çıkarmıştır. Rusya'dan alınan doğal gaz ve petrole bağımlılığı çok yüksek olan bölge ülkeleri Rusya'nın enerji alanındaki bölgesel etkinliğini azaltacak AB girişimlerine verdikleri desteği bu dönemde arttırmaya başlamıştır. Bu bağlamda Rusya'nın Karadeniz politikasının başlıca unsurlarından birisinin Hazar bölgesindeki enerji kaynakları ve bunların nakil yollarını kontrol altında tutmak olduğu düşünülürse, Hazar kaynaklarının Avrupa'ya Rusya'yı dışlayan alternatif yollardan taşınması girişimlerinin Moskova'nın Karadeniz

263 Kamalov, İ., Putin Dönemi Rus Dış Politikası: Moskova'nın Rövanşı,...s.280

264 Kantörün, U., a.g.m.

265 Gülşen, H., "Rusya'nın Enerji Politikası", Stratejik Analiz, C.9, S.106, Şubat 2009, s.47

politikasının etkisini azaltacağı görülebilir. Bu nedenle Moskova, Hazar enerji kaynaklarının Bakü Tiflis-Ceyhan boru hattıyla uluslararası pazarlara açılmasını uzun süre engellemeye çalışmıştır. Rusya'nın ana petrol boru hattının kendi ülkesinden geçmesinde ısrar etmesi ise, Türkiye ile arasında ciddi bir rekabetin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ancak, Rusya ile Türkiye arasında gerçekleştirilen Mavi Akım projesi iki ülke arasındaki rekabetin yerini işbirliğine bırakmasında önemli bir rol oynamıştır.²⁶⁶

Enerji kaynakları bakımından Rusya'ya bağlı olan ülkeleri üç ana gruba ayırmak mümkündür. İlk gruba, Rus gazına yüzde 50 ile yüzde 100 civarında bağlı olan ülkeler dahildir. Bu grupta toparlanabilecek Moldova, Finlandiya, Baltık ülkeleri ve Doğu Avrupa ülkelerinin büyük bir kısmı, tamamen ya da büyük oranda Rus enerji kaynaklarına bağlıdır. Bu bağlılık, Rusya'yla olan ilişkilerini de etkilemektedir.²⁶⁷ Rusya'ya gaz konusundaki bağımlılık oranına göre ikinci grupta, Almanya, Fransa, İtalya gibi "Eski Avrupa" ülkelerinin yanı sıra Ukrayna yer almaktadır. Fransa ve İtalya, Rusya ile enerji alanındaki işbirliğini geliştirmekten yana olsalar da, bu ülkeler istedikleri zaman Rusya'dan bağımsız bir şekilde politika izleme şansına sahiptirler. Alman siyaset bilimci Aleksandr Rar'a göre, bu ülkelerin özellikleri, Rusya'ya olan bağımlılıklarını kendi istekleriyle artırıyor olmasıdır.²⁶⁸ Üçüncü grupta ise Hollanda, Kazakistan, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan gibi ülkeler yer almaktadır.²⁶⁹ Finlandiya, Estonya, Litvanya, Letonya, Slovakya, Makedonya %100 oranında doğalgaz bakımından Rusya'ya bağımlı iken, bu ülkeleri %97'lik oranla Bulgaristan, %89 ile Macaristan, %87 ile Sırbistan, %86 ile Polonya, %82 ile Yunanistan, %74 ile Çek Cumhuriyeti, %66 ile Ukrayna, %65 ile Avusturya, %64 ile Türkiye, %39 ile Romanya, %36 ile Almanya, %32 ile Hırvatistan, %27 ile İtalya ve %25 ile Fransa takip etmektedir.²⁷⁰

266 Tanrısever, O., (2007), "Sovyet Sonrası Dönemde Rusya'nın Karadeniz Politikası", Avrasya Dosyası, C.13, S.1, 2007, s.s.177-178

267 Pamir, N., Kamalov, İ., "Rus Gazı ve Enerjide Bağımlılığın Bedeli", Stratejik Analiz, C.6, S.70, Şubat 2006, s.s.20-21

268 Pamir, N., Kamalov, İ., a.g.m., s.25

269 Pamir, N., Kamalov, İ., a.g.m., s.22

270 Gülşen, H., a.g.m., s.48

Rusya'nın kalkınması ve gelişmesi için enerji kaynaklarının önemini Putin ve Medvedev de açıkça dile getirmişlerdir. Putin 2006 yılında yaptığı bir açıklamada Rusya Federasyonu'nun sosyo-ekonomik yapısını kalkındırması ve ekonomik açıdan büyümeyi devam ettirebilmesi için en önemli etkenin enerji kaynaklarının kullanımı olduğunu dile getirirken, aynı konunun önemini Medvedev ise, 2007 Aralık ayında yaptığı bir açıklamada: "Dünyanın Rusya'ya olan bakışı değişmiştir, artık ders verilecek bir çocuk değil, saygı duyulan ve bunu hak eden bir devletiz. Rusya dünyada hak ettiği yeri alacaktır, artık daha farklı ve daha güçlü bir ülkeyiz" sözlerini kullanarak ifade etmiştir.²⁷¹

Rusya, enerji gücünü kullanmaya çalışarak, eski Sovyet Bloğu ülkeleri ve AB üzerindeki nüfuzunu artırmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede Rusya'nın öncelikli hedef ve politikaların şu şekilde sıralayabiliriz:²⁷²

- Enerji tedarikçisi olan ülkelerle anlaşmalar imzalayarak enerji piyasasının kontrolünü kendi elinde toplamak;
- Kendi inisiyatifi dışında oluşturulacak boru hattı projeleri ya da enerji anlaşmalarını asgari düzeyde tutmak;
- AB içindeki ülkelerle ikili düzeyde anlaşmalar imzalayarak (Almanya, İtalya gibi), AB'nin bir bütün olarak hareket etme kabiliyetini sınırlandırmak;
- Ülke enerji kaynaklarının kullanımını devlet tekelinde tutarak yabancı sermayenin eline geçmesini önlemek, yabancı ülkelerdeki enerji rezervlerinin işletilmesinde ortak olmak;
- Merkezî ve Doğu Avrupa ülkelerini bypass ederek, Avrupa'ya direk gaz sevkiyatını sağlamak;
- Zamanın koşulları içerisinde enerji gücünü ön plana çıkartıp, Rusya'nın çıkarları ile çatışan politikalar izleyen ülkelerin iç işlerine müdahale ederek istikrarsız bir ortam oluşturmak ve bu vesile ile bu ülkelerin kendi çizgisine geri dönmesini sağlamak.

Rusya'nın enerji politikasında yaptığı manevralar enerji güvenliği açısından küresel düzeyde ve özellikle AB'de aynı derecede kaygı verici bulunmaktadır. Doğal gaz fiyatlarını "siyasi nedenlere göre" belirleyen Rusya; Ermenistan, Gürcistan,

272 Trenin, D., "Energy Geopolitics in Russia-EU Relations", Pipelines, Politics and Power, Report, London, October 2008, s.21

273 Gülşen, H., a.g.m., s.48

Türkiye, Ukrayna, Moldova, Macaristan ve hatta doğal gaz ihracatçısı Azerbaycan gibi doğal gaz alımında kendisine yüksek oranda bağımlı ülkelerin enerji sektöründe hisse ele geçirmek istediğinde, doğal gaz sevkiyatını durdurarak tehlikeli bir oyun oynamaktadır. Rusya böylece, enerji sektöründeki müzakerelerde kendi şartlarını dayatma konusunda daha avantajlı bir konum elde etmektedir. Rusya'nın genel stratejisinde, ithalatçı ülkelerdeki doğal gaz ve elektrik dağıtım şirketlerinin kontrolünü ele geçirmek için doğal gaz fiyatlarını güçlü bir manivela olarak kullanması dikkat çekmektedir.²⁷⁴ Enerji sektörü Batı ile Rusya arasındaki etki çatışmasının gerçekleşeceği bir sektör durumundadır. Böylece zaten nev-i sahsına münhasır hammaddeler olan petrol ve doğalgazın varlığı ve yokluğu uluslar arası stratejik çatışmaların belirleyicisi olmaktadır. Gürcistan müdahalesi Rusya için artık petrol ve doğalgazın bu tür bir stratejik kaldıraç olarak kararlı bir şekilde kullanılmaya başlanmasının miladıdır.²⁷⁵

Karadeniz ülkelerinin çoğu gibi Ukrayna da petrol ve doğalgaz konusunda Rusya'ya büyük oranda bağımlıdır ve net bir enerji ithalatçısıdır. Ukrayna'nın bir transit koridor olarak Avrupa ile Rusya arasında aracı rolü oynaması, bir yandan bu ülkenin jeopolitik önemini arttırırken bir yandan da Rusya'nın uyguladığı politikaların zaman zaman Ukrayna'nın ulusal çıkarlarıyla çatışması nedeniyle ülkenin istikrarına yönelik riskler meydana doğurmuştur ve gelecekte de çıkar uyuşmazlıkların da aynı risklerim meydana gelmesi kaçınılmazdır. Ukrayna'nın ithal ettiği doğal gazın yaklaşık yüzde 93'ü dünya pazarlarına yeniden ihraç edilmektedir.²⁷⁶ Rusya ve Ukrayna arasındaki siyasi uyuşmazlıklarda özellikle de Turuncu Devrim'den sonra gerek Ukrayna gerekse de Turuncu Devrim'in temel destekleyici konumunda olan Avrupa ülkelerine yönelik dış politikasında enerji kozunu daha net bir şekilde kullanmış ve AB-Ukrayna-Rusya arasında özellikle kış aylarına denk gelecek bir şekilde gaz krizleri meydana gelmiştir. Bu konu bir alt başlıkta daha ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmektedir. Ancak şu görülmektedir ki Rusya enerji kozu ile küresel anlamda güç ilişkilerine yön tayin etmede özellikle

274 Pamir, N., "Karadeniz: Enerji Güvenliğine ve Kaynakların Çeşitlendirilmesine Açılan Kapı", Avrasya Dosyası, C.3, S.1,2007, s.248

275 Aybar, S., Özülker, U., "Batı Enerji Güvenliği ve Türkiye", Stratejik Araştırmalar Dergisi, S.14,2009, s.s.133-134

276 Pamir, N., a.g.m., s.s.254-255

Putin döneminde ve ardından Medvedev ile önemli bir yol katetmiştir ve yakın çevresini de bu konuda yeniden dizayn etmeye çalışmıştır. Ukrayna’da yaşanan Ocak 2010 başkanlık seçimlerinde Rus yanlısı bir başkanın seçilmesinde Rusya ve Ukrayna ilişkilerinde yaşanan enerji krizleri etkili olmuştur.

4.2.3.2. Rusya ve Ukrayna Arasındaki Enerji Krizleri ve Gazprom

Rus Gazprom şirketi SSCB zamanında kurulmasına rağmen, dünyada adını 2006 yılının Ocak ayında Ukrayna’ya ihraç edilen Rus doğalgazının kesilmesi sırasında duyurmuştur. Bu tarihte Gazprom’un sermayesi 200 milyar dolara ulaşmıştır. Böylece Gazprom, dünyanın en büyük yedinci şirketi, enerji şirketleri arasında ise Exxon Mobil, Royal Dutch Shell ve BP’den sonra en büyük dördüncü şirket olmuştur.²⁷⁷ Dünyanın en büyük doğalgaz üreticisi olan Gazprom, Rusya’nın da en önemli şirketlerinden biri olarak tüm dünya gaz rezervlerinin % 17’sini, Rusya gaz rezervlerinin % 60’ını kontrol etmektedir. Şirketin bir dış politika aracı olarak kullanılmasını sağlayan esas unsur, Gazprom’un en büyük hissedarının kontrol ettiği % 50,01 hissesiyle Rusya Federasyonu hükümeti olmasıdır. Gazpromu “doğalgaz diplomasisinde” önemli kılan diğer bir özelliği doğalgaz dağıtım ağlarına sahip olma üzerine kurulu stratejisidir. Dünyanın en büyük gaz dağıtım sistemi olan Rusya Birleşik Gaz Dağıtım Sistemi’nin mülkiyetine sahip olan Gazprom, “yakın çevre” ülkelerinin boru hatlarının mülkiyetlerini ele geçirme yönünde önemli adımlar atmaktadır. Bu yolla ve yaratılan alternatif güzergahlarla, RF yönetimi, ana boru hattı güzergahları üzerindeki devletlerin bu jeopolitik konumlarından kaynaklanan güçlerini dış politika yapım süreçlerinde avantaj elde etmek için kullanmalarının önüne geçmektedir.²⁷⁸ Bu nedenle uluslar arası ilişkilerde siyasi etkisinin mevcut olmasına paralel olarak Gazprom şirketi daha çok yatırıma ihtiyaç duymaktadır. “Gazprom için iyi olan Rusya için de iyidir” sloganı, bu kuruluşun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. ²⁷⁹ Gazprom, Rus gazına olan bağımlılığı arttırmak için Avrupa’daki birçok enerji şirketiyle ortaklık kurmakta, bazılarından ise önemli miktarlarda hisseler satın almaktadır. Ayrıca diğer birçok farklı sektörde de ticari

277 Kamalov, İ., Putin Dönemi Rus Dış Politikası: Putin Dönemi Rus Dış Politikası,...., s.280

278 Yapıcı, U., Yeni Soğuk Savaş: Putin, Rusya ve Avrasya, Başlık Yayın Grubu, 2007, s.s.136-137

279 Hekimoğlu, A., N., a.g.e., s.120

faaliyetleri vardır. Çoğu Rusya'da olmak üzere 66 kuruluşun tüm hissesine, 43 kuruluşun ise yüzde 50'nin üzerindeki hissesine sahiptir. 51 şirkette de yüzde 50'nin altında farklı oranlarda hissesi vardır.²⁸⁰

Dünya doğal gaz rezervlerinin % 25'ini elinde bulunduran Rusya'nın doğal gaz tekeli Gazprom, 150.000 km'lik boru hattı ağı ile sadece eski SSCB'nin içindeki enerji trafiğini değil, Doğu Avrupa'nın gaz tüketiminin % 35'ini sağlamasıyla da özel bir önem taşımaktadır. Nitekim, Beyaz Rusya, Ukrayna, Litvanya, ve Moldova'nın doğal gaz trafiği tamamen Gazprom tarafından idare edilmektedir.²⁸¹ Gazprom, Bratrstvo, Soyuz, Northern Lights, Volga/Urals-Vyborg, Yamal ve Mavi Akım (Blue Stream) olmak üzere altı tane doğalgaz boru hattı işletmektedir. Büyük bölümünde doğalgaz, Ukrayna üzerinden Avrupa'ya taşınmaktadır.²⁸² Ukrayna'da 2004 yılında yaşanan Batı yanlısı bir iktidar değişiminin hemen ardından Rusya, enerji kartını Ukrayna'ya karşı hemen devreye sokmuş ve 2010 yılı kışına kadar Rusya ve Ukrayna arasında hemen hemen her kış bir gaz krizi yaşanmıştır. Bu durum Rusya'yı alternatif stratejiler ve projeler geliştirmeye itmiştir. Ukrayna jeopolitiğinde Rusya'nın enerjiyi bir stratejik silah olarak kullanması Ukrayna'da Ocak 2010'da yaşanan başkanlık seçimlerini önemli bir şekilde etkilemiş ve Rusya yanlısı bir iktidar değişimi yaşanmasında belirleyici bir unsur olmuştur.

Gazprom, önümüzdeki on yılda Asya-Pasifik ülkelerinde ve Avrupa piyasasında doğalgaza talebin artmasını beklemektedir. GAZPROM şirketi Enformasyon Dairesi müdür yardımcısı İgor Volobuyev, konu ile ilgili şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:²⁸³ 2020 yılında Asya-Pasifik ülkelerinde yıllık doğalgaz tüketimi 710 milyar metre küpten fazla olacak. Bu da şimdiki düzeyden %59 daha büyük bir göstergedir.

280 Kamalov, İ., "Gazprom'un Avrupa'yı Fethi", Stratejik Analiz, S.81, Ocak 2007, s.93

281 Bilgin, M., Avrasya Enerji Savaşları, İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, s.101

282 Bayar, Y., "Rusya'nın Enerji Rezervleri, Rusya'nın Enerji Politikaları, Rusya'nın Dış Enerji İlişkileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s.29

283 Gülşen, H., Aylık Rusya Raporu, AVİM, Ocak 2010, S.2, s.51

- Avrupa'da doğalgaz tüketimi yılda 700 milyar metre küp oranında olacak. 2009 yılının Temmuz ayından başlayarak Rusya, Avrupa'ya 2007 ve 2008 yıllarının aynı dönemindekine kıyasla daha büyük oranda doğalgaz sevk ediyor. Bu yılın son aylarında ayrı ayrı günlerde Avrupalı tüketiciler tarafından geçen yılın aynı dönemindekinden %15 daha çok olmak üzere günde 90 milyon metre küp doğalgaz alınmıştı.

Bu durum dünya enerji piyasalarında doğalgaza ilişkin talebin artacağını göstermektedir. Bu nedenle "Kuzey akım" ve "Güney akım" uluslararası doğalgaz projelerinin önemi artmaktadır. İgor Volobuyev'in belirttiğine göre her iki proje, Avrupa'nın enerji güvenliğini güçlendirmek amacını güdüyor. "Güney akım" projesi, GAZPROM'un Rus doğalgazının taşınma güzergâhlarını çeşitlendirme stratejisinin uygulanmasında yeni bir aşama olarak nitelendirilebilir. Türkiye de "Güney akım" projesinin uygulanmasına katılmak istemektedir. Çünkü bu proje, Rusya'dan Avrupa'ya yapılan doğalgaz sevkiyatının transit ülke olarak Ukrayna'ya bağımlılığını azaltmak amacı ile hazırlandı. "Güney akım" boru hattı Rusya'nın Novorossiysk kentinden Karadeniz yatağı üzerinden Bulgaristan'ın Varna limanına kadar döşenecek. Ondan sonra iki tali hattı Balkan yarımadasını devre dışı ederek İtalya ve Avusturya'ya kadar uzanacak. Bu boru hattının 2013 yılında doğru hizmete verilmesi planlanıyor. Stratejik boru hattının yanı sıra yeni boru hattı Rusya'dan Avrupa'ya doğalgaz akışı yapılmasını sağlayacak.²⁸⁴ Bu projeye birlikte Moskova en başta Ukrayna ve Beyaz Rusya'ya transit konusunda olan bağımlılığını azaltmayı amaçlamaktadır. Hiç şüphesiz, bu projeye birlikte Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmaya çaba gösteren AB ülkeleri de daha fazla Rus enerji kaynaklarına bağlı hale geleceklerdir.²⁸⁵

“2005 yılında Rusya, gazın bin metrekübünü Ukrayna'ya 50 Dolara satmıştır. Rusya, bu düşük fiyatı sadece Ukrayna'yla Beyaz Rusya'ya uygulamıştır. Bunun nedeniyse, Rusya'nın bu ülkelerle olan ilişkilerinde, hem “akrabalık bağlarını” göz önünde bulundurması, hem de bunlarla Slav Birliği kurma hayalleri gütmesidir. Ancak, bir yıl önce Ukrayna'da “Turuncu Devrim”in gerçekleşmesi ve Yuşenko'nun

284 Gülşen, H., Aylık Rusya Raporu, AVİM, S.2, Ocak 2010, s.52

285 Kamalov, İ., (26.06.2007), “Karadeniz Enerji Savaşları ve Rusya ve Türkiye İlişkileri”, (07.05.2010), <http://yenisafak.com.tr>

bundan sonra Ukrayna'nın dış politikasının temelinde AB ve NATO üyeliği olduğunu açıklaması Rusya'yı kızdırmıştır. Yuşenko her fırsatta, Ukrayna'nın aslında bağımsızlığa yeni kavuştuğunu dile getirerek, Rusya karşıtı açıklamalar yapmaktan çekinmemektedir. Nitekim Putin, Ukrayna'nın Batılı ülkelerden ve "sivil toplum örgütleri"nden milyarlarca Dolar yardım aldığını ve bu nedenle Rusya'dan gazı artık uluslararası fiyatlardan alabileceğini bildirmiştir.²⁸⁶ Bu duruma bağlı olarak 2005 yılının son günlerinde Rusya ile Ukrayna arasında bir gaz krizi yaşanmıştır. Bu krizin yaşanmasında Rusya'nın gazın fiyatını arttırma isteğinin yanı sıra Rusya'nın Avrupa'ya ihraç gaz için Ukrayna'ya ödediği transit ücreti de etkili olmuştur.²⁸⁷ Sorunun ve görüşmelerin başlarında Rusya, gazın fiyatının 160 dolara, transit parasının ise Avrupa'da geçerli fiyatların seviyesine çıkarılmasını talep etmiştir. Ancak Ukrayna buna karşı çıkmış ve Rusya'ya karşı Ukrayna'daki deniz üssünün varlığını tartışmaya açmak ve BDT'den çıkmak gibi "karşı kartları" kullanmaya çalışmıştır. Avrupa ülkelerinin Rusya'ya baskı yapacağını düşünen Ukrayna yanılmıştır. Çünkü bu durum karşısında Avrupalı devler de zor durumda kalmıştır ve AB'nin komşu ülkelerle ilişkilerinden sorumlu Benita Ferrera-Valdner, sorunun iki ülke arasında çözülmesi gerektiğini belirtmiştir. AB, Ukrayna'yı Rus gazının transferiyle ilgili sorun çıkarmaması konusunda da uyarmıştır. Sonuçta, AB'nin de baskısıyla, 3 Ocak 2006 tarihinde Rus *Gazprom* Şirketi'nin Başkanı Aleksey Miller'le Ukrayna *Naftogaz* Şirketi Başkanı Aleksey İvçenko, anlaşmaya varmışlardır. Buna göre Rusya, Ukrayna'ya bin metreküp gazı artık 230 Dolardan satacak, Ukrayna'ya ödenen transit fiyatı da bin metreküp gazın her 100 kilometresi için 1,09'dan, 1,61 Dolar'a çıkarılacaktır.²⁸⁸ Neticede kriz aşılmıştır. Ancak Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan kriz, bütün dünyanın enerji faktörüne bakışını derinden etkilemiştir. Enerji kaynaklarına sahip olmayan ülkeler, enerji kaynakları ihracatını yapan ülkelerle imzaladıkları uzun vadeli anlaşmalarda daha şüpheli hale gelmiştir. Ukrayna krizi sırasında uluslararası kamuoyunun Rusya'yı "şantaj" yapmakla suçlaması, özellikle Avrupa ülkelerinin Rus enerji kaynaklarına bağımlılığının her

286 Pamir, N., Kamalov, İ., a.g.e., s.19

287 Kamalov, İ., "Gazprom'un Avrupa'yı Fethi", Stratejik Analiz, S.81, Ocak 2007, s.91

288 Pamir, N., Kamalov, İ., a.g.e., s.19

geçen gün artmakta olduğu gerçeğini değiştirmemiştir.²⁸⁹

Rusya, enerji gücünü bir dış politika aracı olarak kullandığı yönündeki eleştirileri şiddetle reddederken, bu konu ile ilgili Duma'nın uluslar arası ilişkiler komitesinde temsilci olarak görev yapan Konstantin Kosaçev'in açıklamaları dikkat çekicidir: *“Enerji güvenliği konusunda tedirgin olan taraf AB olmasına rağmen, 2006 yılında ülkemizde gerçekleşen G-8 zirvesinde bu konuyu dile getiren taraf biz olduk. Ama bu konuyu dile getirdiğimizde aldığımız cevap ne oldu? Görüşmelere katılan bazı ABD’li temsilciler Rusya’nın G- 8’den çıkarılması gerektiğini belirttiler. AB, Rusya’yı enerji güvenliği konusunda görüşmelere çağırdığında, AB’nin bundan anladığı ‘Rusya Avrupa’daki partnerlerinin korkusunu nasıl yatıştırabilir, dindirebilir’ oluyor. Biz enerji konusunda Ukrayna gibi transit ülkelerle yaşadığımız sorunların Avrupa ülkelerini etkilememesi konusunda Kuzey ve Güney akım projeleri gibi çalışmalarda bulunurken, Avrupalılar buna karşılık enerjiyi bir silah olarak kullandığımız konusunda görüşler dile getiriyorlar. Biz Avrupa’ya direk hat çekmek istememize rağmen, buna karşı çıkılıyor. Peki neden bir alıcı, malın satıcısı ile direk iletişim kurmaktan kaçır? Olaya politik olarak bakarsanız bunun cevabı gayet açıktır. Ukrayna’nın NATO’ya üye olmak için atmaya çalıştığı net adımlar bulunmaktadır, ve bu zorlu süreç içerisinde Rusya’dan ucuz gaz temin ederek bu süreç zarfında ülke içindeki dengelerin bozulmasını önlemek istemektedirler. Bu sürecin AB’ye nasıl yardım edeceği ise açıktır.”*²⁹⁰

2005 yılından beri neredeyse her yıl bir doğalgaz tekrarlanmaktadır. 2008 yılında da iki ülke arasında doğalgaz krizi yaşanmıştır. Yeni sorunun nedeni de öncekilerden farklı değil. Tek farkı, yılın hemen başında ortaya çıkması beklenen krizin bir ay gecikerek yaşanması. Sorunun temelinde, Ukrayna'nın Rusya'dan aldığı gazın ücretini ödemeyi geciktirmesi ve Rusya'nın Ukrayna'yı Avrupa'ya giden gazı çalmakla suçlayarak gazı kesme tehdidinde bulunması yatıyor. Ukrayna'da 2007 yılında yapılan parlamento seçimleri sonucunda başbakan olan Turuncu Devrim'in aktörlerinden Timoşenko, başbakan olduktan hemen sonra Rusya'dan Ukrayna'ya gaz ihraç eden Rus-Ukrayna ortak şirketi Rosukrenergo'nun faaliyetlerine son

289 Kamalov, İ., “Gazprom’un Avrupa’yı Fethi”, Stratejik Analiz, S. 51, Ocak 2007, ,s.91

290 Gülşen, H., “Rusya’nın Enerji Politikası”, Stratejik Analiz, C.9, S.106, Şubat 2009, s.51

vereceğini ilan ederek kendisine yakın kişilerin kontrolünde yeni bir şirketin oluşturulmasını istemiştir. Bu şirket 2005 yılında yaşanan kriz sonrasında Rusya ve Ukraynalı yetkililerin ortak kararıyla kurulmuştur. Uzlaşılabilir bir diğer konu ise Ukrayna'ya ihraç edilen gazın fiyatı. 2007 yılında Rusya, Ukrayna'ya, Türkmen gazıyla karıştırdığı Rus gazının bin metre küpünü 130 dolardan satmış ve 2007 yılının sonunda Ukrayna Enerji Bakanı Yuriy Boyko'nun Rusya ziyareti sırasında taraflar, 2008 yılında fiyatın 179.5 dolar olacağı konusunda anlaşmaya varmışlardı. Ancak, 2007 yılının son günlerinde Türkmenistan'ın Rusya'ya gönderdiği gazı kesmesi üzerine Gazprom, Ukrayna'yı zor durumda bırakmamak için Rus-Türkmen karışım gazının yerine sadece Rus gazını göndermeye başladı. Rus gazının fiyatının 314 dolar olması ise büyük sorun haline geldi. Çünkü Rusya, 1.5 milyar dolar olarak hesapladığı fiyat farkını Ukrayna'nın karşılamasını talep etmiştir.²⁹¹

Ukrayna'nın Rusya Federasyonu şirketi Gazprom'a doğalgaz borçlarını ödememesi, Ukrayna toprakları üzerindeki gaz sisteminden illegal gaz çekilmesi vb. nedenlerle, Ukrayna toprakları üzerindeki transit geçiş sisteminin yerine, Beyaz Rusya, Polonya ve Slovakya üzerinden geçecek gaz transit sistemi projesi ortaya çıkmış bulunmaktadır. 2001 yılı Ekim ayında, Rusya ve Ukrayna arasında yapılan anlaşma ile 2014 yılına kadar Rus doğalgazının Ukrayna toprakları üzerinden geçişine ilişkin anlaşma imzalanmıştır. Ukrayna Rusya Federasyonu'ndan ithal ettiği doğalgazın 1.000m³'ü için 2007 yılında 130 ABD Doları ödemiştir. Bu rakam 2008 yılı için 179,5 ABD Doları'na yükselmiştir.²⁹² 2009 yılının ilk aylarında artık kronik hale gelen gaz krizi tekrar yaşanmıştır. Ancak 2009 yılında yaşanan doğalgaz krizinin diğerlerinden önemli bir farkı bulunmaktadır. 8 Ağustos 2008 yılında Rusya ile Gürcistan arasında yaşanan savaşta Ukrayna açık bir şekilde Gürcistan'ın yanında yer almıştır. Bu durum Rusya'da adeta infial uyandırmıştır ve Rusya zamanı geldiğinde bunun hesabını soracağını belirtmiştir. Diğer yandan 2004 yılında Ukrayna'da yaşanan Turuncu Devrim'in iç hesaplaşmalar nedeniyle zayıflaması ülkedeki Turuncu karşıtı güçlerin güçlenmesine sebep olmuştur. Rusya'ya yakın bu

291 Kamalov, İ., "Rusya ve Ukrayna Arasındaki Yeni Enerji Krizi", ASAM İnternet Arşivi, 12.02.2008

292 "Ukrayna'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri", T.C. Kiev Büyükelçiliği Ticaret Müsteşarlığı, Mayıs 2009, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/UKR/Yillik%20Rapor%202008.doc>, (29.01.2010)

güçler (başkanlığını eski başbakanlardan Viktor Yanukoviç'in yaptığı Region Partisi) Ukrayna'da bir rövanşa hazırlanmaktadır. Bu sebeple de doğalgaz bu güçler arasında bir siyasi baskı unsuruna dönüşebilmektedir.²⁹³

2009 yılında yaşanan Ukrayna-Rusya arasındaki doğal gaz krizi Avrupa Birliği'nin de müdahalesiyle iki ülke arasında yeni şartlarla bir anlaşma yapılmasıyla sonuçlanmış ve Rusya Ukrayna'nın satın almış olduğu doğal gaz fiyatını yükseltmiştir. Ukrayna'nın 2009 yılında bin metreküp için ödemesi gereken ortalama doğalgaz fiyatı 228,8 ABD Doları'dır. Ancak anlaşma gereği belli bir miktar doğal gaz alma zorunluluğu bulunan Ukrayna'da sanayi üretimindeki daralma bu kadar fazla doğal gaza ihtiyaç duyulmayacağını ortaya koymakta olup, Ukrayna tarafından bu konuda görüşme talep edilmiş olup, Ukrayna'nın AB ile ilişkilerini yakınlaştırarak doğal gaz hattına ilişkin yenileme çalışmalarına AB'ni dahil etme çabaları Rusya'nın bu aşamada Ukrayna ile doğal gaz konusunda bir görüşme yapmasını da imkansız kılmıştır.²⁹⁴

Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan gaz krizlerinin yanı sıra iki ülke arasındaki ilişkiler 2009 Mart ayında Ukrayna ve AB arasında yapılan boru hattı anlaşması ile gergin bir seyir izlemiştir. Rusya bu anlaşmaya dışlandığını düşünerek AB'ye ve Ukrayna'ya tepki göstermiştir. Rusya medyası da Rusya'nın dışlanması ile ilgili tepki göstermiş ve Rusya olmaksızın boru hattının modernleşmesinin uygun olmayacağını, gerçekleştirilecek planların iki misline mal olacağını vurgulamıştır. 23 Mart'ta Rossiya TV AB "gaz olmaksızın boru hattının bir hiç olduğunu" unutmuşa benziyor tehdidinde bulunmuştur. Ukrayna'nın NATO ile (şuan mevcut genişlemesinin sürdüren) birleşmesinden ziyade AB ile birleşmesi Kiev'in boru hattı anlaşmasının ardından ve AB ile olası serbest ticaret anlaşmasının ardından Moskova'da korkuları artırmıştır. Bu adımlar Ukrayna'yı AB üyeliği için gerçekçi bir aday olarak görünmesini sağlamıştır. İronik olarak Tymoshenko Rusya'nın

293 Oğan, S., (06.01.2009), "Rusya-Ukrayna Gaz Savaşı Bizi Nasıl Etkileyecek", (10.05.2010) <http://www.turksam.org/tr/a1559.html>

294 "Ukrayna'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri", T.C. Kiev Büyükelçiliği Ticaret Müsteşarlığı, Mayıs 2009, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/UKR/Yillik%20Rapor%202008.doc>, (29.01.2010)

çıkarları açısından Yushchenko'dan daha fazla tehdit oluşturmaktadır çünkü Timoşenko, NATO üyeliğinin aksine Ukrayna'da halk arasında daha çok desteklenme olasılığı olan Ukrayna'nın AB birleşimine öncelik vermektedir.²⁹⁵ 2010 yılı Şubat ayında yapılan başkanlık seçimleri öncesinde yaşanan bu süreç yerini seçilen Başkan Yanukoviç ile tersine dönmüştür. Seçildikten sonra çöken ekonomik yapının da etkisi ile ilk iş olarak Rusya ile ilişkilerini düzeltmeye çalışan Yanukoviç'in de etkisi ile daha önce Ukrayna ve AB'nin imzaladıkları boru anlaşmasına Rusya dahil olmuştur. 2 Nisan 2010'da Ukrayna'nın başkenti Kiev'de Başbakan Mykola Azarov: "Modernizasyon için üç taraflı bir yaklaşım öngörüyoruz: Rusya'nın katılımı ile AB ve Ukrayna" açıklamasını yapmıştır. Rusya'nın AB Büyükelçisi Viladimir Chizhov ise "Rusya başından beri böyle bir işbirliğinden yana tutum sergilemiştir. Bugün için Kiev'den yapılan açıklamaların, dönemim Ukrayna Başbakanı Yulia Timoşenko ile Avrupa Komisyonu arasında Mart 2009'da imzalanan anlaşmaya ters olmasının sevindirici olmuştur. Bu anlaşma ile Ukrayna, Rusya ve Almanya arasında üçlü bir konsorsiyum oluşturularak Ukrayna'nın gaz transit sistemini canlandırma hedeflenmektedir."²⁹⁶

Turuncu Devrimin ardından geçen 5 yıl süresinde Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan doğalgaz krizleri Ukrayna ekonomisini önemli oranda olumsuz olarak etkilemiştir. Rusya, Ukrayna ile yaşadığı bu durumdan dolayı Kuzey ve Güney Akım gibi alternatif projelere yönelmiştir. Bu projelerin gerçekleşmesi Ukrayna ekonomisine indireceği darbenin yanı sıra Ukrayna'yı önemli bir stratejik araçtan yoksun bırakacaktır. Bu nedenle Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç, konsorsiyum fikrini hem başkanlık seçim kampanyası sırasında ve hem de seçildikten sonra çok ciddi bir üslupla yeniden gündeme taşımıştır. Yanukoviç,

²⁹⁵ Kuzio, T., "Russian 'National Identity' and the Ukraine-EU Pipeline Deal", Eurasia Daily Monitor, Volume: 6, Issue: 67, April 8, 2009, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=34830](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=34830), (06.11.2010)

²⁹⁶ <http://www.euractiv.com.tr/enerji/article/ukraynann-boru-hatti-projesine-rusya-ab-ile-birlikte-destek-verecek-009684>, (25.05.2010)

konsorsiyum ile hem ülkesinin eskiyen, yıpranan gaz boru hatlarını modernleştirmek, hem gelirlerini kaybetmemek ve hem de Ukrayna'nın en önemli stratejik değerini muhafaza etmek istemektedir.²⁹⁷

Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan gaz krizleri 21 Nisan 2010'da Harkiv şehrinde yapılan anlaşma kapsamında bugün için sona ermiştir. Çünkü bu anlaşma ile Rusya Ukrayna'nın Sivastopol şehrinde bulunan Rus Karadeniz Filosu'nun 2017'den sonra 25 yıl daha bu şehirde kalmasını elde ederken Ukrayna'da doğalgaz konusunda Ukrayna ekonomisini olumlu bir şekilde etkileyecek önemli bir indirim kazanmıştır.²⁹⁸ Medvedev ile Yanukoviç arasında imzalanan bu anlaşma ile yakın gelecekte gerek Ukrayna, gerekse Rus doğalgazını Ukrayna üzerinden ithal eden ülkeler, yakın bir gelecekte doğalgaz krizi yaşamayacaklardır.

297 Ertan, F., (25.03.2010), "Ukrayna-Rusya-AB Gaz Konsorsiyumu", (11.05.2010), <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=965504>, 25 Mart 2010)

298 Asker, A., a.g.m.

SONUÇ

SSCB'nin dağılması ve eski Sovyet coğrafyasında yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkması ile küresel güç dengesi ABD lehine değişmiştir. ABD tek küresel güç olarak tarih sahnesinde yerini alırken Rusya ise toparlanmaya dönük bir yeniden yapılanma sürecinin içine girmiştir. Tekrar eski gücüne ve popülaritesine kavuşabilmek için Putin ile birlikte öncelikle bölgesel bir güç olmaya dönük politikalar geliştirerek yakın çevresinde egemenliğini tesis etmeye çalışmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla Ukrayna bağımsızlığını ilan ettikten sonra Avrupa'nın jeopolitik öncelikleri ve ABD'nin Rusya Federasyonu ile ilgili planları değişmiştir. Bu değişimi Ukrayna jeopolitiği siyasal, ekonomik, sosyal vb. tüm yapısıyla çok iyi yansıtmaktadır. ABD ve AB, Ukrayna'yı dış politika öncelik ve tercihlerini eski Sovyet varisi Rusya Federasyonu'ndan yana yapmak zorunda kalmaması için özellikle iki binli yılların başlarından itibaren desteklemiş ve Batı destekli Sivil Toplum Örgütleri (STÖ) ile ülke içindeki gelişen olaylarda aktif rol alarak Ukrayna rejim sisteminin Batı ekseninde değişimi için önemli çaba göstermiştir. Bu çabanın en önemli meyvesi kuşkusuz Ukrayna'nın Turuncu Devrim ile birlikte rejim karakterinde Batı çizgisinin egemen olmasıdır. Ancak bu durum, Ukrayna siyasi hayatının istikrarsızlaşmasında önemli bir etmen olmuştur. Çünkü Turuncu Devrim'in ardından neredeyse her yıl Ukrayna'da seçim yapılmıştır. Ukrayna'nın bu süreçle birlikte Batı ekseninde politikalar yürütmesi, Batı'yla entegrasyonu öncelikli dış politika argümanı haline getirmesi Rusya ve Ukrayna arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur. Bu sürece Rusya enerji kartıyla yanıt vermiş ve sorun Ukrayna sınırlarını aşır Avrupa için önemli bir soruna dönüşmüştür.

Ukrayna, sadece bulunduğu Karadeniz coğrafyası açısından değil, bölge çapının ötesinde etkiler doğuran politik özellikleri ile önemli bir ülkedir. Bu durum, Ukrayna'nın gücünden değil, ayrıcalıklı jeopolitiğinden kaynaklanmaktadır. 2004-2005 yılları arasında Ukrayna'da gerçekleştirilen Turuncu Devrim, Ukrayna jeopolitiğinde tarihsel yapının da etkisi ile siyasal, ekonomik, dini, kültürel bölünmeyi su yüzüne çıkartmıştır. Ülke keskin hatlarla ortadan ikiye bölünmüş bir siyasal görüntü ortaya koymuştur. Bu olguyu en iyi yansıtan ise kuşkusuz Ukrayna'da yapılan gerek parlamento gerekse de devlet başkanlığı seçimlerinde bölgelerin adaylara verdikleri oy yüzdeleridir. Ülkenin doğusu Rusya yörüngesinde hareket eden adayları desteklerken ülkenin merkezi ve batısı ise Batı yanlısı adayları yüksek

oy aralarıyla desteklemektedir. Turuncu Devrimden bugüne durum pek değişmiş değildir. Ukrayna’da Turuncu Devrim’in ardından geçen yaklaşık beş yıl sonrasında ekonomik problemler, Turuncu Blok arasındaki siyasi çatlaklar, Rusya ve Ukrayna arasındaki enerji krizleri temelli gergin ilişkiler Turuncu Devrim’in sonunu getirmiş ve Rusya yanlısı bir devlet başkanı seçilmiştir. Ancak 2010 yılında yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde, Ukrayna’da Rusya yanlısı bir iktidar değişimi yaşanmışsa da 2010 seçim sonuçları ile 2004 seçim sonuçlarını karşılıklı analiz ettiğimizde istatistiksel göstergeler Doğu ve Batı ayrışmasının aynı derecede kendisini hissettirdiğini göstermektedir. Bu durum ülkenin bölünme riskinin bir potansiyel tehdit olarak güç ilişkileri bakımından varlığını devam ettirdiğinin en önemli göstergelerinden biridir.

Ukrayna’nın Turuncu Devrim’den günümüze kadar süreç içerisinde izlediği politikalardan, gerek ekonomik gerekse siyasi durumu göz önünde bulundurulduğunda, istediği sonucu alamadığı görülmektedir. Ukrayna’nın son yıllarda izlediği politikalarla içinde bulunduğu jeopolitik konumu çelişmektedir. Ukrayna’nın Rusya’yı tamamen karşısına alarak siyasi ve ekonomik istikrara kavuşması güçtür. Çünkü Ukrayna, tıpkı Gürcistan gibi Rusya’nın vazgeçmeyeceği ülkeler arasında yer almaktadır. Bu durum, Rusya’nın ulusal çıkar ve yaşam alanı ile doğrudan ilgilidir. Rusya, Ukrayna ve Gürcistan’ı kaybetmesi durumunda, kendisini Batı tarafından çevrelenmiş hissedecek, Karadeniz’de ve Kafkasya’da yaşam alanı daralacaktır. Bu nedenle Rusya, elindeki tüm kartları kullanarak Ukrayna’yı kendi deyimleriyle “küçük Rusya” olarak görebilmek için çaba gösterecektir. Bu durum, Rusya ve Ukrayna arasındaki temel sorun alanlarında daha net görülebilmektedir. Ukrayna jeopolitiğini içinde barındırdığı siyasi çatışma potansiyelleri bakımından etkileyen Kırım’ın statüsü sorunu bu olgu temelinde önem kazanmaktadır.

Ukrayna’ya özerk bir cumhuriyet statüsü ile bağlı olan Kırım Yarımadası’nda halkın büyük çoğunluğu, Rus etnik grubuna mensuptur ve bölgenin Rusya ile ekonomik ve kültürel ilişkilerinin yoğunluğunun da etkisiyle, Kırım nüfusunun çoğunluğu, kendisini Ukrayna’dan ziyade, Rusya’ya bağlı hissetmektedir. Ukrayna’yı yönetenler, NATO üyeliği konusunu gündeme getirdiklerinde de Kırım’daki siyasi örgütler açıkça “Ukrayna NATO’ya girerse, biz de Ukrayna’dan ayrılırız” diye beyanatta bulunmuşlardır. Bölgedeki Rus çoğunlukla ciddi sorunlar yaşayan Kırım Tatarları’nın ise, Ukrayna yönetimleri tarafından genel olarak, bir denge unsuru olarak görüldüklerini belirtmek gerekiyor. Kırım Tatarları’nın turuncu

devrim döneminde, Batı yanlısı aday Viktor Yuşçenko'yu desteklemelerine rağmen Yuşçenko'nun kendilerine olan vaatlerini yerine getirmemesi, Kırım Tatarları'nın Yuşçenko yönetimi ile arasının bozulmasına neden oldu. Gerek bu nedenden, gerekse kamuoyu yoklamalarında Timoşenko'nun, Yuşçenko'nun çok daha önünde görünmesi nedeniyle Kırım Tatar Meclisi, son devlet başkanlığı seçimlerinin ilk turunda tarafsız kalma, ikinci turunda ise, Timoşenko'yu destekleme kararı almıştır. Bir tarafta Rus çoğunluk ile Kırım Tatarları arasındaki sürtüşmelerin, diğer tarafta ise Kırım'da egemen olan "Rusya nereye, biz oraya" anlayışının, Ukrayna'da özellikle Kırım bölgesini Yanukoviç seçilene kadar bir saatli bomba haline getirdiğini söyleyebiliriz. Ancak Rusya yanlısı Yanukoviç ile birlikte Ukrayna'nın yönü bütünüyle olmasa da ağırlıklı olarak Rusya'ya döndüğü için Kırım sorununun kısa vadede canlanmasını beklemek doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

Ukrayna ile Rusya arasında Sivastopol'da bulunana Rus Deniz Üssü'nün süresinin 2017'den itibaren yirmibeş yıllığına uzatılması ve karşılığında önemli bir gaz indiriminin alınması, Yanukoviç'in Rusya ile yakınlaşma politikasının önemli bir işaretidir. Bu süreçte Ukrayna'nın NATO ile ilişkilerinde bir üyelik perspektifinin olmayacağı görülmektedir. Buna karşılık Ukrayna, Avrupa ile bütünleşmek yolunda adımlar atarak Rusya ve Batı arasında denge siyaseti yürütmeye çalışacaktır. Ancak Yanukoviç'in Rusya ile yakınlaşmaya dönük hamleleri, Ukrayna'da bir eksen değişikliğini ifade ederken bu denge politikasını kurmakta zorlanacağı yönünde bir değerlendirme yapmak olasıdır.

Rusya yanlısı Yanukoviç'in Ukrayna'da devlet başkanı seçilmesi, Ukrayna'ya beklenen huzuru ve istikrarı getirmesi bakımından güçtür. Çünkü hem Batı hem de Rusya kendisine tamamen zıt yönde politikalar izlenmesi durumunda doğrudan ya da dolaylı yollardan, Ukrayna iç siyasetini etkileme gücüne sahiptir. Yeri geldiğinde şimdiye kadar olduğu gibi bu gücü kullanmaktan çekinmeyecekleri stratejik hedefleri bakımından muhtemeldir. Ukrayna'nın bölünmüş yapısı, bu olgunun temel argümanı olarak Ukrayna jeopolitiğinde işlev görmektedir.

21 yüzyılın ilk on yılı, enerji konusunun uluslar arası siyaset üzerindeki belirleyici etkisini ön plana çıkaran olayların yaşandığı yıllar olmuştur. Ukrayna bu olgunun tezahürünün yansıdığı bir ülkedir. Ukrayna, transit enerji koridoru olma konumu ile enerji konusunda önemlidir. AB gaz ihtiyacının önemli bir bölümünü Rusya'dan karşılamakta ve AB'nin bu ihtiyacının karşılanmasında Ukrayna koridoru kullanılmaktadır. Bununla birlikte Rusya'nın siyasi konuları, enerji alanındaki

üstünlüğü ile dengeleme yönündeki kârlı politikaları sıkça gündeme gelmiştir. 2009 Ocak ayında Rusya'nın gazın vanası üzerinden izlediği politikanın Avrupa'da yaşattığı gaz sıkıntısı, AB'de Rusya'nın bir kaynak, Ukrayna'nın da bir transit ülke olarak güvenilirliğini kuşkulu hale getirmiştir.

Rusya'nın "turuncu yönetim" döneminde ifade ettiği alternatif enerji güzergahlarının AB'nin acil ihtiyaçlarına cevap verme imkanı kısa vadede mümkün görünmediği için Ukrayna transit rolünü sürdürecektir. Alternatif hatların inşası gerçekleşse dahi Gazprom'un geleceğe ilişkin Avrupa'nın enerji ihtiyacının artacağına ilişkin tahmini dikkate alındığında Avrupa'nın artan enerji ihtiyacının Ukrayna hattına bağımlılığının süreceği görülmektedir. Bu durum dikkate alındığında Ukrayna'nın geleceğini diğer bütün konulardan daha çok enerji konusunun belirleyeceği genel kabul gören bir olgudur. Çünkü enerji, Ukrayna'nın hem Rusya hem de Avrupa ilişkilerini belirlemekte ve gelecekte de belirleyecek gibi görünmektedir.

Batı'nın artan enerji bağımlılığı ABD'nin Ukrayna politikasını da etkilemektedir. ABD, Ukrayna'nın AB ile bütünleşmesi sürecinden vazgeçilmemesini, eğer Brüksel bunu sürdürmezse Avrupa'nın doğusunun boşluk kabul etmeyeceğini, boşluğu Rusya'nın dolduracağını değerlendirmektedir. 2010 Cumhurbaşkanlığı seçimleri hem iç siyasal şartların doğal bir sonucu, hem de bu öngörünün bir yansıması olarak görülebilir. ABD, Karadeniz havzasında Rusya'yı dengelemeye dönük bir politika izlemektedir. Füze kalkını projesi bunun en önemli ayaklarından biridir. Ukrayna'da Turuncu Devrim'in ardından yaşanan siyasi istikrarsızlık ile turuncuların başarısızlıklarının ve Rusya'nın enerji kozunu dış politikada stratejik bir araç olarak iyi bir şekilde kullanmasının, AB'nin özellikle de Almanya ve Fransa'nın, ABD Başkanı Barack Obama, NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen, AB Başkanı Herman Von Rompuy ve Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barosso'nun 2010 Devlet Başkanlığı seçimleri sonrasında henüz sonuçlar açıklanmamışken Yanukoviç'i arayıp tebrik etmelerinde etkileri oldukça önemlidir. Ancak ABD'nin bölgeye yönelik özellikle de Romanya'ya dönük izlediği politika bölgenin hala sıcak olduğunu ve dengelerin zamanlamaya bağlı olarak değişebileceğini göstermektedir.

Ukrayna'nın son yapılan başkanlık seçimlerinin ardından Rusya ile kurduğu ilişkiler, Ukrayna dış politikasının Rusya'ya dönük bir eksene daha yakın ancak birden fazla eksen üzerinde devam edeceğini kısa vadeli hedefler çerçevesinde

göstermektedir. Ancak Ukrayna, Batı ve Rusya arasında jeopolitik konumun kendisine kazandırdığı avantajları değerlendirerek dengeli bir siyaset kurmak için çaba göstermelidir. Ukrayna ve Rusya arasında deniz üssü ve enerji ile ilgili anlaşma, Ukrayna için bozulan ekonomisini düzeltmek için bir fırsat yaratmış ve bu durum Rusya ile gerilen ilişkileri tekrar normale döndürmüştür. Bu anlaşma aynı zamanda Ukrayna'ya Batı ile ilişkilerini geliştirme fırsatı doğurduğu için batılılaşma ve demokratikleşme yönünde atılan adımları ve reform dinamiğini geliştirmek açısından bir itici güç olarak değerlendirilirse Ukrayna açısından önemli olabilir.

KAYNAKLAR

- Akçadağ, E., (04.05.2010), “Seçimlerin Ardından Ukrayna’nın Yönü”, (06.05.2010),
<http://www.bilgesam.com/tr>
- Akçora, M., (29.01.2008), “Ukrayna Seçimleri ve Kırım”, KÖKSAV e-bülten
- Akın, E.,K., “Ukrayna’da Seçimler ve Sonrası: Bölünür mü, Bölünmez mi?”, Karadeniz Bülteni, Ekim 2007, S.6
- Aklar, Y., K., (11.03.2008) “Sonucu Belli Seçim”, (24.03.2010),
<http://www.bilgesam.com/tr>
- Aleskerov, A.,“Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişmeleri”,
Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007
- Alkan, A., 21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Karadeniz Güvenliği, Ankara: Nobel
Yayın Dağıtım, 2006
- Anık, M.,“Çanlar Kimin İçin Çalıyor ya da ABD Nereye Doğru Gidiyor?”,
Stratejik Öngörü,S.4, Yıl 2, 2005
- Arı, T., Uluslar arası İlişkiler Teorileri, İstanbul: Alfa Yayınları, 2006
- Asker, A., (26.04.2010), “Rusya-Ukrayna İlişkilerinde İki Ana Madde: Enerji ve Rus
Filosu”, (01.05.2010), <http://www.21yyte.org/tr>
- Atay, I., (03.10.2005), “Kuşatılmış Rusya”, (12.02.2010),
<http://www.tasam.org/index.php?altid=1292>
- Attalı, J., 21’inci Yüzyıl Sözlüğü, (Çev.) Kosta Sarioğlu, İstanbul: Güncel
Yayıncılık, 1999
- Aybar, S., Özülker, U.,“Batı Enerji Güvenliği ve Türkiye”, Stratejik
Araştırmalar Dergisi, S.14, 2009
- Aydın, M.,“İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye:1939-1945”, Baskın Oran (ed.),
Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,
Cilt I, 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008
- Bayar, Y.,“Rusya’nın Enerji Rezervleri, Rusya’nın Enerji Politikaları, Rusya’nın Dış
Enerji İlişkileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008
- Berktaş, D., (03.05.2010) “Sivastopol Üssü ve Ukrayna”, <http://www.turksam.org>,
(10.05.2010)

- Bilbilik, E., Kıskaç Harekatı:Nato'nun Yeni Stratejik Konsepti, İstanbul:
Profil Yayıncılık, 2008
- Bilener, T.,“Ulus-devlet Olma Sürecinde Ukrayna”, (derl.) Erhan Büyükakıncı,
Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna,Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004
- Bilgin, M.,Avrasya Enerji Savaşları, İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, 2005
- Bozkurt, G., S.,“Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da Kadife
Devrimler”, Karadeniz Araştırmaları, S.9, Bahar 2006
- Bozkurt, G., S., “Gürcistan'daki Etnik Çatışmalar Karşısında Türkiye ve
Rusya'nın Tutumu”, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Ankara, Güz 2008
- Brzezinski, Z.,Büyük Satranç Tahtası, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2005
- Buttanrı, B., Bölgesel Güç: Karadeniz, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004
- Brzezinski, Z., Büyük Çöküş, (Çev.) Gül Keskil-Gülsev Pakkan, Ankara:
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1990
- Büyükakıncı, E.,“Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna-Rusya İlişkileri”, (Der.)
Erhan Büyükakıncı, Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna, Ankara:Phoenix
Yayınevi, 2004
- Büyükakıncı, E.,“Viladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış:
Söylemler, Arayışlar, Fırsatlar”, (Der.) Erhan Büyükakıncı, Değişen Dünyada
Rusya ve Ukrayna, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004
- Cafersoy, N., (02.01.2006), “Enerji Diplomasisi: Rus Dış Politikasında Stratejik Araç
Değişimi”, (09.02.2010), <http://www.turksam.org/tr/>
- Cankara, P., Ö., “Putin Dönemi Rusya'nın Yeniden Güç Olma Stratejileri ve
Politikaları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze, 2007
- Cankara, P., Ö., Cankara, Y.,“Viladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında
Yapılan Değişiklikler”, S.D.Ü Sosyal Bilimler Dergisi, S.15, Mayıs 2007
- Carr, E., H., Sovyet Rusya Tarihi: Bolşevik Devrimi 1917-1923, (Çev.)
Orhan Suda, İstanbul: Metis Yayınları, C.1, 1989
- Caşın, M., H., Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla; Rus İmparatorluk
Stratejisi, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları, 2006
- Chossudovsky, M.,“Ukrayna'da IMF Sponsorlu Demokrasi”, (Çev.)
Ali Tartanoğlu, Mülkiye, C.XXVIII, S.244, 28.11.2004
- Cömert, S., Jeopolitik ve Türkiye'nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam,
İstanbul: H.A.K. Yayınları, 2001

- Çınar, B., (04.03.2010), “Yeni Rus Askeri Doktrininin Yansımaları”, (28.03.2010), <http://www.21yyte.org>
- Dabanlı, İ., T., “ABD Gerçek Politikasını Seçmek Zorunda:Askeri Gücünü Öncelikli Faktör Olarak Kullanması, ABD’yi Süper Güç Olma Durumundan Geriye Sürüklüyor”, Stratejik Öngörü, S.4, Yıl 2, 2005
- Dağı, Z., Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika: Rusya’nın Dönüşümü, İstanbul: Boyut Kitapları, 2002
- Davutoğlu, A., Stratejik Derinlik, İstanbul: Küre Yayınları, 2008
- Dedeoğlu, B., Dünden Bugüne Avrupa Birliği, İstanbul: Boyut Kitapları, 2003
- Demir, A.,F., “Jeopolitiğe Günümüzden Bir Bakış”, F. Sönmezoğlu, (der.), Uluslar arası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar, İstanbul: Der Yayınları, 1998
- Denk, N., 21’inci Yüzyıla Girerken Türkiye’nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi, İstanbul: H.A.K. Yayınları, 2000
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), (Ocak 2007), Ukrayna Ülke Bülteni
- Dugin, A., Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım, (Çev.) Vügor İmanov, İstanbul: Küre Yayınları, 2003
- Erdurmaz, S., (10.03.2010), “Yeni START Anlaşmasının Yansımaları Neler Olabilecektir?”, (29.03.2010), <http://www.turksam.org/tr>
- Erişen, C., “Rusya Federasyonu’nda Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Askeri Doktrinler”, Erhan Büyükkakıncı (Der.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Ankara; Phoenix Yayınevi, 2004
- Eroğlu, K., (29.09.2008), “Kiev’in Üstünde Rus Gölgesi”, Cumhuriyet Strateji
- Ertan, F., (22.03.2005), “Ukrayna’nın Silahları”, 22.10.2009), <http://www.zaman.com.tr>,
- Ertan, F., “Ukrayna:Yeni Jeopolitik Gerçek”, Karadeniz Araştırmaları, S.5, Bahar 2005
- Ertan, F., (29.04.2010), “Rusya-Ukrayna Anlaşması ve Ötesi”, Zaman
- Ertan, F., (25.03.2010), “Ukrayna-Rusya-AB Gaz Konsorsiyumu”, (11.05.2010), <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=965504>
- Gali, İ., Gromov, G., A. Gromov, Vasilyev, G., A., Şenin, O., S., Sovyetler Birliği Neden Yıkıldı/Nasıl Yıkıldı, (Derl.) Arif Berberoğlu, Ankara: Phoenix Yayınları, 2008
- Gülşen, H., (07.01.2009), “Rusya-Ukrayna ve ABD-Ukrayna İlişkileri”, (10.06.2009), www.asam.gov.tr

- Gülşen, H., (Ocak 2009), Aylık Rusya Raporu, AVİM, S.2, Ocak 2010
- Gülşen, H., “Rusya’nın Enerji Politikası”, Stratejik Analiz, C.9, Şubat 2009
- Gülşen, H., (Ekim 2009), Aylık Rusya Raporu, <http://www.avim.org.tr>
- Günay, B ., (27.02.2010), “Rus Dış Politikasında Değişen Yöntemler: Ukrayna Seçimleri, (05.03.2010), <http://www.bilgesam.com/tr>
- Hasanoğlu, M., (b.t.), “Ukrayna Başkanlık Seçiminin Anlamı ve Analizi”, (09.05.2010), <http://tasep.org/default.asp?s=yd&id=82>
- Hekimoğlu, A., N., ABD, AB, Çin, Hindistan, Orta Asya: Rusya’nın Dış Politikası I, Ankara: Vadi Yayınları, Şubat 2007
- Holmes, L., Post Komünizm, (Çev.) Yavuz Alogan, İstanbul: Doruk Yayınları, 2002
- İlhan, S., Jeopolitik Duyarlılık, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2003
- İmanov, V., Avrasyacılık: Rusya’nın Kimlik Arayışı, İstanbul: Küre Yayınları, 2008
- Kamalov, İ., (25.11.2004), “Küresel Aktörlerin Ukrayna Çarpışması”, Zaman
- Kamalov, İ., “Ukrayna Çevresinde Bin Yıl”, Stratejik Öngörü, S.4, Yıl 2, 2005
- Kamalov, İ., “Bağımsızlıktan Özgürlüğe Ukrayna”, Stratejik Analiz, C.5, S.59, Mart 2005
- Kamalov, İ., “Devrimler ve BDT Coğrafyası”, Stratejik Analiz, C.6, S.62, Haziran 2005
- Kamalov, İ., Putin Dönemi Rus Dış Politikası: Moskova’nın Rövanşı, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008
- Kamalov, İ., “Gazprom’un Avrupa’yı Fethi”, Stratejik Analiz, S.81, Ocak 2007
- Kamalov, İ., “Kırım Sorunu Ukrayna’nın Boyunu Aşacak mı?”, Stratejik Analiz, Ağustos 2006
- Kamalov, İ., Putin’in Rusyası: KGB’den Devlet Başkanlığına, İstanbul: Kaktüs Yayınları, 2004
- Kamalov, İ., “Ukrayna için Ufukta İstikrar Görünmüyor”, Stratejik Analiz, S.86, Haziran 2007
- Kamalov, İ., (b.t), “Karadeniz Bölgesindeki Yeni Gelişmeler”, 09.02.2010, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=589>
- Kamalov, İ., (26.06.2007), “Karadeniz Enerji Savaşları ve Rusya ve Türkiye İlişkileri”, (07.05.2010), <http://yenisafak.com.tr>

- Kamalov, İ., (12.02.2008), “Rusya ve Ukrayna Arasındaki Yeni Enerji Krizi”,
ASAM İnternet Arşivi
- Kamalov, İ., “Medvedev ve Rusya’nın Yeni Dış Politika Konsepti”, Stratejik Analiz,
C.9, S.100, Ağustos 2008
- Kanbolat, H., (11.04.2006), “Karadeniz’in Değişen Jeopolitiği”, (15.04.2010),
<http://www.denizhaber.com>S. 3-4
- Kandemir,E., Karadeniz’in Değişen Jeopolitiği,İstanbul: IQ Kültür Sanat
Yayıncılık, 2008
- Kantörün, U., (22.04.2010), “Rusya’nın Bölgesel Enerji Politikaları”, (07.05.2010),
<http://www.bilgesam.com>
- Karaca, K., “11 Eylül Sonrası Değişen ABD Dış Politikası ve
Türkiye”, Global Strateji, , Yıl 1, Kış 2005-2006
- Karaca, K., “Güç Mücadeleleri Arasında Ukrayna”, Stratejik Araştırmalar Dergisi,
Ankara: Genel Kurmay Ateşe Bşk. Yayınları, Yıl 6, S.12, Aralık 2008
- Keskin, F., NEP kutusu, Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş
Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I, 13.Baskı, İletişim
Yayınları, İstanbul, 2008
- Kınıklıoğlu, S., “Ukrayna’da Kuçma Dönemi: Denge, Kararlılık ve Reform
Politikaları”, Avrasya Etütleri, C.3, S.1, İlkbahar 1996
- Kıbaroğlu, M., “Rusya’nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti”, Avrasya
Dosyası, Rusya Özel, C. 6, S.4, Kış 2001
- Köni, H., ABD’nin Değişen Dış Politika Stratejileri:Jeopolitik ve
Jeoekonomi Kutusu, Baskın Oran(ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş
Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II, 10.Baskı, İstanbul:
İletişim Yayınları, 2008
- Kubiçek, P., The History of Ukraine, Greenwood Pres, The United States of
America, 2008
- Kuzio, T., “The Crimea and European Security”, European Security, 1994
- Kuzio, T., Ukraine Security Policy, 1995
- Kuzio, T., “Bağımsız Devletler Topluluğu İçinde Jeopolitik Çoğulculuk:
GUUAM’ın Ortaya Çıkışı”, (Der.) Yılmaz Tezkan, Kadim Komşumuz Yeni
Rusya, İstanbul: Ülke Kitapları, 2001
- Kuzio., T., Moroney, J., D., P., “Ukraine and the West: Moving from Stability to
Strategic Engagement”, European Security, Volume 10, No.2, 2001

- Kuzio, T., “Ukraine's Relations With The West: Disinterest, Partnership, Disillusionment”, *European Security*, Volume 12, No.2, 2003
- Kuzio, T., “From Kuchma to Yushchenko Ukraine’s 2004 Presidential Elections and the Orange Revolution”, *Problems of Post-Communism*, Vol.52, No.2, March/April 2005
- Kuzio, T., “Regime Type and Politics in Ukraine under Kuchma”, *Communist and Post Communist Studies*, 38, Washington: Elsevier Ltd., 2005
- Kuzio, T., “Oligarchs, Tapes and Oranges: 'Kuchmagate' to the Orange Revolution”, *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 23:1, 2007
- Kuzio, T., “Russian Dezyinformatsia Campaign against the Orange Coalition”, *Eurasia Daily Monitor*, Volume:5, Issue:239, December 16, 2008, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=34274](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=34274), (06.11.2009)
- Kuzio, T., “Populism in Ukraine in Comparative European Context”, Association for the Study of Nationalities, Columbia University, 24 April 2009, www.taraskuzio.net, (7.11.2009)
- Kuzio, T., “Yushchenko Seeks to Revive His Political Fortunes”, *Eurasia Daily Monitor*, Volume: 6, Issue: 103, May 29, 2009 [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35053](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35053),
- Kuzio, T., “ Russia-Ukraine Diplomatic War”, *Eurasia Daily Monitor*, Volume: 6, Issue: 147, July 31, 2009, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35347](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35347), (06.11.2009)
- Kuzio, T., “Ukraine Tightens the Screw in Sevastopol”, *Eurasia Daily Monitor*, Volume: 6 ,Issue: 141, July 23, 2009, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35304](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35304), (06.11.2009)
- Kuzio, T., “Ukrainian-Russian Diplomatic War Intensifies”, *Eurasia Daily Monitor*, Volume: 6, Issue: 158, August 17, 2009, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35420](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35420); (06.11.2009)

- Kuzio, T., “Ukrainian Presidential Candidate Viktor Yanukovich: Foreign Policy Priorities”, Eurasia Daily Monitor, Volume: 6, Issue: 202, November 3, 2009, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35687](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35687), (06.11.2009)
- Kuzio, T., “Russian ‘National Identity’ and the Ukraine-EU Pipeline Deal”, Eurasia Daily Monitor, Volume: 6, Issue: 67, April 8, 2009, [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=34830](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=34830), (06,11,2010)
- Lacoste, Y., Büyük Oyunu Anlamak; Jeopolitik:Bugünün Uzun Tarihi, İstanbul: NTV Yayınları, 2007
- Levent, U., 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye, İstanbul: H.A.K. Yayınları, 1997
- Litovkin, D., (19.01.2006), “Ukrayna Rus Karadeniz Donanması’nı Kırım’dan Çıkarmaya Çalışıyor”, (30.03.2010) <http://www.turksam.org/tr/a730.html>
- Mackinnon, M., Yeni Soğuk Savaş: Renkli Devrimlerin Sırrı, (Çev.) Emel Lakşe, İstanbul: Destek Yayınevi, 2009
- MESS AB Bülteni, Ağustos 2008
- Milner, R., Dejevskiy, G., N., “Rusya ve Sovyetler Birliği Tarihi”, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, (Çev.) Metin Çulhaoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993
- Moderatör David Ignatius, “Amerika ve Dünya”, çev.Manolya Aşık, Profil Yayıncılık, Şubat 2009
- Motly, A., “State, Nation and Elites in Independent Ukraine”, Edited by Taras Kuzio, Dynamics of Post-Soviet Transformation, M.E. Sharpe, Inc., 80 Business Park Drive, Armonk, Newyork, 1998
- Mursky, V., Ukrayna ve İstiklal Mücadeleleri, İstanbul:Cumhuriyet Matbaası, 1930
- Müderrişoğlu, R., “Ukrayna’nın Jeopolitik Önemi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004
- Oğuzoğlu, H., T., “Nato’nun Dönüşümü ve Türkiye”,Jeopolitik,Yıl 8,S.64, Mayıs 2009
- Olçar, K., Karadeniz Politikaları ve Türkiye Ukrayna Stratejik İlişkileri, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007
- Oğan, S., Rusya’da Siyaset ve Oligarşi, Asam Yayınları, 2003
- Oğan, S., “ NATO-Rusya İlikileri: Korkunun Ecele Faydası Yok”, Stratejik Analiz, ASAM Yayınları, Ağustos 2004

- Oğan, S., (25.01.2005), "Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yuşenko Hızlı Başladı", (07.02.2010), <http://www.sinanogan.com>
- Oğan, S., (19.08.2005), "Demokratik Milletler Topluluğu, Bağımsız Devletler Topluluğu'na Karşı", (15.03.2010), www.turksam.org/tr
- Oğan, S., (06.09.2005), "Ukrayna'da 'Turuncu Kadro Dağılıyor mu?', (07.02.2010), <http://www.sinanogan.com>.
- Oğan, S., (10.09.2005), "Ukrayna'da Turuncu Hükümet Görevden Alındı: Karşı Devrim İhtimali Gündeme Gelebilir mi?", (07.02.2010), <http://www.sinanogan.com>.
- Oğan, S., (26.03.2006), "Turuncu Devrimde Rövanşa Doğru", (07.02.2010), <http://www.sinanogan.com>
- Oğan, S., (04.04.2007), "Ukrayna Yeniden Meydanlarda", (09.02.2010), <http://www.sinanogan.com>
- Oğan, S., (06.01.2009), "Rusya-Ukrayna Gaz Savaşı Bizi Nasıl Etkileyecek", (10.05.2010), <http://www.turksam.org/tr/a1559.html>
- Onay, Y., Rusya ve Değişim, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2002
- Onay, Y., Rus Stratejisinin Mimarları, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2008
- Onay, Y., Batı'ya Direnen Devlet: Rusya, İstanbul:Yeniyüzyıl Yayınları, 2008
- Oran, B., "1980-1990: Dönemin Blançosu", (ed.) Baskın Oran, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I, 13.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008
- Osmanov, E., (22.09.2004), "Rusya'nın Süper Güç Olma Hesapları ve Enerji", (08.02.2010), <http://www.tasam.org/index.php?altid=75>
- Özdal, H., "Ukrayna'nın Yeni Dış Politika Serüveni", 30.04.2010, <http://www.usak.org.tr/haber.asp?id=368>
- Özdal, H., K., (14.10.2008), "Ukrayna'daki Siyasi Atmosfer ve Rusya Faktörü", (27.02.2010), <http://www.usak.org.tr>
- Özer, M., H., (03.12.2008), "Rusya Nereye Gidiyor", (25.03.2010), <http://www.tasam.org>
- Özer, S., (2008), "Avrupa Birliği, Rusya ve ABD'nin Avrupa Güvenliğine Farklı Yaklaşımlarının Transatlantik İttifakına Etkileri", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, S. 15
- Özey, R., (b.t.), "Türk Dünyasının Jeopolitik Önemi ve Başlıca Problemleri", 04.01.2010, <http://www.ramazanozey.net/>

- Özsoy, İ., “Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler”, Bilig, S. 39, Güz 2006
- Pamir, N., Kamalov, İ., “Rus Gazı ve Enerjide Bağımlılığın Bedeli”, Stratejik Analiz, C.6, S.70, Şubat 2006
- Pamir, N., “Karadeniz: Enerji Güvenliğine ve Kaynakların Çeşitlendirilmesine Açılan Kapı”, Avrasya Dosyası, C.3, S.1, 2007
- Peksarı, D., G., NATO’nun Değişen Konsepti, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2007
- Purtaş, F., Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu, Ankara: Platin Yayınları, 2005
- Purtaş, F.,(Mart 2005), “Ukrayna’daki Devrimin Tarihsel Analizi”, Asya-Avrupa Dergisi, S.2, (07.01.2010), <http://www.aysam.gen.tr>
- Purtaş, F., “Ukrayna’da Turuncu Devrim”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genel Kurmay Ataşe ve Denetleme Kurulu Yayınları, Yıl 3, ,S.6, Aralık 2006
- Sanberk, Ö., “Türkiye, ABD ve Yeni Karadeniz Bölgesinde Dönüşüm İçin İşbirliği”, (Çev.) Gül Aral, Avrasya Dosyası, C.13, S.1, 2007
- Sancaktar, C., (24.09.2009), “ABD’nin Rusya Politikasında Değişim ve “Doğu Avrupa Füze Kalkamı Projesi”, (27.03.2010), <http://www.tasam.org>
- Sarıkaya, Y., “Turuncuya Veda: Ukrayna’nın Kritik Seçimi”, Karadeniz Araştırmaları, S.25, Bahar 2010
- Sezer, A., (10.11.2009), “Rusya Enerji Politikası ve Türkiye Perspektifi”, (07.05.2010), <http://www.sde.org.tr>
- Sherr, J., (2003), “İnişli Çıkışlı Bir İlerleme”, 05.01.2010, <http://www.nato.int>
- Somuncuoğlu, A., “Roma Katolik Kilisesi ve Fener Rum Patrikhanesi’nin Eski Sovyet Alanındaki Faaliyetleri”, Stratejik Analiz, C. III, S.28, Ağustos 2002
- Sönmezoğlu, F., Uluslar arası Politika ve Dış Politika Analizi, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000
- Sönmezoğlu, F., “II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası”, İstanbul, Der Yayınları, 2006
- Tanrısever, O., F., “Sovyet Sonrası Dönemde Rusya’nın Karadeniz Politikası”, Avrasya Dosyası, C.13, S.1, 2007
- Tarakçı, N., Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji, İstanbul:Çantay Kitabevi, 2003
- Tarakçı, N., (16.10.2008) “ABD’nin Yeni Karadeniz Stratejisi ve Türkiye’ye Etkileri”, (30.03.2010) <http://www.turkpolitika.com>

- Temur, F., (b.t.), “Ukrayna’ dan Seçim Sandıklarından Büyük RusyaÇıkarmı?”, (05.01.2010), <http://www.bilgesam.com/tr/>
- Tellal, E., “1923-1939 SSCB’le İlişkiler”, Baskın Oran(ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I, 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008
- Tezkan, Y., Taşar, M.,M., Dünden Bugüne Jeopolitik, İstanbul, 2002
- Tezkan, Y., Jeopolitikten Milli Güvenliğe, İstanbul: Ülke Kitapları, 2005
- Toğa, H., (b.t.), “Rus Dış Politikası ve Türkiye”, 23.04.2010, <http://www.politikadergisi.com/okur-makale/rus-dis-politikasi-ve-turkiye>
- Torbakov, İ., “Rusya’ dan Ayrı ya da Rusya’ nın Bir Parçası: Ukrayna-Rusya İlişkilerinin Kederli Bir Destanı”, Avrasya Dosyası, Rusya Özel, C.6, S.4, Kış 2001
- Trenin, D., (Kış 2001), “Üçüncü Kuşak: 21. Yüzyıla Girerken Rus-Amerikan İlişkileri”, (Çev.) Nazım Cafersoy, Avrasya Dosyası, Rusya Özel, C.6, S.4
- Tüysüzoğlu, G., (b.t.), “Turuncu Devrim Sona Erdi”, (10.02.2010), www.stratejikboyut.com
- Trenin, D., “Energy Geopolitics in Russia-EU Relations”, Pipelines, Politics and Power, Report, London, October 2008
- Uslubaş, F., İmparatorluklar Bataklığı: SSCB’den Sonra Sıra Rusya’da mı?, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2005
- Uslubaş, F., “Değişen Küresel Dengeler”, 01.10.2009, <http://www.globalpolitika.org/anasayfa/77-abd/47-deien-kueresel-dengeler.pdf>
- Uzgel, İ., Hegemon Güç Kutusu, Baskın Oran(ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I, 13.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008
- Yağmur, R., Mustayev, M., (b.t.), “Ukrayna’da Turuncu Devrimin Sonu Görüldü”, (18.01.2010), <http://www.gundem-online.net/haber.asp?haberid=85503>
- Yalçınkaya, A., “Rus Realpolitiğinin Ertelelediği Sorun: Kırım”, Karadeniz Araştırmaları, S.8, Kış 2005
- Yapıcı, Y., Yeni Soğuk Savaş: Putin, Rusya ve Avrasya, İstanbul: Başlık Yayınları, 2007
- Yavuz, C., (26.04.2010) “Sivastopol Üssü ve Güney Akım’da Hareket: Rusya’ dan Stratejik Hamleler”, (30.04.2010), <http://www.turksam.org>

Yılmaz, I., (11.05.2009), “Avrupa Birliği Genişleme Politikası İşlevselliğini Yitirdi mi?”, 27.01.2010, <http://www.avsam.org/tr/yazdir1660.html>

Yılmaz, S., Güç ve Politika, İstanbul: Alfa Yayınları, 2008

Yılmaz, S., “Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl 1, 2008

Yılmaz, S., “NATO’nun Dönüşümü”, Jeopolitik, Yıl 8, S.64, Mayıs 2009

Zeihan, P., (11.12.2004), “Russia: After Ukraine”, 25.08.2009, www.stratfor.com.

“Avrasya Satranç Tahtasında Rusya’nın Dönüşümüne Yardımcı Olacak Jeopolitik Eksen:Ukrayna (1)”, Karadeniz Bülteni, S.3, Ocak 2007

“ABD Romanya’dan Sonra Bulgaristan’la da ‘Füze Kalkanı’nı Görüşüyor”, (12.02.2010),<http://www.haberler.com>, (28.03.2010)

“Amerika’nın Füze Kalkanı Kuzey ve Güney Avrupa’ya”, (22.09.2009), Usak Stratejik Gündem, (27.03.2010)

Background Note:Ukrain Profile, 01.02.2010, <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3211.htm#people>

“Country Guide”, 31.01.2010, <http://www.ukrainegateway.org.ua/gateway/gateway.nsf/webcontent/0100000>

“Güvenlik Siyaseti, Kritik Nato Zirvesinin Sonuçları ve Türkiye’nin Artan Önemi”, ss.3-4, http://www.turksae.com/sql_file/348.pdf, 27.01.2010

“Obama Dönemi Amerikan Dış Politikasında Bölgesel Yaklaşımlar”, Bahçeşehir Üniversitesi Uluslar arası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul, Şubat 2009

“Romanya, ABD’nin Füze Kalkanı Projesini Onayladı”, (05.02.2010), <http://tr.euronews.net>, (28.03.2010)

“Rusya Ukrayna İlişkilerinde Geline Son Nokta”,(29.06.2006), (15.03.2010) <http://www.tasam.org/index.php?altid=1379>

Rusya Ukrayna İlişkilerinde Geline Son Nokta”,(29.06.2006), (15.03.2010), <http://www.tasam.org/index.php?altid=1379>

TC.KİEV Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “Ukrayna’nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari Ekonomik İlişkileri”, Mayıs 2009

The World Fact Book 2010, 31.01.2010, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>

T.C. Kiev Büyükelçiliği, 31.01.2010, <http://www.turkembkiev.com/content/view/29/38/>

“Türkiye’nin Güncel NATO Konularına İlişkin Görüşleri”, (b.t.),
<http://www.mfa.gov.tr/ii-turkiye-nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa>, (20.05.2010)

“Ufukta Enerji Savaşı Var”, Milliyet, 26.12.2008

Ukrayna Merkez Seçim Komitesi Resmi Sitesi, 01.09.2009,
<http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011e>

Ukraine Review, Country Overview, Key Data 2007

“Ukrayna’nın Bölgedeki Rolü AB Çıtası ile Artıyor”, (b.t.)
<http://www.euractiv.com.tr/genisleme/link-dossier/ukraynanin-bolgedeki-rolu-ab-cipasi-ile-artiyor> , (20.05.2010)

“Yanukoviç’ten Rusya’yı Sevindiren Açıklamalar”, (13.02.2010),
<http://www.zaman.com.tr/haber.do?>, (15.05.2010)

<http://www.tumgazeteler.com/?a=4209254>, 10.02.2010

<http://www.haberler.com/ukrayna-da-mavi-devrim-basliyor-haberi/>, (09.02.2010)

<http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=4162&kat=33>, (22.04.2010)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Kırım_Özerk_Cumhuriyeti, (06.05.2010)

<http://www.usakgundem.com/haber/52115/ukrayna-rusya-ile-iliskileri-duzeltmek-istiyor.html>, (26.03.2010)

<http://www.usakgundem.com/haber/53261/kiiev-sivastopol-39-deki-rus-ussunun-suresini-uzatti.html>, (22.04.2010)

<http://www.usakgundem.com/haber/53334/rus-donanmasi-bir-sure-daha-sivastopol-39-de.html>, (26.042010)

<http://www.usakgundem.com/haber/53334/rus-donanmasi-bir-sure-daha-sivastopol-39-de.html>, (26.042010)

<http://www.usakgundem.com/haber/53427/ukrayna-parlamentosuna-sis-bombasi-attilar.html>, (27.042010)

<http://www.usakgundem.com/haber/53443/ikinci-kirim-savasi.html>, (28.04.2010)

[http://www.ukraynahaber.com/index.php?option=com_content&view=article&id=556:qrusyann karadeniz-filosu-ukrayna-nato-ilikilerini-etkilemezq&catid=106:avrupa&Itemid=481&lang=tr](http://www.ukraynahaber.com/index.php?option=com_content&view=article&id=556:qrusyann%20karadeniz-filosu-ukrayna-nato-ilikilerini-etkilemezq&catid=106:avrupa&Itemid=481&lang=tr), (20.05.2010)

<http://www.euractiv.com.tr/enerji/article/ukraynann-boru-hatti-projesine-rusya-ab-ile-birlikte-destek-verecek-009684>, (25.05.2010)

ÖZGEÇMİŞ

09 Mayıs 1983 tarihi, Tunceli ili Hozat ilçesi doğumluyum. İlköğrenimime aynı başladıktan sonra Orta ve Liseyi İzmir'in Balçova ilçesinde tamamladım. 2000 yılında Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği Bölümüne kaydoldum. Bu bölümden 2006 yılında mezun olduktan sonra aynı yıl KPSS'yi kazanarak İstanbul ili Avcılar ilçesinde bulunan bir ilköğretim okulunda kadrolu öğretmen olarak görevlendirildim. 2008 yılı Şubat ayında da, Beykent Üniversitesi, Uluslar arası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimime başladım.

Özel ilgi alanlarım da iç ve dış politika, uluslar arası politika analizidir. Yabancı dilim ise İngilizcedir.

Fevzi YILDIRIM